

Goriška knjižnica »Franceta Bevka«

ŠTUDIJSKI ODDELEK

DOMOZNAŠTVO

8414

1982.

89 18

34

Koledar 1982

KOLENDAR

Goriške Mohorjeve družbe

za leto

1982

Izdala Goriška Mohorjeva družba
Katoliško tiskovno društvo
Gorica 1982

KOLEDAR
1982
8414

DOMOZNAVSTVO

8414

Koledar je uredil dr. Jože Markuža
Znamenja za mesece je izdelal Edi Žerjal
Na platnici del portala domačije Tence-Jakomovi iz Sv. Križa pri Trstu.
Natisnila tiskarna Budin v Gorici

Leto 1982

je navadno leto in ima 365 dni, to je 52 tednov in 1 dan. Začne in konča se s petkom. Pomlad se prične 20. marca, poletje 21. junija, jesen 23. septembra in zima 22. decembra.

1. januar 1982 po našem - gregorijanskem koledarju je 19. december 1981 po julijanskem koledarju; po judovskem je to 6. tébeth 5742; po muslimanskem 5. Rabi'-oul-Aououal 1402; po koptskem 23. keihak 1698.

Lunini mrki

9. januarja - popolni lunin mrk viden v Evropi, Aziji in Afriki, deloma v Ameriki in v Avstraliji. Začetek poldsence ob 18.16; maksimum ob 20.56; konec poldsence ob 23.36.

6. julija - popolni lunin mrk viden v Ameriki in Avstraliji, neviden v Evropi, Aziji in Afriki. Začetek poldsence ob 5.24; maksimum ob 8.31; konec poldsence ob 11.38.

30. decembra - popolni lunin mrk viden v Ameriki, Aziji in Avstraliji, neviden v Evropi in Afriki. Začetek poldsence ob 9.53; maksimum ob 12.29; konec poldsence ob 15.04.

Sončevi mrki

25. januarja - delni sončev mrk viden na Antarktiki in na jugu Atlantskega, Indijskega in Tihega oceana. Začetek ob 3.50; maksimum ob 5.42; konec sončevega mrka ob 7.34.

21. junija - delni sončev mrk viden na jugu Afrike, na jugu Atlantskega in Tihega oceana. Začetek ob 11.28; maksimum ob 13.04; konec sončevega mrka ob 14.30.

20. julija - delni sončev mrk viden na severu Azije in Severne Amerike; v Evropi viden na Skandinaviji, v Angliji, Nemčiji in zahodnih predelih Francije, Španije in Portugalske. Začetek ob 18.19; maksimum ob 19.44; konec sončevega mrka ob 21.09.

15. decembra - delni sončev mrk viden v Evropi, zahodni Aziji in severni Afriki. Začetek ob 8.22; maksimum ob 10.31; konec sončevega mrka ob 12.41.

N.B. - Mišljen je srednjeevropski čas; v obdobju legalne ure dodaj eno uro!

JANUAR

PROSINEC

31 DNI

1	Petek	Osmina Gospodovega rojstva; Marija Mati božja	
2	Sobota	Bazilij (Vasilij) Veliki in Gregor Nacijanski, škofa	☩
3	Nedelja	Gospodovo razglasenje; Trije kralji; Genovefa, dev.	
4	Ponedeljek	Angela, red.; Benedikta	
5	Torek	Simeon Stilit, pušč.; Emilijana (Milena), dev.	
6	Sreda	Ermin, opat	
7	Četrtek	Rajmund Penjafortski, duhovnik; Lucijan, muč.	
8	Petek	Severin, opat; Erhard, škof	
9	Sobota	Julijan in Bazilisa, muč.; Hadrijan, opat	
10	Nedelja	Jezusov krst; Viljem, škof	☩
11	Ponedeljek	Pavlin Oglejski, škof; Teodozij, opat	
12	Torek	Alfred, opat; Tatjana, muč.; Ernesta, muč.	
13	Sreda	Hilarij (Radovan), škof, c. uč.; Veronika, dev.	
14	Četrtek	Oton, menih; Feliks (Srečko) Nolanski, duhovnik	
15	Petek	Pavel, puščavnik; Maver, opat	
16	Sobota	Marcel, papež; Berard, Oton in Peter, muč.	
17	Nedelja	2. nav.; Anton (Zvonko), opat; Marijan, muč.	☩
18	Ponedeljek	Marjeta Ogrska, dev.; Suzana, muč.	
19	Torek	Knut, kralj; Germanik, muč.	
20	Sreda	Fabijan, papež; Sebastijan, muč.	
21	Četrtek	Neža (Janja), dev., muč.; Fruktuoz, škof, muč.	
22	Petek	Vincenc (Vinko), diakon, muč.; Anastazij, muč.	
23	Sobota	Ildefonz, škof; Emerencijana, muč.	
24	Nedelja	3. nav.; Frančišek Saleški, škof, c. uč.; Felicijan	☩
25	Ponedeljek	Spreobrnitev sv. Pavla; Ananija, muč.	
26	Torek	Timotej, škof; Tit, škof; Pavla, spok.	
27	Sreda	Angela Merici, dev.; Vitalijan, papež; Julijan, muč.	
28	Četrtek	Tomaž Akvinski, c. uč.; Peter Nolasco, red.	
29	Petek	Valerij, škof; Julijan Ubogi, spok.	
30	Sobota	Martina, dev., muč.; Hijacinta, dev.	
31	Nedelja	4. nav.; Janez Bosco, duhovnik; Marcela, spok.	☩

Goriški otroški zbor Kekec vodi Ivo Bolčina

In Beseda je meso postala in se naselila med nami; in videli smo njeno slavo, slavo kakor edinorojenega od Očeta, polna milosti in resnice

Jan 1, 14

Vremenski pregovori

Če prosinca drevje od mraza poka, jeseni s sadjem obloženo stoka. - Anton (17.) puščavnik in opat, ne pusti ne orat' ne kopat'. - Če Vinka (22.) sonce peče, v sode vino teče.

Lune

Mlaj (nova luna) 25. ob 5.56

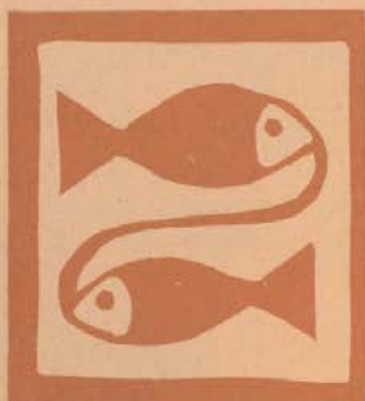
Prvi krajec 3. ob 5.46

Ščip (polna luna) 9. ob 20.53

Zadnji krajec 17. ob 0.58

NEDELJSKI EVANGELIJI

1. Našli so Marijo, Jožefa in Dete... (Lk 2, 16-21)
 3. Z Vzhoda smo se prišli poklonit (Mt 2, 1-12)
 10. Nebeški Oče razodene (Mt 1, 6b-11)
 17. Prva dva učenca govorita z Jezusom (Jan 1, 35-42)
 24. Spokorimo se in verujmo evangeliju (Mr 1, 14-20)
 31. Jezus uči, kakor kdor ima oblast (Mr 1, 21-28)
-

FEBRUAR

SVEČAN

28 DNI

1	Ponedeljek	Brigita Irska, dev.; Sever, škof
2	Torek	<i>Svečnica</i> (Gospodovo darovanje); Simeon in Ana
3	Sreda	Blaž, škof, muč.; Oskar, škof
4	Četrtek	Andrej Corsini, škof; Janez de Britto, duh., muč.
5	Petek	Agata, dev., muč.; Albuin, škof, muč.
6	Sobota	Pavel Miki in tovariši, japonski mučenci; Teofil, muč.
7	Nedelja	5. nav.; Rihard, kralj; Koleta, dev.
8	Ponedeljek	Hieronim Emiliani, red.; Janez de Matha, red. ☺
9	Torek	Apolonija, dev., muč.; Nikefor, muč.; Sabin, škof
10	Sreda	Sholastika, dev.; Viljem, puščavnik
11	Četrtek	Lurška Mati božja; Saturnin, muč.
12	Petek	Evlalija, muč.; Benedikt Anianski, opat
13	Sobota	Katarina de Ricci, dev.; Hermenegilda, spok.
14	Nedelja	6. nav.; Ciril in Metod, slov. ap.; Valentin (Zdravko)
15	Ponedeljek	Jordan Saški, red.; Sigfrid (Zmago), škof ☹
16	Torek	Julijan, muč.; Onezim, škof
17	Sreda	Aleš in šest tovarišev ustanov. servitov; Silvin, škof
18	Četrtek	Simeon, škof, muč.; Flavijan, škof
19	Petek	Konrad, spok.; Julijan, muč.
20	Sobota	Silvan, muč.; Leon, škof; Sadot, muč.
21	Nedelja	7. nav.; Peter Damiani, škof; Maksimilijan, škof; Irena
22	Ponedeljek	Sedež sv. Petra; Marjeta Kortonska, spok.
23	Torek	Polikarp, škof; Romana, spok. ☹
24	Sreda	<i>Pepehnica</i> - Sergij, muč.; Lucij, muč.; Montan, muč.
25	Četrtek	Valburga, dev.; Viktorin in Viktor, muč.
26	Petek	Aleksander, škof; Matilda, dev.
27	Sobota	Gabrijel Žal. Matere božje, red.; Baldomir, spok.
28	Nedelja	1. postna; Roman, opat; Osvald, škof; Hilarij, papež

Mladinski zbor iz Sv. Križa pri Trstu vodi s. Celina Kontelj

»Glej, ta je postavljen v padec in vstajenje mnogih v Izraelu in v znamenje, kateremu se bo nasprotovalo...«

Lk 2, 34b-35

Vremenski pregovori

Če je februarja pretoplo, bomo v aprilu radi za pečjo. - Svečnice (2) dan, zima van. »To je laž«, reče Blaž (3.). - Če se Polona (9.) v soncu otaja, v mokrem poletju gob preostaja.

Lune

Mlaj 23. ob 22.13

Prvi krajec 1. ob 15.28

Ščip 8. ob 8.58

Zadnji krajec 15. ob 21.21

NEDELJSKI EVANGELIJI

- 7. Ozdravil je raznovrstne bolnike (Mr 1, 29-39)
 - 14. Jezus ozdravi gobavca (Mr 1, 40-45)
 - 21. Sin človekov z oblastjo odpušča grehe (Mr 2, 1-12)
 - 28. Nebeški Oče snubi svoje ljudstvo po Sinu (Mr 2, 18-22)
 - 28. Jezusa satan skuša in angeli mu strežejo (Mt 1, 12-15)
-

MAREC

SUŠEC

31 DNI

1	Ponedeljek	Albin, opat, škof; Antonina, muč.	
2	Torek	Neža (Janja, Ines) Praška, dev.; Henrik, red.	☉
3	Sreda	Kunigunda, cesarica; Marin, muč.	
4	Četrtek	Kazimir, poljski kraljevič; Hadrijan, muč.	
5	Petek	Hadrijan (Jadran), muč.; Janez od Križa, red.	
6	Sobota	Fridolin (Miroslav), opat; Koleta (Nika), dev.	
7	Nedelja	2. postna; Perpetua in Felicita, muč.	
8	Ponedeljek	Janez od Boga, red.; Janez Avilski, duhovnik	
9	Torek	Franciška Rimska, vdova; Gregor Niški, škof	
10	Sreda	40 mučencev; Makarij, škof	☽
11	Četrtek	Sofronij, škof; Evdogij, muč.; Konstantin, spok.	
12	Petek	Doroteja, muč.; Maksimilijan iz Theveste, muč.	
13	Sobota	Kristina, dev., muč.; Nikefor, škof; Teodora	
14	Nedelja	3. postna; Matilda, kraljica; Florentina, opatinja	
15	Ponedeljek	Klemen Dvorak, red.; Ludovika de Marillac, red.	
16	Torek	Hilarij, škof, muč.; Tacijan, diakon; Julijan, muč.	
17	Sreda	Patricij (Patrik), škof; Jerica (Jedrt), opatinja	☽
18	Četrtek	Ciril Jeruzalemski, škof, c. uč.; Salvator, red.	
19	Petek	Jožef, Jezusov rednik; Sibilina, dev.	
20	Sobota	Klavdija in tov., muč.; Martin, škof	
21	Nedelja	4. postna; Nikolaj iz Flüe, puščavnik	
22	Ponedeljek	Lea, spok.; Zaharija, papež; Katarina, spok.	
23	Torek	Turibij, škof; Frumencij, muč.	
24	Sreda	Dionizij, muč.; Aleksander, muč.	☽
25	Četrtek	Gospodovo oznanjenje - Humbert, opat	
26	Petek	Ludgar, škof; Evgenija, muč.	
27	Sobota	Rupert Salzburški, škof; Lidija, muč.	
28	Nedelja	5. postna; Bojan, knez, muč.; Sikst III., papež	
29	Ponedeljek	Bertold, red.; Ciril, diakon	
30	Torek	Amedej (Bogo), knez; Janez Klimak, opat	
31	Sreda	Modest, škof; Gvido, opat; Benjamin, muč.	

Otroški zbor iz Bazovice pred Landarsko jamo.
Vodi ga Frida Valetič

Kdor ne nosi svojega križa in ne hodi za menoj, ne more biti moj učenec.

Lk 14, 27

Vremenski pregovori

Če mučence (10.) mrází, zmrzuje še 40 noči. - Če na Gabrijela dan (24.) zmrzuje, slana nič več ne škoduje. - Ako sušca grmi, dobra letina prihiti.

Lune

Mlaj 25. ob 11.18

Prvi krajec 2. ob 23.15

Ščip 9. ob 21.45

Zadnji krajec 17. ob 18.45

NEDELJSKI EVANGELIJI

7. Nebeški Oče razodene, da je Jezus njegov Sin (Mr 9, 2-10)
 14. Poderite ta tempelj in v treh dneh ga bom postavil (Jan 2, 13-25)
 21. Bog je poslal svojega Sina, da bi svet odrešil (Jan 3, 14-21)
 28. Če seme umrje, obrodi obilen sad (Jan 12, 20-33)
-

APRIL

MALI TRAVEN

30 DNI

1	Četrtek	Hugo, škof; Venancij, škof, muč.	☽
2	Petek	Frančišek Pavelski, red.; Marija Egiptovska, spok.	
3	Sobota	Rihard, škof; Agapa (Ljuba), muč.	
4	Nedelja	6. postna - cvetna; Izidor Seviljski, škof, c. uč.	
5	Ponedeljek	Vincenc Ferrer, duhovnik; Irena, muč.	
6	Torek	Viljem, opat; Marcelin, muč.	
7	Sreda	Janez K. La Salle, duhovnik; Herman Jožef, red.	
8	Četrtek	<i>Veliki četrtek</i> - Albert, škof, muč.; Valter, škof	☽
9	Petek	<i>Veliki petek</i> - Tomaž Tolentinski, muč.; Marija Kleofa	
10	Sobota	<i>Velika sobota</i> - Ezekijel, prerok; Apolonij in tov., muč.	
11	Nedelja	Velika noč - Gospodovo vstajenje; Stanislav, škof	
12	Ponedeljek	Zeno, škof; Julij I., papež	
13	Torek	Martin I., papež, muč.; Hermenegild, muč.; Ida, dev.	
14	Sreda	Valerijan in tov., muč.; Lambert, škof	
15	Četrtek	Helena (Jelka), kraljica; Anastazija, muč.	
16	Petek	Bernardka Lurška, dev.; Benedikt Labre, spok.	☾
17	Sobota	Fortunat, muč.; Rudolf, muč.	
18	Nedelja	2. velikon. - bela; Apolonij, muč.	
19	Ponedeljek	Ema, red.; Dioniz, muč.	
20	Torek	Hilda, dev.; Teotim, škof; Sulpicij, muč.	
21	Sreda	Anzelm, škof, c. uč.; Konrad Parzham, red.	
22	Četrtek	Aleksander (Saša), muč.; Luka, muč.	
23	Petek	Jurij, muč.; Adalbert (Vojko), škof, muč.	☽
24	Sobota	Fidelis iz Sigm., red; Honorij, škof	
25	Nedelja	3. velikon.; Marko, evangelist; Ermin, škof, muč.	
26	Ponedeljek	Pashazij, opat; Franka Vis., opatinja	
27	Torek	Hozana Kotorska, dev.; Cita, dev.	
28	Sreda	Peter Chanel, duhovnik, muč.; Vital, muč.	
29	Četrtek	Katarina Sienska, dev., c. uč.; Peter, muč.	
30	Petek	Pij V., papež; Jožef Cottolengo, duhovnik	☽

Moški zbor Fantje izpod Grmade s pevovodjem Ivom Kraljem na dvorišču devinskega gradu

Novo zapoved vam dajem: Ljubite se med seboj! Kakor sem vas jaz ljubil, se tudi vi med seboj ljubite.

Jan 13, 34-35

Vremenski pregovori

Če je mali traven deževen, kmet ne bo reven. - Če v dežju drevo cvete, nikdar sadja ne daje. - Kadar Jurij (24.) vrane skrrije v žito, je leto zmerom plodovito.

Lune

Mlaj 23. ob 21.29

Prvi krajec 1. ob 6.08

Sčip 8. ob 11.19

Zadnji krajec 16. ob 13.43

Prvi krajec 30. ob 13.07

NEDELJSKI EVANGELIJI

4. Trpljenje našega Gospoda Jezusa Kristusa po Marku
 11. Potrebno je bilo, da je Kristus vstal od mrtvih (Jan 20, 1-9)
 18. Čez osem dni je prišel Jezus (Jan 20, 19-31)
 25. Kristus je moral trpeti in vstati od mrtvih (Lk 24, 35-48)
-

MAJ

VELIKI TRAVEN

31 DNI

1	Sobota	Jožef delavec - Mednarodni praznik dela	
2	Nedelja	4. velikon.; Atanazij, škof, c. uč.; Mafalda, dev.	
3	Ponedeljek	Filip (Zdenko) in Jakob ml., apostola	
4	Torek	Florijan (Cvetko), muč.; Cirijak, škof	
5	Sreda	Gotard, škof; Angel, muč.; Silvan, muč.	
6	Četrtek	Dominik Savio, dijak; Evodij, škof	
7	Petek	Gizela, opatinja; Flavij, muč.	
8	Sobota	Viktor (Zmago), muč.; Dezider (Željko), škof	Ⓢ
9	Nedelja	5. velikon.; Pahomij, opat	
10	Ponedeljek	Antonin, škof; Gordijan in Epimah, muč.	
11	Torek	Sigismund (Žiga), kralj; Mamert, muč.	
12	Sreda	Leopold Mandić, duhovnik; Nerej in Ahilej, muč.	
13	Četrtek	Servacij, škof; Peter Regalati, red.	
14	Petek	Matija, apostol; Justina, muč.	
15	Sobota	Izidor, kmetovalec; Zofija (Sonja), muč.	Ⓢ
16	Nedelja	6. velikon.; Janez Nepomuk, muč.; Ubald, škof	
17	Ponedeljek	Pashal Bajlon, red.; Bruno, škof; Jošt	
18	Torek	Janez I., papež, muč.; Venancij, muč.; Erik, muč.	
19	Sreda	Peter Celestin, red.; Ivo, duhovnik	
20	Četrtek	Bernardin Sienski, red.; Plavtila, spok.	
21	Petek	Krispin, red.; Valens, škof; Evtihij in tov., muč.	
22	Sobota	Renata, spok.; Julija, dev., muč.; Rita da Cascia	Ⓢ
23	Nedelja	Gospodov vnebohod; Dezider (Željko), škof	
24	Ponedeljek	Marija pomočnica kristjanov; Socerb, muč.	
25	Torek	Beda Častitljivi, duhovnik, c. uč.; Gregor VII., papež	
26	Sreda	Filip Neri, duhovnik; Lambert, škof; Pavlin	
27	Četrtek	Avguštin Canterb., škof; Julij, muč.	
28	Petek	German Pariški, škof; Bernard, duhovnik	
29	Sobota	Maksim Emonski, škof; Teodozija, dev.	
30	Nedelja	Binkošti; Ivana Orleanska, dev.; Ferdinand, kralj	Ⓢ
31	Ponedeljek	Marijino obiskanje; Petronila, dev.	

Moški zbor Mirko Filej vodi Zdravko Klanjšček

«... Ne bojte se! Vem namreč, da iščite Jezusa, križanega. Ni ga tukaj, vstal je, kakor je bil rekel.»

Mt 28, 5-6

Vremenski pregovori

Filip in Jakob (3.) z dežnikom, sta pogodbo gornikom in ornikom. - Sv. Kocijan (30.) gobe seje, sv. Primož (9. junija) jih pobrana. - Če Zofija (15.) zemlje ne poškropi, vreme poleti prida ni.

Lune

Mlaj 23. ob 5.41

Prvi krajec 29. ob 21.07

Ščip 8. ob 1.45

Zadnji krajec 16. ob 6.12

NEDELJSKI EVANGELIJI

2. Dobri pastir da življenje za svoje ovce (Jan 10, 11-18)
 9. Kdor ostane v meni in jaz v njem, ta rodi obilo sadu (Jan 15, 1-8)
 16. Kdor zares ljubi, da življenje za svoje prijatelje (Jan 15, 9-17)
 23. Bil je vzet v nebo in sedel na božjo desnico (Mr 16, 15-20)
 30. Kakor me je Oče poslal, vas jaz pošljem in dajem Svetega Duha (Jan 20, 19-23)
-

JUNIJ

ROŽNIK

30 DNI

1	Torek	Justin, muč.; Pamfil, muč.
2	Sreda	Peter, muč.; Erazem, škof, muč.; Marcelin, muč.
3	Četrtek	Karel Lwanga in drugi ugandski muč.; Klotilda
4	Petek	Frančišek Caracciolo, red.; Kvirin, škof; Vincenca
5	Sobota	Bonifacij, škof, muč.; Dorotej, muč.
6	Nedelja	Presv. Trojica; Norbert, škof; Bertrand Oglejski ☉
7	Ponedeljek	Robert, opat; Vilibald, škof; Ana Garzia, dev.
8	Torek	Medard, škof; Viljem (Vilko), škof; Severin, škof
9	Sreda	Efrem Sirski, diakon, c. uč.; Primož in Felicijan
10	Četrtek	Bogumil, škof; Itamar, škof
11	Petek	Barnaba, apostol; Feliks (Srečko), muč.; Fortunat, muč.
12	Sobota	Janez Fakunski, red; Adelajda, dev.
13	Nedelja	Sv. Rešnje telo in kri; Anton Padovanski, duh., c. uč.
14	Ponedeljek	Elizej, prerok; Valerij, muč.
15	Torek	Vid (Vitomir), muč.; Benilda, muč. ☾
16	Sreda	Gvido Kortonski, red.; Beno, škof
17	Četrtek	Gregor Barbarigo, škof; Emilija, dev.
18	Petek	Jezusovo Srce; Marcelijan, muč.; Marko, škof
19	Sobota	Brezmadežno Srce Marijino; Romuald, opat
20	Nedelja	12. nav.; Mihelina, spok.; Silverij I., papež, muč.
21	Ponedeljek	Alojzij (Vekoslav) Gonzaga, red.
22	Torek	Pavlin iz Nole, škof; Tomaž More in Janez Fisher ☽
23	Sreda	Agripina, dev., muč.; Jožef Cafasso, duhovnik
24	Četrtek	Janez Krstnik (rojstvo); Favst, muč.
25	Petek	Eleonora, kraljica; Viljem, opat; Doroteja, dev.
26	Sobota	Vigilij (Stojan), škof; Pelagij, muč.
27	Nedelja	13. nav.; Ema Krška, kneginja; Ciril, škof, c. uč.
28	Ponedeljek	Irenej (Hotimir), škof, muč.; Marcela, muč. ☽
29	Torek	Peter in Pavel, apostola, muč.; Marcel, muč.
30	Sreda	Prvi rimski mučenci; Adolf, škof; Emilijana, muč.

Dekliški zbor iz Devina s pevovodjem Hermanom Antoničem

Kdor je moje meso in pije mojo kri, ima večno življenje in jaz ga bom obudil poslednji dan.

Jan 6, 54

Vremenski pregovori

Če o kresu (24.) dežuje, orehom škoduje. - Če sta Peter in Pavel (29.) jasna, bo letina obilna in krasna. - Dež o Vidu (15.) ni ječmenu k pridu.

Lune

Mlaj 21. ob 12.52

Prvi krajec 28. ob 6.57

Ščip 6. ob 17.00

Zadnji krajec 14. ob 19.06

NEDELJSKI EVANGELIJI

6. Jezus naroči krščevati v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha (Mt 28, 16-20)
 13. To je moje telo, to je moja kri (Mr 14, 12-16. 22-26)
 20. Kristus je gospodar narave (Mr 4, 35-41)
 27. Jezus pokliče deklico nazaj v življenje (Mr 5, 21-43)
-

JULIJ

MALI SRPAN

31 DNI

1	Četrtek	Estera, žena; Teobald, puščavnik
2	Petek	Oton Bamberški, škof; Vital (Živko), muč.
3	Sobota	Tomaž, apostol; Bernardin Realino, duhovnik
4	Nedelja	14. nav.; Urh, škof; Elizabeta Portugalska, kraljica
5	Ponedeljek	Ciril in Metod, slov. ap. (v slovenskih škofijah) ⑤
6	Torek	Marija Goretti, muč.; Bogomila, spok.; Dominika, muč.
7	Sreda	Izaija, prerok; Vilibald, škof
8	Četrtek	Kilijan, muč.; Hadrijan III., papež
9	Petek	Veronika Giuliani, opatinja; Brikcij, škof
10	Sobota	Amalija (Ljuba), red.; Rufina, muč.
11	Nedelja	15. nav.; Benedikt, opat; Olga Kijevska, kneginja
12	Ponedeljek	Mohor in Fortunat, muč.; Janez Gvalbert ⑥
13	Torek	Henrik I., kralj; Evgen, škof
14	Sreda	Kamil de Lellis, red.; Bogdan, škof
15	Četrtek	Bonaventura, škof, c. uč.; Vladimir Kijeviski, knez
16	Petek	Karmelska Mati božja; Evstahij, škof
17	Sobota	Aleš (Aleksej), spok.; Marcelina, dev.; Vesna
18	Nedelja	16. nav.; Friderik (Miroslav), škof; Marina, muč.
19	Ponedeljek	Avrea (Zlatka), dev.; Simah, papež; Arsen
20	Torek	Marjeta Antiohijska, dev., muč.; Elija, prerok ⑦
21	Sreda	Danijel (Danilo), prerok; Lovrenc iz Brindisija, red.
22	Četrtek	Marija Magdalena (Magda, Majda), spok.
23	Petek	Brigida Švedska, red.; Apolinarij, škof
24	Sobota	Kristina, dev., muč.; Boris in Gleb, muč.
25	Nedelja	17. nav.; Jakob starejši, apostol; Krištof, muč.
26	Ponedeljek	Joahim in Ana, starša Device Marije
27	Torek	Klemen Ohridski, Gorazd in tov.; Natalija (Božena)
28	Sreda	Viktor I., papež; Nazarij in Celzij, muč. ⑧
29	Četrtek	Marta iz Betanije; Beatrika, muč.; Olaf, kralj
30	Petek	Peter Krizolog, c. uč.; Abdon in Senen, muč.
31	Sobota	Ignacij Lojolski, red.; Helena, muč.

Slovenski šopek iz Mačkolj vodi Ljuba Smotlak

In Jezus je hodil po vsej Galileji, učil po njih shodnicah in oznanjal evangelij kraljestva; in ozdravljal je vsakršno bolezen.

Mt 4,23

Vremenski pregovori

Kukavica se glasi do sv. Urha (4.). - Aleš (17.) soparen in suh, napravi za zimo si dober kožuh, - Če Magdalena (22.) v dežju stoji, dolgo slabo poletje preti.

Lune

Mlaj 20. ob 19.57

Prvi krajec 27. ob 19.22

Sčip 6. ob 8.32

Zadnji krajec 14. ob 4.47

NEDELJSKI EVANGELIJI

- 4. Kristusa rojaki niso sprejeli (Mr 6, 1-6)
 - 11. Jezus pošilja apostole (Mr 6, 7-13)
 - 18. Jezus skrbi za svoje ovce (Mr 6, 30-34)
 - 25. Kristus daje za vse kruha vobilju (Jan 6, 1-15)
-

AVGUST

VELIKI SRPAN

31 DNI

1	Nedelja	18. nav.; Alfonz de Liguori, škof, c. uč.; Nada, muč.
2	Ponedeljek	(Porciunkula); Evzebij iz Vercellija, škof
3	Torek	Lidija, žena; Peter Eymard, duhovnik
4	Sreda	Janez Vianney, arški župnik; Tertulin, muč. ☺
5	Četrtek	Posvetitev bazilike Marije Snežne (Nives)
6	Petek	Jezusova spremenitev na gori Tabor
7	Sobota	Kajetan, red.; Donat, škof, muč.; Sikst, papež
8	Nedelja	16. nav.; Dominik, red.
9	Ponedelje k	Jaroslav (Verijan), muč.; Roman, muč.
10	Torek	Lovrenc, diakon, muč.; Pavla, muč.
11	Sreda	Klara (Jasna), dev.; Suzana, muč. ☾
12	Četrtek	Hilarija, muč.; Herkulan, škof
13	Petek	Poncijan, papež; Hipolit, duh.; Janez Berhmans, red.
14	Sobota	Maksimilijan Kolbe, muč.; Mitja (Demetrij), muč.
15	Nedelja	Marijino vnebovzetje; Tarcizij, muč.
16	Ponedeljek	Štefan Ogrski, kralj; Rok, spokornik
17	Torek	Hijacint, red.; Liberat, opat, muč.
18	Sreda	Helena (Alenka), cesarica; Agapit, muč.
19	Četrtek	Janez Eudes, red.; Boleslav, muč. ●
20	Petek	Bernard, opat, c. uč.; Samuel (Samo), prerok
21	Sobota	Pij X., papež; Sidonij (Zdenko), škof
22	Nedelja	21. nav.; Marija kraljica; Timotej in tov., muč.
23	Ponedeljek	Roza iz Lime, dev.; Filip Benizzi, red.; Klavdij
24	Torek	Jernej (Bartolomej), apostol, muč.; Zlatka, muč.
25	Sreda	Ludvik IX., kralj; Jožef Kalasanc, duhovnik
26	Četrtek	Rufin, škof; Edana E. Bichier, red. ☽
27	Petek	Monika, mati sv. Avgušтина; Cezarij, škof
28	Sobota	Avguštin, škof, c. uč.; Hermes, muč.
29	Nedelja	22. nav.; Mučeništvo Janeza Krstnika; Sabina, muč.
30	Ponedeljek	Feliks (Srečko), muč.; Gaudencija, muč.
31	Torek	Rajmund (Rajko) Nonat, red.; Pavlin, škof

Mešani zbor »Hraste« v Doberdobu vodi Karel Lovrenčič

Blagor njim, ki so zaradi pravice preganjani, zakaj njih je nebeško kraljestvo.

Mt 5,10

Vremenski pregovori

Veliki šmaren (15.) brez dežja, sladko vince bo doma. - Če veter srpana zvedrī, vreme še dolgo trpi. - Lovrenc (10.) in Jernej (24.) v lepem vremeni, tako bo tudi jeseni.

Lune

Mlaj 19. ob 3.45

Prvi krajec 26. ob 10.50

Ščip 4. ob 23.34

Zadnji krajec 12. ob 12.09

NEDELJSKI EVANGELIJI

1. Jezus hrani našo vero (Jan 6, 24-35)
 8. Ziveti moramo le v moči Jezusovega kruha (Jan 6, 41-51)
 15. Bog povišuje nizke (Lk 1, 39-56)
 22. Kristus ima besede večnega življenja (Jan 6, 60-69)
 29. Ne nadomeščajmo božjih zapovedi s človeškimi izročili (Mr 7, 1-8, 14-15, 21-23)
-

SEPTEMBER

KIMAVEC

30 DNI

1	Sreda	Egidij (Tilen), opat; Verena, dev.	
2	Četrtek	Maksima, muč.; Antonin, muč.; Kastor, škof	☉
3	Petek	Gregor Veliki, papež, c. uč.; Doroteja, muč.	
4	Sobota	Ida, spok.; Roza iz Viterba, dev.	
5	Nedelja	23. nav.; Lovrenc Giustiniani, škof; Viktorin, škof	
6	Ponedeljek	Petronij, škof; Favst, Makarij in tov., muč.	
7	Torek	Regina, dev.; Bronislava, red.; Marko Križevčan in tov.	
8	Sreda	Marijino rojstvo; Hadrijan, muč.; Natalija (Božena)	
9	Četrtek	Gorgonij, muč.; Peter Klaver, red.	
10	Petek	Nikolaj Tolentinski, spok.; Luka, muč.	
11	Sobota	Emilijan (Milko, Milan), škof; Prot in Hijacint, muč.	
12	Nedelja	24. nav.; Gvido, spok.; Tacijan (Tihomil), muč.	
13	Ponedeljek	Janez Krizostom, škof, c. uč.; Amat (Ljubo)	
14	Torek	Povišanje sv. križa; Notburga, dev.	
15	Sreda	Žalostna Mati Božja (Dolores); Melita, muč.	
16	Četrtek	Kornelij, papež; Ciprijan, škof; Ljudmila, kneginja	
17	Petek	Robert Bellarmino, škof, c. uč.; Lambert, škof, muč.	☽
18	Sobota	Jožef Kupertinski, red.; Irena (Mira), muč.	
19	Nedelja	25. nav.; Januarij, škof; Teodor (Božidar), škof	
20	Ponedeljek	Suzana, muč.; Kandida (Svetlana), muč.	
21	Torek	Matej (Matevž), apostol in evangelist; Jona, prerok	
22	Sreda	Tomaž Villanovski, škof; Mavricij in tov., muč.	
23	Četrtek	Marta Perzijska, dev., muč.; Paternej, škof	
24	Petek	Marija rešiteljica jetnikov; Gerard, škof	☿
25	Sobota	Avrelija (Zlatka), dev.; Sergej Rod., škof	
26	Nedelja	26. nav.; Kozma in Damijan, muč.	
27	Ponedeljek	Vincencij Pavelski, duhovnik; Adolf in Janez, muč.	
28	Torek	Venceslav (Vaclav), muč.; Lioba (Ljubica), red.	
29	Sreda	Mihael, Gabrijel, Rafael, nadangeli	
30	Četrtek	Hieronim, duhovnik, c. uč.; Zofija (Sonja), spok.	

Mešanil zbor »Štandrež« vodi Mirko Špacapan

Dajte cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je božjega.

Mt 22, 21b

Lune

Mlaj 17. ob 13.10

Prvi krajec 25. ob 5.07

Ščip 3. ob 13.29

Zadnji krajec 10. ob 18.19

Vremenski pregovori

Kakršen kimavec, takšen sušec. - Sv. Matej (21.) se v prihodnost ozira, za štiri tedne vreme izbira. - Ko žerjav leti na tuje, brž se zima približuje.

NEDELJSKI EVANGELIJI

5. Jezus pomaga bolnikom (Mr 7, 31-37)

12. Verujemo v Kristusovo božanstvo, čeprav mora trpeti (Mr 8, 27-35)

19. Jezusov učenec je drugim služabnik (Mr 9, 30-37)

26. Sprejemajmo vse, ki niso proti nam (Mr 9, 38-43, 45, 47-48)

OKTOBER

VINOTOK

31 DNI

1	Petek	Terezija Deteta Jezusa, dev.; Remigij, škof	
2	Sobota	Angeli varuhi; Teofil (Bogomil), škof	☉
3	Nedelja	27. nav.; Kandid (Žarko), muč.; Gerard, opat	
4	Ponedeljek	Frančišek Asiški, red.; Petronij, škof	
5	Torek	Marcelin, škof; Apolinarij, škof; Flavija, muč.	
6	Sreda	Bruno, red.; Renato, škof; Fides, dev.	
7	Četrtek	Rožnovenska Mati božja; Marko I., papež; Sergij, muč.	
8	Petek	Pelagija, spok.; Marcel, muč.	
9	Sobota	Dioniz, škof; Janez Leonardi, red.	☾
10	Nedelja	28. nav.; Danijel (Danilo), muč.; Frančišek Borgia, red.	
11	Ponedeljek	Emilijan (Milan, Milko), škof; German, škof	
12	Torek	Maksimilijan Celjski, škof; Edvin, kralj	
13	Sreda	Edvard, kralj; Koloman, muč.	
14	Četrtek	Kalist I., papež, muč.; Gaudencij (Veselko), škof, muč.	
15	Petek	Terezija Velika Avilska, red., c. uč.; Avrelija (Zlata), d.	
16	Sobota	Hedvika, red.; Marjeta Alacoque, dev.	
17	Nedelja	29. nav.; Ignacij, škof; Viktor, škof; Rudolf, škof	●
18	Ponedeljek	Luka, evangelist; Julijan, puščavnik	
19	Torek	Izak Jogues, duhovnik in tovariši, kanadski mučenci	
20	Sreda	Irena (Miroslava), muč.; Vendelin, opat	
21	Četrtek	Uršula, muč.; Hilarion, opat; Celina, spok.	
22	Petek	Bertila Moscardin, red.; Marija Saloma, žena	
23	Sobota	Janez Kapistran, red.; Roman, škof	
24	Nedelja	30. nov.; Anton Marija Claret, škof; Martin, opat	☽
25	Ponedeljek	Krizant in Darija (Darinka), muč.; Krišpin	
26	Torek	Lucijan, muč.; Florij, muč.; Rustik, škof	
27	Sreda	Sabina, muč.; Frumencij, škof; Vincenc, muč.	
28	Četrtek	Simon in Juda Tadej, apostola; Cirila, dev.	
29	Petek	Narcizij, škof; Ermelinda, dev.; Ferucij, muč.	
30	Sobota	Alfonz Rodriguez, red.; Marcel, muč.	
31	Nedelja	31. nav.; Volbenk, škof; Kvintin, muč.	☉

Mešani zbor iz Mačkolj vodi Cveto Marc

Jezus mu (Tomažu) reče: »Jaz sem pot in resnica in življenje. Nihče ne pride k Očetu, razen po meni.«

Jan 14, 6

Vremenski pregovori

Vlažen, mrzel Luka (18.), kmalu sneg prikuka. - Kakršno vreme Urša (21.) prinese, tako se zima rada obnese. - Če se nerado listje obleti, vsak naj zime se boji.

Lune

Mlaj 17. ob 1.05

Prvi krajec 25. ob 1.08

Sčip 3. ob 2.09

Zadnji krajec 10. ob 0.27

NEDELJSKI EVANGELIJI

3. Kar je Bog združil, naj človek ne loči (Mr 10, 2-16)
10. Če Jezus kliče, se moramo vsemu odreči (Mr 10, 17-30)
17. Božji Sin je postal človek, da bi dal svoje življenje za nas (Mr 10, 35-45)
24. Slepí prosí Jezusa, da bi spregledal (Mr 10, 46-52)
31. Zapoved ljubezni do bližnjega je enaka ljubezni do Boga (Mr 12, 28b-34)

NOVEMBER

LISTOPAD

30 DNI

1 Ponedeljek	Vsi sveti
2 Torek	Spomin vseh vernih rajnih; Marcijan, muč.
3 Sreda	Just, tržaški mučenec; Martin Porres, red; Viktorin
4 Četrtek	Karel (Drago) Boromejski, škof; Vital (Živko), muč.
5 Petek	Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krstnika
6 Sobota	Lenart, opat; Sever, škof; Demetrij (Mitja), škof
7 Nedelja	32. nav.; Ernest, opat; Engelbert, škof
8 Ponedeljek	Bogomir (Mirko), škof; Deodat (Bogdan), papež ☺
9 Torek	Teodor (Božidar, Darko), muč.; posv. later. bazilike
10 Sreda	Leon I. Veliki, papež, c. uč.; Andrej Av., duhovnik
11 Četrtek	Martin (Davorin) iz Toursa, škof
12 Petek	Jozafat Kunčevič, škof, muč.; Emilijan, opat
13 Sobota	Stanislav Kostka, red.; Didak (Diego), red.
14 Nedelja	33. nav.; Nikolaj Tavelić, duhovnik, muč.
15 Ponedeljek	Albert Veliki, škof in c. uč.; Leopold, knez ☺
16 Torek	Marjeta Škotska, kraljica; Jedert (Jerica), dev.; Otmar
17 Sreda	Evfemija in Tekla, trž. muč.; Elizabeta Ogrska, red.
18 Četrtek	Posv. bazilik sv. Petra in Pavla; Roman, diakon, muč.
19 Petek	Narsej, škof, muč.; Barlam, muč.
20 Sobota	Feliks (Srečko), red.; Edmund, muč.
21 Nedelja	Kristus Kralj; Marijino darovanje; Albert, škof
22 Ponedeljek	Cecilija, dev., muč.; Maver, škof, muč. ☺
23 Torek	Klemen (Milko, Milivoj) I., papež, muč.
24 Sreda	Flora (Cvetka), dev., muč.; Krizogon, muč.
25 Četrtek	Erazem, muč.; Katarina, dev., muč.
26 Petek	Silvester (Silvo), opat; Konrad, škof; Leonard, red.
27 Sobota	Virgil, škof; Valerijan, škof
28 Nedelja	1. adventna; Katarina Labouré, dev.
29 Ponedeljek	Saturnin, muč.; Radbod (Radivoj), škof
30 Torek	Andrej, apostol; Justina, dev., muč. ☺

Stevejanski mešani zbor vodi Herman Srebernič

Tako naj sveti vaša luč pred ljudmi, da bodo videli vaša dobra dela in slavili vašega Očeta, ki je v nebesih.

Mt 5, 16

Vremenski pregovori

Ce na mrtvih dan (2.) deži, vreme po snegu diši. - Kolikor ima Lenart (6.) snega na planini, toliko ga ima božič v dolini. - Če Martin (11.) suši in zmrzuje, kmet voljno zimo pričakuje.

Lune

Mlaj 15. ob 16.10

Prvi krajec 23. ob 21.06

Sčip 1. ob 13.57

Zadnji krajec 8. ob 7.38

NEDELJSKI EVANGELIJI

1. Veliko je plačilo v nebesih (Mt 5, 1-12a)
7. Uboga vdova je dala več ko vsi (Mr 12, 38-44)
14. Ob sodbi bo Kristus zbral vse svoje zveste (Mr 13, 24-32)
21. Kristus spričuje, da je res kralj (Jan 18, 33b-37)
28. Naše odrešenje je blizu (Lk 21, 25-28, 34-36)

DECEMBER

GRUDEN

31 DNI

1	Sreda	Eligij, škof; Natalija (Božena), spok.
2	Četrtek	Herta, dev.; Blanka, spok.; Bibijana (Vivijana, Živka)
3	Petek	Frančišek Ksaver, red.; Kasijan, muč.
4	Sobota	Barbara, dev., muč.; Janez Damaščan, duh., c. uč.
5	Nedelja	2. adventna; Saba, opat
6	Ponedeljek	Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinarij, muč.
7	Torek	Ambrož, škof, c. uč.; Jožefa Rossello, red. ☺
8	Sreda	Marijino brezmadežno spočetje
9	Četrtek	Valerija, muč.; Peter Fourier, red.
10	Petek	Loretska Mati božja; Melkijad, papež
11	Sobota	Damaz I., papež; Sabin, škof
12	Nedelja	3. adventna; Ivana Frančiška Chantal, red.; Amalija
13	Ponedeljek	Lucija, dev., muč.; Otilija, dev.
14	Torek	Janez od Križa, duhovnik, c. uč.; Dušan, škof
15	Sreda	Kristina (Krista), dev.; Marija K. de Rosa, red. ☺
16	Četrtek	Albina, dev., muč.; Adelajda, cesarica
17	Petek	Lazar, škof; Olimpija, red.; Vivina, dev.
18	Sobota	Teotim, muč.; Bazilij, muč.
19	Nedelja	4. adventna; Urban V., papež; Tea, muč.; Favsta, spok.
20	Ponedeljek	Evgen, muč.; Makarij, muč.; Dominik
21	Torek	Peter Kanizij, duhovnik, c. uč.; Severin, škof
22	Sreda	Demetrij (Mitja), muč.; Frančiška Cabrini, red. ☺
23	Četrtek	Viktorija, dev., muč.; Janez Kancij, duhovnik
24	Petek	Sveti večer; Adam in Eva, prva starša
25	Sobota	Božič - Jezusovo rojstvo; Anastazija, muč.
26	Nedelja	Sv. Družina; Štefan, prvi mučenec
27	Ponedeljek	Janez, apostol in evangelist; Fabiola, spok.
28	Torek	Nedolžni otroci; Antonij, red.
29	Sreda	Tomaž (Tomislav) Becket, škof, muč.; David, kralj
30	Četrtek	Evgen, škof; Liberij, škof ☺
31	Petek	Silvester, papež; Pavlina in tov., muč.

Mešani zbor Lojze Bratuž vodi Stanko Jerčijo .

«Glej, spočela boš in rodila sina, ki mu daj ime Jezus. Ta bo velik in Sin Najvišjega.»

Lk 1, 31-32

Vremenski pregovori

Ako je Rimska cesta čista in svetla, se kmet dobre letine nadeja. - Če o božiču led visi raz veje, se velika noč vsa v cvetju smeje. - O Tomažu (29.) vetra suho petje, suha pomlad, sušno poletje.

Lune

Mlaj 15. ob 10.18

Prvi krajec 23. ob 15.17

Ščip 1. ob 1.21 in 30. ob 12.33

Zadnji krajec 7. ob 16.54

NEDELJSKI EVANGELIJI

5. Vsi bodo deležni zveličanja (Lk 3, 1-6)
 8. Zdrava milosti polna, Gospod je s teboj (Lk 1, 26-38)
 12. Pripravimo se na odrešenje (Lk 3, 10-18)
 19. Odrešenik pride k nam (Lk 1, 39-45)
 25. Beseda se je učlovečila in se naselila med nami (Jan 1, 1-18)
 26. Dvanajstletni Jezus v templju (Lk 2, 41-52)
-

Leta 1980 so po vsem svetu obhajali 1500-letnico rojstva sv. Benedikta kot očeta zahodnega meništvja in zavetnika Evrope. Ob tej priložnosti je papež Janez Pavel II. poslal benediktinskim opatom in vsemu krščanskemu ljudstvu apostolsko pismo.

Ob sklepu Benediktovega leta pa je sv. oče razglasil sveta brata Cirila in Metoda za sozavetnika Evrope, ker sta podobno kot sv. Benedikt na zahodu, tudi onadva postavila na vzhodu temelje krščanske omike in kulture za vse slovanske narode. Zaradi velikega pomena te papeževe odločitve objavljamo v celoti njegovo pismo.

Goriški verni Slovenci so v nedeljo 15. februarja 1981 v Katoliškem domu v Gorici z ekumensko proslavo počastili sveta brata kot sozavetnika Evrope.

Apostolsko pismo Janeza Pavla II. ***»Egregiae Virtutis«***

1. - Ciril in Metod, moža izredne kreposti, sta letos spet v mislih in srcih vseh zaradi dveh znamenitih in trajnih dogodkov. Istočasno namreč poteka sto let, kar je bila 30. septembra 1880 objavljena okrožnica »Grande munus«, s katero je papež Leon XIII. vso Cerkev opozoril na osebnosti teh dveh mož in na njuno apostolsko vnemo ter postavil liturgični praznik in ga naročil vpisati v koledar katoliške Cerkve. Obenem pa poteka tudi enajststo let od pisma »Industriae tuae«, ki ga je meseca junija 880 pisal naš prednik Janez VIII. knezu Svatopolku in v njem pohvalil in priporočil rabo slovanskega jezika v bogoslužju, »da bi se v tem jeziku oznanjale hvalnice in dela Kristusa, našega Gospoda.«

Ciril in Metod, Grka, rojena v Solunu, mestu, ki je v njem živel in deloval sveti Pavel, sta od začetka svojega poklica stopila v tesne kulturne in duhovne stike s carigrajsko Cerkvijo, ki je bila tedaj v razcvetu kulturne in misijonske dejavnosti. Na njeni visoki šoli sta se izobraževala. Oba sta si izbrala meniški stan z misijonarsko službo, v kateri sta se najprej izkazala, ko sta šla oznanjat evangelij Hazarom na Krimu.

Njuno odlično evangelizacijsko delo pa je bilo na Velikem Moravskem med narodi, ki so bili takrat naseljeni na Balkanskem polotoku in po deželah, po katerih se pretaka Donava. Tega dela sta se lotila na prošnjo moravskega kneza Rastislava, ki jo je poslal cesarju in Cerkvi v Carigrad. Za potrebe svoje službe med slovanskimi narodi sta v njihov jezik prevedla sveto pismo za bogoslužje in katehiziranje. S tem sta postavila temelje vsej književnosti v jezikih teh narodov. Po pravici ju štejemo ne samo za apostola Slovanov, ampak tudi za očeta kulture vseh teh ljudstev in narodov, katerim so to prvi spomeniki slovanskega jezika, na katere se morajo sklicevati kakor na začetek in vir vse kasnejše književnosti.

Ciril in Metod pa sta svoje misijonsko delo opravljala v povezavi s carigrajsko Cerkvijo, ki ju je poslala, kakor z rimskim Petrovim sedežem, ki ju je potrdil v poslanstvu kot znamenje edinosti Cerkve, ki za njunega življenja in delovanja še ni poznala ločitve med Vzhodom in

Sv. Ciril in Metod, slovanska apostola
sozavetnika Evrope (bolgarska ikona)

Zahodom, čeprav so tudi že takrat obstajale hude napetosti med Rimom in Bizancem-Carigradom.

V Rimu sta Cirila in Metoda s častmi sprejela tako papež kakor rimska Cerkev; tu sta naletela na odobravanje in podporo za vse svoje misijonsko delo in tudi za novost opravljanja bogoslužja v slovanskem jeziku, proti čemur so se nekateri zahodni krogi borili. V Rimu je Ciril sklenil svoje življenje (14. februarja 869) in je bil pokopan v cerkvi sv. Klemena, medtem ko je Metoda papež posvetil v nadškofa na starodavnem sirmijskem sedežu in ga poslal na Moravsko, da bi tam nadaljeval previdnostno delo, ki ga je goreče in neustrašeno skupaj s svojimi učenci opravljal med svojim ljudstvom do smrti (6. aprila 885).

2. - Pred sto leti je papež Leon XIII. v omenjeni okrožnici »Grande munus« opozoril vso Cerkev na izredne zasluge sv. Cirila in Metoda za njuno misijonsko delo med Slovani. Ker je Cerkev v tem letu slavila

1500-letnico rojstva sv. Benedikta, ki ga je moj častitljivi prednik Pavel VI. razglasil za zavetnika Evrope, se je zdelo, da bo to zavetništvo nad vso Evropo še bolj poudarjeno, če velikanskemu delu zahodnega patriarha pridružimo posebne zasluge svetih bratov Cirila in Metoda. Za to govori mnogo razlogov tako pretekle kot sedanje zgodovine, ki imajo svoj teološki in tako imenovani cerkvenostni kakor tudi znanstveni temelj v sodobni zgodovini evropske celine. Zato želim, da bi se ob zaključku tega Benediktovega leta in ob stoletnici Leonove okrožnice ovrednotili vsi ti razlogi s to razglasitvijo svetega Cirila in Metoda za sozavetnika Evrope.

3. - Evropa je dejansko po svoji zemljepisni razsežnosti sad dejavnosti dveh tokov krščanskega izročila. Temu je treba dodati dve različni oblikovanji, a med sabo se dopolnjujoči kulturi. Sv. Benedikt, ki je s svojim vplivom zajel ne le zahodno in osrednjo Evropo, temveč je po benediktinskih samostanih segel tudi na druge celine, je v središču tistega toka, ki prihaja iz Rima, od sedeža Petrovih naslednikov. Sveta solunska brata pa prispevata starodavno grško kulturo in izžarevata duha carigradske Cerkve in vzhodnega izročila, ki se je tako globoko zasedrlo v duhovnost in kulturo tolikernih ljudstev in narodov vzhodnega dela evropskega kontinenta.

Zdi se, da razglasitev sv. Cirila in Metoda ob sv. Benediktu za sozavetnika Evrope ustreza znamenjem našega časa, sedaj, po tolikih stoletjih razkola med vzhodno in zahodno Cerkvijo, med Carigradom in Rimom, potem ko je po drugem vatikanskem cerkvenem zboru prišlo do odločnih korakov na poti k polni skupnosti. Zlasti še, če se to zgodi v letu, ko sta obe Cerkvi, katoliška in pravoslavna, začeli odločilen dialog na otoku Patmos, ki je povezan z izročilom apostola in evangelista Janeza. Naj bi to dejanje bilo zato tudi spomin na ta dogodek.

Ta razglasitev hoče biti istočasno tudi pričevanje sodobnim ljudem o odličnosti oznanjevanja evangelija, po Kristusu izročena Cerkvam, ki sta se zanj trudila dva brata, apostola Slovanov. To oznanjevanje je pripomoglo k povezavi in medsebojnemu spoznavanju različnih narodov porajajoče se Evrope in je današnji Evropi zagotovilo skupno duhovno in kulturno dediščino.

4. - Zato želim, da po usmiljenju presvete Trojice in na priprošnje božje matere Marije in vseh svetnikov izgine vse tisto, kar loči Cerkve, kakor tudi ljudstva in narode. Različnost izročila in oblik bogoslužja pa naj bo predvsem dokaz medsebojnega dopolnjevanja, do katerega je prišlo ob skupnem duhovnem bogastvu.

Naj zavest o tem skupnem duhovnem bogastvu, ki je po različnih poteh prišlo v dediščino posameznih evropskih narodov, pomaga sodobnim rodovom vztrajati v medsebojnem spoštovanju pravic vsakega naroda in v iskanju miru ter tako prispeva k skupni blaginji vsega človeštva in človekove bodočnosti na vsej zemlji.

Zato ob polnem spoznanju in po treznem premisleku v polnosti svoje službe, svoje apostolske oblasti in v moči tega pisma ter za vedno postavljam in razglašam za sveta sozavetnika vse Evrope pri Bogu sveta brata Cirila in Metoda. S tem jima podelim vse časti in bogoslužne pravice, ki gredo po pravu prvim zavetnikom kraja.

Mir ljudem dobre volje!

Dano v Rimu, pri Sv. Petru, pod ribiškimi pečatom, 31. decembra 1980, v tretjem letu papeževanja.

JANEZ PAVEL II.

Pomembnost socialnega nauka Cerkve

V letu 1981 smo se spomnili 90-letnice socialne okrožnice »Rerum novarum« Leona XIII. in 50-letnice okrožnice »Quadragesimo anno« Pija XI. Za to priložnost je 15. maja 1981 prišlo v Rim nad 30.000 delavcev iz vse Evrope in predstavnikov drugih celin. Papež Janez Pavel II. bi jim moral spregovoriti o sedanjem socialnem nauku Cerkve, toda 13. maja je bil nanj izvršen zločinski atentat. Zaradi tega so prebrali samo njegov govor, ki ga je nameraval izreči na trgu sv. Petra. Sv. oče v govoru navaja tudi razloge, zakaj se spominjamo Leonove okrožnice in kakšen pomen ima še danes. Pravi takole:

"Razlogov je več. Prvi je ta, da »Rerum Novarum« predstavlja in je »Magna Charta krščanske socialne dejavnosti«, kakor jo je označil Pij XII. (radijski govor ob 50-letnici te okrožnice); Pavel VI. pa je dodal, da njeno sporočilo »še naprej navdihuje delo za pravičnost« (Octogesima adveniensi), v

Cerkvi in sedanjemu svetu. Ta okrožnica je tudi neizpodbiten dokaz trepetajoče in skrbne pozornosti Cerkve za svet dela.

Leon XIII. je pogumno povzdignil glas v obrambo tlačanih, ubogih, ponižanih, izkoriščanih in njegov glas je bil samo odmev glasu Njega, ki je uboge in pravice lačne imenoval blažene. Papež je spregovoril, sledeč dolžnosti in navdihu »vesti svoje apostolske službe«. Čutil je, da ima za to ne le pravico, ampak tudi dolžnost. Poseganje Cerkve in njenega najvišjega pastirja v socialna vprašanja namreč vedno narekuje poslanstvo, prejeto od Kristusa, da rešuje človeka v njegovem celostnem dostojanstvu.

Cerkev je po svoji poklicanosti pozvana, da je vedno in povsod zvesta varuhinja človekovega dostojanstva, mati tlačanih in na rob družbe potisnjenih, da je Cerkev slabotnih in ubogih. Cerkev hoče živeti vso resni-

Papežu je po strelih ugasnil smehljaj na obrazu, omahnil je in se sesedel v avto

co, ki jo vsebujejo evangeljski blagri, predvsem prvi: »Blagor ubogim v duhu«; ta blagor hoče učiti in izpolnjevati, kakor je delal njen božji Ustanovitelj, ki je prišel »delat in učiti«. Že v svojem govoru, ki sem ga imel lansko leto delavcem v Sao Paulu v Braziliji, sem poudaril, da »Cerkev hoče z oznanjevanjem evangelija, ne da bi pri tem zanemarjala svojo posebno nalogo evangelizacije, vsa področja družbenega življenja, na katerih prihaja na dan krivica, usmerjati k pravičnosti« (3. julija 1980). Cerkev se tega svojega visokega poslanstva zaveda; zato se vključuje v zgodovino narodov, v njihove ustanove, v njihovo kulturo, v njihove probleme, v njihove potrebe. Biti hoče solidarna s svojimi sinovi in z vsem človeštvom, deli z njim težave in stiske ter postaja glasnica upravičenih zahtev tistih, ki trpijo ali so žrtev krivice. Iz večnih besed evangelija črpa moč, da nastopa zoper vse, kar žali človeka v njegovem dostojanstvu »božje podobe« in v njegovih temeljnih, splošnih, nedotakljivih, neodtujljivih pravicah; v vsem, kar ovira njegovo rast po božjem načrtu. To je del njene preroške službe.

Po pravici je Pij XI. dejal, da je okrožnica »Rerum novarum« človeštvu pokazala sijajen socialni ideal, ki se napaja iz vedno živega življenjskega vira evangelija. Moji častiti predniki niso opustili nobene priložnosti, da ne bi po smernicah, ki jih je načrtal ta temeljni Leonov dokument, znova in znova razglasili to pravico in dolžnost Cerkve, ki daje moralne smernice na takem področju, kot je socialno-ekonomsko, ki je neposredno povezano z religioznim in nadnaravnim namenom njenega samega poslanstva. Drugi vatiškanski koncil je tako gledanje povzel in je poudaril: »Vsa Cerkev se mora truditi, da bodo ljudje zmožni pravilno urediti celotni časni red in ga po Kristusu usmeriti k Bogu.«

Iz vsega tega se že kaže veliki nauk obhajanja te 90-letnice: potrditev pravice in pristojnosti Cerkve, »da neovirano spolnjuje svojo nalogo med ljud-

mi ter izreka naravno sodbo, in to tudi glede zadev s političnega področja, kadar to zahtevajo osnovne osebne pravice ali zveličanje duš«; da v krajevnih Cerkvah, v duhovnikih, redovnikih, laikih budi vedno bolj živo zavest o njihovi pravici in dolžnosti, da zastavijo svoje sile za blagor vsakega človeka in da so vsak trenutek branilci in graditelji pristne pravičnosti na svetu.

Ko z jasnim očesom gledamo na zgodovinsko-družbene dogodke, ki so si sledili v svetu dela po tistem daljnem maju 1891, moramo z zadovoljstvom priznati, da so bili storjeni veliki koraki naprej in da so se zgodile velike spremembe, ki so pripomogle, da je življenje delavskega razreda bolj skladno s človeškim dostojanstvom.

Okrožnica »Rerum novarum« je za Cerkev posebno pomembna tudi zato, ker predstavlja dinamično izhodišče za njen socialni nauk in delovanje v sodobnem svetu. Od svojih začetkov pa vse do danes se je Cerkev skozi stoletja srečevala in soočala s svetom in z njegovimi problemi, ki jih je osvetljevala z lučjo vere in Kristusovega nauka. To je pripomoglo, da so se v teku zgodovine strnila in izoblikovala temeljna načela krščanske socialne morale, ki jih danes poznamo kot socialni nauk Cerkve. Papežu Leonu XIII. gre zasluga, da jih je prvi skušal organsko urediti v sestav. S tem se je za cerkveno učiteljstvo začela nova in zahtevna naloga, ki je hkrati silno prizadevanje, da se za svet v nenehnem spreminjanju izoblikuje nauk, ki bo sposoben odgovoriti sodobnim zahtevam kakor tudi naglim in neprestanim spremembam industrijske družbe ter hkrati primeren, da zavaruje pravice bodisi človeške osebe bodisi mladih narodov, ki vstopajo v mednarodno skupnost.

Tak socialni nauk — kot sem poudaril v Puebli — »se poraja v luči božje besede in nauka pristojnega učiteljstva, iz navzočnosti kristjanov v menjaajočih se razmerah tega sveta in v stiku z izzivi, ki iz njih prihajajo«. Predmet tega nauka je in vedno ostane sveto dostojanstvo človeka, božje podobe, in

varovanje njegovih neodtujljivih pravic. Namen tega nauka je uresničevanje pravičnosti, ki jo razumemo kot dvig in celostno osvoboditev človeške osebe v njeni zemeljski in nadnaravni razsežnosti. Temelj tega nauka je resnica o sami človeški naravi, resnica, do katere pridemo z razumom in jo osveljuje razodetje. Gonilna sila tega nauka pa je ljubezen kot evangeljska zapoved in kot vodilo za delovanje. Cerkev kot oblikovalka takega pojmovanja socialnega življenja, ki je vedno času primerno in plodovito, se v tem zadnjem stoletju pri razvoju svojega socialnega nauka, ki je verskega in nramnega značaja in pri čigar izdelavi so pomagali duhovniki ter razsvetljeni laiki, ne omejuje na to, da daje načela za razmišljanje, smernice, napotke, ugotovitve ali pozive, temveč izdaja tudi pravila za presojanje in smernice za delovanje, ki naj jih vsak katoličan sprejme kot temelj za svoje modro izkustvo in jih potem uresniči v svojem ravnanju, v svojem sodelovanju z drugimi in v svojih prizadevanjih."

Začetni »veliki listini - magna charta« Leona XIII. o delavskih pravicah so sledili v Cerkvi še drugi dokumenti: »Štirideseto leto« Pija XI., v katerem je papež ocenil vpliv Leonove okrožnice na delavska vprašanja; radijski govor Pija XII. ob 50-letnici Leonove

okrožnice; okrožnici Janeza XXIII. »Mati in učiteljica« ter »Mir na zemlji«; okrožnici Pavla VI. »Razvoj narodov« in »Ob osemdesetletnici«; koncilski dokument »Cerkev v sedanjem svetu« ter okrožnici Janeza Pavla II. »Človekov odrešenik« in »Z delom«.

Cerkev je svoje poslanstvo v zgodovini razumela kot službo človeku in jo na različne načine bolj ali manj uspešno opravljala, čeprav je zgubila neposredni vpliv na delavski svet, ki so ga preplavile najprej zmote liberalizma, nato pa kapitalizma in marksizma. Njena moralna moč in vpliv pa sta še vedno navzoča v svetu, v katerem ni nehala biti »kvas in luč sveta«. Zato so njeni dokumenti in njena praksa tudi danes upanje narodov za podporo in pomoč pri reševanju težkih svetovnih težav in za obrambo človekovih pravic in pravega človekovega dostojanstva.

O tem je spregovoril tudi sv. oče Janez Pavel II. v svoji zadnji okrožnici »Z delom«. V njej poudarja človekove neodtujljive pravice, ki so danes v svetu ogrožene in prvenstvo duhovnosti dela. Človek s svojim delom sodeluje pri uresničevanju božjega načrta. Pri delu pa tudi občutimo še neko drugo razsežnost: napor in trud. Težave, ki jih najde kristjan pri delu, jih sprejme kot skrivnostni del Kristusovega križa.

Janez Pavel II.
med delavci

»Sprejema ga v duhu odrešenjske širine, s katero je Kristus sprejel svoj križ,« piše papež v svoji okrožnici. Iz križa pa izvira svetloba Kristusovega vstajenja, zato ima človekovo delo tudi preroško napoved nove zemlje in no-

vih nebes. Pravični družbeni red prihodnosti je v marsičem odvisen od človekovega osebnega in družbenega življenja. Socialni nauk je postavljen v neko družbeno uokvirjenost, v kateri je kristjan »kvas in luč sveta«.

S. Č.

Mednarodni evharistični kongres v Lurdu

»Jezus Kristus - kruh, ki se lomi za novi svet«, je bilo geslo 42. mednarodnega evharističnega kongresa, ki je bil od 16. do 23. julija 1981. Sv. oče Janez Pavel II. se ga ni mogel udeležiti zaradi zdravljenja po zločinskem atentatu. Iz svoje bolniške sobe v rimski polikliniki Gemelli je udeležencem kongresa prebral svojo poslanico, v kateri je dejal:

»Kongres vas je učil, da morate kot Cerkev živeti lomljenje kruha v vseh njegovih zahtevah: v odprtosti, izmenjavi, medsebojni delitvi, v odstranjevanju pregraj, volji po spreobrnjenju, odpovedi predsodkom, prizadevanju, da preoblikujete ureditev in duha okolja, v katerem živite. Razumeli ste, da mora srečanje okoli evharistične mize, če hoče biti pristno in smiselno, vplivati na vaše vsakdanje življenje.«

Kongresa se je udeležilo nad 30.000 predstavnikov raznih župnij, škofij in organizacij ter vernikov iz 76 držav. Med kongresisti je bilo tudi 10.000 mladih ljudi; Slovencev pa je bilo nekaj nad sto.

Papež je imenoval za svojega namestnika kardinala Benardina Gantina iz afriške države Benin. Že pri prvem skupnem kongresnem srečanju je kardinal Gantin sporočil pozdrave svetega očeta in dejal, da mu je papež izročil pastirsko palico kot znamenje njegove povezanosti z udeleženci kongresa. Na travniku ob reki Gavi, blizu lurške votline, so pripravili velik oltarni prostor, kjer je koncelebriralo 700 somaševal-

cev. Ob slavnostni tribuni so bile številne narodne zastave, romarski napisi in bandera, ki so jih nosili predstavniki posameznih narodov. Slovenci smo imeli prapor sv. Cirila in Metoda.

Kardinal legat je v začetku somaševanja prebral kongresno molitev, ki govori o tem, kako Bog hoče, da bi bilo vse človeštvo ena sama družina in je s tem namenom poslal na svet svojega Sina, končuje pa s prošnjo, da bi »vsi kongresisti pod vodstvom Svetega Duha po Marijinem zgledu premišljevali božjo besedo in bi tako Cerkev napredovala v vseobsegajoči ljubezni«.

Višek evharističnega slavlja je bil v nedeljo 19. julija, ko je somaševalo 300 škofov in 1.500 duhovnikov. Kardinal legat je imel homilijo v različnih jezikih, v kateri je poudaril, da je nedeljska maša najpomembnejša oblika kristjanove zahvale Bogu za vse darove, ki jih od Njega sprejema.

Zadnji dan kongresa je kardinal Gantin posvetil v duhovnike 11 diakonov in sicer 10 Francozov in enega Afričana. V govoru je poudaril, da mora Evharistija ostati spoznavni znak kristjanov in izhodišče vse misijonske in krščanske dejavnosti.

Slovenski verniki so imeli priložnost, da so se večkrat tudi posamič zbrali k skupni molitvi in bogoslužju. Sodelovali pa so tudi z drugimi skupinami, ker so bili kongresisti porazdeljeni na osem jezikovnih skupin.

Kongresisti so ponesli poslanico-prošnjo svojim domačim Cerkvam: »Poklicani ste, da bi bili ljudstvo pričevalcev. Naj vam Bog da milost svojega Duha, da bi po zgledu Marije in svetnikov v vas odsevala podoba živega in poveljčane Kristusa. In naj pride novi svet!« Množica kongresistov pa je z večkratnim »Amen« potrdila, da prošnje sprejema.

Češčenje Evharistije skozi zgodovino

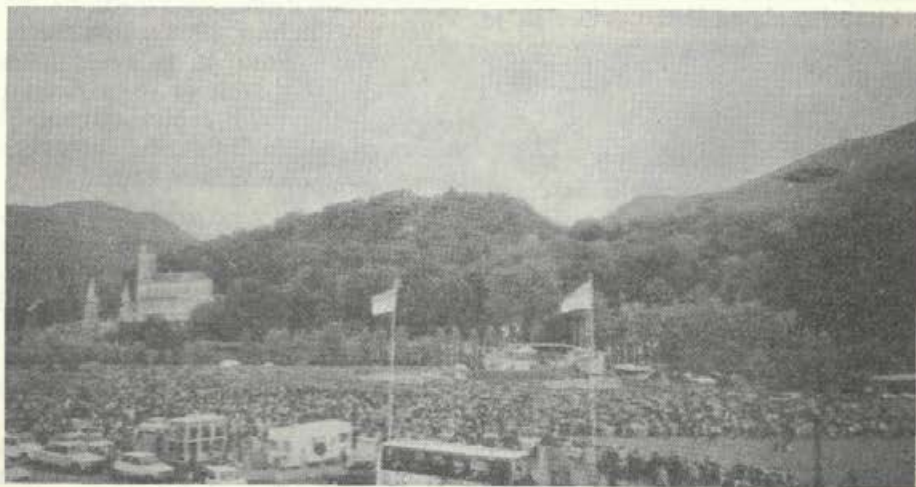
Evharistični kongresi so sodobni izraz češčenja evharistične skrivnosti — Kristusa, resnično navzočega pod podobama kruha in vina —, ki je bilo v Cerkvi vedno živo skozi vso njeno skoraj dvatisočletno zgodovino.

V raznih dobah so se spreminjale oblike tega češčenja. V prvem razdobju (od 1. do 4. stol.) so vsi kristjani dejavno sodelovali pri evharističnem bogoslužju, ki se je obhajalo v razumljivem jeziku. Vsi so pri maši redno prejeli obhajilo, na katerega so se pripravljali s pokoro, postom, molitvijo in miloščino. Od 5. do 8. stoletja je vrhovno cerkveno učiteljstvo poudarjalo zaradi raznih zmot razliko med duhovnikom, ki evharistično bogoslužje vodi in verniki, ki so prejemniki obhajila. Češčenja Evharistije izven svete daritve v

Na evharističnem kongresu v Lurdu je papeža predstavil kardinal Gantin

prvem tisočletju niso poznali, ker so posebno častili Kristusovo telo in kri kot dušno hrano. Le za bolnike so imeli sv. Rešnje telo shranjeno na dostojnem mestu. Češčenje sv. Rešnjega telesa in

Pogled na množico vernikov, evharistični oltar in lurško baziliko

krvi se je poživilo v razdobju od 9. do 11. stoletja zavoljo zmotnih nauk, ki so tajili Jezusovo navzočnost v Evharistiji.

Ob koncu 12. stoletja so na Zahodu vpeljali navado, da so po posvečenju povzdigovali sveto hostijo. To je bil začetni obred in priprava na izpostavljanje sv. Rešnjega telesa med mašo in po njej. To se je uveljavilo zlasti v 14. stoletju in pozneje, ko so ljudje imeli raje takšno obliko pobožnosti, pri kateri so sodelovali, ker niso več razumeli latinskega jezika.

V 16. stoletju je tridentinski cerkveni zbor razglasil katoliški nauk o čiščenju Jezusa v Rešnjem telesu, ker so protestanti zavrgli takšno čiščenje, in odobrili javno izpostavljanje Najsvetejšega in procesije z njim. Od takrat pa do danes je to čiščenje v katoliški Cerkvi vedno živo, pri vernikih pa je zrasla zavest, da v Evharistiji častijo Jezusovo osebo, učlovečenega Boga.

Zgodovina evharističnih kongresov

Posebno mesto v dvatisočletnem čiščenju sv. Rešnjega telesa imajo evharistični kongresi, ki so obhajali svojo stoletnico. Prvi je bil namreč leta 1881 v mestu Lille na severu Francije, zato je bil ob stoletnici lani 42. mednarodni evharistični kongres v Lurdu.

Minilo je 92 let od francoske revolucije, ki je hotela uničiti Cerkev in je v Franciji še vedno vel sovražen veter, ko je preprosta vernica Emilie Tamisier (1834-1910) iz Toursa dala pobudo za evharistični kongres. Prišla je na misel, naj Cerkev pokaže pravi Kristusov obraz z veliko manifestacijo čiščenja svete Evharistije, ki je srce njenega življenja. Za svoj načrt je najprej navdušila nekaj gorečih duhovnikov. Stvar se je začela premikati in ženevski škof kardinal Mermillod se je zanjo tudi zavezal. Ta je našel tudi ime »Evharistični kongres« in priporočil, naj bi bil mednarodni, ker bi tako pokazali, da Evharistija združuje vse človeštvo v eno družino. Zamisel je z veseljem odobrili tedanji papež Leon XIII.

Emilie Tamisier je potovala po vsej Franciji in iskala primerno mesto. V Lille je našla bogatega industrijca Filiberta Vrau, ki je bil znan po svoji dobrodelnosti in prizadevanju za uresničitev katoliškega socialnega nauka; ta je podprl in omogočil njeno zamisel. Leta 1881 so organizirali prvi mednarodni evharistični kongres, katerega se je pri sklepni procesiji z Najsvetejšim udeležilo okoli 4.000 ljudi, kar je bilo takrat mnogo v razkristjanjeni Franciji. Sklenili so, da bo evharistični kongres vsako leto, toda zavoljo različnih vzrokov ni bilo mogoče sklepa uresničiti. Tako je bilo v sto letih le 42 kongresov.

Več kot polovica (25) jih je bilo pred prvo svetovno vojno in kar 11 krat v Franciji (v Lurdu 1899 in 1914); izven Evrope sta bila v tistem času le dva kongresa: leta 1893 v Jeruzalemu (Palestina) in 1910 v Montrealu (Kanada). Po tem času so se začeli razvijati škofijski in narodni kongresi. Slovenski katoličani so imeli svoj prvi narodni evharistični kongres leta 1935 v Ljubljani.

Po prvi svetovni vojni je bil prvi mednarodni evharistični kongres leta 1922 v Rimu, nato pa do druge svetovne vojne še devet kongresov, zadnji leta 1938 je bil v Budimpešti. Po drugi svetovni vojni pa do danes je bilo osem mednarodnih evharističnih kongresov: 1952 v Barceloni, 1955 v Rio de Janeiru, 1960 v Münchnu, 1964 v Bombayju, 1968 v mestu Bogotá, ki je prestolnica Kolumbije (teh dveh se je udeležil papež Pavel VI.), 1973 v Melbournu, 1976 v Filadelfiji (ob 200-letnici ameriške neodvisnosti) in 1981 v Lurdu.

Lurd, svetovno znano Marijino božjepotno svetišče, je bil izbran tudi zato, ker je čiščenje Evharistije tesno povezano s čiščenjem Marije kot božje Matere. Cerkev je namreč vedno poudarjala istovetnost skrivnostnega Kristusovega evharističnega telesa z njegovim telesom, ki je bilo v času rojeno iz Device Marije. Zato so kongresisti v Lurdu še posebej počastili nebeško Mater in od nje prosili blagoslova.

Mariborski škof dr. Franc Kramberger

Proti koncu leta 1980, v katerem sta dobila novega nadškofa Ljubljana (dr. Alojzij Suštar) in Beograd (msgr. Alojzij Turk), je bil imenovan in posvečen tudi novi redni mariborski škof dr. Franc Kramberger. Po smrti škofa Držečnika (maja 1978) je dve leti in pol kot kapitularni vikar vodil mariborsko škofijo pomožni škof dr. Vekoslav Grmič, znani teološki predavatelj in pisec številnih teoloških razprav.

Dr. Franc Kramberger izhaja iz župnije Sv. Lenart v Slovenskih goricah, kjer se je rodil 4. oktobra 1936. Po posvečenju (29. junija 1960) in kratki kaplanski službi je bil najprej prefekt (1965), potem pa ravnatelj (1972) in ekonom (1976) Slomškovega dijaškega semenišča v Mariboru, kjer je vzgojil veliko število bogoslovcev in duhovnikov. Večkrat je vodil tudi duhovne vaje za bogoslovce in duhovnike in mnogi izmed njih so si ga izbrali za svojega rednega duhovnega svetovalca in voditelja.

Medtem je nadaljeval s teološkim študijem in leta 1973 na teološki fakulteti v Ljubljani (pri prof. dr. Grmiču) obranil disertacijo o Slomšku. Po tem času se je stalno poglobljal v Slomška in njegove spise, o njem je mnogo pi-

sal in govoril ter postal eden najboljših poznavalcev tega našega velikega škofa, ki naj bi čimprej dosegel tudi javno čast oltarja pred vso Cerkvijo.

Posvečenje novega mariborskega škofa, ki je bilo 21. decembra 1980 v mariborski stolnici, je vodil ob sodelovanju ljubljanskega nadškofa in metropolita dr. Suštarija in drugih škofov apostolski pronuncij iz Beograda, nadškof dr. Michele Cecchini. Preproste, a lepe slovesnosti se je udeležilo veliko število duhovnikov in vernikov, zlasti iz mariborske škofije.

Dr. Franc Kramberger, ki je bil poznan kot preprost, umirjen in duhovno poglobljen si je za svoje škofovsko geslo izbral Marijino izpoved: »Zgodi se tvoja volja.« Rad bi vedno in povsod opravljal božjo voljo. Ob nastopu svoje škofovske službe je povedal, da bo njegova skrb veljala predvsem družinam, mladini in duhovniškim poklicem.

Mariborska škofija je številčno največja v Sloveniji in vodstvena služba v njej je povezana z mnogimi skrbmi in težavami. Želimo, da bi novi škof znal modro in goreče uresničevati koncilsko prenovu v tej krajevni Cerkvi, v sodelovanju z drugimi slovenskimi škofi,

Papež Janez Pavel II.
in novi mariborski škof
dr. Franc Kramberger

svojimi duhovniki in vsem božjim ljudstvom. Po zgledu svetniškega škofa Slomška in svojega prednika Držečnika naj bi v službi Bogu in ljudem utrjeval pravo krščansko in človeško edi-

nost ne le med katoliškimi verniki, temveč med vsemi kristjani. Naj ga pri tem prizadevanju spremlja obilen božji blagoslov in posebna priprošnja Kristusove Matere Marije.

270 tržaških romarjev v Petrovčah (27. in 28. septembra 1981) z mariborskim škofom dr. Francem Krambergerjem

MAKS SAH

1600 let oglejskega koncila (381-1981)

V soboto 12. septembra so po vseh cerkvah Posočja in Furlanije zvonovi svečano oznanjali veselo vest, da se krajevna Cerkev spominja 16. stoletnice pomembnega cerkvenega zbora, ki je bil v Ogleju 3. septembra 381. Slovesna praznična služba božja in zahvala je bila v oglejski stolnici ob udeležbi dveh kardinalov in 16 škofov ter predstavnikov krajevnih Cerkev, ki so se po svojih škofih udeležile oglejskega cerkvenega zbora. Imela pa je svečanost tudi ekumenski značaj, saj so službi božji prisostvovali tudi srbsko-pravoslavni škof Lavrentije, predstavniki grške pravoslavne Cerkve in zbor pravoslavnih duhovnikov iz Beograda, ki je sodeloval pri bogoslužju.

Zakaj koncil v Ogleju?

Pred 1600 leti so se v Ogleju v Teodorovi dvorani, na južni strani današnje Poponove stolnice, zbrali pod predsedstvom škofa Valerijana in milanskega škofa Ambroža številni škofje iz italjskih pokrajin (Ogleja, Milana, Bologne, Piacenze, Trenta, Brescie, Lodijs, Genove, Vercellija, Altina, Tortone, Pavia, Sirmia (Sremska Mitrovica), Siska, Zadra, Emone (Ljubljane), Iovia (Nice), Liona, Grenobla, Orange, Marseille, Sion in še številni drugi, ki jih seznam sicer našteva, a ne pove njihovega sedeža. Ta cerkveni zbor je kot nadaljevanje carigrajskega cerkvenega zbora, ki se je zaključil par mesecev prej, za

ves Zahod dokončno zavrnil Arijevo zmoto in potrdil bistvo vere, ki jo je že definiral leta 325 vesoljni cerkveni zbor v Niceji in nato spomladi leta 381 koncil v Carigradu. Bistvo krščanstva je bilo s tem dokončno določeno in sprejeto. Krščanski svet je bil nad pol stoletja globoko vznemirjen in razdeljen zaradi Arijevih zmot, ki ni hotel priznati, da je Kristus enega bistva z Očetom. Nicejski in carigrajski cerkveni zbor sta dokončno določila veroizpoved, ki jo mora priznati vsakdo, ki hoče biti kristjan:

»Verujem v enega Boga... in v enega Gospoda Jezusa Kristusa, edinorojenega Sina božjega, ki je iz Očeta rojen pred vsemi veky in je Bog od Boga, Luč od Luči, pravi Bog od pravega Boga, rojen, ne ustvarjen, enega bistva z Očetom...«

Arijeva zmota

Poleg drugih verskih zmot, ki so globoko vznemirjale versko življenje v začetku 4. stoletja, je bil najnevarnejši in najbolj razširjen Arijev nauk. Arij je zavračal isto bistvo Boga Očeta in Sina Kristusa. Trdil je, da je bil Kristus, božji Sin, nujno rojen iz Očeta, a da ni mogel biti večer kakor Oče, saj je izšel iz njega. Tako je Arij spodkopal osnovno resnico krščanstva, da sta Bog Oče in Sin enega in istega bistva. Učil je, da sta si Bog Oče in Sin sicer podobna po naravi, ne pa enaka, ne istega bistva. Arij je bil duhovnik v Aleksandriji, v Egiptu. Svoj nauk je začel najprej širiti z živo besedo — s pridigami, nato še s pismi in himnami ter še s posebno razpravo, ki je ponižala Kristusa na raven junaka, polboga in se je tako približal poganstvu. Aleksandrijski škof Aleksander se je prvi uprl Arijevemu nauku, a ni uspel, da bi ga rešil zmote. Na veliki sinodi v Aleksandriji (leta 318), katere se je udeležilo okoli 100 škofov, so Arija izgnali iz cerkvenega občestva, skupaj z njegovimi pristaši. Škof Aleksander je ta sklep posredoval še drugim škofom in papežu Silvestru. Spor pa se je še razširil in Arij je pridobil še nove privrženca.

Pogled na današnjo oglejsko baziliko z zvonikom

Po zmagi nad Licinijem je cesar Konstantin postal neomejen gospodar nad vsem rimskim imperijem. Čutil je dolžnost, da mora posredovati tudi v verskih zadevah. Vsa posredovanja niso zalegla. Tako se je leta 325 sestalo v Niceji nad 300 škofov z vsega krščanskega sveta. Z oddaljenega Zahoda se je zbora udeležilo le sedem škofov in dva papeževa odposlanca. Po dolgih in tudi vročih debatah so končno sprejeli 19. junija 325 nicejsko veroizpoved, da je »Sin božji Očetove narave, Bog od Boga, Luč od Luči, pravi Bog od pravega Boga, rojen, ne ustvarjen, iste narave z Očetom...«

S to označitvijo pa spor še ni bil rešen. Arijev nauk se je razširil tudi na Zahod. Celo milanski škofijski sedež je bil kar 20 let v rokah arijanca Ausencija, katerega je potem leta 374 nadomestil odločni Ambrož, ki je bil kot sposoben upravnik poklican, da uredi milansko Cerkev. Tudi oglejska Cerkev je že okoli leta 370 odstranila s sebe vsako senco Arijeve zmote.

Po carigrajskem cerkvenem zboru (381) je Vzhod ponovno zavrnil Arijeve zmote. Ostal pa je nerešen primer dveh arijanskih škofov: Paladija, škofa v Arceru v Daciji (današnji Bolgariji) in Sekundijana, škofa v Singidumu (današnji Beograd).

Zbor v Ogleju

Škofa Paladij in Sekundijan sta pripadala Zahodu, pod jurisdikcijo cesarja Gracijana, na katerega je imel milanski škof Ambrož velik vpliv. Zahodne škofove so sklicali v Oglej, ki je bil najprimernejši kraj kot križišče ali most med Vzhodom in Zahodom, zlasti pa med Apeninskim in Balkanskim polotokom. Oba arijanska škofa Paladij in Sekundijan sta raje prišla v Oglej, ker sta želela odkriti razgovor in računala na podporo vzhodnih škofov, ki pa jih v Oglej ni bilo, ker so že par mesecev prej zavrnil arijanstvo v Carigradu. Zapiski o tem zboru so danes v Parizu v Državni knjižnici. Vendar so ti zapiski nepopolni in še neobdelani. Vodstvo zbora je pripadalo domačemu škofu Valerijanu (371-387), ki je bil vodja skupine duhovščine, ki je rešila gornje jadransko središče pred arijanstvom, kot nam o tem poroča sv. Hijeironim. Duša zbora je bil milanski škof Ambrož. Od ostalih udeležencev jih poznamo po imenu in kraju le 24. Na zboru je bil tudi domači duhovnik Kromacij, ki je potem nasledil Valerijanu na oglejskem škofijskem sedežu. Izročilo je mnoge udeležence oglejskega zbora postavilo med svetnike iz hvaležnosti za njih opravljeno delo. Nekateri imenujejo oglejski zbor kar »koncil svetnikov«. Škor Paladij in njegovi privrženci so zavrnil obsodbo.

Oglejski zbor je po škofu Ambrožu izjavil: »Enoglasno izrekamo obsodbo: Kdor bi trdil, da Sin božji ni od vekomaj! To trdi Arij, Paladij mu sledi in ne mara obsoditi Arija... naj bo izobčen!« Nazadnje je Valerijan izrekel obsodbo: »Sodim, da kdor brani Arija, je arijanec. Kdor ne obsoja njegove zmote, je tudi sam heretik. Zato mora biti tak človek izgnan iz družbe duhovni-

kov.« Kromacij pa je v svojem posegu izjavil nasproti Paladiju: »Nisi zanikal, da je Kristus ustvarjen, niti njegovo moč. Zanikal pa si vse to, kar izpoveduje katoliška vera...«

Bolj kot po obsodbi zadnjih pristašev arijanstva je oglejski zbor pomemben v tem, da je utrdil zahodne krajevne Cerkve v veri, ker so v prejšnjih desetletjih kolebale vsled žalostnih zmot. Zbor je potrdil zvestobo nicejskemu in carigrajskemu zboru in pravovernim izročilom. »Uresničena je bila živa želja po edinosti in homogenosti, ne da bi pri tem zanikali kulturne in liturgične zgodovinske izvirnosti vsake krajevne Cerkve.« (Iz homilije goriškega nadškofa Petra Cocolina 13. julija 1980 ob odprtju liturgičnega leta v spomin XVI. stoletnice oglejskega cerkvenega zbora.)

Oglejski koncil in Slovenci

Arijeva zmota in oglejski cerkveni zbor so iz 4. stoletja, ko smo bili Slovenci še v pradomovini. Ko pa so naši predniki prišli v srednjo Evropo, je oglejska Cerkev tudi med naše pradede poslala Kristusovo blagovest. Velik del slovenskega ozemlja je spadal politično in cerkveno pod oglejske patriarhe. S samim koncilom pa Slovenci nismo imeli nobene zveze. Emonski škof Maksim je prvi po imenu znani škof nekdanje rimske Emone. Zanesljivo vemo, da so v rimski dobi bile škofije tudi v Celeji (Celju) in Petoviu (Ptuj), kakor tudi na Koroškem v Aguntu, Teurniji in Virunumu. Toda ob preseljevanju narodov in vdoru tujih ljudstev čez sedanje slovensko ozemlje so bili zabrisani sledovi prvega krščanstva. Današnja odkritja spadajo med arheologijo. Prvi val misijonstva se je začel po naselitvi Slovencev in so ga opravljali misijonarji, ki so prihajali iz Solnograda in Ogleja; drugi val po svetih bratih Cirilu in Metodu in njunih učencih. Blage metode oglejske Cerkve pri misijonskem delu med našimi predniki pa so bile sad tradicije in zares krščanskega pojmovanja evangeljske resnice.

Intervju o Slovenskem pastoralnem središču v Trstu

Urednik Koledarja GMD je opravil intervju pri voditelju novega Slovenskega pastoralnega središča v Trstu g. Marjanu Gerdolu. Na vprašanja je ta prijazno odgovoril.

Kdaj se je Pastoralno središče ustanovilo, kdo ga vodi in kje ima svoj sedež?

Za rojstni dan Slovenskega pastoralnega središča v Trstu imamo praznik Gospodovega darovanja v templju, tj. 2. februar 1981, ko je tržaški škof Bellomi podpisal in izdal ustanovno listino in poslovnik Središča.

Ze tri mesece prej — 1. novembra 1980 — pa je tržaški škof s posebnim dekretom imenoval Marjana Gerdola za duhovnika-voditelja in mu prav tako z dekretom določil še dva duhovnika pomočnika Franca Vončino in Silva Šuligoja. Poleg tega je provincialno vodstvo Slovenskih šolskih sester obljubilo svojo pomoč in določilo dve šolski sestri, ki naj bi vsaj nekaj dni

v tednu delali za središče. Da bi pa od vsega začetka delo steklo v duhu koncilskega nauka, v katerem je poudarjena važna vloga laikov v življenju in vodstvu Cerkve, se je v tej pripravljalni dobi osnovala tudi prva skupina laikov, ki naj bi z omenjenimi duhovniki in redovnicama sestavljali začasni odbor in ki naj bi predstavljali slovenske katoliške organizacije v Trstu.

Zato sta bili imenovani v odbor: dve predstavnici Marijine družbe v ul. Risorta v Trstu, eden iz skavtske organizacije, eden iz Mladinske verske skupine, ena članica Vincencijeve konference, eden iz Društva slovenskih izobražencev in en predstavnik slovenskih članov Škofijskega pastoralnega sveta. Ker ima središče svoj začasni sedež v poslopju, ki je last in sedež Marijine družbe »Marija Milostljiva« v ul. Risorta, zato ima Marijina družba tudi prednost v odboru, v katerem jo zastopata dve članici, medtem ko imajo vse

Tržaški škof Lovrenc Bellomi med birmanci v Sv. Križu pri Trstu 28. junija 1981

druge organizacije le po enega predstavnika.

Marijin dom je dal Središču v uporabo sobo za urad, v vzajemno uporabo pa dvorano za razne tečaje, predavanja in prireditve, dvoranico za seje in kapelo za bogoslužje. Na pol javna kapela, ki je v stavbi omenjenega Marijinega doma je z ustanovnim dekretom in sicer za liturgično udeleženje središča bila dvignjena v cerkev z vsemi pristojnimi pravicami in dolžnostmi v smislu kanonov Zakonika cerkvenega prava ter odtegnjena župnijski jurisdikciji Sv. Justa, kamor teritorialno spada.

Kateri je pomen novega Slovenskega pastoralnega središča?

Slovensko pastoralno središče je po svoji naravi škofijska ustanova in ima namen pospeševati in oživljati krščansko življenje po veri, skrbeti za bogočastje, predvsem za evharistično in zakramentalno bogoslužje in druge pobožne vaje, nadalje skrbeti za dobrodelnost ter graditi skupnost slovenskih vernikov v Trstu. V 4. členu pod črko a) pravilnik pojasnjuje, da se delovanje središča nanaša v prvi vrsti na škofijske vernike slovenske etnične skupnosti, ki imajo bivališče na tržaški mestni površini v mejah župnij, v katerih ni verske oskrbe v slovenščini, in takih je danes v samem mestu dvaindvajset.

Kako je Središče nastalo in ali je imelo škofijsko zborovanje »Trst: kristjani iz oči v oči« tudi svoj pomen za njegovo ustanovitev?

Naj naštejemo nekaj dejavnikov, ki so bili povod, da je počasi vzklila in se vedno bolj izoblikovala misel o potrebi Središča.

Najprej povečano število župnij. V Trstu se je po drugi svetovni vojni od leta 1948 dalje skoraj podvojilo število župnij. Vendar novoustanovljene, ki so se odcepile od matičnih ali pa so zrastle v novih mestnih četrtih, so ostale brez slovenske službe božje. V istem času je začelo tudi upadati število slovenskih duhovnikov. Tržaška škofija,

zreducirana na skoraj samo mesto, je boleče občutila pomanjkanje novih poklicev. Zadnji slovenski škofijski duhovnik je bil posvečen v Trstu leta 1963 in predzadnji devet let prej. Vmes pa so umrli starejši duhovniki.

Liturgična obnova, ki je izšla iz koncilskih dokumentov, je z uvedbo govorjenih jezikov v bogoslužju pripomogla, da so se tudi slovenski verniki začeli zavedati tragične stvarnosti: približno polovica slovenskega prebivalstva v škofiji je bila v celoti ali pretežno brez učinkovite duhovne pomoči.

Debata o teh perečih vprašanih je prodrla tudi na seje novih škofijskih pokoncilskih organov kot sta npr. Škofijski pastoralni svet in zlasti Škofijski duhovniški svet. Slednji je odločil, naj se ustanovi posebna paritetna komisija, ki naj temeljito preštudira vsa vprašanja slovenske etnične skupnosti v tržaški škofiji in naj predlaga primerne rešitve. Ta komisija, ki jo je sestavljalo enako število slovenskih in italijanskih duhovnikov in ki je doživela dve mandatni dobi, je v aprilu 1978 zaključila svoje delo in predložila izsledke škofu in Škofijskemu duhovniškemu svetu. Iz tega se je rodil sklep, naj se ustanovi v Trstu Slovensko pastoralno središče, ki naj pripravlja tla, da se bo v prihodnosti lahko razvilo v samostojno personalno župnijo. Tehten poudarek in javni pečat temu sklepu sta prišla tudi s škofijskega zborovanja »Trst: kristjani iz oči v oči«, ki se je vršilo v Trstu v dneh od 7. do 10. decembra 1978.

Debata o Slovenskem središču se je še nadaljevala na različnih ravneh in krajih, tako na duhovniških sejah, kakor tudi na srečanjih slovenskih katoliških laikov. Prav gotovo je vse gnala najboljša želja, da bi se našla idealna rešitev z ozirom na sedež Središča, njegovo svojstvo, oblike, pristojnosti itd., vendar moramo tudi odkritosrčno priznati, da je zaradi različnih pogledov posameznikov včasih debata dosegla tudi zelo ostre polemične tone. To navsezadnje ni tako važno. Važno je zdaj to, da bi vsi, ki jim je pri srcu Sre-

dišče, ki je po tolikih naporih vendarle vzkliklo mimo vseh polemik in z resnično dobro voljo nekaj osebno doprinesli za rast in uspeh te slovenske ustanove.

Kako je tržaški škof Lovrenc Bello mi utemeljil ustanovitev Središča?

Naj mi bo dovoljeno citirati tu misli, ki jih je g. škof sam napisal v uvod ustanovnega dekreta. Takole pravi: »Doslej so skrbeli za božjo službo za vernike slovenske etnične skupnosti, ki bivajo v tržaškem mestu, slovenski duhovniki, in sicer v mestnih in predmestnih župnijah, v katerih je večje število slovenskih vernikov. Toda razvoj časa in krajevnih razmer ter novi pogled na pastoralna središča, kakor tudi manjše število duhovnikov, ki so na razpolago, prinaša nove zahteve glede verskih potreb slovenskih vernikov, ki bivajo v župnijah, kjer ni verske oskrbe v slovenščini. Iz teh razlogov je zrastle zamisel, da se ustanovi v tržaškem mestu versko središče, ki bi moglo nuditi vernikom slovenske etnične skupnosti zadovoljivo pastoralno oskrbo. Ko smo skrbno poizvedeli za mnenje duhovščine in vernikov v škofiji in ugotovili predvsem želje duhovniškega sveta, dekanov ter slovenskih duhovnikov, in ko je prišlo do možnosti za novo ustanovo, smo sklenili urediti to zadevo s formalnim kanoničnim ukrepom. Po skrbnem in vsestranskem preudarku želimo poskrbeti za verske potrebe ljudi in zato s tem dekretom svoje redne oblasti ustanovljamo pastoralno središče za slovenske vernike v tržaškem mestu.«

Ali novo Središče združuje tudi organizacije, ki temeljijo na krščanskih načelih?

Že v odgovoru na prvo vprašanje sem povedal, da so v začasnem odboru Središča po svojih predstavnikih zastopane v glavnem vse slovenske katoliške organizacije v Trstu, s katerimi želi Središče vzdrževati najtesnejše stike. Jasno je, da so posamezne organizacije popolnoma samostojne v svojih strukturah ter v svojem delovanju. Ker pa je skupni cilj vseh katoliških orga-

Ljubljanski nadškof Alojzij Šuštar govori o škofovski sinodi in družini na sedežu DSI v Trstu (fotomladika)

nizacij izoblikovanje krščanske miselnosti in okolja, potem je tudi važno, da so te med seboj povezane za koordinacijo dela in sredstev. Še zmeraj velja staro pravilo, da le z združenimi močmi, v pravi slogi in skupni zavzetosti, je moč kaj doseči. Že eno leto pred ustanovitvijo Središča je škofov vikar dr. Lojze Škerl v božični voščilnici slovenskim duhovnikom izrazil to misel: »Cilj Središča mora biti povezati najprej v mestu vse moči, ki jim je pri srcu rast božjega kraljestva.«

Katero je sedanje delovanje Pastoralnega središča?

Uradno in slovesno je dejavnost Slovenskega pastoralnega središča odprl tržaški škof, ki je 20. februarja 1981 zbranim odbornikom na seji rekel: »Začenjamo z novim delom v božjem vinogradu in to z odločno voljo, da hočemo služiti evangeliju v dobro slovenskih bratov in vse naše Cerkve.« Tedaj je postavil Središču tri trdne temelje in sicer: molitev, skupnost ljubezni in resen program ter z ozirom na program

je še dejal: »Potrebno pa je, da hodimo počasi, korak za korakom. Skromno sicer, a stalno. Skupaj določajte, skupaj delajte, bodite potrpežljivi in vztrajni.«

Mirno lahko trdim, da se je dosedanje delovanje razvijalo po teh smernicah. Kdor bi pričakoval v teh nekaj mesecih kakih senzacionalnih pobud in velikopoteznih načrtov, bo prav gotovo razočaran. Slovensko pastoralno središče nima namena vzbujati pozornosti.

Dosedanje delovanje se je uveljavljalo predvsem na področju bogoslužja, ki se je redno vršilo po potrebi ali v cerkvi Središča ali v cerkvi sv. Jakoba, kjer tudi deluje duhovnik iz Središča. Prav tako se je redno odvijala katehetska služba s pripravo otrok na prvo spoved, prvo obhajilo in birmo, s pripravo zaročencev na zakon in staršev na krst njihovih otrok. Od 1. junija 1981 dalje redno deluje tudi urad Središča, ki je z določenim urnikom odprt vsak dan od ponedeljka do petka. Posebna skrb Središča je, da bi doseglo čimveč slovenskih vernikov v Trstu, da bi jim moglo tudi primerno priskočiti na pomoč v vseh, zlasti še v duhovnih potrebah.

Katere so perspektive za prihodnost?

V prihodnost moramo gledati s treznim realizmom. Na omenjeni otvoritveni seji je že g. škof nakazal razne težave, s katerimi se bo treba soočiti. Dejal je: »Problemi, pred katerimi stoji zdaj Slovensko pastoralno središče so mnogovrstni in nadvse očitni: diaspora, v kateri živijo vsi tisti ljudje, katerim je Središče v prvi vrsti namenjeno, a ki so večkrat brezimni, skriti in morda nasprotni Cerkvi; obširno področje, kateremu naj Središče služi; nove izkušnje, ki ne najdejo v bližini nobenega primerne zglede, na katerega bi se lahko oprlo; majhno število potrebnih moči in sodelavcev; nepopolne strukture, brezbriznost, da ne rečemo drugega, v samem mestnem okolju; pomanjkljivost v strukturah in sam kraj, kjer so te na razpolago itd.«

Dovolj je razlogov, da bi človek obupal in vrgel puško v koruzo, ko bi šlo za zgolj človeško stvar. A če gledamo z očmi vere, nas vse to ne sme ustrašiti. Bog je, ki daje rast.

Idej je veliko: preveriti bo treba, kaj je nujno in uresničljivo. Konkretno si bo Središče najprej prizadevalo za redno in dostojno bogoslužje. V okviru splošnega škofijskega pastoralnega načrta bo tudi Središče posvetilo posebno pozornost družinski problematiki. Skušali bomo poživiti katehezo z organiziranjem tečajev in srečanj z mladino. Posebna skrb bo veljala bolnim, ostarelim in pomoči potrebnim osebam. In če Bog da, še kaj drugega.

Ali ima sedanje tržaško Središče kakšno sorodnost z goriškim Pastoralnim središčem?

Prav gotovo se tržaški pastoralni problemi v marsičem razlikujejo od goriških, vendar je namen obeh pastoralnih središč skupen. Zato mislim, da bi bilo prav, da zgradimo poglobljene odnose za izmenjavo idej in za medsebojno pomoč. Gorica ima svoje pastoralno središče že več let in kakor je slišati, bo v doglednem času postalo slovenska personalna župnija. Trst je šele na začetku te poti. Z zaupanjem v božjo pomoč se bomo trudili, da bomo dosegli vse zastavljene cilje.

Znamenje na pokopališki steni v Svetem Križu pri Trstu

Dr. Frančišek Sedej

goriški knezonadškof in metropolit ilirski

Ob 50-letnici njegove smrti

Spominjajte se svojih predstojnikov, ki so vam oznanjali božjo besedo. Glejte konec njih življenja in ravnajte se po njihovi veri. (Hebr 13, 7)

Dne 28. novembra 1981 poteka 50 let, odkar je v Gorici umrl nadškof Sedej. Prav je, da se ga ob tej obletnici spomnimo. Spada med največje može, ki jih je rodila slovenska mati. Velik je ne samo kot cerkveni vladika, ki je celih 25 let vodil goriško nadškofijo v navdse tragičnih časih prve svetovne vojne in fašizma, temveč tudi kot zaščitnik in pokrovitelj primorskih Slovencev, ki je neustrašeno vztrajal sredi svojega na smrt obsojenega ljudstva, dokler ga ni prav zaradi te ljubezni in zvestobe trpljenje strlo.

Mlada leta in duhovnik

Rodil se je v Cerknem pri »Anžigovcu« 10. oktobra 1854 in isti dan so ga krstili v župnijski cerkvi sv. Ane. Po končani osnovni šoli v Cerknem je šel z očetom Lovrencem peš čez Čepovan v Gorico v gimnazijo. Kmalu je navezal stike z dr. Strekljem, s katerim sta zbirala narodno blago. Njegov najboljši prijatelj je bil dr. Anton Primožič, doma iz Pevme. Maturo je opravil z odliko. Nato je vstopil v centralno bogoslovje v Gorici. Z lahkoto je polagal izpite. Ker je bil glasbeno nadarjen, je v 4. letu bogoslovja organiziral cecilijansko petje in tudi dirigiral zboru bogoslovcev. Dne 26. avgusta 1877 ga je nadškof Andrej Gollmayr posvetil v mašnika. Naslednji dan je v Cerknem pel novo mašo. To je bil dan, ki je rodil še štiri nove maše iz Anžigovčevega rodu: brat Janez (Grahovo), nečaka Nikolaj (Obloke) in Ciril (Steversjan) ter pranečak Andrej (Komen). Ob zlati maši v Cerknem je vzkliknil: »Biti oče in vodi-

telj ljudstva za večno srečo, kako lep in vzvišen je ta poklic!«

Nadškof Gollmayr ga je sprva imenoval za kaplana v Cerknem, nato ga je poslal na Dunaj izpopolnjevati se v bogoslovnih vedah. Kot gojenec Avguštineja je študiral orientalske jezike. Pozneje se je vrnil na isti zavod kot ravnatelj. Visoko izobražen je imel stike s tedanjimi dunajskimi kulturniki, diplomati in politiki. Bil je predsednik podpornega društva slovenskih akademikov, soustanovitelj katoliškega akademskega društva »Danica« itd. Močno so ga zanimala socialna vprašanja. Ukvarjal se je z likovno umetnostjo. Pisal je svetopisemske razprave in ocene. Dopi-soval je v Cerkveni glasbenik. Reformi-

Nadškof Frančišek Borgia Sedej

ral je cerkveno glasbo s tečaji za duhovnike in zborovodje.

Sedej je bil iskren prijatelj deset let starejšega pesnika Simona Gregorčiča. Pregovoril ga je, da je prepesnil nekaj svetopisemskih besedil. Napisal mu je Uvod v Jobovo knjigo, ki je izšla v Gorici leta 1904. Redno se je dopisoval z narodnim buditeljem beneških Slovencev Ivanom Trinkom-Zamejskim. Naprosil ga je, naj napiše uvod h Gregorčičevim Jeremijadam.

Leta 1898 je novoimenovani goriški nadškof in kardinal Jakob Missia poklical Sedeja z Dunaja v Gorico in ga imenoval najprej za kaplana pri Sv. Ignaciju in zatem za kanonika in župnika stolne cerkve. V bogoslovju je predaval Novo zavezo. Bil je član deželnega šolskega sveta in nadškofijski nadzornik slovenskih in nemških šol. Kot župnik v stolnici je bil za vernike zlata duša, pri uradnih poslih pa natančen.

Goriški nadškof

Januarja 1906 je bil imenovan za goriškega nadškofa. Dne 25. marca 1906 je bil ponižni, delavni in pobožni sin cerkljanske matere slovesno ustoličen na prestol kneza in nadškofa. Tedaj je njegov zvesti prijatelj Simon Gregorčič zaklical preroške besede:

*Mož cel na svojem mestu vsakdo bodi,
zaseda vzvišen, nizek sedež naj!
Mož pravi vedno v časti bo povsodi,
ne stol možu, mož stolu da sijaj.
In mož ti boš,
na svojem mestu pravi mož!*

Gorica je bila tedaj sedež zelo obširne metropolije. Goriški nadškof je načeloval podrejenim škofom ljubljanske, tržaško-koprske, puljsko-poreške in krške škofije. Vse te škofove je Sedej zbiral na pokrajinske konference, da so skupno sklepali o versko-nravnem življenju, in pozneje pod Italijo o obrambi naravnih pravic slovensko-hrvaške narodne manjšine v Julijski Benečiji.

Za časa Avstrije so na ozemlju goriške nadškofije prebivali Slovenci, Furlani, Italijani in po prvi svetovni vojni tudi del koroških Slovencev in Nemcev.

Znal si je pridobiti ljubezen in zaupanje vseh vernikov. Vsem je bil oče, pravičen, do skrajnosti dosleden, kadar je šlo za načela, mehak do človeka.

Prva doba škofovanja

Sedejevo škofovanje bi lahko razdelili na tri obdobja. V prvi dobi, trajajoči devet let od imenovanja za škofa do začetka prve svetovne vojne, je bil Sedej predvsem dušni nadpastir, ki je zlasti s pastirskimi pismi in s pastoralnimi vizitacijami utrjeval vero in versko prepričanje, poudarjal pravilno vzgojo mladine, zabičaval zapoved ljubezni do Boga in do bližnjega, žigosal javne grehe, razkošnost in razbrzdanoost. »Se živi pravični Bog in bo udaril, kadar bo mera pregeh polna!«, tako je pisal leta 1913, kot bi slutil, da bo izbruhnila vojna.

Njegove birme oziroma obiski župnijam so bili zares dnevi praznovanja in veselja za verne Primorce. Prihajal je mednje kot oče, sin njihove zemlje, ki je znal tudi kmečki jezik.

V štirih letih je dozidal spomenik, trajnejši od bron: Malo semenišče, ki je oblikovalo toliko nadebudnih vernih fantov v prave pastirje, zveste Bogu, Cerkvi in slovenskemu narodu.

Druga doba škofovanja

Druga doba, dolga sedem let, od začetka vojne do nastopa fašizma, je bila doba bridkosti in obnove. Plameni prve svetovne vojne so maja 1915 zajeli Gorico in vojna črta je tekla po slovenski Primorski. Na tisoče starčkov, mater in otrok je moralo v begunstvo. Nadškof Sedej je naročil duhovnikom, naj ne zapustijo svojih župljanov. Tudi sam se je moral umakniti iz Gorice. S seboj je vzel v Stično bogoslovce in profesorje iz goriškega semenišča. Tako se je nemoteno nadaljevala vzgoja bodočih duhovnikov, ki so bili krvavo potrebni v povojni dobi. Redno si je dopisoval z duhovniki, ki so ostali na Goriškem, pa tudi s pregnanci in begunci, za katere je ustanovil posebno podporno ustanovo ter jim pošiljal domače duhovnike in potrebščine.

Na praznik sv. Jožefa 1918 po prelomu v Kobaridu se je vrnil v Gorico in organiziral široko razpredeno delo za duhovno in gospodarsko obnovo škofije. Ljudem je dajal poguma, da so si začeli obnavljati domove, vasi, cerkve, župnišča. Povsod je posredoval za izplačilo vojne odškodnine. Vedno je pa poudarjal: »Zastonj je zidati hišo brez Boga.«

Kaj kmalu je spoznal, kako težki časi čakajo Slovence v Italiji. Vzpodbujal jih je, naj se povežejo na verski osnovi. Tako je v pastirskem pismu leta 1922 dejal: »Kvišku srca! Organizirajmo evharistične shode! Ustanovite vsepovsod Marijiné družbe! Ustanovite bratovščino krščanskega nauka in Rafaelovo družbo za naše izseljence!« Tako je modri vladika pripravljaj svoje ljudstvo na čas, ko ga je fašizem obsodil na narodno smrt in ko mu je ostala samo Cerkev in kar je bilo organiziranega v senci Cerkve.

Nadškof Sedej, preizkušenegega, krepkega značaja, širokih pleč in prodornegega pogleda, poln učenosti in dobrih kvalitét ter diplomatskih spretnosti, predvsem pa mož molitve in globokegega duhovnegega življenja, z eno besedo »na svojem mestu pravi mož« (Gregorčič) je bil pripravljen sprejeti nase težki križ. Z njim so bili Slovenci in Furlani, ki so ga izredno spoštovali in tudi poslušali.

Tretja doba škofovanja

Tretja doba, od nastopa fašizma do Sedejeve smrti, je čas nadškofovegega nekrvavegega mučeništva. Fašizem je s silo razgal slovenske izobražence, zatrl vsako javno delovanje na gospodarškem, socialnem, prósvetnem in narodnem področju.

Nekega jutra pred parlamentarnimi volitvami leta 1921 so Goričani na zidu škofijske palače brali sramotilne in grozeče napise. Ko so mu duhovniki omenili te napise, je odgovoril: »Sedaj vidim, da sem svojemu ljudstvu potreben. Mrtvega me bodo nesli iz te hiše — živ se ne umaknem.« Uporabljal je vsako priložnost, da je vzpodbujal ljudstvo

k narodni zavesti in zvestobi. Učiteljici v Ravnah pri Cerknem je naročil: »Glejte, da otroci ne pozabijo materinegega jezika.« Na Bukovem leta 1923: »Tukaj so Slovenci doma.« V Mirnu po končani ljudski igri »Miklova Zala« je naročil: »Slovenska mati, skrbi, da ostanejo tvoji otroci zavedni Slovenci!«

Fašizem je divjal. Smrtna obsodba nad slovenskim šolstvom v Italiji je bila izrečena oktobra 1923 s šolskim zakonom, s katerim se je postopoma uvažala italijanščina kot učni jezik v tujejezičnih osnovnih šolah. Primorski duhovniki so z nezlomljivo odločnostjo vztrajali skupaj s škofom, da se je verski pouk vršil v materinščini. Končni naskok na slovenski verouk v šolah so izvedli fašistični federalni tajniki leta 1927. Tedaj so nekateri duhovniki začeli s krščanskim naukom v cerkvi. Širile so se govornice, da bodo fašisti vdrli v slovenske cerkve. Zato so leta 1928 škofje Sedej, Fogar in Pederzollí prosili Mussolinija, naj zaščiti v cerkvah pastoralno dejavnost in še zlasti verski pouk v materinščini. Odgovora ni bilo. Sedej je nato ukazal, naj duhovniki

LJUBKA SORLI

Veroval je v moč duha

(ob 50-letnici smrti knezonadškofa
Frančiška Borgia Sedeja)

*Bil nam je dan od Boga, vladika,
mož pogumnih misli in dejanj.
Rod ob Soči je zaupal vanj,
ljubil ga, očeta-mučenika.*

*Ko Primorska, naša domačija,
pod nasiljem krutim je ječala,
nadpastir je trdno stal ko skala,
vlila ni strahu mu hudobija.*

*Veroval je v moč duha, v pravico,
s Kristusom razžaljen in ponižan.
Bil kot On obsojen je in križan.*

*Zdaj na Sveti gori nad Gorico,
pol stoletja rešen muk, trpljenja,
čaka božje sodbe in vstajenja.*

poučujejo v zakristijah. Z njim so duhovniki soglašali: »Izjavljamo, da pod nobenim pogojem ne pojdemo v šole učiti slovenske otroke krščanski nauč v italijanskem jeziku« (Duhovniki iz črniške dekanije). Sedej je obvestil Apostolski sedež, ki je pritiskal na vlado. Toda vse zaman.

Nadškof Sedej je tedaj izdal svoj znani pastirski list z dne 18. januarja 1929 o krščanskem nauku v materinščini. Škofove besede so bile v oporo duhovnikom, slovenskim vernikom pa v opomin. Začele so se tako imenovane farne šole, ki so delovale od 1928 do 1943. To so bile edine slovenske šole, kjer so duhovniki zbirali mlade ter jih poleg verouka učili brati in pisati v materinem jeziku. Ta pastirski list je bil prava ustanovna listina za slovenske šole za časa fašizma. Duhovnik je narodno in kulturno osveščal slovensko ljudstvo. Po naših cerkvah so ljudje dali duška slovenski pesmi in besedi.

Skupina deklic pred novim kipom lurske Marije v Nabrežini

Te verske svoboščine, to svobodno versko izražanje primorskih Slovencev je branil nadškof Sedej pred prefekti in kvestorji, pred ministri in vlado.

Nadškof Sedej je leta 1931 sklical škofovsko konferenco. Škofje so izdali »Vodila dušnim pastirjem«. Ta vodila so bila obvezna za vse tri škofije. Škofje so jasno povedali: Krščanski nauk se mora poučevati v materinem jeziku. Starši naj se svobodno odločijo, v katerem jeziku se bo vršil verski pouk. Cerkev ima pravico, da določa in uparablja veroučne knjige pri verskem pouku. Mussolini ni reagiral na ta vodila. Priporočil je prefektom Julijske Benečije, naj ne silijo staršev, da bi za svoje otroke zahtevali verouk v cerkvi v italijanščini. Tako so Sedejeve farne šole preživele fašizem. Nadškof Sedej je končno zmagal.

V tej borbi ni čudno, da je Sedej hotel tudi odstopiti. Toda duhovniki so mu bili v moralno oporo. Ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič ga je prosil leta 1923: »Molite za pomoč od zgoraj, da ne izgubite poguma in da vztrajate prav do skrajnosti. Slovenci čutijo, da ste vi njihova zadnja opora.«

Naš trpin se je dvakrat oddahnil na tem križevem potu. Dne 26. avgusta 1927 je slovesno praznoval zlatomašniški jubilej. »Z vami ostanemo, z vami so naša srca in vse moči, kar jim imamo,« so zagotavljale katoliške organizacije. Jubilant je priznal svojemu prijatelju dr. Primožiču: »Kar sem kot škof v Gorici, nisem videl toliko vdanosti in zanimanja zame. Zdi se mi, da so Goričani vendar spoznali, kdo jim je pravi prijatelj. Zedinila nas je nesreča sužnosti!«

Dne 25. marca 1931 je naš jubilant slavil še en pomemben praznik: 25-letnico škofovanja. Tedaj je zapisal njegov bivši tajnik in odlični sobrat v škofovstvu dr. Alojzij Fogar: »Čistost in pobožnost ti venčata zmagoslavno čelo in ti, ponižni, a ne ponižani, napadeni, a ne premagani, si velikan!« V ljubljanskem dnevniku »Slovenec« z dne 25. marca 1931 beremo: »Krepka je njegova volja, kakor gore, med katerimi

mu je tekla zibelka, svetal je njegov značaj kakor bistra Soča, čisto je njegovo življenje kakor sneg njegovih planin.«

Veliki trpin je nato nadaljeval pot do Kalvarije. Napadi nanj so šli do Svete stolice. Apostolski delegat iz Rima msgr. Luca Passeto je kar dvakrat pregledal njegovo poslovanje. Ni našel nič takega, zaradi česar bi morali nadškofa upokojiti. Nadškof se je upiral, da bi se umaknil, ker je vedel, da samo on s svojo avtoriteto zadržuje strahotno nasilje nad slovenskimi Primorci. Ko pa je delegat izjavil, da je to želja sv. očeta, se je iznenaden umaknil. Postavil pa je pogoj, da bo njegov naslednik enako ljubil Slovence in Italijane ter da bo znal slovensko. Delegat je vse to obljubil. Naslednik pa ni izpolnil niti enega pogoja!

Razočaranje in smrt

Bridko razočaran je 28. novembra 1931 ob 15. uri umrl v nadškofijski pa-

lači v Gorici. Zatisnil je oči. Roka je omahnila. Jezik je onemel. Viharnik izpod Porezna se je zrušil. Naslednji dan, na prvo adventno nedeljo, je preganjano primorsko ljudstvo zaslišalo s prižnice žalostno vest: Izgubili smo našega nadškofa. 1. decembra 1931 so Slovenci, Furlani in Italijani vrnili zemlji žlahtni sad slovenske matere, nadpastirja in junaškega branilca primorskega ljudstva. Primorska je jokala, govoriti ni smela. Skromna plošča na Sveti gori označuje njegov grob.

Pred smrtjo je dejal: »Hočem, da ostane moje ime v zgodovini čisto.« Takšno tudi je. Njegova škofovska vna, očetovska beseda, pogum, vztrajnost, ponižnost in skromnost: vse nam govori o človeku, ki je vreden našega spomina in tudi posnemanja. Ostal je med nami kot mož globoke vere, sinovske vdanosti Cerkvi in nadvse zvest sin slovenske matere. Njegov spomin bo živel, dokler bomo primorski Slovenci živeli ob Idrijci, Soči, Vipavi in tržaškem zalivu.

JAKOB UKMAR

Krščansko sožitje med narodi

V spomin na msgr. dr. Jakoba Ukmarja ob desetletnici njegove smrti (2. novembra 1971) objavljamo njegov pomembni govor Krščansko sožitje med narodi, ki ga je imel v škedenjski cerkvi pred petdesetimi leti. Govor je bil v italijanščini, prevod je opravil avtor sam.

Slovenski prevod italijanskega govora, ki sem ga imel v župni cerkvi v Škedenju (tržaško predmestje) ob sklepu šmarnic dne 31. maja 1931., proti tedanjemu preganjanju Slovencev, tudi po cerkvah.

Vsebina: Spomin na cerkveni zbor v Efezu in na evangelista Janeza, apostola ljubezni. Krščanstvo uči pravico, ljubezen in znošnost med narodi, v nasprotju z novodobnimi pogani. Nič ne

veljajo ugovori iz državnih in patriotskih vidikov. Nič ne odloča dejstvo, da mnogi Slovenci znajo italijansko. Italija ne sme Slovencev asimilirati. Krščansko vzgojeno in zadovoljno ljudstvo je najboljša opora države. Vsem odpuščamo, toda groženj proti slovenskemu pridigovanju se ne bomo bali.

1) Zbrali smo se nocoj v tej hiši božji, da slovesno zaključimo Marijin mesec, tako poln duhovnih dobrot, za katere se naj dviga iz naših src goreča zahvala Bogu in njegovi sveti Materi.

Mesec majnik, ki je vsako leto poseben znak in pomen. To leto namreč praznujemo petnajsto stoletnico cerkvenega zbora v Efezu, kjer je leta 431 nad 200 škofov, proti krivovercu Nestoriju, slovesno določilo versko res-

nico, da sta v Kristusu združeni dve naravi, božja in človeška, v eno samo in sicer v drugo osebo presvete Trojice, ter da se Marija, ki je to božjo osebo rodila, mora imenovati božja porodnica, božja mati.

Toda ime Efeza nas spominja tudi tistega častitljivega apostola krščanske ljubezni, ki je prav v tistem mestu tolikrat ponavljal: otročiči, ljubite se med seboj, zakaj to je Gospodova zapoved. Bil je to sv. Janez, ljubljenec Jezusov in zvesti varuh presvete Device.

Gotovo mi boste vsi priznali, da bi ta naša doba, tako bogata na svojem tehničnem in tako uboga na svojem moralnem napredku, doba tako polna bojev in prazna miru, da bi ta doba zelo potrebovala sv. Janeza in njegove preproste, a pretresljive pridige. Po kdo naj sprejme nase vlogo tistega apostola, če tega ne stori katoliški duhovnik, služabnik tistega Gospoda, ki je naš mir in naša sprava?

Zato sem se zaradi sedanjih velikih duhovnih potreb odločil, da vam nočoj, ob tej lepi priliki, obrazložim veliko zapoved krščanske ljubezni, zapoved, ki je sedaj po narodnostnih bojih žal tako sramotno poteptana.

2) Odprite, ljubi verniki, evangelij in berite. Tam najdete poleg prve zapovedi ljubezni do Boga še drugo zapoved, ki je tesno povezana s prvo: ljubi svojega bližnjega kakor sam sebe. Pa da bi kdo to zapoved napačno umeval, je Gospod koj poudaril, da iz te zapovedi ljubezni do bližnjega ni izključen človek druge narodnosti, tudi če bi nam bil tako zoprn, kakor so bili Samarijani zoprn Judom. Da, iz te zapovedi ni izključen niti sovražnik. »Slišali ste,« pravi isti Zveličar, »da je bilo rečeno: "oko za oko in zob za zob". Jaz pa vam pravim: ljubite svoje sovražnike, delajte dobro tem, ki vas sovražijo, in molite za tiste, ki vas preganjajo, da boste otroci vašega Očeta, ki je v nebesih, ki veleva soncu, da vzhaja nad hudobnimi in dobrimi, ter pošilja dež pravičnim in krivičnim.«

Ta krščanska ljubezen je prava karta identitete v kraljestvu Kristusovem;

Msgr. dr. Jakob Ukmar

kdor je nima, ne spada k njegovi čredi. Saj pravi Zveličar: »Po tem vas bodo vsi spoznali, da ste moji učenci, ako boste imeli ljubezen med seboj.« Tako je učil naš Odrešenik in slično so učili njegovi apostoli. Dovolj, če omenim Pavlov slavonspev krščanski ljubezni, ki ga je zapel v svojem prvem listu Korinčanom, in resno besedo sv. Janeza: »Vsak, kdor brata (to se pravi svojega bližnjega) sovraži, je ubijalec, in veste, da noben ubijalec nima v sebi večnega življenja.«

3) Takih ubijalcev je bilo vse polno v starem poganstvu, veliko jih je žal tudi v novodobnem. Stari pogani so ljubosumno čuvali svoja narodna božanstva in niso v mednarodnih odnošajih poznali skoro nič drugega kot meč. Tako slede tudi moderni pogani naukom panteista Hegla, ki je učil, da božanstvo, ki je samo po sebi neosebno in nezavestno, postane osebno in zavestno v državi in v narodu. Država ali narod, to jim je bog, ki ne prizna dru-

gega boga poleg sebe. Tako so ostvarili ozračje neznosne mednarodne napeptosti, nevarno ognjišče novih vojn in krutega zatiranja narodnih manjšin.

Toda čisto drugačen je duh krščanstva, po katerem tvorijo vsi narodi eno samo družino istega Očeta nebeškega. Vsi člani te velike družine se morajo v mirnem sožitju spopolnjevati in vsi skupaj morajo hrepeneti po isti skupni domovini v blaženi večnosti.

Za to veliko idejo se je Pavel, ki je bil v mladih letih tudi sam judovsko omejen nacionalist, a pozneje po božji milosti apostol poganskih narodov, bojeval do smrti. Takole je vprašal Rimljanje: »Ali je Bog samo Bog Judov? ne tudi poganov?« In odgovarja: »Da, tudi poganov... Ni namreč razločka med Judom in Grkom, zakaj isti je Gospod vseh, bogat za vse, kateri ga kličejo.«

4) Zdaj torej, spričo teh dokumentov večne resnice, pozivam vse tiste nacionaliste naših dni, ki oznanjajo sovražstvo do drugih narodov, ki bi hoteli zabraniti, da bi se govorilo ali molilo ali pelo v drugem jeziku, ki bi hoteli celo onemogočiti, da bi drugi poslušali božjo besedo v svojem jeziku, vse te pozivam, naj pridejo in naj nam razložijo, kako je to njihovo ravnanje združljivo z Jezusovo postavo. Pa dobro vem, da tega ne bodo zmogli, ker božja beseda jasno zavrača njih vedenje.

Če bi se pa hoteli *opravičevati z dr-*

žavnimi in patriotičnimi razlogi, jim takoj odgovarjam, da se zelo motijo, če mislijo, da veljajo za državo ali domovino drugačna moralna načela, ki se morebiti ne strinjajo z načeli naravne in pozitivne krščanske postave, in da posledno kako dejanje, ki je samo po sebi grešno, lahko postane čednostno dejanje, če se izvrši iz ljubezni do domovine. To je zmota, ki je bila že slovesno zavržena od katoliške Cerkve, zmota pogubna tudi za domovino samo, koje blagor je bistveno odvisen od moralne postave, katera je enaka za vse. Pa tudi drugi razlogi, ki se od nasprotni strani navajajo, ne vzdrže, ne v luči vere, ne pred zdravim razumom. Le oglejmo si jih pobliže.

5) Eni pravijo: Kar odpravimo slovensko pridigovanje, ker *v tej pokrajini že tako vsi razumejo italijansko*. Pustimo na stran vprašanje, koliko slovenski ljudje razumejo italijansko, in ne glejmo za zdaj na dejstvo, da mnogi ne poznajo italijanščine dovolj za svoje duhovno vodstvo, pustimo tudi vne-
mar pravno dejstvo, da je edinole cerkvena oblast pristojna določati način pridigovanja, vas vprašam eno samo reč: ali je res, da če se človek nauči drug jezik, zgubi pravico do svojega? Ali je res, da človek, ki se je poleg svojega materinega jezika naučil še pol ducata drugih jezikov, mora uživati manj naravnih pravic nego oni, ki je v splo-

Zbor Vesela pomlad
poje na Pastirčkovem
dnevu 1981
v Martjanišču na Opčinah
(fotomladika)

šni izobrazbi zaostal toliko, da zna en sam jezik? Povejte mi, prosim, kdo vas je učil te res čudaške logike, po kateri bi morali Slovenci, Hrvatje in Nemci gladko odkloniti študij italijanskega jezika, da ne zgube pravice do svojega? Iz evangelija se te logike gotovo niste učili, pač pa iz tistega časopisja, ki vas polagoma zastruplja z načeli, ki so vse prej kot krščanska.

Poglejmo še drug ugovor. Nekateri menijo: »*tu smo v Italiji; v Italiji pa se govori ali se sme govoriti samo italijansko.*« Odgovarjam: Bog nas varuj, če bi morali ta izrek vzeti dobesedno in iz njega sklepati do skrajnosti, ker bi v tem primeru ta rečenica pomenila, da je Italija dežela najbolj temne in nazadnjaške intolerance (nestrpnosti) in da narodi, ki pridejo pod Italijo, najdejo tam svojo narodno smrt. Lepo vas prosim, nikar tako ne sramotite Italije, če jo res ljubite. Recite rajši: Italija je dežela žlahtnih tradicij (izročil); če zajme še druge narode, ima tudi srce, ki jih bo znalo spoštovati. Tako govorite, tako delajte in boste storili domovini najboljšo uslugo.

Res, preganjati drug narod, hoteti ga použiti ali, kakor pravimo dandanes,

asimilirati ga, to nasprotuje osnovnim načelom naravne in krščanske pravice. To je lahko dokazati. Vsak Italijan, ki je pošten in dobro vzgojen ljubi svojo mater, ljubi dosledno svoj materni jezik, svojo narodno kulturo, je ponosen na svoje slovstvo in bi se čutil hudo prizadetega, če bi se kdo drznil oropati ga teh resnično dragocenih zakladov. Ali mar mislite, da so Slovenci ali Nemci drugače ustvarjeni in da se oni ne čutijo užaljeni, kadar jih hoče kdo oropati enakih vrednot? Odprite torej sv. pismo in berite: ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe; vse, kar hočete, da bi ljudje vam storili, storite tudi vi njim, in kar hočeš, da bi drugi tebi ne storili, tega tudi ti drugim ne stori. To so osnovna načela naravne pravice, ki jih ne narekujem jaz, ampak jih narekuje Sveti Duh; slušajte jih in izvršujte jih!

Da, slušati in izvrševati jih morate, *če hočete biti pametni ljudje in dobri kristjani.* Smo mar divje živali, ki se ujedajo in grizejo med seboj, dokler se ne pokončajo? Ali nismo marveč ustvarjeni po božji podobi in sličnosti, vsi odrešeni po isti dragoceni krvi božjega Sina, vsi namenjeni v isto nebeško domovino? Čudežno govorjenje mnogoterih jezikov, ki je značilno za rojstni dan Cerkev na binkoštni praznik, nam priča jasno namen Sv. Duha: ne uničiti različnosti narodov, temveč družiti jih v enotnosti vere. Vsak narod, ki vstopi v katoliško Cerkev, more in mora ohraniti svojo narodno individualnost (osebnost), more in mora biti postrežen v svojem jeziku tako, da v kraljestvu Kristusovem ni državljanov prve in druge kategorije (vrste), temveč tvorimo vsi eno samo skrivnostno Jezusovo telo.

Morate pa tudi izvrševati ta načela krščanske morale, *če hočete biti dobri italijanski državljani.* Blagostanje države ne sloni na enotnosti jezika, pač pa na pravici, ki zahteva, naj državljani, ki nosijo isto breme, uživajo tudi iste pravice. Najboljše poročstvo javnega reda je, če so državljani zadovoljni, če vidijo, da se spoštujejo njih naravne pravice. Kdorkoli v teh dneh tako

ALBERT MIKLAVEC

PRIJATELJSKI GLAS

*Ko bi znal prisluhniti,
bi slišal tudi ti
spokojni glas
v večeru svoje trudnosti
na življenjski poti...*

*Prijateljski glas,
ponižen in obziren,
bo spregovoril v tebi:
te bo pozdravljaj zjutraj
in odzdravljaj ti zvečer.*

*In ko bo tvoj obraz
strmel v preteklost,
v njen spačeni izraz,
ti legel bo kot senca
na opeklino razočaranj.*

hude socialne in gospodarske krize, ko so ljudstva že skoro na robu obupa, še oznanja sovraštvo in preganjanje proti sodržavljanom drugega jezika, zagreši hud zločin proti domovini in proti socialnemu redu. Ljudstvo ne potrebuje sovraštva in preganjanja, temveč potrebuje miru, dela in kruha.

6) Spričo napačnih glasov, ki se lišijo proti slovenskemu pridigovanju, moram pa konstatirati, da *se nima italijanska država od slovenskega pridigovanja ničesar bati*, pač pa veliko dobrega pričakovati. V slovenskih pridigah se ne uči prevratne ideje; nasprotno, tu se razlagajo verske in moralne resnice naše svete vere, tu se zabičuje spoštovanje cerkvene in civilne oblasti, tu se priporoča ljubezen in pravičnost do vseh, zvestoba v spolnjevanju poklicnih dolžnosti, stanovitnost in vdanost v vsakdanjih križih. Dokler ljudstvo sluša in vrši take nauke, dokler moli in poje v svojem jeziku ter polni cerkev do zadnjega kotička, kakor ste pač videli ta mesec majnik, nimate se ničesar bati; zagotavljam vam: to so in bodo najboljši državljani v Italiji. Če bi pa to ljudstvo bilo kdaj tako nesrečno, da bi zapustilo cerkev, ali še hujše, če bi ga spodili iz cerkve, o potem pa, vam rečem: bojte se ga, ker tako ljudstvo se bo pridružilo vrstam tistega orkana, ki resno ogroža sedanji socialni red, ne samo tu, ampak po vsej Evropi in po vsem svetu.

Da ne boste sokrivi tolike nezgode in da ne boste kršili božje postave, vas prosim, *pustite državljane drugega jezika v ljubem miru*. Oni imajo pravico govoriti svoj materni jezik, kakor imate vi pravico govoriti svojega. Imajo pravico spovedati se v svojem jeziku, prepevati slavo našemu Gospodu in njegovi deviški Materi v svojem jeziku po liturgičnih pravilih, in imajo tudi pravico poslušati božjo besedo v svojem jeziku, kakor imate tudi vi pravico uživati vse te dobrine v svojem jeziku. In nobena oblast, ne cerkvena, ne civilna, jim ne more po pravici odvzeti tega prava, kajti proti naravni in božji pravici ne sme ravnati nobena človeška

Skupno tržaško romanje na Brezje 25. aprila 1981

oblast. Cerkvena oblast mora po nauku sv. Pavla deliti duhovne dobrine kar le možno vsem ljudem brez najmanjše razlike med verniki te ali one narodnosti. Pa tudi civilna oblast mora, po nauku istega apostola, znati, da država ni vir slehernega prava, kajti nad državo je naravna in pozitivna božja postava; nad državo stoji On, ki je kralj kraljev, On, ki mora v vseh rečeh zavzemati prvo mesto. Zato pa ne sme država odvzeti državljanom njih naravne pravice ali jih kakorkoli ovirati, temveč mora te pravice čuvati in voditi v javni blagor. Ni namreč oblasti razen od Boga; državni možje so božji služabniki in nosijo meč ne v strahovanje poštenih ljudi, temveč da kaznujejo zločince. Tako je učil Pavel kristjane v središču velike rimske države.

Končno pa imata, po naredbi Kristusovi, cerkvena in civilna oblast vsaka svoje področje. Kakor se ne sme Cerkev baviti s civilnimi zadevami, če

ne zadevajo vere in morale, tako se tudi civilna oblast ne sme vmešavati v verske zadeve in duhovno vodstvo vernikov. Tako in samo tako bomo mogli živeti mirno življenje v vsej pobožnosti in poštenosti ter doseči blaženo gledanje troedinega Boga.

Zato vam ob sklepu še enkrat rečem: če hočete biti razumni ljudje, pravi katoliki in dobri patrioti, spoštujte naravne pravice državljanov drugega jezika. *Eno samo maščevanje vam je dovoljeno nad Škedenjci slovenskega jezika in to maščevanje vam priporočam tudi od svoje strani.* Ko je italijanska služba božja, napolnite vi, Škedenjci italijanskega jezika, to župno cerkev tako, da ne bo mogel vstopiti noben Slovenec, ker ne bo našel niti centimetra prostora. Ko boste zmožni izvršiti to maščevanje, bomo zadovoljni vsi brez izjeme, na obeh straneh.

7) Moji častiti poslušalci! Povedal sem vam nocoj nekaj preprostih pa tehtnih resnic, posnetih iz sv. pisma, iz verskega in moralnega nauka katoliške Cerkve ter pristojnih odlokov rimskih papežev. Povedal sem vam te resnice zato, da rešim svojo dušo, da pomagam vašim dušam, da rešim po možnosti ugled sv. Cerkve, ker ji ne bo mogel nihče očitati, da si spričo tolikanj pogubnih naukov ni nihče upal povedati resnice. Bodite prepričani, da ob napredku verske in civilne kulture, *pride čas, ko se bo človeški rod sramoval teh nacionalnih bojev*, kakor se mora danes sramovati zloglasnih procesov proti čarovnicam. Tako nespametno in nesmiselno je to preganjanje drugega naroda. Povedal sem vam končno te resnice tudi zato, da od svoje strani nekaj prispevam v blagor države in javnega reda. Vsi državljani morajo v to prispevati, in jaz sem menil, da ne morem prispevati bolje, kakor da spregovorim to besedo pravice in miru.

8) Ob zaključku svojega govora se dotaknem še zadeve, ki se tiče samo škedenjske fare. V minulem aprilu sem *slišal praviti, da so nekateri grozili proti slovenskemu pridigovanju v tej župni cerkvi.* Ne morem trditi z gotovost-

jo, da so res grozili, ker osebno nisem bil navzoč. Če je pa res, kar sem slišal, naj vedo dotični, da jim jaz iz srca odpustim in da molim zanje, za njih rešitev. Naj znajo pa tudi oni, da bom jaz še nadalje pridigoval, dokler mi še Bog vzdržuje moč in dokler cerkvena oblast drugače ne odredi. Jaz sem prost državljan, sem katoliški duhovnik, v svoji sveti službi neodvisen od sleherne politične stranke; vedno sem bil neodvisen in z božjo pomočjo hočem tudi ostati neodvisen do smrti. Moja edina politika je, da se žrtvujem v rešitev duš in tako delam v večjo slavo božjo.

Ni pa dovolj, da jaz sam odpustim, temveč vabim vse navzoče, naj se ne menijo za take grožnje, ampak naj odpuste preganjalcem iz srca. Prosim, ne marajte za grožnje, odpustite vsem iz srca pa molite zanje, kakor je molil Jezus, ko so ga na križ pribijali: Oče, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo.

In prav v tem znamenju odpuščanja in miru hočemo zaključiti ta Marijin mesec. O Marija, kraljica miru, mati tistega Odrešenika, ki je umrl na križu prav tako za Italijane kakor za Slovence, prosi za nas, da bi mogli živeti v miru in slogi ter končno dospeti v skupno domovino.

ALBERT MIKLAVEC

ZVEZDE GORIJO

*Ko umira dan,
mi mrak oklepa dušo
in me povija
s povoji trudnosti...*

*Z nočjo se bo prikradla
še vsa tema
in s spanjem
težke sanje.*

*In vendar
visoko nad nočjo,
nad spanjem in temo
zvezde še gorijo!*

Frančiškova

»Sončna pesem«

Letos obhajamo 800-letnico rojstva sv. Frančiška Asiškega (1182-1226), ki je v svojem življenju povsem uresničil evangeljske svete. Proti koncu svojega zemeljskega življenja je skoraj popolnoma slep zapel »Sončno pesem«. V njej vse stvari ljubeznivo imenuje svoje brate in sestre ter vabi vse stvarstvo, naj hvali in časti Boga:

*Najvišji, vsemogočni, dobri Gospod,
tebi hvala, slava
in čast in ves blagoslov.
Tebi, najvišji, edinemu pristoje
in nihče ni vreden
tebe imenovati.*

*Hvaljen, moj Gospod,
z vsemi tvojimi stvarmi,
posebno s soncem, velikim bratom,
ki razsvetljuje dneve in nas.
Lépo je
in v velikem sijaju žari.
Tebe, najvišji, odseva.*

*Hvaljen, moj Gospod,
v bratu večeru in zvezdah;
ustvaril si jih na nebu
jasne, dragocene in lepe.*

*Hvaljen, moj Gospod,
v bratu vetru in zraku
v oblačnem in jasnem,
sploh vsakem vremenu,
s katerim ohranjaš svoje stvari.*

*Hvaljen, moj Gospod,
v naši sestri vodi;
mnogo koristi
ponižna, dobra in čista.*

*Hvaljen, moj Gospod,
v našem bratu ognju,
v katerem nam noč razsvetljuješ.
Lep je in vesel
in krepek in močan.*

*Hvaljen, moj Gospod,
v naši sestri zemlji,
ki kakor mati nas hrani
in nam gospodinji,
in prinaša različno sadje
in pisane rože z zelenjem.*

Najverjetnejša slika sv. Frančiška Asiškega, ki jo je naslikal Cimabue

*Hvaljen, moj Gospod,
v onih,
ki zaradi tvoje ljubezni odpuščajo,
in prenašajo slabost in trpljenje.
Blagor njim, ki ostanejo v miru,
zakaj ti, najvišji, jih boš kronal.*

*Hvaljen, moj Gospod,
v naši sestri smrti,
ki ji nihče v življenju ne uide.
Gorjé njim,
ki umrjejo v smrtnem grehu,
a blagor njim, ki počivajo
v tvoji najsvetejši volji,
zakaj druga smrt
jim ne bo mogla storiti žalega.*

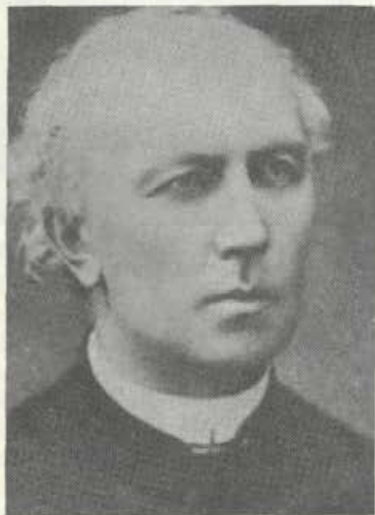
*Hvalite in poveljučite mojega Gospoda
in zahvalite se mu
in služite mu
v veliki ponižnosti.*

(Prevod: Vital Vodušek)

Imenitni možje

JOSIP MARN (150-letnica rojstva)

Med slovenskimi šolniki in literarnimi zgodovinarji prejšnjega stoletja zavzema imenitno mesto Josip Marn, ki je bil šolnik, katoliški časnikar in literarni zgodovinar, zaveden Slovenec in marljiv kakor mravlja. Doma je bil v Dragovšku, majhni vasici blizu Litije, ki je dala še dva kulturna delavca. Rodil se je 13. marca 1832, in ker v domači fari Štanga nad Litijo ni bilo ljud-

Josip Marn

ske šole, ga je naučil brati in pisati tamkajšnji župnik. V Ljubljani je dovršil normalko, gimnazijo in bogoslovje ter bil posvečen 21. julija 1855.

Na prvem kaplanskem mestu v Horjulu je najel na svoje stroške sobo, ustanovil v njej zasilno šolo in učil otroke krščanskega nauka, branja in pisanja. Na tem mestu je ostal do 1857, ker ga je prof. Franc Metelko, ko je odhajal v pokoj, priporočil škofu Wolfu in ravnatelju gimnazije Nečásku za

svojega naslednika. Marn je sprejel profesorsko mesto in poučeval najprej verouk in slovenščino, po profesorskem izpitu pri Miklošiču na Dunaju 1860 pa je postal stalni profesor slovenščine na ljubljanski gimnaziji. Učil je 35 let in vzgojil vrsto kulturnih in narodnih delavcev, čeprav je imel na razpolago malo učnih pripomočkov. Ob upokojitvi 1892 mu je podelil cesar viteški križec Franc-Jozefovega reda, škof pa ga je že prej imenoval za častnega kanonika ljubljanskega kapitlja. Pokoj pa je užival le eno leto, ker je umrl že 27. januarja 1893.

Marn je bil rojen profesor, ker je temeljito obvladal slovenščino in dobro poznal njeno zgodovino in povezovalo z drugimi slovanskimi jeziki. V gimnaziji in bogoslovju je z vnemo prebiral slovenske knjige, ob Slomškovih spisih se je vnmal za slovensko stvar, študiral Miklošiča in Šafarika in se izpopolnjeval v slovanskem jezikoslovju. Vse življenje se je držal navodil, ki jih je govoril svojim vrstnikom bogoslovcem leta 1853. Poudarjal je, da se morajo bogoslovci temeljito izobraziti v bogoslovnih vedah, poznati pa morajo tudi več tujih jezikov, »ali narpotrebniše brez dvoma nam je znanje jezika, v katerem mislimo kdaj delati in prid in blagor človeštva; z njim se nam je popolnoma seznaniti, z njegovimi zalogami in bogatimi zakladi, z njegovimi lastnostmi, z njegovim duhom.« Duhovnik naj po Slomškovem vzoru prime tudi za perouk.

Tudi sam se je poskusil v pisanju in priobčil 1849 in 1850 v Navratilovem mladinskem listu Vedež več črtic zabavne in resne vsebine, ki že z naslovi kažejo namen: *Blagosrčni mladenič*, *Povračilo*, *Skopuha vmori glad pri zakladu*, *Plačilo nehvaležnosti in hudodelstva* idr.

Prva leta je imel na gimnaziji veliko težav, ker je moral poučevati slovenščino v nemščini in ocena iz slovenščine se sploh ni štela. Šele po težkih političnih borbah je januarja 1860 postala slovenščina obvezen predmet za vse dijake slovenske narodnosti in red iz nje enakopraven z redi ostalih predmetov. Sprva si je pomagal z Janežičevim Pregledom slovenskega slovstva z malim cirilskim in glagolskim berilom (Celovec 1854), ki je bila prva šolska knjiga o naši književni zgodovini in prva staroslovenska čitanka. Slovnico je razlagal po Metelkovem zgledu »in lastnem prepričevanju vedno z ozirom na staroslovenščino«. Pri tem je uporabljal tudi druge knjige, med njimi epsko pesnitev o misijonarju Ignaciju Knobleharju *Abuna Soliman* Antona Umka, kar je naletelo na odpor pri zrelejših dijakih kot so bili Jurčič, Levčec, Kersnik idr. Zaradi Umka ga je napadel Josip Stritar v Kritičnih pismih in Dunajskih sonetih. Ko je izšel Janežičev Cvetnik slovenske slovesnosti (Celovec 1868), je vpeljal to knjigo.

Marn si je pridobil veliko zaslug za napredek slovenščine med šolsko mladino, ker ji je dal temeljito jezikovno znanje, vneto in navdušeno pa ji je govoril o slovenski literaturi, njenih ustvarjalcih, o slovanskih narodih, njihovi literaturi in pisateljih ter jih pridobival za učenje slovanskih jezikov, zlasti češčine. Bil je prvi, ki je začel v šolskih izvestjih priobčevati slovenske razprave. Da bi dijakom olajšal delo, je predelal Metelkovo staroslovensko slovnico, jo izpopolnil z Miklošičevimi in Schleicherjevimi dognanji ter jo izdal 1863 kot *Kratko staroslovensko slovnico*. Istega leta je ob proslavi 1000-letnice prihoda slovanskih blagovestnikov sv. Cirila in Metoda na Moravsko romal na Velehrad in uredil spominsko knjigo *Zlati vek*. V njej je sodelovalo več znanih kulturnih delavcev, p. Ladislav Hrovat pa je priobčil važno razpravo v staroslovenščini, ki je dijakom dobro služila glede njenega slovstva.

Kot časnikar je Marn od 1862 sodeloval v *Zgodnji Danici*, kjer je priobčil

več člankov o šolstvu, verskih in narodnih zadevah in slovstvenih vprašanjih. Poročal je o svojih doživljajih na potovanju po Moravskem in Češkem, dopisoval iz Bohinjske Bistrice, kamor je hodil na počitnice, itd. Ko je začel izhajati Slovenec, je postal Marn eden najdelavnejših sotrudnikov. Že njegovi svojevrstni naslovi so zbudili pozornost: *Slovan gre na dan, Katoličan gre na dan, Sedanjim Črtomirovcem in Valjhunovcem, Naprej zastava Slave!, Biti slovenske krvi, bodi Slovincu ponos* idr. V njih je reševal vzgojna, verska, politična, narodna in druga vprašanja, priporočal rojakom Čehe, ki se odlikujejo po marljivosti, redu in

JOŽE ALEKSIJ MARKUŽA

MOLITEV K VNEBOVZETI NA REPENTABRU

*Na meji naše govornice
se kot svetel branik,
o Vnebovzeta,
slovesno dvigaš
v nebo.*

*Tvoj pogled
v ljubezni sega
od izliva Soče
preko sončnih Brd
do Matajurja in Kanina.*

*V sebi nosi
vse daljave,
planoto skalno
tja do Trsta
in morjá planjave.*

*Zdaj,
kot prej nikoli,
nas čuvaj in ohrani,
da vihar ne zlomi
pesem naših src.*

*In daj,
ko spet zasije
ljubezni sveti žar,
ti hvaležno pesem
prinesemo na tvoj oltar!*

vztrajnosti, slavil Strossmayerja, razpravljal o slovenskih časopisih in priporočal ustanovitev lista za ženske, »posebej list slovenskim hčeram in materam, sedanjim in prihodnjim učiteljicam, katere podučevane sedaj, da niso ne tič ne miš, pa tako ostati ne bodo mogle, ampak potrebovale bodo k lastnemu napredovanju ter k vspešnemu delovanju raznih dobrih svetov, razlag in pojasnjevanj, staric in novic« (Slovenec 1875).

Marnovo življenjsko delo trajne vrednosti pa je 30 letnikov njegovega *Jezičnika*. Na prošnjo učitelja Andreja Praprotnika je začel leta 1863 priobčevati v Učiteljskem tovarišu *Pomenke o slovenskem pisanju*, v katerih je v obliki pogovorov pojasnil rojakom razne slovnične pojme in podal stalna kritična pravopisna pravila, ker je vladala v tedanji pisavi velika zmeda. Te pomenke je na koncu leta ponatisnil v posebnih snopičih in jim dajal skupni naslov *Jezičnik*. V prvih petih letnikih, kjer je v vsakem po 50 pomenkov, je razpravljal o književnih oblikah, pomenljivih besedah, občnih in posebnih imenih, kazal, kako naj se množi in lika slovenščina, opozarjal, da pri nobenem živem jeziku ne vlada železna doslednost in da »spisi, celo prosti, v pravilni, snažni obliki vse drugače mikajo kot v nepravilni, napačni, da sestavki še tako dobri, ako v slovniškem oziru niso lični, nimajo prave cene, ker jim pisava skazo dela«. V naslednjih letnikih je govoril o sorodnosti indoevropskih in slovanskih jezikov, o prihodu Slovencev v sedanjo domovino, o Cirilu in Metodu, o starocerkvenoslovanskem slovstvu, o Brižinskih spomenikih in o staroslovanskih besedah, ki bi se dale v slovenščini še oživiti in pomladiti.

Od IX. letnika dalje se je z vso vne-
mo in strokovno pripravljenostjo posvetil slovenski književni zgodovini. Na 2240 straneh je predstavil okrog 370 pesnikov, pisateljev in kulturnih delavcev in ob njih vso slovensko književnost od Brižinskih spomenikov do svoje dobe. Nihče ni pred njim in ne za

njim nakopičil toliko bibliografskega gradiva, ki je še danes neizčrpen vir za preteklost. Pri vsakem pisatelju ima najprej življenjske podatke, nato naštevava po vrsti dela, jih vrednoti in navaja daljše ali krajše odlomke iz njih, da si sami ustvarimo predstavo o njihovem pisanju. Pri manjših pesnikih ponatiskuje vse njihove pesmi, da jih ni treba iskati po revijah in listih, kjer so izšle, ker jih dosti niso nikoli ponatisnili. Tako so njegovi Jezičniki neke vrste literarna zgodovina in čitanka s kopicco zgodovinskih podatkov, ki bi bili brez Marna izgubljeni. Slabo je predstavil le protestantske pisce, ker jih je presojal s strogo verskega stališča.

Marn je 30 let delal pri Slovenski Matici. Na ustanovnem občnem zboru maja 1863 je bil izvoljen v prvi stalni odbor, bil po Levstiku nekaj časa njen zapisnikar, potem je bil podpredsednik in od 1886 do smrti predsednik. Na njegovo pobudo so izdali Trdinovo Zgodovino slovenskega naroda, Olikanega Slovenca, Vodnikove pesmi, Franca Marna češko in hrvaško slovnico idr. Uredil je *Kopitarjevo spomenico* (1880), vodil književni odsek, prebiral in presojal rokopise, ustanovil Zabavno knjižnico in povzdignil Matico v moderno in trdno podjetje, njene izvirne in znanstvene knjige pa so uživale ugled doma in v svetu.

Marna je njegov sodelavec prof. Franc Levec takole označil: »Sam temeljito učen, je čislal znanje, kjer ga je našel; sam strpljiv in krotkega srca, je netil okoli sebe ogenj miru in sprave, ogenj prave krščanske ljubezni in iskrenega spoštovanja... in okoli tega moža smo se zbirali radi zastopniki raznih stanov in raznovrstnega prepričanja, kadar nas je klical in vabil na složno delovanje v srečo in omiko našega naroda.«

ALOJZ GRADNIK (100-letnica rojstva)

Pred sto leti (3. avgusta 1882) se je rodil v Medani v Goriških Brdih pesnik in prevajalec Alojz Gradnik, eden naj-

večjih slovenskih besednih umetnikov. Prišel je z narodnostne meje, kjer je bila poglavitna lastnica zemlje italijanska gospoda, slovenski ljudje pa so bili koloni, spolovinarji. Pesnikov oče se je izučil za čevljarja, opravljal pa je tudi službo občinskega obhodka, gojil sviloprejke in lupil češplje, da je počasi prišel do koščka zemlje in lastne hiše. Mati je bila Furlanka iz Mariano del Friuli, njen oče je bil kolon, izučila se je za šiviljo, po poroki pa je morala trdo delati, da sta z možem prehranila deset otrok. Te narodnostne razmere in mešana kri so vtisnile Gradniku svojstven pečat za vse življenje. V pesmi *Vprašanje* je svojo notranjost takole opisal:

Italisko sonce vtil si v moje žile:
kri favnov in asiškega berača
in Aretina in Giordana Bruna.

In si dodal še mračni srd Peruna,
upornost sužnja, krutost osvajača
in Črtomira kri in Bogomile.

Po eni strani je torej ves vroč, strasten in telesen, po drugi trd in nepopustljiv, če gre za rojake, neutrudno pa išče pota k zadnji življenjski resnici.

Alojz Gradnik

Gimnazijo je dovršil v Gorici (1901), po maturi se je vpisal na pravo na Dunaju, ker je računal, da bo lahko študiral doma, saj ni imel sredstev za življenje na Dunaju. Tako je bil domači učitelj pri baronu Thömlu v Pevmi, potem pri baronu Attems, nazadnje prefekt v zasebnem zavodu prof. Kugelmayerja v Gorici. Maja 1906 je dovršil

študije in stopil v sodno prakso v Gorici, leto pozneje dosegel doktorat in bil premeščen v Krmin, pozneje je služboval v Gorici, Rovinju, Pulju, Tržiču, Gradiški, Tolminu, Cerknem in spet v Gorici. Od 30. julija do novembra 1915 so ga z drugimi vidnejšimi goriškimi Slovenci zaprli na goriški grad. Spomladi 1920 je odšel v Jugoslavijo in bil nastavljen v zunanjem ministrstvu. Januarja 1922 je bil prestavljen na višje deželno in apelacijsko sodišče v Ljubljani in tukaj je delal v treh obdobjih: 1922-29, 1931-36, 1941-45, vmes je bil sodnik državnega sodišča za zaščito države v Beogradu in član Stola sedmorce v Zagrebu. Leta 1946 je bil upokojen, 21. decembra 1962 je bil izvoljen za rednega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti, umrl pa je 14. julija 1967 v Ljubljani, pokopan v Medani.

Gradnik je začel pesniti v gimnaziji in 1896 je izšla njegova prva pesem *Materino gorje* v Vrbcu. Leta 1902 se je oglasil z osmimi pesmimi v dijaškem almanahu *Na novih potih*, v Ljubljanskem zvonu in Slovanu. V prvih pesmih se je učil pri Prešernu, Jenku, Murnu in Župančiču, študiral je ljudsko pesem in italijansko poezijo. Že iz prvih pesmi je očitna Gradnikova zaprtost vase, aristokratska vzvišenost, umikanje iz sveta v sanje in v noč. V *Ledenih rožah* (1902) pravi:

Ah, jaz bojim se sonca!
Ko jasno noč spodi mi,
vse tihe nade moje
in rože raztopi mi.

V pesmi *Die omnium defunctorum* (Na vseh mrtvih dan, 1910) gre to umikanje še dalje:

Če jaz častil bi svojih mrtvih dan,
bi moral žive z rožami obdati.

V takem razpoloženju so nastale tudi prve ljubezenske pesmi, ki so polne trpljenja, nezadoščenosti, misli na uničenje in grob, istočasno pa strastnih izpovedi, ljubosumnosti, prošenj in nagnjenj k refleksiji. Nova vrsta ljubezen-

skih pesmi so tiste, v katerih se izpo-veduje v prvi osebi dekle, kar je pozne-je še razširil in poglobil.

Že 1909 so začeli nastajati *Motivi iz Brd* in kmalu *Motivi iz Istre*. V njih je zajel težko življenje svojih ljudi, poudaril misel o minljivosti vsega, izrazil pa tudi odpor proti socialnemu redu. V Istrskih motivih je vrsta sivih in težkih podob te dežele, na dan pa udarja tudi narodna misel.

Tako je prišel Gradnik leta 1916 do svoje prve pesniške zbirke *Padajoče zvezde*. Bilo mu je že 34 let, predstavil se je torej razmeroma pozno, vendar pa je z zbirko dokazal, da je samostojen in zrel pesnik. V knjigi je najbolj-ša ljubezenska lirika, v njej so *Motivi iz Brd in Istre* in nekaj vojnih motivov iz let 1915-1916.

Druga zbirka ima naslov *Pot bolesti* (1922) in ima na začetku pesem *Eros - Thanatos* (Ljubezen - smrt). Ljubezen in smrt sta le dve besedi za isti pojav, tisti, ki ljubi, odmrje sam sebi, ljubezen pa se nadaljuje tudi po smrti. Ob ljubezenski tematiki se vrstijo vojne pesmi, spomin na Medano in domači svet okrog nje. To mu oživlja misel, kako se vse, kar sprejema človek iz okolice, spoji in stopi v naši krvi »in zadnji še vse to ima, kar prvi, / in prvi zopet z zadnjim v krog se sklene«. Ta večni krog, s katerim se živi in mrtvi družijo in spletajo z Bogom, je napoved poznej-ših razglabljanj o mistiki družinskih in rodovnih vezi in pretapljanj. Sledi vr-šta pesmi o domačih krajih, ki so klju-bovali tujcu, in ciklus *Tolminski punt*, kjer je poveličal tolminske upornike.

V zbirki *De profundis* (Iz globočine, 1926) ima na začetku cikel *De profundis*, v katerem govori dekle iz groba o plamenu, ki sije zdaj v čisti vdanosti prav zato, ker se ni prepustila sli. Šele v svobodi, ki jo prinaša smrt in zlitje z zemljo, se bo strastno razdala dra-gemu:

Ah, saj samo hrepenenje
srca pravo je življenje.
Slast kopni ko rosna sraga.

Poudarek je, da je svet ječa in »sa-mo smrt zor je«, človek hodi »v mrtvi noči« do groba. Enako mračni so dru-žinski sonetje *Očetu, Materi, Dvogovor, Sinu*. V ciklu *Jesen v Medani* si želi na-zaj v brezčutno pristanje, življenje je krutejše od smrti, ker osamlja, ločuje, peha človeka v samoto:

Ah, le življenje loči in osami!
Smrt vse, še kar nam iz srca izruje
življenje, zopet večno z nami zveže.

Ob pesnikovi 50-letnici je Josip Vid-mar uredil obširno antologijo *Svetle samote* (1932), v katero je vzel najbolj-še Gradnikove pesmi iz prejšnjih zbirk in nekaj novih, dodal pa je še prevode iz tujih literatur. Ta knjiga je dvignila Gradnika med vodilne pesnike na Slo-venskem.

Šest let pozneje je izdal *Večne stu-dence* (1938) in jih posvetil pred letom umrli materi. Zbirka je mračna, od vse-povsod govori minljivost, smrt, zimski motivi, poglobljena pa je vera v Boga, saj je zdaj spet otroško veren:

Prvo sv. obhajilo v Bazovici 31. maja 1981

Sem rekel: Telesa
to naša, peresa
samo so, ki plavajo s kalno plitvino.
In le bolečine
in rane, težine
so sidra, ki vežejo nas v globočino.

Posebnost je cikel dvajsetih pesmi *Kmet govori...* Najboljše so: *Kmet govori domači grudi*, *Kmet govori Bogu*, *Kmet govori pokojni ženi* in *Kmet govori sodniku*. Pesnik slavi kmečkega človeka, ker je samorastna, navpična moč, »samo sebi sličen«. Zaupno se razgovarja z Bogom kot z najdražjim prijateljem, njegov obsmrtni račun je čist in lahak:

Moj plug oral je Tvoja polja,
Tvoj prst oral je moja lica,
še za-Te je na mizi žlica.

Prisedi, z mano povečerjaj,
potem pa ves svoj dolg izterjaj.
In naj zgodi se Tvoja volja.

Leta 1940 je objavil *Zlate lestve*, kjer so v petih ciklih vsebinsko različne pesmi. Gre za splošne refleksije, ki jih budi pogled na naravo, spomin na mladost, vprašanje, kaj je človek, kam gre, in odgovor: v grob. Vrača se v domači kraj, grozeča vojna zbuja zgovoren odmev.

V pesmih je prikazal splošno pomiritev svojega srca, ki je našlo uteho v veri. Namesto nekdanjih ljubezenskih viharjev je opeval haležnost in zaupanje v materinsko skrb ljubeče žene.

Ob smrti slikarja Riharda Jakopiča je 1943 izdal v knjižici pesnitev *Bog in umetnik*. V njej se je pogovoril sam s seboj o umetniškem poklicu in jo sklenil s spoznanjem: »"O Bog, moj Bog!" in sem tedaj spoznal, / da si ti moj in jaz sem tvoj odmev.«

Leta 1944 je izdal dve pesniški zbirki: *Pesmi o Maji* in *Pojočo kri*. Najprej so izšle *Pesmi o Maji* in obsegajo cikel 22 pesmi, ki jih je Gradnik položil v usta mlademu dekletu. V njih gleda in doživlja človeško življenje in vojne grozote. Pesmi so tako uspele, »da moremo večino Majinih pesmi uživati kot izpovedi rosne dekleške duše in kot

spoznanje izkušenega, priletnega moža« (Slodnjak).

Pojoča kri, ki je nastala med vojno, je v bistvu optimistična, ker je spoznal, da neizčrpna moč zmaguje smrt, čeprav umirajo milijoni kot žrtve slepe volje po uničenju. Zaradi tega spoznaja se je osnovna misel Ljubezen-Smrt (Eros-Thanatos) spremenila v Ljubezen-Zivljenje (Eros-Bios). V uvodni pesmi, ki je dala zbirki naslov, se izpoveduje:

Od tebe sem prejel to težko kri,
ti sveta zemlja moje domovine...
če tvoja kri ljubezen je in gnev,
če tvoja kri molitev je in kletev,
če je cvetenja in trohnobe žetev,
o, naj le vsa razlije se v moj spev.

Pesmi so narodno družbene, miselne, izviren je cikel sonetov z ljubljanskimi motivi: *Pred Vodnikovim spomenikom*, *Na Cankarjevem nabrežju*, *Na Krekovem grobu*, *Stara cukrarna*, *Emona...*

Več pesmi je posvečenih uničevalnemu taborišču na Rabu. »Pesmi z rabsko motiviko so naturalistično surove, napisane v okrutno suhoparnem jeziku... Pesniška govorica v rabskih motivih je nabita v zadušeno čustveno in ledeno ostro miselno vsebino, skrajno gospodarna in baladno grozotna, ujeta v gladke, z baladično vsebino skladne stihe« (V. Smolej).

Po vojni je izdal Gradnik samo mladinsko prozo *Narobe svet in druge pesmi za mladino* (1953). Knjiga je pristrčna, vesela in otroško hudomušna, zdaj nagajiva, zdaj spet resna in življenjsko poučna.

Po smrti je izšla 1973 pri DZS v Ljubljani zadnja Gradnikova izvirna pesniška zbirka *Lucipeter*. Na sto straneh je 35 daljših epskih pesmi, v katerih nastopa Lucipeter, pesnikov dvojnik, ki spreminja obraze in maske, poklice in razpoloženja. Tako je pastir, klovn, maškara itd., predvsem pa je večni popotnik, ki bega med domom in tujino ter razmišlja o življenju in smrti, o naravi, domovini, umetnosti in drugem. Tako spremlja pesnik usodo slovenskega naroda tudi med okupacijo. Pesni-

ško izražanje je na stari Gradnikovi višini, tudi v tej zadnji zbirki je velik umetnik, tesno povezan z usodo svojega naroda.

Pesnitev *Spev svobodi*, ki jo je zložil leta 1945, pa je izšla šele 1978 v tržaški Mladiki.

Za Gradnikovo 70-letnico je izbral Jaro Komac njegove *Primorske sonete* in jih izdal pri Založbi Lipa v Kopru, za 80-letnico pa je pripravil Filip Kalan-Kumbatovič antologijo najboljših Gradnikovih pesmi *Harfa v vetru* (izšla šele 1954). Več izborov je izšlo tudi pozneje, kar dokazuje, da je Gradnik živ in aktualen pesnik.

Gradnik je veliko tudi prevajal, tako *Italijansko liriko* (1940), vso Dantejevo *Božansko komedijo*, ki jo je prenašal tržaški Radio, v knjigi pa sta izšla *Pekel* in *Vice* idr. Vse prevode navaja Marjan Breclj v izčrpnem življenjepisu v PSBL VI, 462-67.

FRANCE KOTNIK (100-letnica rojstva)

Pred sto leti (20. novembra 1882) se je rodil na Dobrijah pri Guštanju na Koroškem znani narodopisec in literarni zgodovinar France Kotnik, ki je bil tesno povezan tudi z Mohorjevo družbo v Celju.

Kotnik je dovršil gimnazijo v Celovcu, slavistične študije pa v Gradcu (1908). Najprej je bil profesor v Celovcu, nato je vodil snujočo se gimnazijo in učiteljčše v Velikovcu (1919-20), po nesrečnem plebiscitu pa je odšel za profesorja v Ptuj. Leta 1927 je postal prosvetni nadzornik v Mariboru, dve leti pozneje pri banski upravi v Ljubljani. Leta 1933 je prevzel ravnateljstvo Mohorjeve družbe v Celju in jo pomagal dvigniti v moderno katoliško založbo, ki si je pridobila ugled doma in v svetu. Ko je med drugo svetovno vojno izgubila vse in je morala drugič bežati pred Nemci, ji je Kotnik pomagal, da je ostala živa v Ljubljani, začela z delom in se utrdila, čeprav je bila omejena le na Dolenjsko in Notranjsko. Dosegla je za medvojne razmere lepo šte-

vilo 15.000 udov. Prav tako ji je pomagal pri povojni vrnitvi v Celje in tukaj je umrl 5. februarja 1955.

Kotnik je začel kot gimnazijec z leposlovnimi in narodopisnimi listki v celovškem Miru, na univerzi pa se je začel znanstveno baviti z narodopisjem koroških Slovencev. Hotel je dokazati, da imajo koroški Slovenci kulturne in književne posebnosti, istočasno pa so po značaju in razvoju tesno povezani z ostalimi Slovenci. To je bilo na Koroškem zelo važno, ker so jim nasprotniki odrekli slovenstvo in zagovarjali vindišarstvo.

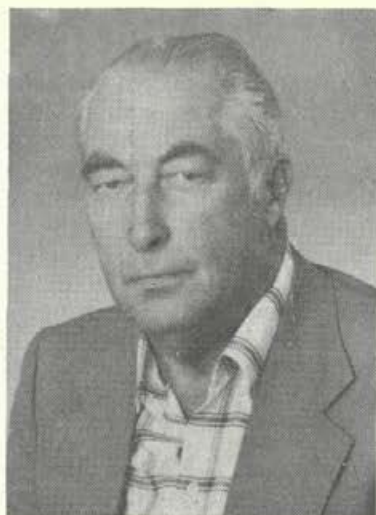
Najtemeljiteje se je ukvarjal z življenjem in delom koroškega bukovnika, pesnika in dramatika Andreja Schusterja Drabosnjaka, ki je pisal pesmi, igre verske vsebine, sam tiskal knjige in bil največji kulturnik-samouk. Kotnik je napisal o njem celo vrsto razprav, ki so ga postavile v pravo luč in razkrile njegovo mnogovrstno dejavnost. Vzporedno se je bavil z narodopisjem na Koroškem in pozneje na Štajerskem. Pisal je o praznovanju, o kmečki hiši, o narodnih nošah v različnih krajih in podobnem. Leta 1924 je izdal pri MD *Storije* s koroškimi ljudskimi pravljicami in pripovedkami. Za knjigo *Narodopisje Slovencev* je napisal izčrpen *Pregled slovenskega narodopisja* in v njem podal tehtne misli za študij slovenskega narodopisja. Pomembna in nova je tudi njegova knjiga *Slovenske starosvetnosti* (1943).

MARTIN JEVIKAR

UMRLI V ZADNJEM LETU

Milan Starc

V četrtek, 11. septembra 1980, je umrl na Kontovelu pri Trstu, kjer se je rodil 29. junija 1917, zdravnik in narodni delavec dr. Milan Starc. Že v dijaških letih se je pridružil slovenski mladini, ki se je na skrivnih sestankih krepila v narodni zavesti in vodila profitašistično osvobodilno gibanje. Drugega tržaškega procesa 1941 se je rešil s tem, da se je pravočasno umaknil v Ju-

Milan Stare

goslavijo. V Beogradu je dovršil medicino in se po osvoboditvi tega mesta pridružil partizanom. Z njimi je kot zdravnik prehodil pot od Vojvodine do Slovenije, po vojni pa je končal za »430 dni razmišljanja za rešetkami«, da bi ga v Kočevju prevzgojili. Te svoje doživljaje je opisal v Zalivu.

Po vrnitvi v Trst je nostrificiral diplomu in se vključil v tržaško slovensko demokratično življenje. Aktivno je deloval politično in prosvetno, pomagal, kjer je bilo treba, pridobil pa si je velik ugled kot zdravnik, ker je znal tudi s prijazno besedo zdraviti ljudi.

JOŽE ALEKSIJ MARKUŽA

TVOJ PRIHOD

*Tvoj prihod
zedinja nebo in zemljo,
nevidno in vidno bit,
brezčasje in čas.*

*Tvoj prihod
osrečuje
vesolje in svet,
duha in materijo,
rojstvo in smrt.*

*Tvoj prihod
uresničuje
ljubezen,
mir,
Boga-človeka.*

POSLEDNJE REČI

*Misel me pretresa:
Bo prišlo nekoč,
ko ta mrak se zlije v noč,
duh odtrgan od telesa
v hipu švigne — kam?
Bo prelétel visočine,
brezna strašna in temine,
svetlo luč? Ne znam.
Se nahajal bo nekje?
Toda onstran vseh svetov,
miliard vekov
ni prostora, časa ne.
Kaj zagledal, čutil kaj,
ko telo bo šlo v prah
— rádost, grozo, strah?*

*Ta vprašajev vseh vprašaj
če bedaku kdaj,
ko mu iz globin privre,
dih zapre
naskrivaj...*

*Duh, ne omaguj,
potolaži se,
upaj in veruj,
kmalu ti bo jasno vse,
nič ne dvomi, se ne muči,
Bog Ljubezen je
v neskončni, večni Luči.*

Jože Zupan

Istega dne kakor Gaspari je umrl v rodni Ljubljani (roj. 25. avgusta 1909) ugledni igralec Jože Zupan. Pred vojno je bil bančni uradnik in je nastopal kot amaterski igralec pri Ljudskem, Delavskem in Rokodelskem odru. Ko je začel delovati ljubljanski Radio, je postal član radijske igralske družine (1929) in nastopil že pri prvih radijskih priredbah gledaliških del. Leta 1947 je postal redni član ljubljanske Drame in na tem mestu odigral vrsto pomembnih karakternih vlog.

Večkrat je nastopil tudi v Trstu in Gorici in nepozabne so njegove vloge papeža Celestina V. v Silonejevih Pri-

godah ubogega kristjana, hlapec Jernej in kaplan Martin Čedermac (nagrada Prešernovega sklada), da omenim le tri. Igral je karakterne vloge v celovečernih slovenskih filmih: *Na svoji zemlji*, *Še bo kdaj pomlad*, *Minuta za umor*, *Tistega lepega dne*, *Lucija*, *Samorastniki*, *Po isti poti se ne vračaj*, *Amandus* idr.

Priredil je več proznih del, režiral, recital, nastopal na televiziji idr. S svojim žametnim glasom in prijetnim nastopom je ustvaril celo galerijo najrazličnejših značajev, ki so ostali gledalcem in radijskim poslušalcem neizbrisno v spominu.

Štefan Lovrečič

V Trstu je umrl 5. marca 1981 gospodarstvenik Štefan Lovrečič, doma iz Truš pri Marezigah v Istri (roj. 19. oktobra 1891). Gimnazijo je dovršil v Pazinu, pravo na Dunaju pa mu je prekinila prva svetovna vojna, ki jo je odslužil v Radgoni in Ljutomeru. Po vojni se je zaposlil na občini Marezige, kjer je delal že po maturi. Ker je posloval samo v slovensčini, so ga internirali za leto dni na Sardinijo. Prišel je v Trst in bil uradnik pri Splošni hranilnici, organiziral je Zadružno zvezo in bil njen ravnatelj do razpustitve (1921-28), potem ravnatelj Tržaške po-

Štefan Lovrečič

sojilnice in hranilnice do razpustitve 1940.

Na drugem tržaškem procesu 1941 so ga postavili pred sodišče in ga obtožili, da je bil v vodstvu liberalno irendentističnega gibanja ter skrbel za tajno delovanje v Istri. Obsodili so ga na 15 let ječe, izpustili so ga 1943 Nemci in poslali v organizacijo TODT, da je gradil bunkerje po Krasu in Čičeriji. Po vojni je hodil v Koper in organiziral Gospodarsko banko, nato je bil pri Istrski banki, po upokojitvi je delal pri nekem zasebnem trgovskem podjetju v Trstu.

Lovrečič je bil velik gospodarski strokovnjak in o gospodarstvu je veliko pisal v *Edinost*. Z gradivom je pomagal Lavu Čermelju pri angleški knjigi o slovenski manjšini v Italiji (1936), po vojni pa Srečku Vilharju v Kopru pri njegovih delih.

inž. Milovan Goljevšček

Dne 7. marca 1981 je umrl v Ljubljani Tržačan (r. 9. maja 1901) Milovan Goljevšček, eden največjih slovenskih strokovnjakov za izkoriščanje vodnih sil in za zgradbo hidrotehničnih objektov. Po prvi svetovni vojni se je morala družina preseliti v Slovenijo, zato je dovršil univerzo v Ljubljani (inž. 1927), izpopolnjeval pa se je v Brnu na Češkem. Leta 1931 je postal asistent v Inštitutu za vodne zgradbe na Tehnični fakulteti ljubljanske univerze, postal je profesor in predaval do upokojitve 1975. Vodil in reorganiziral je Inštitut za vodne zgradbe in začel v njem svoja raziskovanja, ki so trajala več kot 30 let. Vzgojil je več rodov sedanjih strokovnjakov, njegova odkritja pa so vzbujala svetovna zanimanja, ko jih je razlagal na svetovnih kongresih.

Goljevšček je sam opravil ali vodil raziskave za vodne naprave nekaterih važnejših jugoslovanskih vodnih električnih central: Mariborski otok, Jablanica, Glava Zete, Slapovi na Uni, Vuzenica idr. Napisal je več znanstvenih del in prejel več nagrad in priznanj, npr. Prešernovo nagrado (1949), nagra-

do vlade Jugoslavije (1949), nagrado Sklada B. Kidriča (1961) idr. Njegov življenjepis je izšel v PSBL V, 442-44.

Rado Simoniti

Dne 14. maja 1981 je umrl v Ljubljani skladatelj in dirigent Rado Simoniti, doma iz Fojane v Furlaniji, kjer se je rodil 15. maja 1914. V Ljubljano je prišel 1924, dovršil gimnazijo in srednjo šolo drž. konservatorija, pozneje še Glasbeno akademijo. Dve leti je bil učitelj na Mestni glasbeni šoli v Splitu, 1939 pa je postal zborovodja Slov. narodnega gledališča v Ljubljani, od 1945 do smrti je bil dirigent Opere.

Po italijanski kapitulaciji je odšel k partizanom in v južni Italiji prevzel vodstvo pevskega zbora primorskih Slovencev. S tem zborom je že med vojno potoval po Jugoslaviji in Bolgariji — prekrstili so ga v Zbor Srečka Kosovela —, po vojni je bil z njim v Franciji, Belgiji, Švici, nastopal pa je tudi doma ob važnejših proslavah. V letih 1948-58 je vodil zbor Slovenske filharmonije, kar mu je prineslo Prešernovo nagrado. Obnovil je tudi Maroltov Akademski pevski zbor in mu bil prvi dirigent.

Simoniti je uglasbil več množičnih pesmi, zlasti partizanskih, priredil pa tudi več tujih množičnih in ljudskih pesmi. Najvažnejše so: *Tito, Čriček na vrtu. Ljubavne pesmi iz Rezije. Le vkup, le vkup, uboga gmajna* idr. Višek predstavlja opera *Partizanka Ana* (1966) po besedilu Smiljana Samca. Prvič jo je prenašala RTV Lj. 1967. Napisal je še nekaj glasbe za dramska dela, pisal o glasbi, dirigiral pa predvsem opere romanskega repertoarja: *Don Kihot, Prodana nevesta, La Bohème, Nabucco* idr.

Danilo Švara

Dne 25. aprila 1981 je umrl v Ljubljani skladatelj, dirigent, pedagog in kritik Danilo Švara. Rodil se je 2. aprila 1902 v Ricmanjih pri Trstu, kjer je bil njegov oče gostilničar, kmet in krojač. Učitelj Franc Kašutnik je odkril pri Danilu glasbeni talent, »ga začel

Dr. Danilo Švara

MIRKO MAZORA

JAZ VEM, O MATI

*Jaz vem, o Mati, kaj
si mislila tedaj,
ko so ti v naročaj
podali s križa Jezusa
razbičanega, mrtvega
— vem, to mi pravi utrip srca:*

*»V naročju prav tako nekaj
te ljubil, Sin, je moj božljaj,
nebeška moja sreča in raj;
smehljal si se mi lep tako
takrat — spomini ah me žgo —
zdaj pa si ves podplut s krvjo.«*

*Jaz vem, o Mati, vem,
kaj zvedela si ti potem,
ko v radost ali v strah ljudem
je v poveličanju telesa
iz groba vstal in šel v nebesa,
prepoln triumfa in slovesa:*

*»Ti, mojega telesa plod,
si bil in si in boš Gospod,
moj Bog, naj grem s teboj odtod.«
Ljubezen sveta jo je trla,
od nje, od nje samó je umrla,
nato se vsa je Vanj zazrla.*

učiti klavir in poskrbel je, da je prišel klavir v hišo. Posledica je bila, da smo pet bratov in sestra igrali klavir in orgle, a štirje postali pevovodje, Ernest, Danilo in Vinko... ter jaz (Vlado). Prva dva sta potem postala profesionalna glasbenika« (Vlado Svava, Žalostni in veseli spomini iz težkih časov, PDK 24. januarja 1979).

Gimnazijo je študiral v Pazinu, Gorici in Kranju, potem na Dunaju na visoki šoli za svetovno trgovino, leta 1925 pa je doktoriral v Frankfurtu za doktorja polit. in drž. ved. Klavir se je učil že doma, potem je dovršil šolo GM v Ljubljani (1920), na Dunaju je študiral klavir pri Ant. Trostu, v Frankfurtu pa dirigiranje, harmonijo in kontrapunkt. Po dveh letih dirigiranja in korepetitorstva v ljubljanski Operi se je vrnil v Frankfurt in v treh letih diplomiral na konservatoriju iz kompozicije, koncertnega in opernega dirigiranja in iz operne režije. Po vrnitvi v Ljubljano je bil od 1930 v Operi dirigent, od 1957-59 njen ravnatelj, profesor za klavir na šoli GM, od 1946 dalje profesor na srednji stopnji Glasbene akademije.

Svava je kot skladatelj ustvarjal na raznih področjih. Tako štiri opere: *Kleopatra*, 4 dejanja, napisana 1936, izvedena 1940; *Veronika Deseniška*, 4 dejanja, 1943, izv. 1946; *Slovo od mladosti*, 3 dej., 1952, izv. 1954; *Ocean*, 5 dej., 1963, izv. 1969; mladinsko opero v dveh dejanjih *Štirje junaki*; *Srednjeveški punt*, opera-balet za sole, zbor, balet in orkester; baleta v štirih dejanjih *Nina* in *Pinocchio*; I., II. in III. *Simfonijo* za veliki orkester; veliko orkestralne, vokalno instrumentalne, komorne, klavirske, vokalne, scenične in filmske glasbe itd. Njegov opus obsega 108 naslovov.

EMA TOMAŽIČ

Dne 20. maja 1981 je umrla v Trstu gospa Ema Tomažič, zavedna Slovenka. Druga svetovna vojna ji je vzela štiri družinske člane: sina Pinka so na drugem tržaškem procesu 1941 obsodili na smrt in ustrelili; hčerko Danico, poročeno s Stankom Vukom, so z možem

neznanci ustrelili leta 1944 na njenem stanovanju; mož Pepi je umrl med letalskim bombardiranjem. Nesreče je niso zlomile, prizadeto se je zanimala za slovensko narodno skupnost v Italiji in ji po svojih močeh pomagala.

ŽARKO SIMONIČ

Dr. Žarko Simonič

V petek, 31. julija 1981, je umrl zaradi srčne kapi na Opčinah pri Trstu dr. Žarko Simonič, ravnatelj Tržaške kreditne banke. Rodil se je 6. avgusta 1919 v narodno zavedni družini na Opčinah, dovršil v Trstu licej Dante, nato pravo (1943). Zaradi protifašistične dejavnosti so ga 1940 zaprli v Trstu in Koprju, spomladi 1944 pa je odšel v partizane. Po vojni je deloval pri PNOO za Slov. Primorje v Trstu, potem do 1947 pri poverjeništvu v Ajdovščini. Po vrnitvi v Trst je vodil več trgovskih predstavništev, novembra 1961 pa je postal ravnatelj Tržaške kreditne banke. Po njegovi zaslugi si je banka pridobila ugled in zaupanje med slovenskim prebivalstvom in italijanskimi poslovnimi krogi.

ALEŠ BEBLER

Dne 12. avgusta 1981 je umrl v Ljubljani politik, diplomat in publicist Aleš Bebler, doma iz Idrije, kjer se je rodil

Dr. Aleš Bebler

8. maja 1907. Pravo je dovršil v Parizu 1930 in živel večinoma v Franciji, ker je že kot akademik stopil v KPJ. Udeležil se je španske državljanske vojne, bil ranjen, se vrnil v Jugoslavijo in se takoj pridružil partizanskemu gibanju. Med vojno je dosegel visoke funkcije, od okt. 1942 je bil tajnik PNOO za Primorsko. Po vojni je bil minister za finance v prvi slovenski vladi, potem diplomat in veleposlanik v raznih državah. Napisal je več knjig politične vsebine, malo pred smrtjo je izdal pri Lipi v Kopru spomine *Čez drn in strn*. Daljši življenjepis je v PSBL II, 51-52.

MIRKO MAZORA

POMLAD 1981

*Tudi ta pomlad
je trosila toliko prelesti
krog in krog prek trat,
jaz je nisem videl cvesti
po gozdovih, sred livad,
ustavljen na življenja cesti...*

*Samo drobec njen tu žijem
— zunaj okna lipa in kostanj —
z dušo vso jo ključem, vpijem:
Vigred! hrepenenja poln in sanj.
Ujeta ptica: »Skozi steklo se prebijem...«
Oh, zaman! Le krvavi, ko trči vanj.*

*»Pridi zopet k meni, sinek«,
— brez odziva vabi me moj rodni svet —
»taka uteha, tak sladak učinek
te prevzame v mojem krilu spet...«
Samo drobec, samo utrinek,
— zunaj okna lipe in kostanja svet! —*

*Vesne čar, lepota neužita,
že si mimo, kmalu boš utonila,
v globine večnosti razlita.
Duša vdano se s teboj nagnila
je čez čas, z minljivih zvezd zenita
se utrnila, zdaj globine so jo zagrnilo:*

*Prave sodbe o dogajanjih, stvarih.
Duh skesan preliva v zdravo se grenkost.
Ljubim te, moj Bog, sovražim greh.
Takšna si vrednota, milost in krepost!
Sin človekov, ti si z nami na teh tleh,
naša moč, med Bogom in človekom most.*

KAZIMIR HUMAR

Msgr. Ignacij Kunstelj

V Stuttgartu v Nemčiji so v sredo 12. avgusta 1981 pokopali izseljenskega duhovnika msgr. Ignacija Kunstlja, ki je tamkaj umrl, zadet od možganske kapi v petek 7. avgusta v zavetišču, ki ga vodijo slovenske redovnice. Pogreb je bil slovesen, četudi sredi poletnih počitnic.

Prvo slovo od pokojnika je bilo v kapeli na pokopališču. Tam so se od njega poslovili g. Ludvik Rot, sedanji

izseljenski duhovnik v Londonu in naslednik msgr. Kunstlja. Potem dr. Janez Zdešar, delegat slovenskih izseljenskih duhovnikov v Nemčiji ter Nace Čretnik iz Pariza. Sledil je sprevod na pokopališče, kjer so se od pokojnega monsignorja poslovili zastopniki laikov iz Anglije in iz Nemčije.

Po končanih obredih na pokopališču je bila maša zadušnica v župnijski cerkvi Sv. Trojice. Pogreb in somaše-

Msgr. Ignacij Kunstelj

vanje je vodil ljubljanski pomožni škof dr. Stanislav Lenič, ki je nalašč za to prišel iz Ljubljane; somaševalo je 16 slovenskih duhovnikov. Med mašo je bilo petje v slovenščini in v nemščini, prav tako berila. Pri pridigi se je s toplimi besedami spomnil pok. msgr. Kunstlja škof Lenič, ki je opisal tudi njegovo življenje.

Doma z Vrhnike, kjer se je rodil pred 72 leti, je študiral v ljubljanskem semenišču in bil sošolec škofa Jenka. Bil je zelo nadarjen. Škof Rožman ga je mislil poslati v Rim za nadaljnji študij. Začasno je dobil župnijo Rakitna na Bloški planoti.

Toda prišla je vojna in revolucija in vsi načrti so bili prekližani. Partizanstvo je bilo posebno močno prav na Bloški planoti, tako da je mladi župnik moral zapustiti župnijo. Zatekel se je v Ljubljano in tu prevzel dušno oskrbo med domobranci. Kasneje je postal glavni domobranski kurat na Primorskem.

Po vojni se je umaknil v Italijo in živel po raznih taboriščih. Z mnogimi slovenskimi fanti je prišel v Anglijo in postal v Londonu dušni pastir za slovenske izseljence in bivše vojake, ki so se po vojni v velikem številu zatekli v to državo.

G. Kunstelj se je zelo brigal za svo-

je ljudi v vseh ozirih. Oskrbel je poseben Dom, kjer so številni našli prvo zatočišče. Mnogim je preskrbel delo, drugim dokumente. S svojo dejavno ljubeznijo se je priljubil pri vseh, tako Slovincih kot Angležih. To so laiki izpričali tudi v svojih govorih ob grobu. Sv. sedež je msgr. Kunstlja leta 1967 imenoval za prvega dušnega pastirja slovenskih izseljencev. Kot tak je bival v Vatikanu in bil član vrhovnega izseljenskega sveta pri Kongregaciji za škofo v Rimu. Ko je na to mesto bil imenovan pomožni škof Lenič, se je msgr. Kunstelj vrnil v London.

Zadnja leta mu je zdravje opešalo; ni mogel več opravljati težke službe v Angliji. Stopil je v pokoj (1977) in dobil oskrbo v zavetišču v Stuttgartu. Tu so redovnice in g. Ciril Turk zanj lepo skrbeli do njegove smrti.

Pokojni msgr. Kunstelj je bil najbrž zadnjič v javnosti v februarju 1981 pri odprtju Slovenskega doma v Parizu. Videlo se mu je, da so mu moči opešale, vendar je želel biti navzoč ob tako lepem slavju slovenske izseljenske skupnosti, za katero se je v življenju toliko žrtvoval.

Naj mu bo lahka nemška zemlja, kjer je našel svoj zadnji dom. Bog pa naj mu bo bogat plačnik za vso ljubezen, ki jo je v življenju tako velikodušno razdajal.

ALBERT MIKLAVEC

PREROJENJE

*Sončni kres
je zbudil
speči Kras...*

*Na kraška polja
žari, žari
ves dan.*

*Jasne so moje oči,
vroče so želje,
čisto je moje veselje.*

Dr. Božo Milanović

rojen 10. okt. 1890 - umrl 28. dec. 1980

V nedeljo 28. decembra 1980 se je v Pazinu (v hrvaški Istri) tiho poslovil od svoje rodne grude in plodnega življenja duhovnik in javni delavec dr. Božo Milanović. Dočakal je visoko starost nad 90 let. V polni svežini je tudi med nami v Trstu pred leti obhajal svoj biserni duhovniški jubilej v Marijinem svetišču na Vejni, kjer je sam spregovoril in se zahvalil Bogu za vse svoje delo v dolgih 60 letih mašništva. Pokojni Milanović spada med največje hrvaške osebnosti istrske zemlje tega stoletja. Marljiv pisec, zgodovinar in dosleden garač za ohranitev hrvaške narodne zavesti v Istri v času tuje oblasti.

Istra je majhna obrobna zemlja na meji med tremi svetovi, narodi, jeziki in kulturami, ki so se v zgodovini srečavale, ljubile in spoprijemale. S severa je pritiskal germanski svet: cesar, fevdalizem in večstoletna oblast Habsburžanov. Z Zahoda je tiščal v Istro romanski svet: staro romansko prebivalstvo po mestih in po rečnih dolinah vzdolž zahodne istrske obale in osvojevalna beneška politika. Z Vzhoda pa se je širil slovanski svet, ki ga posebljajo istrski Hrvati in Slovenci. To je najbolj zahodna veja kompaktnega južno-slovanskega življa na Zahodu. To je svet, ki živi na zemlji in od zemlje po vaseh in v majhnih obmorskih mestih.

V 19. stoletju se je ta germanski, romanski in slovanski svet politično polariziral v dva tabora. Na eni strani se je prebujal italijanski meščanski nacionalizem, ki je nato prerastel v napadalni iredentizem, na drugi strani po so v slovanskem težaškem svetu začele poganjati prve klice narodnega prepoda. Nosilci narodne zavesti so bili meščani in izobraženstvo. Toda meščanski sloj istrskih Slovanov je bil zelo šibek, izobraženstvo so predstavljali edinole duhovniki. Buditelj in nositelj

Msgr. Božo Milanović

narodnega prepoda v Istri je bil škof Jurij Dobrila. Drugi rod narodnih prepoditeljev so bili voditelji brezpravnih istrskih težakov: Matko Laginja, Vjekoslav Spinčić in Matko Mandić. Tretjemu rodu pa pripada dr. Božo Milanović, ki je nadaljeval uporno in dosledno Dobrilovo delo in ga prenesel skozi dve svetovni vojni na prag tretjega tisočletja. Ob smrti pogumnega Milanovića je prav, da oživimo spomine nanj, na njegovo delo in razburkano stoletje časa, v katerem je deloval.

Sin istrskega težaka-narodnjaka

Na pokopališču v Kringi, visoko nad zeleno in plodno Drago počivajo predniki Boža Milanovića. Tam je pokopanih desetine žilavih in upornih pokolenj tistih beguncev, ki so se tam naselili, ko so zapustili svojo domovino v obljemu Dinarskih planin, kjer jim je življenje pod turškim polmesečem postalo nevzdržno.

«... Mati mi je umrla, še preden sem dopolnil šest let. Tedaj še nisem razumel velike nesreče, ki me je doletela. Kmalu pa sem spoznal, da se ne morem nikomur potožiti in ne zaupati svojih najintimnejših čustev...» (B. Mila-

novič: Moje uspomene, Pazin 1976). V domači župnijski cerkvi v Kringi je bil mali Božo krščen, tam je poslušal hrvaške pridige in pri oltarju stregel pri maši. Z groši, ki jih je dobil kot ministrant, si je kupoval prve hrvaške knjige. Md prvimi knjigami je bil Dobrilov molitvenik »Oče, budi tvoja volja«, katerega je potem vse svoje življenje urejeval, tiskal in tihotapil pred fašisti v Istro. S tem molitvenikom je vzdrževal živo narodno zavest med svojimi rojaki. Na istem oltarju, ob katerem je tolikokrat ministriral drugim duhovnikom, je sam tik pred izbruhom prve svetovne vojne 19. julija 1914 daroval prvo daritev Bogu zase in za svoje ljudstvo.

Milanović je bil kmečki sin, rojen 10. oktobra 1890. Oče, kmet, je bil narodno zaveden. Udeleževal se je volitev in posegal v krajevne politične spore. Sin Božo je dal svojemu očetu najlepše spričevalo s tem, da je priznal, da je prav oče najbolj vplival na njegovo poznejše narodno delo. Na prelomu iz 19. v 20. stoletje je bila v Pazinu odprta

hrvaška »velika cesarsko kraljeva gimnazija«, davni sen zavednih Hrvatov, ki je oblikovala domače hrvaško izobraženstvo.

Odločitev: duhovnik in javni delavec

»V gimnaziji je javno mišljenje vplivalo na nas v panslavističnem duhu. Ko sem bil v VI. razredu (leta 1907), nas je ob širjenju Mahničevega katoliškega gibanja zbral akademik Stojan Brajša in začel predavati o svetovnem nazoru. Ker je bilo vsako zborovanje prepovedano, smo se sestajali v Kamuševem (danes Gortanovem) gozdu. Pozneje pa smo se shajali v frančiškanskem samostanu. Izbran sem bil za predstavnika naše katoliške narodne dijaške organizacije...« (Moje uspomene). Tako je postal Božo javni delavec in to je ostal vse življenje.

Kot dijak je med svojimi somišljeniki širil dijaški katoliški tisk »Luč«, »Kres« in »Daj napreje«. Milanović se je tako vadal v orožju, katerega ni vse življenje več odložil. Čeprav še ne polnoleten je stal v prvih vrstah hrvaškega katoliškega dijaškega gibanja. Organiziral je tabore, ustanavljal društva po vaseh, predaval, organiziral prireditve za kmetovalce, prirejal tečaje za voditelje mladinskih društev in zastopal Istro na širših sestankih v Trstu in drugod. Na zborovanju hrvaškega katoliškega dijaštva v Splitu 4. avgusta 1909, katerega se je udeležilo 700 gimnazijcev, je Milanović pripeljal iz Pazina 16 sošolcev. Na tem zborovanju je tudi nastopil s predavanjem »Naši odnosi do naroda, vere in demokracije«. To predavanje so nato prečitali na mnogih drugih dijaških in duhovniških sestankih in ga sprejeli kot skupno stališče hrvaškega katoliškega izobraženstva.

Milanović je bil kot zrel izobraženec, z jasnim pogledom na svoje naloge, določen za voditelja svojih rojakov v Istri, ki niso imeli nobenih pravic. Svojo nalogo je še spopolnjal kot bogoslovec v Gorici in vsa kasnejša leta. Nekoč je dejal: »Niti en duhovnik mi ni bil za vzor. Za duhovniški po-

LJUBKA ŠORLI

V ŽIVI MEJI JE VEDNO POMLAD

*Med cesto in travnikom v živi meji
oglašča se taščica v zimski čas.
Ne joče, ne toži, da huđ je mraz,
le poje...*

*Kot ona še drugi se ptički bore
za skorjico kruha,
da mraz prežive.*

*V grmičju s čebljanjem
si dolgčas preganjajo,
dneve srečnejše
natihoma sanjajo.*

*Čuješ me, brat:
misli otožne zavrzi
in k ptičkom pogumnim odpravi se
vasovat.*

*Med cesto in travnikom v živi meji
je vedno pomlad...*

klic sem se odločil sam. Po maturi sem nekaj dni premišljeval. Mislil sem: kaj bi bilo pametnejše — to ali drugo — pa sem se odločil, da postanem duhovnik.« Mlademu Milanoviću je bilo jasno, da so v Istri duhovniki edini izobraženci, na katere se lahko nasloni hrvaški narodni program. Duhovništvo in narodnost sta se tudi v Milanoviću strnila in postala bit in smisel njegovega življenja.

Duhovnik

Po novi maši je Milanović nastopil prvo kaplansko službo v Pičnu in bil že po nekaj dneh aretiran in se znašel v zaporu kot oče. Za božič istega leta pa so bili v zaporu oče in sinova Božo in Srečko. Ob koncu vojne se je pičenski kaplan znašel na dunajskem vseučilišču pred doktorskim izpitom, a dom mu je zasedla Italija. Torej nova sprememba gospodarja na očetovem pragu. Ko se je vrnil na novo dušnopastirsko mesto v domačo Kringo, je bil Milanoviću položaj jasen. Maloštevilni hrvaški laični izobraženci so emigrirali v Jugoslavijo. Stavil je na edino možnost — na duhovnike. Zato je skrbel, da se duhovščina ne bi raznarodila in skrbel za nove duhovniške vrste, za vzgojo mladine in duhovniške kandidate. Fašisti so ga zasledovali. Vrstile so se hišne preiskave, ovadbe in zaplembe tiska in korespondence.

Med Slovenci

»Hoteli so me ubiti. Umakniti sem se moral v Trst k Sv. Ivanu med prijatelje Slovence. Vrnil sem se, ko je vse minilo« (Moje uspomene). Ko se je vrnil, je našel v Pazinu uničeno tiskarno, prepovedan list »Pučki prijatelj« in prepovedana je bila tudi hrvaška beseda.

O Sv. Ivanu piše Milanović v svojih spominih: »...Kot ostala predmetja Trsta, tako je bila tudi župnija, v kateri sem deloval popolnoma slovenska, s približno 16 tisoč prebivalci. Pred prvo svetovno vojno se je tam le redko čula italijanska govorica. Velika večina otrok je prva leta pod Italijo obiskovala slovensko šolo. Župnik, dokaj v letih, je bil dobrodušen Slovenec. Že po dvajsetih dneh sem se privadil slovenščine, lahko pridigal in učil verouk v šoli. Slovensko prebivalstvo me je lepo sprejelo...« (Moje uspomene).

Milanović je ostal v Trstu skoraj 25 let. To je bila sreča v nesreči, ker je le v Trstu in iz Trsta mogel nekoliko delati za ohranitev hrvaškega življa v Istri. Tu je urejal ljudski tednik »Pučki prijatelj«, ki je bil edini hrvaški tednik v Istri do leta 1930. Po tem letu je bil ukinjen hrvaški tisk, pa tudi vse politične osebnosti so se pod silo razmer morale umakniti. Ostal je

Dekliški zbor
Slovenski šopek
iz Mačkolj.
Prvi nastop na reviji
Primorska poje
v Idriji
11. aprila 1981

le Milanović sam še 16 let. S pomočjo iz Zagreba je izdajal molitvenike in jih širil po Istri do leta 1940, ko mu je bilo tudi to prepovedano. Tedaj je vsa Milanovićeve skrb šla mladim dijakom semeniščnikom in bogoslovcem, da se ne bi raznarodili.

Druga svetovna vojna

Med drugo svetovno vojno je tudi Milanović moral v aprilu 1941 v konfinacijo v Bergamo, kjer je ostal dve leti in pol in se nato zopet vrnil v Trst. Med nacistično okupacijo je v Trstu tiskal kmečke stenske koledarje in razne knjige in vse to pošiljal v Istro. Ob kapitulaciji Italije je Milanović v svojih spominih zabeležil: »Ko je neki Istran preklinjal Mussolinija, mu je Milanović dejal: Raje prosite Boga, da bi Mussolini še živel, ker bo samo tako še storil kako napako, ki nas bo pripeljala do osvoboditve...« To se je tudi zgodilo.

Za svojo Istro

Takoj po končani vojni so istrski duhovniki na Milanovićevo pobudo sprejeli naslednjo izjavo:

»Hrvatska istrska duhovščina izjavlja, da mora Istra iz etničnih, geografskih in ekonomskih razlogov pripasti demokratični federativni Jugoslaviji. Po dolgem narodnem zatiranju in težkih borbah za osvoboditev imajo istrski Hrvati in Slovenci pravico, da pridejo do narodne in demokratične svobode v skupnost z istokrvnimi brati, kot to odgovarja stoletni narodni želji in borbi...« V Pazinu — v frančiškanskem samostanu, dne 31. julija 1945. — Moje uspomene). Od nove oblasti pa je zahteval:

1. Hrvatska duhovščina Istre sme ustanoviti svoje stanovsko društvo »Zbor svečnikov sv. Pavla« za zaščito svojih stanovskih in dušnopastirskih koristi. V odboru bo tudi duhovnik, ki ga bo predlagal NOP (Narodnooslobodilni pokret).

2. Odboru »Zbora svečnikov sv. Pavla« se priznava pravica posredova-

nja med državnimi oblastmi in duhovniki, zlasti v primerih obtožbe kakega duhovnika.

3. Dovolj naj se izdajanje verskega lista za Istro v hrvaščini.

4. Stavba dijaškega doma v Pazinu naj se porabi za hrvaško semenišče.

5. Družba sv. Mohorja za Istro sme imeti svojo podružnico v Pazinu, da bo skrbela za širjenje verskih knjig in drugih družbinih izdaj.

6. Širjenje molitvenikov, katekizmov in drugih verskih knjig je svobodno.

7. Semeniščniki in bogoslovci bodo oproščeni vojaške obveznosti vsaj do dokončne določitve meja.

8. Dovoljen je pouk verouka po istrskih šolah.

9. Duhovnik Zvonimir Brumnić lahko nastopi v Istri službo in ne bo imel ovir.

Odločilnega pomena za nadaljnjo usodo Istre pa je bil Milanovićevo poseg pred zavezniško mednarodno komisijo 19. marca 1946 v Pazinu. Zavezniška komisija je tedaj obiskala Istro, da se sama na mestu prepriča in preuči, kam in komu pripada Istra. V zastopstvu so bili duhovniki Božo Milanović, Tomo Banko in Leopold Jurca, ki so dolge ure dokazovali zaveznikom, kam spada Istra.

Milanović je moral nato še na mirovno konferenco v Pariz, da je tam zavračal ugovore o pripadnosti Istre. Mnogi diplomati niso mogli razumeti, kako da se duhovnik Milanović bori, da naj pripada njegova domovina državi, v kateri vlada komunizem. Milanović pa je bil na strani pravice in se ni oziral na ugovore. Kot človek, kristjan, duhovnik in Hrvat je bil prepričan, da vsak človek, dokler hoče biti človek, mora prispevati za blagor poedinca in skupnosti.

Slovo

30. decembra 1980 se je vsa Istra svečano poslovila od svojega velikega sina, pokojnega dr. Boža Milanovića. Številni škofje, duhovščina iz obeh so-

seščin, verno ljudstvo in politični predstavniki so priznali, da je pokojnik v aktualnih narodnih, političnih in verskih vprašanjih stal visoko nad vsakodnevni ozračjem. V vseh vprašanjih je pokojnik zagovarjal demokratični odnos in sožitje v spoštovanju vseh prepričanj. Zato je bil deležen visokih cerkvenih, znanstvenih in političnih odlikovanj. Malo je ljudi, ki bi jim uspelo zgraditi tako zaokroženo in polno življenje in za sabo pustiti tako dediščino.

»Danes smo tu, da priznamo temu človeku, doslednemu kristjanu, katoliškemu duhovniku, borcu za ljudske in narodne pravice, učenjaku, uredniku

časopisov in knjig, piscu najnovejše zgodovine hrvaškega naroda v Istri, rodoljubu, ki je z materinskimi čustvi spremljal življenje, skrbi brezpravnega naroda, človeka, ki je ob vseh silnih ovirah sveta učil upanje v zmago božje pravice, v zavesti moči, ki izvira iz resnice, pravice in spoštovanja človeka...« (Nadškof Josip Pavlišić ob slovesu za pokojnim Božom Milanovićem v Pazinu 30. decembra 1980.)

Božo Milanović, Moje uspomene, Pazin 1976.
Božo Milanović, Hrvatski narodni preporod u Istri I., Pazin 1967.

Božo Milanović, Hrvatski narodni preporod u Istri II., Pazin 1973.

MARTIN JEVNIKAR

Dr. Ferdinand Kolednik

Dne 1. septembra 1981 je umrl v Podgorjah (Maria Elend) v Rožni dolini na Koroškem duhovnik in kulturni delavec dr. Ferdinand Kolednik, mož, ki je zanesel slovensko ime preko pol sveta. Pokopali so ga v kraju Rain pri Gradcu, kjer je cistercijski samostan.

Kolednik je kot duhovnik-misijonar prekrižaril pol sveta, saj je deloval v Sloveniji, na Hrvaškem, med slovenskimi delavci v Franciji, med vojno med

francoskimi in italijanskimi zaporniki v Nemčiji, po vojni med slovenskimi izseljenci in begunci v Avstriji, pa v Kanadi, kjer je bil profesor, in v Ekvadorju med Indijanci, kjer je postal kanonik, nazadnje na Koroškem, kjer je postavil v Podgorjah mogočen Domus Christi in živel v njem. Odpovedale so mu noge, ker so mu med vojno Nemci razbili kolena, da je težko hodil, nazadnje mu je začelo odpovedovati srce, da mu je moral pomagati »pacemaker« - srčni spodbujevalnik.

Kolednik se je rodil 24. maja 1907 v Mariboru. Leto dni po očetovi smrti ga je odpeljala mati študirat k salezijancem na Rakovnik-Ljubljana (1914-19), od koder je odšel v Veržej (do 1922) in k trapistom v Rajhenburg, kjer je maturiral in dovršil filozofijo. Od 1929 do 1933 je obiskoval zagrebško bogoslovno fakulteto in že 25. septembra 1932 ga je šibeniški škof Jeronim Mileta posvetil za duhovnika. Zaupal mu je župniji Medvidjo in Rodaljice v zadrski škofiji, leta 1933 pa otok Žirje. Na ta otok se je vrnil med zadnjo vojno in ob italijanskem premirju septembra 1943 rešil 400 italijanskih vojakov z otoka s čolni v Ancono.

Ferdinand Kolednik pri papežu Janezu Pavlu II.

Leta 1935 so ga poslali jugoslovanški škofje v Francijo za izseljenskega duhovnika. Izkoristil je priložnost, se izpopolnil na Sorboni in v Montpellieru v francoščini, doktoriral in začel prevajati slovensko literaturo v francoščino. Koder je namreč hodil, je z žalostjo ugotovil, da svet Slovencev ne pozna, zato se je z vso njemu lastno žilavostjo, podjetnostjo in iznajdljivostjo zagnal v delo, da bi Slovence približal svetu.

Leta 1938 je prevedel Jurčičevo povest Jurij Kozjak, slovenski janičar, v tako dovršeno francoščino, da mu je Francoska akademija podelila zlato medaljo »za usluge, ki jih je napravil časti francoskega jezika«. Drugo nagrado mu je podelila za prevod Terčeljevih *Voznikov* (1953). S prevodom Kozjaka je hotel proslaviti 800-letnico cistercijskega samostana v Stični na Dolenjskem, ki je toliko dobrega napravil za slovenski narod in z njim trpel pod Turki, na drugi strani pa je Jurčič v povesti na pretresljiv in otipljiv način pokazal, koliko so Slovenci trpeli pod turškimi napadi, ki so trajali 200 let in so Turki odgnali 200.000 naših ljudi v sužnost ali jih pobili. Bralci po svetu so povest razumeli in knjigo vzljubili, na kar kažejo ponatisi.

Nato je Kolednik prevedel sam Kozjaka v šest jezikov: hrvaški, angleški, nemški, latinski, italijanski in gradiščanski. Poiskal pa je toliko sodelav-

cev, da je danes Jurij Kozjak preveden v 50 jezikov od kitajskega do abesinskega in arabskega. Kolednik je dosegel svoj namen: Jurij Kozjak si je osvojil svet, svet je nekoliko spoznal Slovence, ker je opremil prevajalec vse prevode s članki o Jurčiču, slovenski preteklosti in stiškem samostanu.

Velik uspeh je dosegel tudi prevod Finžgarjevih postnih pridig *Sedem postnih podob*, ki jim je Kolednik oskrbel šest prevodov. V francoščini so doživele kar šest natisov.

Poleg tega je Kolednik prevedel v nemščino Jurčičevega *Desetega brata*, Finžgarjeve *Pod svobodnim soncem*, *Deklo Ančko* in *Strice*, Terčeljeve *Voznike*, Bazilijevega *Tončka iz Potoka*; v francoščino Jurčičevega *Sosedovega sina*, Terčeljeve *Voznike*, Kalanovega *Kristus kralj*, veliko njegovih prevodov pa je izšlo v časopisih in revijah.

Vse to je opravil sam, z uredniki se je moral boriti in odkupovati določeno število izvodov, ker je slovenska literatura premalo znana, da bi bila privlačna. Pri tem so mu pomagali ugledni prijatelji, ki so mu pisali priporočilna pisma — vsi papeži, ki jih je po večkrat obiskal, predvsem pa veliki francoski kardinal Tisserant.

Napravil je veliko, več kot kateri koli zasebni Slovenec, zato je prešel v slovensko kulturno zgodovino za trajno.

VERENA KORŠIČ

V spomin Maksimu Gaspariju

Marsikoga je iznenadilo, ko je zvedel, da je 15. novembra 1980 umrl slikar Maksim Gaspari, saj se je zdelo, da je ta očak slovenskih umetnikov postal že nesmrten. Malokateri slovenski umetnik je doživel tako popularnost in priljubljenost, kot jih je bil deležen Gaspari že od začetka svoje umetniške poti. To pa je popolnoma razumljivo, saj je njegova umetnost kot narodna pesem, ki vedno znova oživlja in vabi

k bistvu, h koreninam slovenske duše. Kot malokdo je Gaspari znal zajeti in prodreti v dušo slovenskega človeka, v njegove radosti in žalosti, težave in grenkobe, v vse, kar ga spremlja na poti od zibelke do groba.

Gasparijeva življenjska pot se je začela 26. januarja 1883 v Selščku pri Cerknici. Kot se večkrat zgodi, so tudi Maksima, ki je že kot otrok izredno rad risal, skušali odvrniti od slikarskega po-

klica in ga zato enajstletnega že poslali za pomočnika k trgovcu Murniku v Kamnik. Na srečo pa se je zgodilo, da je malega risarja čisto slučajno odkril Niko Sadnikar, znan ljubitelj umetnosti in zbiralec starin. Pomagal mu je, da se je odpravil na študij slikarstva najprej v Ljubljano, nato na Dunaj. Na Dunaju se je Gaspari vključil v krog umetnikov, ki so leta 1930 ustanovili društvo Vesna z jasno začrtanim programom: slovenska umetnost se mora osvoboditi tujih vplivov predvsem v vsebini, motive za dela pa naj bi umetniki iskali izključno v slovenskem okolju. Tako so podobno kot slovenski impresionisti v klubu Sava tudi Vesnani skušali prinesiti novo svežino in prist-

Maksim Gaspari: avtoportret

nost v slovensko umetnost. Koliko jim je to uspelo, predvsem glede na kvaliteto in vsebinsko bogastvo del, je drugo vprašanje. Gotovo pa je, da se je z njimi dvignil splošni umetniški okus in da je umetnost prodrla v najnižje plasti ljudstva. Bodisi vsebinsko kot snovno so bila njihova dela zelo blizu ljudskemu občutju in lahko razumljiva, saj so prav od tam jemala navdih, po pravilu »iz ljudstva za ljudstvo«.

Po študiju na dunajski Akademiji je Gasparija pot zanesla še v München, nekaj časa na Koroško, nato pa v Ljubljano, kjer je ostal do konca. Številna

priznanja in odlikovanja, ki jih je prejel, pričajo o njegovih zaslugah za narod in za umetnost.

Dunajsko okolje, ki je še živel v številnih secesijskih odmevih, je v začetku na Gasparija precej vplivalo. Njegova začetna dela so še polna secesijskega okusa, bodisi po vsebini kot po obliki. Podobne značilnosti nosijo tudi njegove zgodnje knjižne ilustracije. Ko se je po svoji vrnitvi v domovino leta 1907 Gaspari začel preživljati s svojim delom, se je tudi njegova umetnost začela hitro osamosvajati. Vedno bolj se uveljavlja njegova osebnost in pot, ki jo je ubral, ga bo precej ločila tudi od drugih Vesnanov. Bodisi vsebinsko kot oblikovno pridobivajo njegova dela na realizmu; vedno bolj prihaja do izraza tudi snov, ki si jo je slikar izbral za svoje slikarsko obravnavanje: vaški posebneži, godci, berači, slepci, ljudje, ki jih pogosto srečujemo tudi v slovenskih literarnih delih. Do njih je Gaspari zavzel dobrohoten odnos, v katerem se večkrat zrcali sočutje, čeprav jih včasih prikazuje na skoraj karikaturalen način. Gasparija so posebno pritegnili slovenski običaji in navade, za katere je slutil, da bodo kmalu tonili v pozabo ali ostali le še kot folklorna zanimivost. Mislim, da ni Slovenca, ki bi vsaj enkrat v življenju ne imel v rokah razglednice s kakim takim motivom. Božična skrivnost, povezana z bujno ljudsko domišljijo in mehko poezijo, velika noč z radostno pojočimi zvonovi in brhkimi dekleti, ki nosijo »žegen« v cerkev, razni običaji, ki so bili povezani z najrazličnejšimi prazniki v letu, vse to je spodbujalo Gasparijevo umetniško hotenje. Iz njih ni ustvaril hladnega etnografskega zapisa, pač pa topel izrez iz resničnega življenja slovenskega človeka, ki pa je na žalost obsojeno na propad ob nasilju industrializacije.

Čeprav je Gaspari v glavnem deloval v osrednjem slovenskem prostoru, ga nekatera drobna dela vežejo tudi na Primorsko, oziroma Goriško. Leta 1919 je naslikal podobo Simona Gregorčiča in izdelal nekaj drugih risb za

list, namenjen angleškemu kardinalu Francisu Bourneju, ki se je takrat zelo zanimal za usodo Slovencev. List je bil sicer tiskan v Ljubljani, pripravili pa so ga Goričani, ki so bili ob italijanski zasedbi prisiljeni zapustiti svoje kraje. Nekaj časa je Gaspari (skupno z V. Pilonom, L. Špacapanom in I. Čargom) z risbami sodeloval tudi pri humorističnem listu Čuk na pal'ci, ki je za kratek čas izhajal v Gorici (npr. zaglavje za leto 1925, Ribničan Urban v št. 51 leta 1925). Leta 1928 pa je Gaspari opremil koledar Goriške Mohorjeve družbe. Za mesečna zaglavja je izbral razne Marijine božje poti, v desni kot pa je potisnil odgovarjajoči zodiakalni znak (jan. - Marijino Celje nad Kanalom, februar - Barbana, marec - Stara gora, april - Grad pri Mirnu, maj - Sv. gora, junij - Svete Višarje, julij - Log pri Vipavi, avgust - Kobarid, september - Koper, oktober - Oglej, november - Pazin, december - Lazaret pri Ko-

pru). Iste ilustracije so se še pojavile na koledarjih za leta 1929, 1945 in 1946. Poleg tega je za Goriško Mohorjevo družbo opremil še knjigo Jelkin nageljček, 1926 (Kumičič Evgen) in Kako zdravimo živino, 1928 (Anton Ravnik).

Glede slikarske smeri Gasparija ne moremo strogo opredeliti, saj je njegova umetnost povsem svojevrstna. Če odvzamemo začetna dela, po duhu in formi secesijska, so njegova kasnejša umetniška stremljenja povzela lastno pot: če se nekje ujema po slikarski tehniki s to ali ono slikarsko smerjo, se istočasno ne ujema z njenim idejnim in formalnim načinom. Zato moramo Gasparija obravnavati kot dokaj poseben pojav v slovenski likovni umetnosti, vedno pa kot človeka in umetnika, ki je bil z vso dušo predan slovenski zemlji.

Prim.: Luč 1929, IV, str. 46; PSBL 3, str. 110; Mikuž Stane: Maksim Gaspari, Ljubljana 1977.

MARTIN JEVNIKAR

Dramatik Jože Vombergar

V Argentini je v Buenos Airesu umrl 20. oktobra 1980 največji zdomski dramatik Jože Vombergar. Njegove igre so šle preko vseh slovenskih odrov, tudi v zamejstvu v Italiji in na Koroškem, v Argentini in Združenih državah Amerike. Tržaški radio je oddajal njegovo *Vodo* že leta 1948 trikrat in tudi pozneje, leta 1958 *Zlato tele* in 1959 satiro Sveti Birokracij.

Jože Vombergar se je rodil 16. februarja 1902 v Pšenični Polici pri Cerkljah na Gorenjskem, tako je živel 79 let. Gimnazijo je dovršil v Škofovih zavodih v Št. Vidu nad Ljubljano leta 1923. Že v nižji gimnaziji je veliko pisal in bil urednik nižješolskega rokopisnega glasila *Jutranja zarja*. V višji gimnaziji je sodeloval v rokopisnih Domačih vajah, v katerih se je izoblikovala vrsta poznejših kulturnih delavcev. Že tedaj se je posvetil dramatikini in pisal igre iz domače zgodovine, kot so: *Pod*

Jože Vombergar

Lutrovim jarmom, Je pač tako, Daritev in druge, ki jih je sam režiral in igral na prosvetnem odru v Cerkljah.

Srečanje
nabrežinskih
otrok
z misijonarjem
Stankom Pavlinom

Po maturi se je vpisal na pravo ljubljanske univerze in se vključil v akademsko življenje. Bil je predsednik Dijaške menze in Akademске zveze, osrednje organizacije katoliških vseučilišnikov. Ker se je moral sam vzdrževati, je opustil študij in odšel za leto in pol v Ptuj za prefekta v Dijaški dom, potem je bil dve leti programski referent na radijski postaji v Ljubljani, več let korektor pri Slovenskem domu in pozneje pri Slovencu, nato tiskovni referent na ljubljanskem magistratu do 1945, ko je odšel v Argentino in bil uradnik pri državnih železnicah do 1968, ko je stopil v pokoj.

Vombergar je začetnik izvirne radijske igre. Napisal je na desetine slušnih iger, v katerih je Slovence privajal na to vrsto igre, ki ima vso težo na glasu in zvokih. Njegov cikel *Jaka Smodlaka in njegovi*, ki ga je oddajal radio ob sobotah, je pritegoval na tisoče poslušalcev. Od radijskih iger sta izšli v tisku samo *Čudo kresne noči* in *Sveta brata Ciril in Metod*, vse druge so ob koncu vojne propadle.

Največ slave je prinesla Vombergarju že prva komedija *Voda*, ki so jo prvič uprizorili 3. aprila 1932 v Grobljah, že 18. decembra 1932 pa jo je uprizorilo Narodno gledališče v Ljubljani. Igro je zgradil pisatelj na podlagi domače zgodbe, ko je hotel neki ameriški rojak napeljati domačinom vodovod, pa

se je zadeva zaradi vaških preprirov ponesrečila. Pisatelj je zgodbo spremenil tako, da pri vodovodu res noče sodelovati noben vaščan, ko pa zagotovi graditelj, da bo na vodnjaku upodobil najzaslužnejšega vaškega moža, prinašajo vsi skrivaj denar in opravljajo druge. Vombergar je čudovito portretiral vaščane, ki so v igri prav tako kakor v življenju: dobri in slabi, opravljeni in bahaški, samozavestni, a tudi strahopetni. Vse skupaj je obrnil v humoristično smer, dodal še nekaj ljubezenskih prizorov, vzel kmetom jezik iz ust in komedija je zaživela in živi še danes, ker jo stalno igrajo.

O igri je zapisal najboljši tedanji gledališki kritik France Koblar: »Zdi se mi res, kakor da se je dvignil Ikarus. Pogledal je na našo vas z očmi humorista in uredil naš podeželski kolektiv v teatsrsko učinkovito igro z dobrohotno mislijo in zdravim jedrom.«

Vodi je sledila drama v treh dejanjih *Vrnitev*. V njej je prikazal vojaka, ki se vrne po letih iz vojne, pa najde ženo srečno poročeno — ter se ji odpove. Igra je tako človeška in pretresljiva, da je šla prav tako preko vseh odrov in jo še vedno igrajo.

Tretja Vombergarjeva igra je satirična komedija v 4 dejanjih *Zlato tele*, ki so jo prvič uprizorili 26. maja 1935. Takrat je Slovence prevzela mrzlica življenjskih zavarovanj, toda podjetni

Ljudje so začeli zavarovati druge osebe, stare seveda, umirajoče, celó mrtve in na ta način bogateli. Vombergar je ta pojav v komediji tako živo razvil in neprisliljeno obsodil, da je igra še vedno na odrih.

V Argentini je Vombergar nadaljeval s pisanjem iger, le snov je zajemal iz drugačnega sveta. Še naprej je pisal radijske in ljudske igre, ki so jih uprizarjali v Argentini, a tudi celovški in tržaški radio. Najbolj mu je uspela satirična komedija *Martin Krpan*, ki jo je prenašal tržaški radio leta 1964, v

knjigi pa je izšla dve leti pozneje. Misli je napisati emigrantsko trilogijo: *Napad*, *Tabor brezpravnih* in *Lepa Vida*, vendar jih ni dokončal. Končal pa je ljudske igre: *Dva brata*, *Materino srce*, *Božji klic* in mladinsko *Mavrico*.

Jože Vombergar je bil rojen dramatik, zato je v ljudski igri uspel, ker je prenesel v svoje igre žive ljudi in prepričljive dogodke, ki se kar sami razpletajo na odru. Njegove igre so ohranile svojo vrednost in še vedno ljudi zabavajo in neprisliljeno vzgajajo.

KLARA GORJAN

Anton Klodič Sabladoski in njegov pomen za Slovence

Med beneškimi Slovenci je Anton Klodič Sabladoski eden najpomembnejših ustvarjalcev na področju slovenske kulture v prejšnjem stoletju. Njegova osebnost, kakor tudi njegova dela pa doslej še niso našla pravega odmeva v zgodovini naše književnosti in v književni kritiki, da bi ga danes poznali in pravilno cenili za vse njegove zasluge. Zgodi se včasih, da njegovo ime sploh prvič slišimo. In kaj vemo o njegovem delu?

Klodič je znamenit sin Beneške Slovenije, tiste zemlje, na kateri živijo ljudje slovenskega duha in srca. Bil je šolnik, pisatelj, pesnik in jezikoslovec, predvsem pa zaslužen Slovenec, ki se je trudil, da bi slovenski narod obogatil v socialnem in kulturnem življenju. Njegovo delovanje je bilo v glavnem posvečeno napredku našega ljudstva, zato smo dolžni, da mu posvetimo večjo pozornost in zanimanje.

Prišel je iz krajev, kjer se zaradi neurejenih socialnih in narodnostnih razmer kulturno življenje še danes s težavo razvija. On pa se je kljub temu povzpел in pokazal globoko nadarjeno osebnost. Živel je v stiku ne samo s Slovenci, temveč tudi z drugimi narodi, ki so bili tedaj vključeni v avstro-ogrsko cesarstvo.

Anton Klodič Sabladoski se je rodil 10. novembra 1836 v Klodiču pod Livkom. Kraju pravijo tudi Hlodcje. Njegova mati je bila Ana Sabladoski, hči poljskega častnika v Napoleonomem polku Rajski. Sabladoski je v času napoleonskih vojn prišel v naše kraje in je potem tukaj ostal. Nekaj časa je bival tudi v Štandrežu pri Gorici.

Antonov oče je bil Valentin Klodič, gostilničar in kmet v Klodiču. Razen Antona sta imela Ana in Valentin še štiri sinove. Mati Ana je imela še brata

Anton Klodič vitez Sabladoski

Jožefa, ki je pozneje postal kaplan na Livku. Pisatelj je svojo mladost preživel doma v Klodiču in na Livku pri stricu Jožefu, ki mu je veliko pomagal pri izobrazbi in mu omogočil šolanje.⁽¹⁾ Dečka je poslal najprej v trivialko v Kobarid, nato pa na goriško gimnazijo, kjer je Klodič leta 1855 maturiral z odličnim uspehom.⁽²⁾

V župniji v Kobaridu hranijo še danes »Livško Kroniko«, v kateri beremo:

Leto 1895: »Preblagorodni g. vitez Anton Klodič pl. Sabladoski daroval je prav lepo sliko Matere Božje Sikstinske, napravljene od svojega sina, preblag. gosp. Adolfa Klodič dne 7. oktobra kot v hvaležni spomin, da se je v tukajšnji cerkvi učil zveličanskih resnic naše sv. vere pri svojem (stricu) ujecu Jožefu Sabladosky, kuratu na Livku.«

Tako je zapisal v kroniko livški kurat Andrej Mesar, doma iz Kosovelj pri Pliskovici na Krasu, ki je bil na Livku od 10. julija 1889 do 2. junija 1902.⁽³⁾

Na goriški gimnaziji so mu bili profesorji slovenščine Matej Pirc, Andrej Marušič in Matej Hladnik. Že tedaj se je mlademu Antonu začela prebujati ljubezen do slovenskega jezika. S posebnim navdušenjem se je učil in spoznaval slovensko književnost, bral naše pesnike in pisatelje, kar je pozneje vplivalo na njegova dela. Rasla je njegova ljubezen do slovenske besede, kakor tudi njegova globoka vera v Boga. Pozneje se je Klodič v svojem življenju večkrat s hvaležnostjo spominjal na strica Jožefa, ki mu je bil ne le sorodnik »ujec«, kakor pravi sam, marveč predvsem duhovni voditelj v življenju.

Takoj po maturi je Klodič vstopil v goriško semenišče, ker so starši in stric želeli, da bi postal duhovnik. A Klodiču je bila v življenju namenjena druga pot. Srce ga je vleklo k študiju klasičnih jezikov in ne k bogoslužju. Zato je po slabih dveh letih, 24. marca 1857 izstopil iz semenišča ter odšel na Dunaj. Tu je študiral klasično filologijo in jo dokončal leta 1861.

Prvo profesorsko službo je dobil še isto leto v Gradcu kot suplent na višji

gimnaziji. V Gradcu se je Klodič tudi oženil z neko Fenzovko (njeno ime nam ni ohranjeno). Žena pa mu je kmalu umrla in tudi eden od obeh sinov, ki ju je z njo imel. Naslednje leto je bil imenovan za profesorja klasičnih jezikov na gimnaziji v Splitu; že 1863 pa je bil premeščen na občinsko gimnazijo v Trst, kjer je ostal do leta 1867 ter poučeval latinščino in grščino. Medtem se je drugič oženil, tokrat z Matildo Pagliaruzzi iz Kobarida (18. septembra 1865). V času svojega službovanja v Trstu je mnogo zahajal v Kobarid, v kraj, ki mu je bil že od poprej znan in ga je ljubil zaradi njegove lepote in dobrih ljudi. Tam je živela tudi rodbina Pagliaruzzi, od katere si je izvolil svojo drugo ženo. Pagliaruzzijeva ali po domače Pincova hiša je stala skoraj točno sredi sedanjega Trga svobode ali sedanjega »placa«, kjer je sedaj del parkirnega prostora in križišče.

Pagliaruzzijevi so bili v Kobaridu premožni in ugledni posestniki. Izidor Pagliaruzzi, Matildin oče, je dovršil pravo na Dunaju, bil posestnik in kobariški župan in celih dvajset let poslanec v goriškem deželnem zboru. Matilda je imela več bratov, med njimi je bil tudi Josip, ki se je pozneje uveljavil kot pesnik, znan med Slovenci po svojem pesniškem imenu »Krilan«.

LJUBKA SORLI

VSAKO JESEN

*Zunaj pred hišo je brest razkošen
živo orumenel,
kakor že lani in prej, od zmeraj...
kdo bi mu leta štel?*

*Vsako jesen ga gledam in čakam,
kdaj bo ves lep, ves zlat,
da se oči mi vanj potopijo,
da ne potre me hlad.*

*Vsako jesen se v misli vsiljuje:
Letos še... Ali — do kdaj?
Misli, mirujte, srcu pustite
up in rumeni smehljaj...*

Anton Klodič in Matilda Pagliaruzzi sta imela enajst otrok; izmed njih je treba omeniti vsaj dva in sicer Maksa in Pavleta. Prvi je postal ugleden železniški strokovnjak in ravnatelj državnih železnic v Ljubljani, drugi pa je zavzel visoko mesto v tržaškem pristanišču in se uveljavil tudi kot slikar marinist.

Leta 1867 je Anton Klodič pustil službo na občinski gimnaziji v Trstu, ker je pričakoval imenovanje na gimnazijo v Gorici. Tu je potem učil do 1870 slovenščino, grščino in latinščino.

V Gorici pa ni deloval samo kot gimnazijski profesor, temveč se je trudil tudi za družabno življenje in druge potrebe Slovencev v mestu. Bil je predsednik goriške slovenske čitalnice, sodeloval je pri ustanavljanju kmetijske šole v Gorici in podobno. Občina Štandrež ga je leta 1896 imenovala za častnega občana.

Dne 13. junija 1869 je Anton Klodič postal, zaradi svojega znanja deželnih jezikov (italijanščina, slovenščina, nemščina in hrvaščina), član deželnega šolskega sveta za Goriško-Gradiščansko ter obenem tudi šolski nadzornik za ljudske in srednje šole ter učiteljišča. Dne 4. novembra 1879 pa so ga imenovali tudi za stalnega deželnega nadzornika za šole v Istri in tedaj se je preselil v Poreč, odkoder je nadzoroval slovenske in hrvaške ljudske šole v Istri. Tu je organiziral in preuredil ljudsko šolstvo v smislu novega zakona o ljudskem šolstvu iz leta 1869. Obenem pa je nadzoroval tudi italijanske šole v Trstu in okolici ter slovenske ljudske šole na Goriškem.

Leto kasneje so ga imenovali za deželnega šolskega nadzornika za Štajersko s sedežem v Gradcu. Dne 1. novembra 1873 pa je bil premeščen kot deželni šolski nadzornik v Trst, ker so združili šolska nadzorništva za Goriško, Trst in Istro v eno samo deželno nadzorništvo, o čemer je potem zapisal:

»Tu sem se intenzivno bavil z organizacijo in modernizacijo celotnega ljudskega in srednješolskega šolstva

Primorske, ki sem je postavil na trdne noge po modernih načelih.«⁽⁴⁾

O tem svojem delu je Anton Klodič napisal obširno poročilo v nemškem, slovenskem, italijanskem in hrvaškem jeziku *Lehrplan für die Volksschulen, veröffentlicht in Folge des Erlasses des Praesidiums der k. k. Landesschulbehörde für das Küstenland* (Dunaj, 1878).⁽⁵⁾ Kot priznanje za vse zasluge na področju šolstva ga je cesar dne 11. septembra 1879 povzdignil v viteza in ga odlikoval z redom železne krone III. reda. Ob tej priložnosti se je Klodič hvaležno spomnil strica Jožefa Sabladoskega, ki mu je omogočil šolanje, in privzel plemiški pridevek »Sabladoski«.

Od leta 1874 dalje je bil Anton Klodič tudi član izpitne komisije za ljudske in meščanske šole v Kopru in Trstu ter član osrednje komisije za umetnost in zgodovinske spomenike Primorske.

Anton Klodič Sabladoski je bil zelo navezan na svojo družino, ki jo je do zadnjega ljubil in spoštoval. Leta 1895 je list »Učiteljski tovariš« za 25-letnico njegovega deželnega nadzorništva takole poročal:

»Toda vitez Klodič, dasi v visoki službi v Trstu živeč, vzgojil je svoje nadarjene otroke v narodnem duhu. V vseh šolah so bili zapisani kot Slovenci, a slovenščine so se pridno učili, da jo dobro poznajo ne le v govoru, ki je občevalni jezik v domačem krogu, nego tudi v pisavi. Navajamo te podrobnosti iz zasebnega življenja, kajti one najbolj osvetljujejo moža, na katerega moramo biti Slovenci ponosni. Čast in slava mu!«⁽⁶⁾

Leta 1902 je stopil v pokoj ter živel v Trstu do svoje smrti. Dne 25. januarja istega leta mu je cesar podelil tudi naslov dvornega svetnika.

Po kratki bolezni je Anton Klodič umrl 15. februarja 1914 v Trstu. Utihnila je njegova beseda, a ostalo nam je njegovo plodno delo.

Anton Klodič je bil človek velikega strokovnega znanja in neutrudne delavnosti, ki je poleg vzgojnega dela posvetil svoj čas tudi leposlovju, saj je bil

tudi v tem nadarjen. Bil je pomemben slovenski šolnik, dober rodoljub, pisatelj ter iskren podpornik in prijatelj ljudskih šol in učiteljstva. Mala, skromna Beneška Slovenija je rodila takega znamenitega moža, ki ga po njegovi izobraženosti in razgledanosti lahko uvrstimo med evropske duhove.

Toliko je napisal in toliko kulturno deloval, da je njegovo delo zares obširno in zgledno. Na šolskem področju se je uveljavil kot profesor, pedagog in nadzornik. Napisal je celo vrsto knjig in razprav in jih izdajal v dolgih letih svojega plodnega delovanja. Pisal je razprave v slovenskem, italijanskem, nemškem in latinskem jeziku; dobro je poznal tudi grščino in srbohrvaščino.

Napisal je več pomembnih strokovnih del; poleg že omenjenega (Lehrplan) tudi *O narečjih beneških Slovencev* (razprava je bila natisnjena 1868 v »Domovini«, leta 1878 ponatisnjena v znanstveni reviji v Peterburgu); *Grammatica greca* (7) (Gorizia 1870); *Moral und Religion* (Wien 1895); (8) *Bericht des k. k. Landesschulinspectors Anton Klodič Sabladski über die Einrichtung der mit den Volksschulen verbundenen Fortbildungscurse im Gebiete Görz-Gradisca* (Triest 1896); (9) *Zur Geschichte des Schulwesens in Görz und Gradisca* (Wien 1902). (10)

Izšli so tudi leposlovni spisi: *De Horatii Satirarum Libri primi ordine et*

temporibus commentatio (Tergesti 1865); (11) dve leti pozneje je Klodič nekoliko spremenil knjigo, in sicer je dodal še tiste satire, ki manjkajo v prvi izdaji. *Na smrt obsojen*, povest objavljena v »Domovini« leta 1868; v tem časopisu so izšle, v istem letu, tudi tri povestice v šempetrskem narečju. Klodič je tudi izbral in uredil pesmi in druge spise svojega svaka Josipa Pagliaruzzija-Krilana.

Za nas sta zelo pomembni igri *Novi svet* (Gorica 1868), *Materin blagoslov* (Trst 1878, ponatis 1895) ter epska pesem *Livško jezero* (Gorica 1912). Z igrami se je Klodič prvič pojavil v slovenskem slovstvu in prinesel vanj neko novost. Njegovi dramski deli sta napisani po romantičnem okusu, čeprav oznanjata že novo dobo. V njiju se v motivih, idejah in oblikah prepletajo že prvine slovenskega realizma.

Tudi ep *Livško jezero* ima romantičen značaj, čeprav je nastal že sredi Moderne. Ta ep je njegovo najlepše, pa tudi najpomembnejše delo na pesniškem področju.

Izmed beneških Slovencev je Anton Klodič prvi, ki se je poskusil na polju epike. Ep je izraz njegove globoke ljubezni in domotožja do Beneške Slovenije in do ljudstva, ki tam biva. V pesmi vabi bralca k ljubezni do domovine, do ljudi, do življenja. Njegova pesem kliče k dobroti, hoče spreobrniti

Goriški nadškof Peter Cocolin je med svojim pastirskim obiskom v Nabrežini obiskal zadnjo slovensko ribiško družino Caharija, po domače Babčevi, aprila 1981. Nadškof opazuje miniaturno izdelavo ribiškega čolna »čupo«

človeka in prav v tem je njegova velika pomembnost.

Anton Klodič Sabladoski je dokazal Slovencem, da ni živel zaman. Njegova osebnost kakor tudi njegovo delo naj nam bosta zgled za prihodnost. Slovenska kultura in književnost bosta rasli lahko v duhu novih spoznanj in se bogatili, toda delo Antona Klodiča bo ostalo, ker je pognalo iz globine srca.

(1) Kaplan Jožef Sabladoski je služboval na Livku od 23. marca 1831 do 3. avgusta 1859. Bil je kaplan, odvisen od župnije Kobarid. Samostojna kuracija je Livek postal šele 3. marca 1890.

(2) Prim. *Jahresbericht des k. k. Unter und Obergymnasiums in Görz von 1850 bis 1855.*

(3) Podatke sem dobila pri župniku Francetu Rupniku v Kobaridu.

(4) Iz lastnoročnega življenjepisa Antona Klodiča, ki ga hrani v nemškem originalu Rihard Klodič, sin Maksa Klodiča, v Ljubljani.

(5) Učni načrt za ljudske šole, objavljen v smislu odloka predsedstva c. kr. deželne šolske oblasti za Primorsko.

(6) Prim. »Učiteljski tovariš«, Glasilo slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani, št. 22, Lj. 1895, str. 379-80.

(7) Grška slovnica.

(8) Vera in morala.

(9) Poročilo deželnega c. kr. šolskega nadzornika o ustanovitvi nadaljevalnih tečajev, povezanih z ljudskimi šolami, na območju Goriške-Gradiščanske.

(10) O zgodovini šolstva na Goriškem in Gradiščanskem.

(11) Razlaga o redu in časih prve knjige Horacijevih satir.

ALOJZ TUL

Avguštin Zlobec - ob stoletnici rojstva

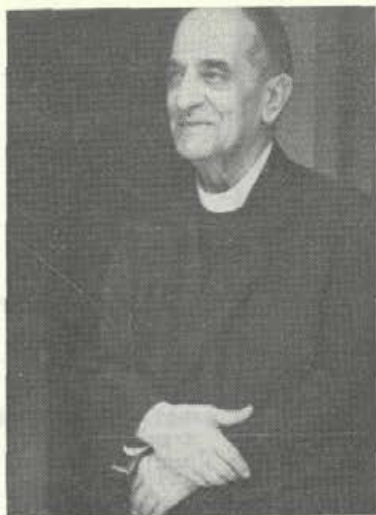
V minulem poletju je poteklo sto let od rojstva primorskega duhovnika in rodoljuba Avguština Zlobca. Ta jubilej je dal priložnost, da smo se zopet spomnili tega tihega in skromnega, a zvestega in pogumnega delavca na verškem in narodnem polju v Slovenski Istri, kjer je skoro neprekinjeno deloval nad štirideset let. V tem času je marsikaj doživel, zlasti v zvezi s spremembami političnih režimov od Avstrije prek fašistične Italije do poveljne Jugoslavije in prestal težke preizkušnje, tako da lahko zatrdno o njem rečemo, da mu življenje nikdar ni bilo poslano z rožicami, temveč vse prežeto z vsakdanjim bojem za poštenost, doslednost in zvestobo duhovniškemu poslanstvu in zapostavljenemu slovenskemu ljudstvu v Istri.

Avguštin Zlobec se je rodil 28. avgusta 1881 v Ponikvah pri Avberju na Krasu. Višje šole je opravil v Mariboru in Ljubljani ter dokončal bogoslovje v Gorici leta 1908. Po novi maši je kot kaplan služboval najprej v Sežani in nato v Vatovljah v Brkinih. Še pred prvo svetovno vojno je prišel za župnika v Pomjan pri Kopru in pozneje opravljal tudi službo dekana za tam-

kajšnje področje. Tu se je takoj vživel in si s svojo doslednostjo in dobrosrčnostjo pridobil velik ugled. Za pomoč kmetom je med drugim vodil krajevno hranilnico in posojilnico, ki je s poceni posojili priskočila na pomoč domačinom v njihovih vsakdanjih potrebah. Zato je razumljivo, da je bilo njegovo vsestransko javno delovanje in zlasti še narodna zavednost trn v peti italijanskim nacionalističnim krogom iz Kopra.

V konfinaciji na Sardiniji

Ko so po končani prvi svetovni vojni italijanske vojaške sile skupno s Primorsko zasedle tudi Istro, je bil župnik Avguštin Zlobec iz Pomjana med prvimi na seznamu zavednih slovenskih in hrvaških rodoljubov, ki so jih italijanske oblasti spomladi 1919 internirale na Sardinijo. V tem času so vojaki zasedli župnišče, še prej pa uničili vse župnikovo imetje. Ko se je po letu dni izgnanstva vrnil, je neutrudno deloval naprej. Oblasti so pritiskale na škofa, da bi ga odstranil, toda ljudje so od škofa odločno zahtevali, da njihov župnik ostane na svojem mestu v Pomjanu. Toda fašistični in nacionalistični

Župnik Avguštin Zlobec nekaj let pred smrtjo

krogi so mu napovedali boj. Stalno so ga zastraševali in klicali na zaslišanja ter iskali priložnost, da ga obtožijo in odstranijo.

Tako se je nekega dne pojavila na zvoniku slovenska zastava. Fašisti so obtožili župnika, da jo je on dal razobesiti in od njega zahtevali, naj jo pred njimi sname in jo nese na karabinjersko postajo v Koper. Ker tega ni hotel storiti, so prisilili nekega revnega domačina, da jo je snel in nesel v Koper.

15. maja 1921 so bile državne volitve za parlament, na katerih sta kot glavna tekmeča nastopali Jugoslovenska narodna stranka — kot zastopnica Slovencev in Hrvatov v Julijski krajini — in Italijanski nacionalni blok. Italijanski nacionalisti so napeli vse sile, da bi volitve v Istri izpadle kot nekak plebiscit za Italijo. Zato so poslali fašistične skupine strahovat Slovence in Hrvate in napadat volišča. Do enega najhujših takih incidentov je prišlo v Marezigah, kjer je bilo tudi nekaj orožnikov mrtvih. Koprski fašisti so tedaj obtožili pomjanskega župnika Zlobca, ki je takrat upravljal tudi sosednje Marezige, da je v času spopada bil v zvoniku in od tam dajal znamenja za napad na fašiste in orožnike. O tem je pisal tržaški fašistični dnevnik «Il Po-

polo di Trieste», od katerega je župnik Zlobec zahteval preklic in ustrezen popravek, a brez uspeha.

Sledila so leta težkih pritiskov, toda pomjanski župnik Avguštin Zlobec je vztrajno pridigal in učil verouk v slovenskem jeziku, širil slovenske liste in knjige. Tako si je nakopal tudi denarno globo zaradi širjenja in oddajanja družinam knjig Mohorjeve družbe.

Odhod iz Pomjana

Pritisk na Slovence in Hrvate se je iz leta v leto večal in je 1930 dosegel vrh z delovanjem Posebnega sodišča, ki je leta 1929 sodil bratom Gortan in leta 1930 bazoviškim junakom v Trstu. Tega leta je italijanski prefekt iz Pule ob birmi v Koštaboni zahteval od tržaško-koprškega škofa Fogarja, da upokoji župnika Zlobca iz Pomjana. V nasprotnem primeru ga oblasti konfinirajo v notranjost Italije. Zlobec se je sporazumno s škofom odločil raje za upokojitev, kakor pa da bi ga fizično oddaljili od ljudstva, sredi katerega je uspešno deloval in je nedvomno želelo, da med njim ostane. Tako je moral zapustiti župnijo Pomjan in se kot upokojen duhovnik naskrivaj naselil pri Sv. Antonu pri Koprju (danes Pridvor). Tu je neuradno vodil dušno pastirstvo, vlival poguma ljudem ter jim vsestransko pomagal, kot so razmere zahtevale. Po kapitulaciji Italije je skupno s svojimi ljudmi doživel okupacijo in divje represalije nacistične vojske. Pri eni takšnih represalij je padlo tudi več domačinov od Sv. Antona, ki jih nemški poveljnik ni hotel pustiti niti dostojno pokopati. Duhovnik Zlobec je kljub temu pokopal padle domačine na pokopališču v neposredni bližini nemške postojanke.

Tudi slovenski partizani so pri njem v župnišču ob vsaki uri našli zatočišče, toplo hrano in drugo pomoč.

Po končani vojni je duhovnik Avguštin Zlobec ostal pri Sv. Antonu do leta 1955. Kot zaveden primorski Slovenec, ki je osebno okusil fašistično preganjanje, je bil vesel, da je dočakal dan narodne osvoboditve v okviru matične

Skupina slovenskih in hrvaških internirancev leta 1919 na Sardiniji, med njimi duhovnik Avguštin Zlobec (tretji od leve)

domovine. Toda hkrati je pričakoval, da ne bo v novih razmerah imel več težav kot prej, vendar ni bilo vse tako, kot bi moralo biti. Tudi ta del svojega življenja je ostal dosleden svojim načelom.

Leta 1955 se je preselil v Trst in nato leta 1957 v Mačkolje, kjer je preživel zadnja leta svojega življenja. Tu je umrl 23. julija 1970 in je tudi pokopan.

Pri Avguštinu Zlobcu je treba poudariti predvsem njegov trden kraški značaj in vsestransko doslednost, ki se je kazala tako v zvestobi duhovniške-

mu poslanstvu kot slovenskemu narodu in istrskemu ljudstvu. Živel je tiho in skromno, a po dejanjih in zgledu je bilo njegovo življenje junaško. Za vse, kar je dobrega naredil in težkega prestal, ni nikdar iskal časti in priznanj.

Zato je vsekakor primerno in potrebno, da njegovo življenje in delovanje nekoliko bolj spozna širša javnost in se mu prizna tisto mesto med drugimi zavednimi primorskimi duhovniki in rodoljubi, ki si ga je stvarno zaslužil. Naj temu namenu služi tudi ta skromen prispevek o njegovem življenju in delovanju.

KAZIMIR HUMAR

Nada Konjedic se je poslovila

Ko smo v preteklem letu 1981 obhajali leto handikapiranih ali telesno prizadetih, je na tiho odšla od nas Nada Konjedic, ki bi jo lahko vsem stavili za zgled, kaj zmore prizadeti človek, ki ima energično voljo, ki jo podpirata vera in molitev: njegovo življenje postane polno do vrha, bolj kot mnogih zdravih ljudi. Na njej smo videli, kako se more težko prizadeti človek polno vključiti v ustvarjalno delo in živeti združen s svetom, četudi daleč od njega.

Pokojna Nada je bila doma iz Plavi, kjer se je rodila 20. maja 1908 v znani in takrat premožni Konjedičevi družini. Ko ji je bilo komaj štiri leta, jo je napadla otroška paraliza, ki je

bila takrat neozdravljiva bolezen. Tako je Nada ostala hroma vse življenje. V mladih letih je težko hodila, toda hodila je. Pozneje si je pomagala s palico. Takšno smo jo videvali v Gorici po zadnji vojni. Končno so ji noge odpovedale, da je samo še sedela doma na širokem stolu za mizo. To je bil njen svet kakih 15 let.

In vendar, kadar si prišel k njej ni nikoli govorila o svoji bolezni, temveč le o svojih načrtih, o svojem delu, o knjigah in o misijonih. Kajti zelo se je zanimala za misijone. Imela je bogato zbirko poštnih znamk, lepo urejenih v albumih. »Ko bom umrla, naj gredo za misijone,« je ponavljala.

Po prvi vojni se je njena družina preselila v Ljubljano. Tam je študirala pri uršulinkah. Poseben dar je imela za jezike. Koliko jih je znala? Pomagala si je v številnih, tudi latinščino je obvladala in dajala iz nje lekcije. Od modernih jezikov pa vse glavne: italijanščino, nemščino, francoščino, angleščino, srbohrvaščino, seveda poleg slovenščine. Prevajala je tudi ruske, poljske in češke avtorje, pa švedske in norveške. Svoje znanje jezikov je namreč uporabila predvsem za prevajanje v slovenščino. Začela je pri »Slovencu« v Ljubljani, kjer je dobila prvo zaposlitev. Ta dnevnik je prinesel več njenih prevodov v podlistkih. Najbolj se je ta njena dejavnost razmahnila v Gorici, ko je začela sodelovati pri tržaškem radiu. Njen prvi prevod je z dne 15. aprila 1948, zadnji od 2. februarja 1977. Skupno je za tržaški radio pripravila in prevedla 153 dramskih del. Obsegajo dramsko ustvarjanje evropskih avtorjev iz novejši dobe (19. in 20. stol.). Ne vem, ali so na radiu imeli kako bolj plodovito prevajalko kot je bila Nada Konjedic.

V Ljubljani se je kljub svoji pohabljenosti, ali pa morda prav zato, vključila v vrste verskih organizacij, zlasti Katoliške akcije. Versko je bila globoko podkovan, saj je veliko brala in študirala. Njeno duhovno življenje je bilo bogato in je živela posebno iz Evharistije. Čeprav je težko hodila, je bila vsak dan pri maši in obhajilu, dokler je mogla hoditi. Ko ni mogla več v cerkev, je vse storila, da je vsak dan prejemala sv. obhajilo na domu. Tudi mašo je imela doma enkrat na teden po posebnem škofovem dovoljenju.

Bila je delavna kot mravlja. Ko je prišla v Gorico po zadnji vojni, je sprva bila tolmač pri zaveznikih, saj je dobro obvladala angleščino in italijanščino. Pozneje ni več dobila stalne zaposlitve. Zato se je preživljala s privatnimi lekcijami. Poučevala je lahko vse predmete, saj je bila povsod doma, razen v risanju in petju. Poučevanja ji ni zmanjkalo, ker je snov temeljito obvladala in jo znala dobro podajati. Njenih »učencev« je bilo v Gorici brez števila, ker so se študentje vrstili skozi vse leto. Med zadnjimi je bil njen »učenec« tudi goriški nadškof Cocolin, ki je pri njej izpopolnjeval znanje slovenščine. Pri tem je skrbela še za svojo mater, ki je pri njej živela do visoke starosti 95 let.

Ob njeni smrti (umrla je na veliko noč 19. aprila 1981) je Zora Piščanc zapisala v Katoliškem glasu: »Bolezen ji je vzela zunanjo lepoto, zato pa je bila toliko lepša njena duša v sijaju

Nada Konjedic na svojem invalidskem stolu, kjer je preživela skoro dvajset let življenja

božje ljubezni in junaškega prenašanja bolezni.« Vsi, ki smo pokojno Nado poznali, moramo pritrdati zgornjim besedam.

JOZE ALEKSIJ MARKUŽA

ZNAMENJE NA NEBU

*Ognjeni dež
brez oblakov
žge
obličje zemlje.*

*Morje
čez bregove
divje
je planilo.*

*Nevihite in neurja,
strašno grmi,
po mestih in vaseh
več življenja ni.*

*V tej strahotni
kataklizmi
se prebuja, vstaja
novi rod.*

*Nad oblaki
se že dviga
zastava zmage
božjega človeštva.*

Nemirni slikar Tone Mihelič

Anton Mihelič se je rodil 7. januarja 1915 v Škofji Loki. Osnovno šolo je opravil v rojstnem mestu. Nato je tri leta obiskoval kiparsko-rezbarski oddelek na srednji tehnični šoli v Ljubljani pri prof. Francetu Kralju. Ko mu je bilo 19 let, je odšel v Prago in se tam vpisal na slikarsko akademijo. V Pragi je ostal dve leti. Leta 1940 je odpotoval v Firence. Tu je štiri leta študiral na umetnostni akademiji pri prof. Careni. Nato je od 1944 do 1948 obiskoval umetnostno akademijo v Rimu, kjer se je specializiral v freskah in dekoracijah pri prof. Ferazziju ter v grafiki pri prof. Maccariju.

Po končanih študijah je začel razstavljaljati v Rimu, Benetkah, Gorici, Trstu, na Trbižu, Vidmu, Spoletu in v Cremoni. Prejel je več diplom, medalj in priznanj. Razstavljal je samostojno in skupinsko. Tako je npr. na skupinskih razstavah v Spoletu in Cremoni prejel prvo nagrado. V tržaški občinski galeriji je razstavljal sredi maja 1977. Nato je resno zbolel in se ni več opomogel. Iskal je zdravje na mnogih krajih in se nazadnje zatekel v bolnišnico Bonvicini v Bocnu, kjer je 5. oktobra

podlegel. V tej bolnišnici se je zdravil približno poldrugo leto. Pokopali so ga v Bocnu.

Slikarja Toneta Miheliča smo poznali v Trstu, na Krasu, na Goriškem in v Kanalski dolini. Zelo rad se je mudil v naših krajih, posebno na našem bregu ob morju, kjer je slikal miramarski in devinski grad, pri srcu so mu bile Višarje in planinski svet ter Kanalska dolina. Toda ne samo gore in planine, njegov svet so bila Goriška Brda, Trst z okolico in morje. Slikal je v različnih časih in različnem vremenu ter z različnim razpoloženjem. Njegov nemirni bohemski duh ga je vodil tudi v velika mesta, v Benetke in okolico, Firence, Genova, Rim in Pariz. Povsod je slikal, tako baziliko sv. Petra in kolosej v Rimu kot Notre Dame v Parizu. Mihelič je bil nemiren človek, vedno na poti; nekaj dni v Trstu, nato je odšel v Benetke ali Rim ali Pariz, spet se vrnil v Firence, nato odpotoval za dalj časa, za več dni ali tednov v Avstrijo ali Španijo. Denar, ki si ga je zaslužil s slikanjem je zapravljal na potovanjih ali ga je razdal. Prijatelji so mu svetovali, naj si kupi stanovanje in bolje

Tone Mihelič
na svoji razstavi
v Trstu

uredi življenje. Toda raje je ostal sam, večer popotnik, zazrt v svoje umetniške načrte in svoj lepotni svet.

Tone Mihelič je bil nadarjen človek. Bil je tudi dober pevec, dokler ni bil operiran v grlu, ko so mu ranili glasilke, da je skoraj izgubil glas. To mu je pozneje onemogočalo nastope v javnosti in oteževalo pristop v družbo, čutil se je prizadetega. Mihelič je znal igrati tudi klavir. V Trstu je pogosto hodil na sedež Glasbene Maticе, navadno zjutraj in tam predsedel pri klavirju po štiri ali pet ur. Kakor mi je pravil ravnatelj Sveto Grgič, ki se je s slikarjem večkrat pogovarjal, Miheliču ni bilo, da bi tehnično čim bolje izvedel klavirsko skladbo, temveč ga je zanimala zgradba glasbene stavka, kombinacija akordov, zaplet in razplet harmonije. Včasih je en sam stavek študiral po celi dve uri. Izjavljal je, da brez glasbe ne more slikati. Imel je veliko plošč s simfonično in

komorno glasbo. Bil je vnet obiskovalec koncertov, ki jih je poslušal povsod, kjer je le mogel. Poznal je veliko glasbe in veliko izvajalcev. Poleg slikarstva je bila glasba njegova druga velika ljubezen.

Mihelič se je posvetil samo umetniškemu svetu slikarstva in glasbe. Realno vsakdanje življenje ga ni zanimalo, zato pa mu je nemirno življenje, predvsem pa neurejena hrana izpodjedla zdravje in uničila telesno odpornost. Celo zadnje poldrugo leto, ko je bil na zdravljenju, čim se je opomogel, je začel spet slikati in igrati na klavir, ki mu ga je dal na razpolago duhovnik, ki duhovno oskrbuje kliniko Bonvicini v Bocnu. Ta dobri duhovnik ga je vozil tudi na izlete, da bi se opomogel, toda kljub dobri oskrbi in močni volji do življenja, ki jo je imel Tone Mihelič, je omahnil v smrt sredi jesenskih barv, ki jih je imel kot slikar najrajši.

ZORKO HAREJ

Stoletnica rojstva glasbenika Riharda Orla

Ob poimenovanju štandreške osnovne šole na Goriškem po Franu Erjavcu smo slišali značilno oznako, ki jo je o njem dal Fran Levec, prav tako profesor v Gorici in Erjavčev prijatelj. Fran Levec je zapisal:

»Ni ga bilo prostega dneva, da bi Erjavec ne obesil popotne torbe čez rame, pa hajdi na kršni Kras, v Trnovski gozd, v ravno Furlanijo, v sončna Brda ali proti vinorodni Vipavi. Vsak sprehod, vsaka pot mu je imela znanstveni namen. Zanimali so ga vsi dogodki javnega življenja, zlasti ako so se ticali slovenskega naroda; zanimala ga je vsaka politična in literarna novica...«

To zanimanje in tako prizadevanje nas spominjata na Riharda Orla, ki je tudi deloval v Gorici in je bil folklorni raziskovalec, zapisovalec zgodovinskih, zemljepisnih, narodnostnih, jezikovnih in glasbenih posebnosti. Oba velika moža sta si bila podobna v svojih priza-

devanjih, z razliko pa, da se je Rihard Orel zanimal predvsem za obrobne slovenske kraje, za Benečijo, Rezijo in Prekmurje ter celo za hrvaške naselbine v Moliseju v srednji Italiji.

Rihard Orel

ŽIVLJENJE

Rihard Orel se je rodil 29. novembra 1881 v Prvačini v trdni posestniški družini. Že v mladih letih je kazal vesel in odprt značaj. Osnovno šolo je opravil doma. Nadarjenega dečka je oče vpisal na goriško realko. Po treh letih šolanja se je mladi študent premislil in se prepisal na učiteljsiše Koper. V času študija je bil oče Josip (1859-1934) učitelj, zborovodja in organizator ter privlačen vzor glasbeno nadarjenemu sinu. Rihard je maturiral junija 1910 in nato učiteljeval v Dornberku, Oseku, Sempasu, Višnjeku in Smarjah na Vipavskem. Njegova violina, harmonij in orgle so zbirali okrog njega mladino in pevce vseh starosti. Imel je povsod veliko prijateljev tudi zaradi prijaznega vedenja ter elegantnega in veselega nastopa. Povsod je ustanavljal zборе in kulturna društva. Da bi se mogel spopolniti v glasbi, je prosil za študijski dopust. Na Dunaju je eno leto pri prof. Kaiserju študiral glasbeno teorijo. Njegove načrte je prekrizala prva svetovna vojna. Po vojni

je poučeval v Štandrežu pri Gorici. V tem času je bil nekaj časa tudi urednik Goriške straže. V času fašistične diktature so ga leta 1927 premestili v notranjost Italije, najprej v Campobasso, nato v Verolo Nuovo. A kmalu se mu je posrečilo priti v Humin. Po drugi svetovni vojni ga je zavezniška vojaška uprava imenovala za didaktičnega ravnatelja v mirenskem okrožju. Toda kmalu je stopil v pokoj in se preselil v Gorico. Kljub starosti ni nehal z delom. Osemdesetletnik je pisal skladbe za klavir in orgle, na tem področju je bil pravi mojster. Cele popoldneve je predsedel pri igranju in skladanju na stolniškem in travniškem koru v Gorici.

Skoraj dve leti pred smrtjo ga je na nekem križišču podrl motociklist; zaradi poškodb je moral ležati v bolnišnici ves čas od nesreče, dokler ni podlegel januarja 1966 v 85. letu starosti. Pokojnikovo truplo so prepeljali v Prvačino, kjer so ga domačini in prijatelji sprejeli z godbo in venci. Ob grobu mu je spregovoril pisatelj Franče Bevč.

Skupna pesem na reviji otroških in mladinskih zborov »Pesem mladim 1981« v Kulturnem domu v Trstu 15. marca 1981

Goriški nadškof Peter Cocolin v Mavhinja 28. junija 1981 z birmanci iz mavhinske in šempoljske župnije

DELOVANJE

Po svojih obiskih hrvaških naselij v Moliseju je Rihard Orel začel pisati članke o teh slovanskih naseljencih v razne časopise, revije in Koledarje. Njegovo pisanje je vzbujalo pozornost evropskih jezikoslovcev. Orel je začel spodbujati tudi hrvaške priseljence, saj jih je obiskal več kot desetkrat, da so sami začeli izdajati časopis v svojem narečju. Ti poslednji obiski se nanašajo na obdobje 1954-1964. Prvič se je z njimi srečal leta 1927, ko je bil službeno premeščen v srednjo Italijo.

Ko je dobil službeno mesto v Huminu, se je njegovo prizadevanje obrnilo na Beneško Slovenijo, ki mu je postala druga domačija. Vasi pod Matajurjem je večkrat prehodil. Začel je proučevati zgodovino, zemljepis in navade ter zbirati narodne pesmi beneških Slovencev. Po vseh vaseh so poznali nadučitelja Orla iz Humina, ki je bil vedno na poti in je povsod vse zapisoval.

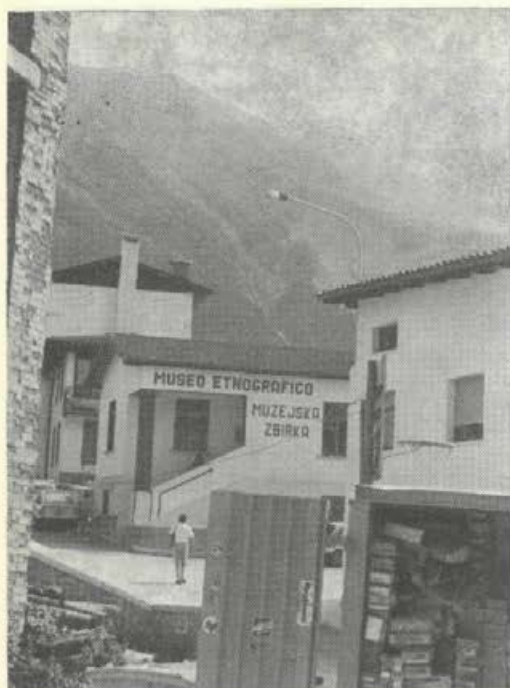
Glasbena Matica v Ljubljani mu je leta 1921 izdala njegovo zbirko Slovenske narodne pesmi iz Benečije. Zbirka je obsegala 64 napevov iz raznih vasi v Beneški Sloveniji in 15 motivov iz Rezije. Pesmi v Beneški Sloveniji je zbiral v letih 1910, 1911 in 1912, rezijanske pesmi pa so bile posnete z vednostjo prof. Baudouina de Courtenaya

iz zbornika Petrograjske znanstvene akademije.

Ivo Juvančič je zapisal v Razgledih, da je Orel zbral nekaj etnografskih podatkov, predvsem pa se je ta majhni in drobni mož, a živahen in razgiban, ki je rad glasno govoril in učil, zanimal za ljudsko pesem. Ljubezen do tega skrajnega koščka slovenske zemlje ga je navdajala do zadnjega, ker je s svojo pokojnino podpiral revne dijake Slovenske Benečije.

O svojih raziskavah in ugotovitvah je pisal v Sočo, v Slovenski branik, v Koledar družbe sv. Cirila in Metoda, v Razglede ter druge časopise in Koledarje. Poseben odtis iz tržaške revije Razgledi je izšel leta 1949 z naslovom Terski Slovenci, kjer je objavil tudi slike in zemljevid Beneške Slovenije. V Jadranskem koledarju 1962 je objavil članek z naslovom Slovensko šolstvo ob jezikovni meji na Goriškem leta 1910. Ko je bil v službi v Huminu in Višnjeku je iskal slovensko preteklost tudi nižje v Furlaniji. Tako je proučil naselja in vasi ob Tilmentu, zlasti ob njegovem levem bregu, in mnogokje ugotovil slovenski izvor. O tem je poročal v Razgledih z naslovom O nekdanjih slovenskih naselbinah na Furlanskem.

Riharda Orla je zanimala tudi dru-

Etnografski muzej v Bardu v Slovenski Benečiji
(fotomladika)

ga obrobna slovenska pokrajina: Prekmurje. Prvič je obiskal to deželo leta 1921. S tega študijskega potovanja je prinesel domov 80 napevov ljudskih pesmi, ki jih je nato harmoniziral, Roman Pahor pa jih je notografiral. Zbirka je izšla v 150 izvodih pri Gasbeni Matici v Ljubljani leta 1936 z naslovom Slovenske narodne pesmi iz Prekmurja. Večidel zbirke se je izgubil med vojno. Orel se je leta 1952 spet vrnil v Prekmurje in se ponovno skozi pet let vračal tja ter zbral in zapisal 95 napevov narodnih pesmi, ki jih je v Gorici harmoniziral. O teh študijskih potovanjih je zapisal: »S tem sem zaključil svoje nabiranje v Prekmurju, četudi ne morem trditi, da je ozemlje popolnoma raziskano. Pri nabiranju nisem zasledoval materialnih koristi; pesmi sem nabiral iz prostega nagiba, ker sem imel to za narodno in prosvetno dolžnost.«

Na teh potovanjih se je Orel zanimal le za glasbeno folkloro. Ni prikazal drugih tvarnih in duhovnih posebnosti kot je to delal pri opisovanju Beneške

Slovenije, Terskih dolin, Rezije in hrvaških vasi v Moliseju. Najbolj značilna Orlova dejavnost je bila glasbena. Na žalost se je veliko njegovih izvirnih del, harmonizacij in priredb izgubilo, čeprav je poteklo le 15 let od njegove smrti. Vsa leta je pisal izvorne skladbe za klavir in orgle, nekaj jih je tudi natisnil, druge so pa ostale v rokopisu. Tako sem na koru njegove rojstne vasi Prvačine videl njegove partiture Litani Matere božje, latinsko Missa in honorem St. Andreae, dve latinski maši za mešani zbor; pesmi: Bog, milostljiv nam bodi; Nebeški zbori, strmite; V ljubezni pred teboj klečim; V vrtincu in Raduj se.

Prijatelj Jože Čotar, dober poznavalec slovenske zborovske literature in sam tudi zborovodja, mi je pravil, da je bila na Vogrskem znana Orlova svetna pesem Radost pri vinu.

Rihard Orel je bil priznan glasbenik že leta 1925. Takrat je namreč na štirinajstdnevem tečaju, ki ga je poleti organiziral pevski odsek Prosvetne zveze v Gorici, predaval o harmoniji in kontrapunktu. Med predavatelji so bili tudi priznani glasbeniki Adamič, Sever, Kumar, Doktorič, Grbec in Breda Šček.

Rihard Orel si zaradi svoje glasbene dejavnosti in ustvarjalnosti zasluži obširno monografijo.

MIRKO MAZORA

MOJ RODNI KRAJ

*Tako se vtisnil mi v globine duše
je svet pod Stolom, ob Nadiži in Beli,
da srčni bi akordi njemu peli
najlepši kot odmev najslajših sanj.*

*Le k njemu misel, hrepenenje roma
ob tihem mraku, sred noči temine;
tam ni več moje rojstne hiše, doma,
porušili so ga, vendar ne mine
noben večer, da bi ne vstopil vanj.*

*Nekoč mi bodo željo izpolnili:
telo v domačo zemljo kakor setev
na Kladjah pri Snežnici položili,
takrat moj duh bo — odpusti Bog mi kletev —
še hrepenel po tebi, rodni kraj.*

Ob Rusem mostu

V prostorih Pomorske postaje v Trstu je bila na začetku leta 1980 odprta dalj časa izredno uspela zgodovinska razstava o tržaškem mestu, pristanišču in razvoju pod cesarico Marijo Terezijo in v naslednjem stoletju. Občina Trst je za to priložnost izdala natančen in bogat katalog z naslovom »Maria Teresa, Trieste e il porto« (Marija Terezija, Trst in pristanišče).

Številne slike, načrti, skice in listine na razstavi so nazorno prikazale izredni gospodarski razmah, ki ga je Trst doživljal pod vladno te velike cesarice in potem, vse do prve svetovne vojne. Pristanišče so nenehno širili, nastajale so ladjedelnice, rasli so novi mestni predeli; pomorski, trgovski in denarni promet je dosegel nesluteno raven in bogatil tržaško meščanstvo.

Ko je Marija Terezija prevzela vladno, je bil Trst še srednjeveško mesto, utesnjeno med obzidje pod gričem Tabor (Sv. Just); na predel, ki obsega današnje Staro mesto (Città Vecchia). Na severozahodno stran so se širile poprej velike soline, kot jih vidimo na sliki v Valvasorjevi knjigi »Die Ehre des Herzogtums Krain« (Slava vojvodine Kranj-

ske). Soline so bile tedaj že skoraj povsem opuščene. Na tem obširnem prostoru je v času vladanja velike cesarice zrasel nov mestni predel, ki je dobil ime Terezijanska četrt (Borgo Teresiano). Kasneje, ob razdelitvi Trsta na mestne okraje, pa je zanj prevladal naziv Novo mesto (Città Nuova).

Predel, na katerem se razteza Terezijanska četrt, oklepajo danes od jugozahodne strani Korso, takrat Velika cesta (Contrada Grande), ki vodi v notranjost mesta na Lesni trg (danes Piazza Goldoni). Proti notranjim mestnim predelom jo potem ločuje Kluč tj. široka prometna žila, pod katero teče potok tega imena; ime »Kluč« (Klutsch) je bilo pred prvo svetovno vojno med prebivalstvom še živo, četudi je ulica imela uradno ime »via Torrente« (danes Carducci). Kluč vodi mimo nekdanjega Vojaškega trga (Piazza Caserma, danes na tem mestu Piazza Oberdan in Piazza Dalmazia) proti morju in železniški postaji. Z morjem pa povezuje Terezijansko četrt slikovito nabrežje.

Po sredi četrti vodi širok Kanal, ki so ga izkopal že leta 1754. Imenoval se je Veliki kanal (Canal Grande), ker je

Kanal sredi Terezijanske četrti: spredaj Zeleni most (1858), na njegovi desni palača Carciotti (1805), na levi Rdeči nebotičnik (1928), sredi kanala Rusi most, na koncu pa Novi sv. Anton

od morja pa do Borznega trga vodil tudi Mali kanal (Canal Piccolo). Tega so kasneje zasuli. Izgradnjo Kanala sta vodila takrat znan podjetnik M. Pirona ter arhitekt F. S. Bonomo. Oporne stranske zidove ter stopnice na koncu pa je načrtoval arhitekt R. Deretti. Kanal je širok 28 m in je bil sprva dolg 372 m, dokler ga niso na pragu druge svetovne vojne v gornjem koncu zasuli. Po tem Kanalu so prihajale v notranjost četrti velike jadrnice, da je bilo s tem olajšano nakladanje in razkladanje tovora.

Na sredini Kanala so že v začetku postavili lesen dvizni most. Že leta 1766 pa je arhitekt M. Fremaunt dal izdelati vrtljivega, ki so ga prenovili leta 1788. Po dobrih sto letih, leta 1882 pa so postavili železnega in ga rdečkasto pobarvali.

Po tej barvi nosi odslej ime *Rusi most* (Ponte Rosso) in po njem tudi bližnji trg. In čeprav je most že od leta 1925 betonski, mu je staro ime ostalo do danes.

Slikovito ljudsko ime »Rusi most« je več slovenskih piscev popravljalo v »Rdeči most«, misleč, da je slovenski naziv povzet po italijanskem. V resnici pa slovenski ljudje v mnogih krajih na Primorskem še danes prav dobro razlikujejo med več odtenki rdeče barve, npr. rujna, kot v izrazih rujno vince, kraški ruj (grm) ali rujne (temnordeči tvori); enako tudi rusa (bakrenasto rdeča), kot v primerih rusi lasje, mravlje rusce ipd.

Zato je lahko tudi naziv *Rusi most* povsem pristen. In kot takega ga je uporabil v svojem delu »Opis in zgodovina Tersta in njegove okolice« (Trst 1872) že Josip Godina-Verdeljski. Skrb za uveljavitev pravilnega naziva pa je bila res upravičena ob današnjem žargonskem izrazu »Ponteroš« ali celo »Ponterošo«, kot ga, ne ravno poredko, uporabi kak nadebudni novičar, v svoji težnji po »pristnosti«.

Poprejšnje ime za trg ob Rusem mostu je bilo *Pri dveh fontanah* (Piazza delle due Fontane). Na sredi trga so že leta 1751 postavili baročni vodnjak,

s kipom dečka (»giovanin«), ki stoji še danes (arh. F. Mazzoleni). Na njegovi spodnji strani pa je leta 1764 zrasla ena najlepših baročnih palač v mestu — hiša Rosetti (arh. G. Fusconi). Toda že 1876 so jo podrli in na njenem mestu zgradili palačo, v kateri se sedaj nahaja tržaški sedež zavoda Banca Nazionale del Lavoro.

Na Rusem mostu je že od nekdaj tržnica za sadje, zelenjavo in cvetje; še do zadnje vojne pa so tu prodajali tudi zajce, ribe in perutnino. Pred prvo vojno je prodajo nadzoroval še poseben oddelek mestnih stražnikov, ki so mu pravili »radičeva straža«. Danes so se na tem trgu razbohotile kramarske stojnice, na katerih prodajajo vsakovrstno blago cenejših kakovosti, namenjeno v prvi vrsti jugoslovanskim kupcem in to z velikimi dobički. Trg sam pa ima podobo bazarja.

Zivljenje na Rusem mostu v Trstu ob koncu prejšnjega stoletja; spredaj na desni mlekarica z oslom. (Iz knjige »Mein Oesterreich mein Heimatland« II. del, Dunaj 1914)

Od nekdanje idile na Rusem mostu ni ostalo več mnogo, razen mogoče prodajalk cvetja. Nekdaj pa so se v bližnjem Kanalu zibale velike jadrnice, ki so jih nakladali ali razkladali, tu so odmevale govornice z vseh območij Sredozemlja in z drugih celin, slovenske okoličanke so prodajale rože, zelenjavo in druga živila, tako da je bil Rusi most že nekak simbol povezanosti slovenskega človeka s tržaškim mestom, pa tudi s širnim svetom.

Predel ob Kanalu je z razmahom tržaškega mesta v prejšnjem stoletju dobival vedno bolj imenitno podobo. Na koncu Kanala je stala baročna cerkev Novi sv. Anton (arh. V. Cosmaz, 1771). Že leta 1826 pa so jo podrli in potem dokončali 1842 novo, mnogo večjo in ponosno cerkveno stavbo v novoklasičnem slogu (arh. P. Nobile), ki še danes preseneča s svojo mogočnostjo.

Notranjost cerkve ima eno ladjo z dvema kupolama. Slike na stranskih oltarjih so izdelali Politi, Grigoletti in Schiavoni. Fresko »Vhod v Jeruzalem« v apsidi pa benečanski slikar G. Santi.

Na obrežje Kanala gleda tudi srbokoppravoslavna cerkev sv. Spiridiona (arh. C. Maciachini, 1868), v odličnem bizantinskem slogu. Notranjost ima obliko grškega križa; okras sta izdelala G. in P. Bertini, kipe nad glavnim vhomom pa E. Bisi. Cerkev se nahaja med Rusim mostom in Novim sv. Antonom. Med značilne stavbe v tem predelu spada hiša Czeike (v današnji Via Ponghielli 3), ob Novem sv. Antonu. Ime nosi po češkem trgovcu, ki jo je kupil okoli 1820, zgrajena pa je bila okoli 1800 kot palača grških trgovcev Andru-lachi. V bližini (Via delle Torri 15) je znani *Kačji porton* (Portale delle Bisse), na katerem trije orli (Sveta Aliansa) držijo kačo (Napoleona) kot simbol svoje zmage. Od Novega sv. Antona vodi ulica sv. Katarine proti Korsu ter nas najprej pripelje na nekdanji *Novi trg* (sedaj Piazza della Repubblica), katerega po dolžini preseče Nova ulica (danes Via Mazzini). Na tem trgu si stojita nasproti palači zavoda Banca Commerciale Italiana (arh. E. Nordio)

ter Riunione Adriatica di Sicurtà (arh. R. in A. Berlam, 1914).

Nekdanja Nova ulica se pod Novim trgom križa s staro ulico Rusega mosta (sedaj Via Roma) in tu se nahaja (št. 7) elegantna palača v slogu liberty, v kateri je imela še v dvajsetih letih po prvi vojni svoj sedež znamenita *Živnostenská banka* iz Prage (arhitekta O. Polívka in G. Costapereira, 1912). Palačo je zgradilo znano slovensko gradbeno podjetje Martelanc. Omenjena banka je odprla svojo podružnico v Trstu leta 1910. Danes je v stavbi podružnica zavoda Banca d'America e d'Italia. V isti ulici pa je že od 1907 imela podružnico tudi *Ústřední banka* (Ústřední banka českých sporitelů) tj. osrednja banka čeških hranilnic.

Vzporedno s to ulico in obrežjem teče ulica Cassa di Risparmio (poprej ulica Velikega kanala). V tej ulici (št. 10) je palača, v kateri domuje *Tržaška hranilnica* (Cassa di Risparmio di Trieste), zgrajena 1891 (arhitekta Nordio in Bruni). Bila je ustanovljena leta 1842 in je danes edini domači italijanski denarni zavod v Trstu. V isti ulici (št. 5) je tudi veliko poslopje, v katerem je imela, še več let po vojni, svoj sedež mogočna slovenska *Jadranska banka* (ust. 1905).

Jadranska banka se je izredno hitro razvila. Odprla je podružnice v Opatiji, Ljubljani, na Dunaju, Zadru, Šibeniku, Splitu, Dubrovniku, povezala več ladjarjev v pomembno družbo »Dalmatia« (1908), dala pobudo za ustanovitev slovenske pomorske družbe »Oceania« (1917), sodelovala pri ustanavljanju tovarn, špedicij, pri izdaji obveznic, avstrijske in ruske rente itd. Ob koncu vojne je bila najuspešnejša banka v slovenskih deželah. Svoje podružnice pod Jugoslavijo je po prvi vojni povezala v Podunavsko-jadransko banko, s sedežem v Beogradu, a so jo kmalu onemogočili velesrbski krogi. Njeno matično banko v Trstu pa so ob koncu dvajsetih let zadušili fašisti.

Obrežje Terezijanske četrti krasijo številne zgradbe. Približno na sredi je ustje Kanala, preko katerega vodi Ze-

leni most (Ponte Verde), zgrajen šele 1858, delo bratov Strodhoff. Takoj na levi strani, se ob Kanalu nahaja izredno lepa palača Carciotti (arh. M. Petrsch, 1805); spada med prve novoklasične zgradbe v Trstu, pa tudi med najlepše. Pročelje ima šest jonskih stebrov in balustrado s kipi (A. Bosa). Ob tej palači, prav tako na obrežju, stoji *Grand Hôtel et de la Ville* (arh. Degasper, 1841).

Ob odprtju se je imenoval Hotel Metternich, revolucija 1848 pa je tudi njemu prinesla novo ime. Bil je ponos Trsta in v njem so prenočile številne osebnosti, kralji in predsedniki, ministri, finančniki, tovarnarji, diplomati, vsakdanji poslovni ljudje, umetniki. Leta 1850 je bival v njem tudi skladatelj G. Verdi in zložil simfonijo »Stiffelio«, ki je bila prvič izvajana v Trstu, še isto leto. Po drugi svetovni vojni je hotel zašel v težave in 1975 zaprl vrata. Poslopje je kupila Banca di Novara za svojo podružnico. Z njim je zatonil še en pomnik, ki je pričal o nekdanji imenitnosti Trsta.

Ob nekdanjem hotelu stoji grško-pravoslavna cerkev sv. Nikolaja, zgrajena 1782 in potem prenavljena 1819 (arh. M. Pertsch). Notranjost je pravokotno zasnovana; na desni veliko platno »Pridiga Janeza Krstnika« (1852), na levi »Jezus blagoslavlja otroke« (1854). Obe je naslikal znani Dell'Ac-

qua. Na ikonostasu so srebrni kipi Kristusa, Marije in svetnikov: Jurija, Nikolaja in Spiridiona.

Takoj onstran Zelenega mosta se dviga stavba, ki ji pravijo *Rdeči nebotičnik* (Grattacielo Rosso), zgrajen leta 1928 (arh. A. Berlam). Danes sicer ne more veljati več za takega, ostaja pa po svoji zasnovi vendarle zanimiv. Takoj ob njej, na obrežni strani, stoji palača Assicurazioni Generali (arh. E. Geiringer, 1881), zgrajena v eklektičnem slogu (slogu nove renesanse). Zavarovalna družba tega imena je eden najznačilnejših primerov sodobne organizacijske podjetnosti.

Nastala je leta 1831 iz družbe Ausilio Generale di Sicurezza, ko je dobila novo ime Assicurazioni Generali Austro-Italiche, s podružnico v Benetkah za območje kraljestva Lombardija-Benečija. Pod vodstvom spretnega G. L. Morpurga je imela že leta 1840 po italijanskih deželah 21 podružnic. Za Morpurgom je prevzel vodstvo M. Levi in leta 1862 ima svoje podružnice že v 33 državah, leta 1880 pa deluje že na vseh celinah. Takšno razsežnost ima še danes.

Od Rdečega nebotičnika se po desni strani Kanala zvrsti nekaj lepих zgradb. Takoj zraven (Via Rossini št. 4) je zanimiva hiša Gopcevic (arh. G. Berlam, 1850); na št. 10 novoklasična hiša Bia-soletto Homero (arh. G. Righetti star.,

Pogled s pomola San Carlo na obrežje pred Kanalom; od desne si sledijo: grško-pravoslavna cerkev sv. Nikolaja, Grand Hotel de la Ville, palača Carciotti, ustje Kanala, Rdeči nebotičnik in palača Assicurazioni Generali

1816) in onstran Rusega mosta na št. 14 hiša *Hierschel* (arh. Buttazzoni, 1825), prav tako novoklasična.

Sredi predela na tej strani Kanala (do ul. Ghega) naj od zanimivih stavb omenimo še *Glavno pošto* (arh. Setz, 1894) v eklektičnem slogu, ki stoji na nekdanjem Carinskem trgu (Piazza Dogana, sedaj Vittorio Veneto); na trgu pred njo Neptunov vodnjak (arh. F. Schranz, 1898), zadaj pa novogotska *evangelikanska cerkev* (arh. K. Zimmermann, 1875).

Zanimiv je tudi trg pred postajo, kjer se končuje Terezijanska četrt. Postajo samo je načrtoval arh. Flattich (1873), njeno pročelje pa G. Scalmani. Slednji je zasnoval tudi *palaco Economo* (1887) v starogrškem slogu (št. 7), eno najlepših novoklasičnih zgradb Trsta. Na trgu pred postajo so leta 1912 postavili krasen spomenik cesarici Elizabeti, ki ga je izdelal kipar F. Seifert; odstranili so ga leta 1921. Imena odličnih arhitektov iz vse srednje Evrope kažejo na tedanji pomen Trsta in premožnost tržaškega meščanstva.

V predelu Terezijanske četrti, ki se nahaja med Kanalom in železniško postajo, se je v letih pred prvo svetovno vojno oblikovalo močno kulturno in finančno središče Slovencev. Leta 1904 je ob takratnem Vojaškem trgu zrasel *Narodni dom* (arh. M. Fabiani). Zgradila ga je *Tržaška hranilnica in posojilnica* (ust. 1885), ki si je v njem uredila tudi svoj sedež, skupaj z drugimi slovenskimi društvi in gledališčem. Stavba je bila požgana 13. julija 1920; danes pa še vedno stoji (Via Filzi 14). V bližnji ulici Caserma št. 17 (sedaj Via XXX Ottobre) je imela svoj zadnji sedež *Trgovsko-obrtna zadruga* (ust. 1906), ki je s svojo podporo omogočala obstoj Ciril-Methodovih šol v mestu.

Tik pred prvo svetovno vojno pa so zaživele prav na tem območju še tri slovenske hranilnice in sicer *Splošna, Narodna in Ljudska*. To cvetoče gospodarsko in kulturno življenje je bilo pod fašizmom v dvajsetih letih po prvi vojni popolnoma zatrto. Vendar tudi po drugi svetovni vojni, ko je bil faši-

zem premagan, ni bilo več obnovljeno. Omogočena je bila le ustanovitev enega slovenskega zavoda pod imenom *Tržaška kreditna banka* (Via Filzi 10). Vodilni tržaški krogi so dosledno preprečevali ustanavljanje in razmah samostojnih slovenskih zavodov in podjetij.

Vprašanje pa je, če je takšno ravnanje kaj koristilo Trstu in njegovemu razvoju? Že zatrtje podružnic čeških bank kakor tudi nekaterih avstrijskih (Union Bank, Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe) je Trstu odrezalo finančne in poslovne zveze s srednjo Evropo. Preprečevanje obnove slovenskih zavodov po drugi vojni ter ustvarjanje asimilacijskega vzdušja pa ga je odrezalo od širokega prostora vzhodne Evrope, ki je večinoma slovenski. Za takšno stanje odgovorni krogi, zagledani v nekdanjo veličino mesta, tudi trideset let po zadnji vojni še niso zmogli najti pravega dialoga s slovensko stranjo, tisto, ki kljub vsemu ostaja živa; iščejo izhoda v nekakšni avstroromantiki, ki je danes mrtva preteklost. Simbolični Rusi most je dobil, kot se zdi, še nov pomen. Takšnega, ki je bil gotovo tuj časom velike cesarice Marije Terezije, pod katere vlado se je začel moderni razvoj tržaškega mesta.

ALBERT MIKLAVEC

MORJE

*Morje,
tvoj tajni klic
me davi zvabil je,
trudnega otroka,
v mehko zibelko,
in od otoka do otoka
si mi šumelo
kot iz pradavnine...*

*Bogat
in čist
se vrnil bom domov:
na novi list
vsakdanjega življenja
bom napisal
odmeve hrepenenja
tvojih tajnostnih glasov.*

O starejših omembah mirenske župnije

Knjiga »Cerkev na Slovenskem« (Ljubljana 1971, str. 266) navaja, da se Miren omenja kot župnija leta 1308, podoben podatek najdemo tudi v knjigi »Opći šematizam katoličke crkve u Jugoslaviji - Cerkev v Jugoslaviji 1974« (Zagreb 1975, str. 629), kjer piše, da je župnija bila ustanovljena pred letom 1308. Pričujoči podatek se naslanja na ugotovitve zgodovinarja Simona Rutarja, ki v knjigi »Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska. Zgodovinski opis« (Ljubljana 1893, str. 55) prišteva Miren med najstarejše fare na Goriškem in navaja zanjo letnico 1308. Ker sodi Miren med pražupnije, sem domneval, da obstaja morda še kakšna starejša omemba župnije, zato sem nekoliko pregledal zgodovinsko literaturo, nanašajočo se na te kraje, ki je domneve potrdila.

Fran Kos v članku »Zgodovinske drobtine iz Goriške« (Čas XIV/1920, zvezek 1.-3., str. 108) citira »Status personalis et localis« za goriško nadškofijo iz leta 1910, v katerem piše, da je bila mirenska župnija ustanovljena leta 1552, vendar je Kos v omenjenem članku dokazal, da je fara mnogo starejša. V zvezi s tem navaja podatek, da so Mirenci že leta 1274 imeli svojega župnika, kar je razvidno iz ukaza oglejskega patriarha Rajmunda z dne 15. septembra tega leta, v katerem zahteva, da mirenski župnik Voltisa iz Vipolž odstopi in napravi račun o tem, kar je prejel. To je najstarejši podatek, ki ga navaja Kos, zato lahko sklepamo, da starejših omemb župnije verjetno ni poznal.

Pio Paschini v knjigi »Storia del Friuli« (Vol. II, Udine 1935, str. 116) piše, da se župnija Miren omenja v seznamu iz leta 1247. V opombi št. 9 na str. 131 iste knjige navaja, da je seznam bil sestavljen v zvezi z obdavčenjem cerkvenih beneficijev, ki ga je odredil

Notranjost župnijske cerkve v Mirnu; zgrajena leta 1828 je bila po prvi svetovni vojni zaradi poškodb obnovljena. Glavni oltar in oba stranska oltarja so iz prejšnje cerkve, iz začetka 18. stol.

oglejski patriarh Bertold. V opombi najdemo hkrati opozorilo, da je ta seznam župnij objavljen v knjigi G. Marcuzziya »Sinodi Aquileiesi« (Udine 1910). Besedilo dokumenta je objavljeno na str. 326-331, na str. 108 iste Marcuzzijeve knjige pa je objavljena njegova kratka razlaga. Zanimiv je med drugim zato, ker je iz njega razvidna tedanja razdelitev oglejskega patriarhata, vsebuje pa seznam največjih beneficijev in župnij v škofiji z navedbami rent in davkov. Župnija Miren je takrat spadala v tako imenovani spodnji arhidiaconat in se v dokumentu navaja z imenom Merin, to je v obliki, ki jo še danes uporabljajo sosednji Furlani za to vas.

Starinska Vipava

V zavetju mogočnega Nanosa, na mestu, kjer se danes nahaja prijazna Vipava (103 m), je stalo po vsej verjetnosti že predzgodovinsko naselje. Tako vsaj sklepajo starinoslovci. Od nje ga ni ohranjenega sicer ničesar, vendar pomembna lega ob izvirih reke istega imena opravičuje takšno sklepanje. Ime »Vipava« samo bi hoteli nekateri, posebno še nemški pisci, izvajati iz keltskega »vip« (dolina). Tako sredi prejšnjega stoletja A. Muchar (Das altrömische Norikum); kar bi lahko tudi držalo. Toda ta primer še ne bi upravičeval nemških in nemškutarških trditev, pravzaprav špekulacij, ki hočejo nadvlado Kelto v Noriku prikazovati kot strnjeno naselitev in s tem prikriti dejstvo, da so že pred Kelti bivali na teh območjih slovansko govoreči Veneti in Iliri. Prihod Rimljanov v bistvu ni spremenil tega stanja. Domače kmečko prebivalstvo, venetskega in ilirskega porekla je ostalo, Kelte pa so zamenjali Rimljani kot nova zasedbena sila.

Pod Rimljani se je Vipava nahajala nekoliko stran od glavne prometne žile iz Ogleja (Aquileia) proti Panoniji. Pomen tega kraja je narasel šele v srednjem veku. Okoli leta 1000 je cesar Oton izročil Vipavo z okolico v fevd patriarhom v Ogleju, oni pa so jo odajali v upravo več plemiškim rodbinam; med temi so bili gospodje Vipavski, celo Ostroviški s Koroške, nadalje grofje Goriški. Leta 1351 pride gornji Stari grad v posest Alberta Habsburga, spodnji pa pripade 1355 grofoma Majnardu IV. in Henriku III. Goriškima. Ko izumrjejo Goriški (1500) dobijo Habsburžani tudi spodnji grad.

Še v 14. stoletju pa bivajo v Vipavi tudi druge plemiške rodbine, ki imajo tu svoja posestva. Med temi tudi rod Baumkirchner, ki je imel grad Tabor ob izvirih Vipave. Od njega sta danes ohranjena dva stolpa. Iz tega rodu je

Grb Vipave

izhajal znani klativitez Andrej Baumkirchner (1420-1471), ki se je proslavil v številnih bitkah, a se je končno uprl cesarju, zaradi česar ga je dal ta usmrtiti v Gradcu. Andrejeva edina hči je ok. 1450 poročila Antona Lanthieri, plemenitnika iz Bergama. Njegova družina je bila 1517 sprejeta med deželne stanove Kranjske. Cesar je 1521 izročil vipavsko gospostvo grofom Thurn. Leta 1693 je zadnja Thurnova potomka spet poročila Lanthierija, tedaj že grofovske družine, s čimer je celotno vipavsko gospostvo prešlo na Lanthierije. Vendar imajo v Vipavi manjša posestva tudi druge rodbine.

Da je bila Vipava v srednjem veku tako pomembno središče fevdalne družbe, je gotovo pripisati vinogradništvu na tem območju. Vinogradi so prinašali lepe dohodke, tudi tedaj, če so bila posestva manjša, saj se je tržišče za vino raztezalo vse do čeških in nemških dežel.

Tako nas ne preseneti, če najdemo v tem kraju proti koncu 15. stol. tudi eno od stranskih vej mogočne štajerske rodbine Herberstein. Iz te veje je izhajal odličen vitez, bojevnik in slavni diplomat Sigismund Herberstein (1486-1566).

Vitez Andrej Baumkirchner, na tabli, ki spominja na izgradnjo njegovega gradu na Ogrskem (1450)

Rodbina *Herberstein* je imela svoj grad nad Bistrico (Feistritz), vzhodno od Gradca na Zg. Štajerskem. V virih je označena kot prastaro štajersko plemstvo, kar bi opravičevalo domnevo, da izhaja še iz starega karantanskega plemstva. Zg. Štajerska je bila namreč sprva Karantanska krajina in iz te je 1180 nastala vojvodina Štajerska.

Herbersteini so bili v 15. stol. že na Kranjskem, v sorodu s Kacijanarji in Logarji. Sigismundov ded je bil glavar v Postojni in na Krasu. Oče Andrej je dobil v fevd še vipavski Stari grad ter

poročil Barbaro Logar (Lueger), ki je bila mati Sigismundu.

Sigismund, rojen v Vipavi, je bil še mlad, ko je postal ena najbolj uglednih osebnosti tistega časa. Bil je že v odposlanstvu kranjskih deželnih stanov k cesarju Karlu v Španijo, ko so posredovali, da ni prišlo do razkosa Kranjske. Leta 1518 in potem še leta 1526 pa je potoval na carjev dvor v Moskvo kot odposlanec Ferdinanda I. O svojih doživetjih je napisal knjigi »*Rerum Moscovitarum Comentarium*« ter »*Moscovia, die Hauptstadt der Reissen*« in še druge spise ter s tem prvič predstavil Rusijo, oz. tedaj še Moskovijo, zahodni Evropi. Ruska carica Katarina II. je dala potem *Moscovio* še enkrat ponatisniti v izvorniku. Na teh potovanjih je Sigismundu odlično pomagal znanje slovenščine.

Vladar je Herbersteinom za številne zasluge podelil mnoga priznanja in jim med drugim z več odloki obogatil družinski grb. Njihov grb predstavlja tako enega najlepših in najzanimivejših primerov v grboslovju in zasluži n drobnejši opis (iz knjige: Z. Bartsch, *Steiermärkisches Wappenbuch 1567*, ponatisnjeno v Gradcu 1893):

Osnovni grb: beli škarnik na rdečem polju (ščit), iz leta 1357. Te ga je cesar Karel V. z odlokom leta 1522 obogatil z naslednjimi dodatki: ščit, razdeljen na štiri polja; v prvem in četrtem osnovni grb; drugo in tretje polje tudi enako: sestavljata ga dve polovici, v prvi grb Kastilije (zlati turen na rdečem), v drugi polovici grb Avstrije (bel prečnik na rdečem) kot simbol zaslug za avstrijske in španske vladarje.

Grbovni okras: nad ščitom tri čelade z zlatimi kronami in nad njimi trije liki:

na sredini: sivobradi cesar z belo tuniko, rdečo štolo in plaščem, ki je zlato obrobljen; na glavi ima cesarsko krono, v desnici zlato žezlo, v levici pa zlato cesarsko jabolko;

na levi: rdečebradi kralj v srebrnem oklepu, na glavi ima krono, v

Baron Žiga Herberstein

desnici srebrn meč in v levici štiri zlata žezla;

na desni: sivobrادي Moskovčan, ki ima ovratnik iz belega soboljevega krzna, rdeče gumbe in pas, belo kapo (kolpak) z okrajkom iz soboljevega krzna; v desnici tri rdeče, belo in zlato ošpičene puščice, srebrn ročaj meča in čez zapestje obešen zlato obarvan bič; v levici pa zlati lok.

Okrasni listi: rdeče-beli.

Stranska grba:

na levi: vzpenjajoči se srebrni volk na črnem ščitu, posutem z zlatimi lipovimi listi. Okras: kronana čelada in nad njo črna perutnica z zlatimi lipovimi listi ter vzpenjajoči se volk. Okrasni listi: črno-beli. Ta grb je pripadal izumrlemu rodu Neuberg, čigar grad so bili Herbersteini odkupili od vladarja; grb jim je ta priznal z odlokom leta 1531;

na desni: na rdečem polju zlati komat s črnimi šivi. Okras: nekrona-

na čelada in nad njo spet komat s krono ter iz nje izhajajočim šopom črnih peres. Okrasni listi: rdeče-zlati. To je bil grb rodbine Hag (Guttenhaag). Vojvoda Ernest ga je bil priznal Gunterju Herbersteinu, po materi vnuku Gunterja Haga (1409). Vnuk ni imel moških potomcev in grb je prišel iz rabe.

Herbersteini so bili 1537 povzdignjeni v barone in dobili naslov dednih komornikov in točajev Koroške. In tedaj oz. 1542 jim je cesar spet priznal grb Guttenhaagov. Grofje pa so postali leta 1652.

Njihov grb nima primere med drugimi in priča o izrednem ugledu in dostojanstvu, ki ga je ta rod užival ob nastopu novega veka.

Med pomembnimi plemiškimi rodbinami v tedanji Vipavi, ki so bile povezane z miselnimi tokovi tedanjega časa, so se pojavile tudi nove ideje. Protestantizem se je kar krepko vsidral v vipavski družbi sredi 16. stol. Protestantska gotska kapela iz tega časa je ostala še vse do let po zadnji vojni, ko so jo zaradi nevednosti končno podrli.

Najpomembnejša osebnost, ki je izhajala iz tega okolja, je gotovo *Sebastijan Krelj* (1538-1567), vipavski domačin, ki si je pridobil pomembno izobrazbo za tedanje čase na univerzi v Jeni. Kranjski deželni stanovni so ga poklicali potem v Ljubljano, kjer je začel s pomembnim verskim in prosvetnim delom. Leta 1566 je izdal knjigo »Otročja biblija«, od katere so danes ohranjeni še trije izvodi (knjižnice v Vatikanu, Londonu in Ulmu); leto za tem pa še »Postilo slovensko« (prvi del). Nato pa mu je pre zgodnja smrt iztrgala pero iz rok. Toda nakazal je bil smernice za oblikovanje slovenskega knjižnega jezika, ki sprva niso našle odmeva. Upošteval pa jih je nato Jurij Dalmatin, prevajalec Biblije.

Protireformacija je znova poudarila latinsko kulturo. Za njo pa pride razsvetljenstvo, ki se zgleduje po romanski, še posebej po francoski kulturi. Življenje vipavske družbe je se-

Die Freyherrn zu Herber-
stein Neypers vnd Güttenhaag/ Erbammter
vnd Erbbauschafte in Rhdinden.

23

Znameniti grb Herbersteinov

veda povezano tudi s temi tokovi časa. O tem nam priča v svojem delu »Memorie« tudi dramatik Carlo Goldoni, ki je na povabilo grofa Lanthierija leta 1726 bival več mesecev kot gost v Vipavi ter opisal svoja doživetja in navade ter življenje takratne goriške plemiške družbe.

V naslednjem stoletju zajame tudi Vipavo narodni preporod. Napoveduje ga s svojimi zgodovinskimi in jezikoslovnimi spisi že domačin *Štefan Kocjančič* (1818-1883). Med prvimi na Slovenskem je čitalnica v Vipavi, ustanovljena leta 1864. In presenetljivo — a ne za takratne dejanske razmere — da je prvi predsednik te čitalnice prav grof Dragotin Lanthieri, kar nam spet potrjuje, da plemiški sloj ni bil tuj ali odtujen deželi in ljudstvu, temveč je živel v danih razmerah z njim.

Kmalu za vipavsko zaživita tudi čitalnici v Št. Vidu (sedaj Podnanos) ter v Podragi (1868). Primer Podrage je še posebej zanimiv. Leta 1887 so namreč njeni prebivalci povečini prestopili v pravoslavje in poslali odposlanstvo k pravoslavnemu škofu v Zader, kjer

pa niso ničesar odpravili. Tedanji narodni preporod se je bil namreč po dveh desetletjih tragično izneveril slovenstvu ter pod vplivom liberalnih listov »Slovenski narod«, »Edinost« ter »Slovanski svet«, ki jih je finansirala carska Rusija, zajadral v dozdevno vseodredujoče panslovanstvo, v hvalnice Rusiji, materi slovanstva in pravoslavja. Vsedline iz teh časov še danes hromijo slovensko mišljenje.

Domače ime za Vipavo je *Trg*. Na gornjem Vipavskem ga še vedno uporabljajo. Kraj ima naslednje predele: Pod skalo, Pod lipco, Na hribu in Dolnji konec. Zanimiva je tudi njegova bližnja okolica.

Od vipavske cerkve vodi cesta ob potoku Bela proti vasi *Vrhpolje*. Na levi strani ceste zagledamo kmalu grič *Zemona* (128 m), ob katerem se nahaja selo z nekaj hišami.

Na griču samem idilična zgradba, Lanthierijev letni dvorec, zgrajen 1689 v renesančnem slogu. Pred nekaj leti so v njem uredili gostišče, razstavni prostor pohištva ter dvorano za prireditve.

Okrog Vrhpolja uspeva odlično vino, ki ga omenja že Valvasor v svojih spisih. Ker spravlja ljudi v veselo razpoloženje, so mu tedaj rekli »Kindermacher«.

To je,
KARSHANSKE EVANGELISKE
 Predige, vsêbu vsêki Nedelki Evang.
 gèbon Ikuusi Lênu.

SA HISHINEGOSPODARIE, SHOLE,
 Mlade lèu pripròle Lèdu.

PERVI SIMSKI DEL.

CHRISTVS MATTHEI NA XXIII.
 Iku te bode predigoval lèu Evangelion tìga
 Krìstevliva, po vsimùlnim (vètu, k'pòstòtu
 vsem Ludem. Iku t'èdu, p'èdu
 t'òdnj dan.

ANNO DOMINI M. D. LXVII.

Sebastijan Krelj, Postila slovenska 1567,
 naslovna stran

OTROZHIA BIBLIA.

Ein Handbüchlein/
Das ist ein ander daz

Das ist ein ander daz
Catechismus Von
Hansfeler spra-
chen

DEVTERONOMY NA VI

Nu te besede, katere tebi danal
Vapovém, budkth uvoviem fe-
cu hraml; inu ne Otrokom tvom
otrod. Inu od tih govord, tobech
domačufat tvon, ali pa
poru gieschty kadur
keshch inu.
vftaneth.

ANNO M. D. LXXV.

Sebastijan Krelj, Otročja biblija 1566,
naslovna stran

Od Vrhpolja naprej se cesta v ostrih ovinkih vzpenja proti Colu, od nje pa se kmalu odcepi stranska cesta, ki pelje po dolini Bele do kraja *Senabor*. V tem kraju je zanimiva cerkev, ki izhaja iz 14. stoletja. Staro izročilo ve povedati, da so semkaj prinašali pokopavat mrtve celo iz oddaljenega Šempasa in iz Črnič ter se pri tem v velikem loku izognili takrat še poganski Ajdovščini.

Proti Ajdovščini vodi iz Vipave glavna cesta, ki pelje v Gorico. Nad njo se na prijaznih obronkih sonči vas *Budanje*, znana po vinu. Ob cesti pa se pokaže budanjski zaselek *Log*, kjer je po vsem Primorskem znana božjepotna cerkev, posvečena Mariji tolažnici žalostnih.

Sedanja cerkev je iz 17. stoletja. V prejšnjem stoletju so jo nekoliko podaljšali. Kot božja pot je znana že od pomnenja. Na glavnem oltarju je lepa Marijina podoba (naslikal Stroj, 1861). Glavni oltar je izdelal beneški kipar Geraldon (1802), freske pa Franz Kurz pl. Goldstein (1844).

Veliko romarjev je prihajalo svoj čas v Log na Veliki in Mali Šmaren. Tik pred drugo vojno, ko je bilo vse slovensko prosvetno in kulturno delo na Primorskem že zatrto, se je tu vršil mogočen shod Marijinih družb iz vse

Primorske in izzvenel kot nenasilen, a učinkovit protest proti fašizmu.

Široka Vipavska dolina se od Vipave dalje usmeri proti jugu. Po njenem širokem dnu teče potok Močilnik. V tej smeri se nad cesto kmalu prikaže *Gradišče*, ki že s samim imenom kaže na predzgodovinski čas. V bližini je velika vinska klet, ki priča o razvitem vinogradništvu. Večje vasi pa so se v glavnem razvile na južnih obronkih ob široki dolini.

Že po poldrugem kilometru se od glavne odcepi stranska cesta, ki pelje na *Slap*. In kmalu potem se odcepi druga cesta za *Lože*, kjer se nahaja znani grad Leutenburg, ki je sicer zaščiten, a ni muzej. Bil je last Kobenclov, za njimi Rabattov, potem Coroninjev in od leta 1797 pa do druge vojne Meierjev. Ob *Ložah* se nahaja večji kraj *Manče*, odkoder vodi cesta med griči proti Krasu. Griči preidejo kmalu v višjo planjavo, na kateri se nahaja zanimiva in tudi večja vas *Goče* (294 m). Ta vas je bila svoj čas precej premožna, kot pričajo hiše z letnicami iz 17. stoletja. V vaški cerkvi sv. Andreja (1630) so zanimive freske (naslikal Michael Lichtenreit). Kapela na žegnu pa predstavlja enega najbolj značilnih primerov kraške renesanse. Iz *Goč* se odpira lep razgled na Vipavsko dolino. Domačini gojijo tudi nekatere domače trte: rebulo, pinelo, poljškico in zelen.

Grb vipavskih grofov Lanthieri, po rodu iz Bergama, a že leta 1517 sprejetih med kranjske deželne stanove

Letni dvorec grofov Lanthieri v renesančnem slogu, zgrajen 1689; sedaj grad Zémono pri Vipavi

Od Manč naprej se pod ronki kmalu prikaže vas Podraga, kjer je bil doma znani pisec medicinskih in filozofskih razprav Jožef Peter Mislej (1761 - ok. 1840), eden najpomembnejših slovenskih filozofov. Blizu Podrage se nahaja velik grad Roženek (Roseneck), v Podbrju, ki je pripadal rodbini Rosetti in bil zgrajen v 17. stoletju.

In zatem pride *Podnanos* (178 m), središče skrajnega konca Vipavske doline, še do let po zadnji vojni *Št. Vid pri Vipavi*. Kraj ima veliko mlekarno, saj redijo v tem predelu precej živine. V okolici pa prevladujejo vinogradi. Iz tega kraja izhaja skladatelj Stanko Premrl (1880-1965) in njegov nečak, znani heroj Janko Premrl Vojko (1920-1943).

Od tu se stranska cesta usmeri v dolino potoka Pasji rep, kjer se nahaja na začetku zaselek *Orehovica*; iz njega vodi pot do Sv. *Trojice* (379 m; cerkev z rezljanim oltarjem iz 18. stol.). Izplača se nam po tej cesti še vzpon na *Vrabče* (515 m), odkoder se nam odpira razgled na pobočja Nanosa. Prav blizu se nahaja tudi selo *Jakovce*, nad njim pa *Tabor* s cerkvijo (602 m), ki nam priča o strateškem pomenu tega prehodnega območja.

Vipavska dolina in bližnji Kras sta polna Taborov in Gradišč. Ime pa gotovo ni prišlo s Češke, za časa husit-

skih bojev, kot zatrjuje pisec v novejši slovenski knjigi o taborih, temveč je prastaro. Najdemo ga npr. tudi na Dunaju in seveda gora Tabor v Palestini iz sv. pisma. Da je njegov pomen tako dobro ohranjen v slovenščini, je poleg dvojine tudi ena od prič o prastarem poreklu našega jezika.

Iz Podnanosa se druga stranska cesta odcepi tudi v zoženo dolino ob Močilniku. V njej se nahaja idilična vas *Lozice*, z manjšimi seli *Skrile*, *Loka*, *Dolenjimi* in *Gorenjimi Zvanuti ter Otočani*. Dolina se vrinja med rebri Nanosa ter planoto Pivka oz. Krasa, ki se tu vzdiguje v vrh *Jašnica* (669 m).

Omenimo naj še gorsko cesto, ki se iz Podnanosa vzpenja na *Nanos*, pravzaprav na njegovo valovito planoto, odkoder nas vodi pot do cerkvice sv. Jeronima (1019 m). Zgrajena je bila leta 1656 kot božja pot mornarjev. Od nje potrebujemo 3/4 ure do vrha *Pleša* (1261 m) na južnem robu planote, odkoder se odpira čudovit razgled na morje in na obale Istre, na ravnine Furlanije, na Snežnik in do Karavank na severu. Nekateri mislijo, da je kralj Langobardov od tukaj gledal na Italijo in njene ravnine, kot omenja zgodovinar Pavel Diakon. V bližini Pleše sta še dva večja vrha, *Suhi vrh* (1313 m) ter *Debeli vrh* (1299 m), a nista tako razgledna kot Pleša.

Pritegne nas tudi pisan rastlinski in živalski svet: smreke, jelke in macesni, v nižjih legah rdeči bor, bukev, javor, brest in lipa. Bogato je tudi cvetje vseh vrst, saj se tu križajo celinski, kraški in sredozemski vplivi podnebja. Izmed divjačine pa so tu našli zavetje medved, volk, jelen, tropi gamsov in celo planinski orel. V nižjih legah pa skobci, kragulji, sokoli, kanje, številna srnjad in divji prašiči. Ob rekah in potokih srečamo tudi vidre.

Zgodovina in stara kmečka kultura, pokrajina in podnebje ter narava so ta predel, tj. gornjo Vipavsko, izobli-

kovali v enega najbolj zanimivih in pestrih na vsem Slovenskem. Ob današnjem zatonu turističnih potovanj na razne celine in v eksotične dežele se nam tu ponuja priložnost, da ga z izleti in obiski začnemo ponovno odkrivati.

NEKAJ VIROV

- Krajevni leksikon Slovenije.
- Guida del Friuli-Venezia Giulia (Società Alpina Friuiana), Videm 1930.
- Uršič Borut, Romarska cerkev v Logu pri Vipavi, Goriški letnik 1979.
- Vuk Marko, Arhitektura kraške renesanse, Goriški letnik 1979.
- Bartsch Zacharias, Steiermärkisches Wappenbuch 1567, Faksimilausgabe, Gradec 1893.

Pogled na Vipavo z bližnjega Gradišča; v ospredju vinska klet

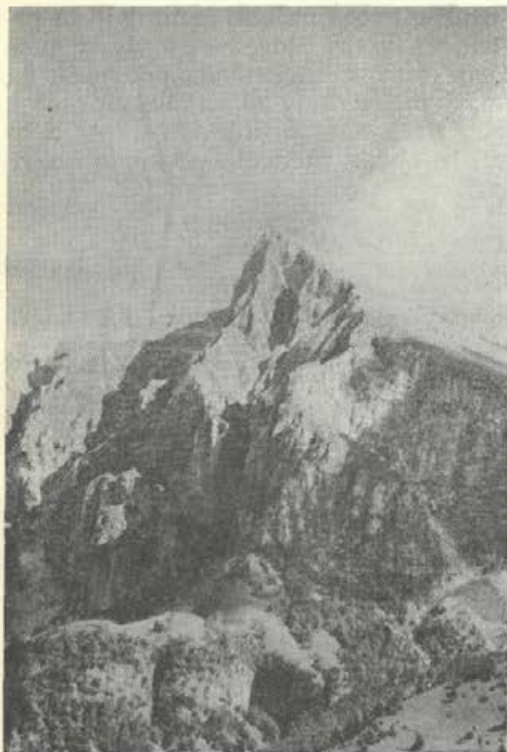
JOZKO ŠAVLI

Kobariški odmevi

Obdan z vencem hribov in visokih gora spada Kobarid (235 m) po svoji izredno slikoviti legi v široki kotlini med najbolj idilične kraje ob gorenji Soči. Na severni strani se tik nad njim dviguje mogočno sleme, ki se vleče proti zahodu. Njegov začetek tvori grič *Sv. Anton* (309 m), od katerega se slemenski vrh vzdigne do višine *Starjski vrh* (1136 m), za njim pride *Vršanja glava* (1353 m) in končno *Stol* (1688 m), že v daljavi v zahodni smeri, nad široko dolino Breginjski Kot. V

njej se vrstijo prijetne sončne vasi. Kar cela vrsta jih je: Svino, Sužid, Staro sedlo, Robič, nad njim Kred, Potoki, potem obsežna Borjana, Homec, Stanovišče. Sedlo in nekdanj, tj. pred zadnjim potresom slikoviti Breginj; spodaj ob Nadiži pa Podbela, Logje in že na meji Robedišče.

Od južne strani zapira kobariško kotlini s svojimi pobočji *Matajur* (1641 m), odkoder se odpira prelep razgled na vrhove Julijcev na severni strani, na južni pa na ravnino Furlanije. Zahod-

Krn (2245 m) od drežniške strani

no od njega kraljuje *Mija* (1189 m); ime prihaja po vsej verjetnosti od »meja«. Od Matajurja proti jugovzhodu je širok preval proti slemenu hriba Kolvrat. V njem ždi vas Livek s svojimi zaselki: Avsa, Golobi, Šturmi, Perati, Jevšček, Ravne. V dolini pod Matajurjem je vas Idrsko in manjše Mlinsko.

Nasproti Matajurju na severno stran se onstran doline Soče vzdiguje mogočni *Krn* (2245 m). Na obronkih njegovih pobočij se sončijo prijazne vasice. Prav v dolini ob Soči so Ladra, nekoliko više Smast in Libušnje, še više na širokem pomolu Vrsno. Od tu se odpre široka kotanja, v kateri so raztresene hiše vasice *Krn* in številne planine, segajoče do robov skalnate gore Batogovnce ter po široki planji proti vrhu *Krna*: Konjska planina, Leskovca, Kašina, Kuhnja, Zaslup.

Na severozahodni strani *Krna* se odpira druga kotanja in v njej vas *Drežnica* s svojimi zaselki *Magozd*, *Je-*

zerca, *Kožljak*, *Koseč*. Proti zahodu se dviga že na beneški strani *Breški Jalovec* (1615 m), izredno slikovit vrh. Prav pri Kobaridu se izza hribov izvije sinjezelena *Soča* ter si utira pot po belih prodih po dolini proti jugovzhodu in zatem proti jugu k morju.

Gore in doline, gozdovi, polja, barva *Soče*, beli prod, pa sonce in nebo ustvarjajo krajino ubranih barv, ki se spreminja ne le z letnimi časi, pač pa tudi ob različnih dneh. Kako lahko pozimi iz puste sivkaste zablesti nenadoma v zlatem soncu in snežni belini! Kako mehka postane lahko spomladi v pastelnih barvah ali v poletni vročini, ko sonce bije v prisojna pobočja, nasproti njim pa se v osojnih legah širi hladna senca. Ali pa tedaj, ko se nebo nenadoma stemni v poletni nevihti in ko ozračje sekajo bliski ter po njem odmeva grom. Ali pa v pozni jeseni, ko sončni žarki zlatijo visoke vrhove iznad dolin, v katere prodira zgodnja večerna senca ali pa jutranji svit.

To veličastno igro narave in krajine je živo občutil pesnik *Simon Gregorčič*. Zelel se je vrniti »Nazaj v planinski raj«. Opisal nam je v nevihti razbesnelo *Sočo* in jo pozival, naj varuje to zemljo pred tujci.

Pesnik *Simon Gregorčič* je svoja občutja podoživljal iz krajine in njene idile. Ni bil pa osamljen v njih, saj na enak način doživljajo lepoto teh krajev in predelov v večji ali manjši meri vsi ljudje, ki so tukaj doma. Ze od davnih časov.

Je mogoče idila te ubrane krajine enako navdihovala že njene davne prebivalce? Zakaj ti kraji so bili naseljeni že v predzgodovini!

O tem nam priča pomembno žarno grobišče, odkrito proti koncu prejšnjega stoletja v Kobaridu (1887). Grobišče je iz 7. stol. pred Kr. Pripada tkm. Svetolucijski kulturi, skupno z drugimi najdišči (Staro sedlo, Robič, Podbela, Št. Peter Slovenov, Bovec, Tolmin, Idrija pri Bači, Pečine, Šentviška gora, Koritnica in celo Jereka in Zlan na bohinjski strani). Njeno središče je

bilo pri Sv. Luciji, ki nosi danes znova staro ime Most na Soči.

Kaj pomeni ime Kobarid, ni mogoče ugotoviti. Nekateri tuji jezikoslovci ga razlagajo kot »Caput rectum«, kar bi v latinščini pomenilo ravno glavo, češ da je takšno sleme Stola. Vendar ne prepriča; kakor tudi ne izvajanje pomena iz izraza »Chiavoret«, kar naj bi pomenilo ključ ob podgorju Stola. Koliko so stari ter koliko so blizu izvirnemu imenu italijanski naziv Caporetto ali furlanski Ciaurèt ali nemški Karfreit, pa najbrž tudi slovenski Kobarid, lahko samo ugibamo. Ime in njegov pravi pomen se izgublja v pradavnini. Domači naziv trga je Kobèr.

Kdo so lahko bili prvotni prebivalci Kobarida in krajev ob gorenji Soči?

Nemško zgodovinopisje in starinoslovje iz prejšnjega stoletja pa vse do danes jih vztrajno razglša za »Kelte«. Le-te hočejo nemški pisci videti v predzgodovini Evrope menda prav povsod, ker jih povezujejo z germanstvom in nočejo upoštevati predkeltskih kultur. To pa zato, ker te kulture in ljudstva kažejo očitno slovansko poreklo, če uporabljamo današnji naziv. Oni pa so razglasili, da so se slovanska ljudstva razširila po evropskem prostoru iz nekih močvirij za Karpati. In da so imela povrh »začuda nizko kulturo«.

Kelti so res obvladali kako stoletje

tudi prostor vzhodnih Alp, toda kot posadke v gradiščih in večjih seliščih, medtem ko je kmečko ljudstvo zunaj gradišč obdržalo svojo kulturo, navade, obdelovalo zemljo, redilo živino, se bavilo z obrtjo — kot ugotavlja dr. Henrik Tuma na podlagi ohranjenih ledinskih, planinskih in drugih imen po Alpah, ki niso keltska, ampak slovanska, kot jih on označuje. Zgodovinska oznaka za te prebivalce na naših tleh pa je Veneti in dalje po balkanskih območjih Iliri. Ti venetski prebivalci so ohranili svojo istovetnost pod keltsko in kasneje pod rimsko zasedbo ter svojo kmečko kulturo nespremenjeno vse do danes. Rimljani so v več bitkah premagali Kelte in v naših krajih zagospodarili leta 182 pr. Kr.

Pod Rimljani je zadobila poseben pomen cesta, ki je peljala iz Ogleja (Aquileia) skozi Čedad (Forum Julii) v Norik (današnja vzhodna Avstrija). V zgodovinskih zapisih se ta cesta imenuje *via Beloio*. Na njej je bilo več postaj in ena od teh, ki se je nahajala pri Robiču oz. Starem sedlu ali lahko tudi v Kobaridu, je nosila ime *ad Silanos*. Ime, ki nas takoj spomni na Selane, kar je opazil že zgodovinar S. Rutar (Zgodovina Tolminskega, Gorica 1882). Medtem ko nas naziv »*via Beloio*« spomni na Belo. In res so Sočo še v srednjem veku nazivali Bela voda. Ker so navadno Rimljani izvirnim doma-

Kobarid od zahoda; v ozadju dolina Soče in nad njo Kolovrat

čim imenom dajali le latinsko obliko, nas ta nadrobnost znova spomni na podobnost venetskega in današnjega slovenskega jezika in na to, da bi mogli biti Slovenci v teh krajih izvirno prebivalstvo, zakaj noben zgodovinski vir ne priča o tem, da bi se bili priselili po odhodu Langobardov v Italijo (568).

Po propadu cesarstva Rimljanov so po cesti mimo Kobarida drvela v Italijo številna ljudstva. Verjetno so po tej poti šli tudi Langobardi, saj je bližnji Matajur z največjo verjetnostjo tista gora, s katere je njihov kralj Alboin gledal na severnoitalijansko oz. furlansko ravnino, kot stoji v zgodovinskih virih.

V bližnji Furlaniji so Langobardi imeli eno svojih vojvodin, s središčem v Čedadu. Po tem mestu (Forum Julii - Friul) je Furlanija dobila današnje ime. Nad kraljestvom Langobardov so leta 774 zagospodovali Franki. Že za Langobardov pa je bil v Ogleju obnovljen stari patriarhat (nadškofija), pod katero je spadalo ozemlje vse do Drave. Leta 1077 pa imenuje cesar patriarha v Ogleju tudi za svetnega kneza in s tem postavi temelj patriarhovi kneževini, ki se je obdržala vse do zasedbe Benečanov (1420). Ni pa spadal pod to kneževino Kobarid oz. vse Tolminsko, katero je bilo posebna patriarhova grofija.

Pokristjanjevanje v kraje ob gorejni Soči je prihajalo iz Čedadu. Toda minila so še stoletja, preden je krščanstvo pognalo med ljudstvom korenine. Se leta 1331 uprizorijo Čedajci proti ostankom poganstva v Kobaridu nekakšno križarsko vojsko v malem. Francesco Clugia, verski reformator za Benečijo in Furlanijo, pridere s svojimi ljudmi v kobariški trg ter da posekati drevo in zamašiti studenec, ki so ju domačini po pogansko častili.

Več rekov, pregovorov in vraž, ki koreninijo še v poganskih časih, pa se je v ljudski pripovedi ohranilo vse do zadnje vojne in še čez. Med temi so še posebno zanimive zlasti prerokbe, ki naj bi jih izrekla sveta Šembilja. Napo-

vedala da je med drugim tudi svetovno katastrofo, v kateri da bo uničena večina človeštva. Še največ ljudi da bo ostalo živih ravno »v krajih pod Kronom«. Nič manj pozornosti ni bil deležen med ljudmi tudi drugi ljudski »svetnik« svetil Belin, ki da s svojim čudežnim ključem ozdravlja slepoto.

Raziskovalci ljudskega izročila istovetijo Šembiljo z rimsko Sibilo. Znano pa je, kako so Rimljani prevzemali bogove in kulturo od drugih ljudstev, predvsem Grkov in Etruskov in zato ne bi bilo nič čudnega, če bi se izkazalo, da je tudi Šembilja-Sibylla pred-rimska venetska in s tem domača pre-rokinja.

Jasneje se kaže domače poreklo pri Belinu. Bil je sončni bog Karnov, zavetnik starega Ogleja, kjer je imel več templjev. Karni pa niso bili Kelti, kot vztrajno ponavljajo nemški in za njimi drugi pisci, marveč so bili venetski tj. predkeltski narod.

Krščanstvo je zatem prepojilo življenje in duha ljudi. Cerkev v Kobaridu je dobila sprva slikovito ljudsko ime »pri Mariji na jezeru«, zakaj tako za trgom se začenja v smeri proti Kotu še danes ne povsem izsušeno kobariško Blato, ki ga namakajo studenci z bližnjih pobočij. Od prvih cerkva in hiš pa se ni ohranilo ničesar, ker so kraj v tisočletjih močno prizadele naravne nesreče in vojske. Potres je razdejal Kobarid leta 1348 in 1511; leta 1616 ga požgejo Benečani v vojni z Avstrijci; leta 1683 pogori drugič in leta 1711 tretjič; prizadene ga prva svetovna vojna 1915-18 in potem znova potres leta 1976. Vendar pa so se ohranile v Kobaridu najstarejše krstne knjige na Tolminskem (iz leta 1635).

Patriarhi so v letih svojega gospodstva na Tolminskem podelili mnogim zvestim vazalom svoja posestva v okolici Kobarida. Najpomembnejša med temi je bila ugledna furlanska rodbina Kukanja, ki je posedovala ves breginjski Kot. V sorodstvu z njo je bila druga pomembna rodbina Čuk, ki je bivala v Kobaridu.

Kukanja (Cucagna) so bili mogočni

gospodje in so imeli svoj grad na istimenskem griču pri Fojdi (Faedis). Začetnik tega rodu naj bi pod patriarhom Poponom prišel s Koroške (1005), kar pa je bilo s kasnejšimi raziskavami ovrženo (Degani: Signori di Cucagna). Kukanja so bili na patriarhovem dvoru komorniki. Njih ime in zgodnji pojav v zgodovini dopušča tudi možnost, da gre za prastar slovenski plemiški rod. Podobno kot so bili Bojan (Boiani). Iz te rodbine so že kmalu izšle štiri veje: Zucco, Freschi, Partistagno in Valvason. Slednja je ohranila izvorni grb Kukanjcev: rdeči lev z zlato krono na srebrnem polju.

Grb rodbine Valvason, stari grb rodu Kukanja: rdeči lev z zlato krono na srebrnem polju

Čuk (Zucco) so bili najpomembnejši kukanjski rod (po sedanji pisavi: Zucco di Cucagna). Cesar Karel IV. jih je 15. januarja 1362 povzdignil med dvorne (palatinske) grofe. Njihov grb: rdeči lev na srebrnem polju (brez kro-ne). Ni pa zaenkrat še jasno, v kakšni zvezi s to rodbino so bili kobariški Čuki (Zukh, Zucco), ki jih omenja S. Rutar (Zgodovina Tolminskega, str. 145). Ti so imeli namreč v svojem grbu čuka (do pred kratkim na njih hiši v Kobaridu z letnico 1611). Te imenuje urbar iz leta 1607 »Der Paradeyserische Gabriel Zukh«. So bili mogoče v zvezi s slavno družino Paradeiser? Kot nava-ja S. Rutar so bili kobariški Čuki povzdignjeni med dvorne grofe z odlokom cesarja Karla V. dne 16. oktobra 1523.

Seveda pa plemstvo v tedanjih časih ni čutilo drugače kot fevdalno, tudi v primerih, da je šlo za čisto slovenske rodbine. Zgodovinopisje pri nas pa tega področja ni raziskovalo in je preprosto razglasilo plemstvo za tuje. V resnici pa je bil plemiški zbor mešane-ga značaja, kot povsod v Evropi. In ni se gledalo na jezik in narodno ime kot danes. Med furlanskimi in nemškimi plemiškimi imeni se redno pojavljajo tudi slovenska: Knez, Černec, Čuk, Zemler, Bravničar, Milost itd.

V gospodarstvu Kobarida in njego-ve okolice so vse do novejšega časa prevladovali kmetijske dejavnosti in trgovanje z njih pridelki. Izmed teh dejavnosti je imela največji pomen že od

nekdaj živinoreja ter z njo povezano mlekarstvo. S sirom, maslom in teleti se je tudi največ trgovalo, v glavnem s furlanskimi mesti. V tej kupčiji so precej navrgla tudi drva, tako da je prišlo v zadnjih stoletjih večkrat do prekomernega izsekavanja gozdov, kar je oblast potem omejevala s strogimi odloki. Cesar Karel VI. izda leta 1732 gozdni red, v katerem prepove sekati vrhove dreves ter zažiganje gozdov. Njegova hči Marija Terezija pa zapove leta 1771 z novim gozdnim redom drva sekati pri tleh in pogozditi posekane goličave. Ker je bil kraj na križišču treh smeri in so domačini veliko prevažali, so v stoletjih vzredili tudi posebno raso močnih konjev. Kobariški vlečni konji so bili za prevažanje povsod zelo cenjeni. Njih pleme je opisal U. Selan v glasniku furlanskega kmetijskega društva (Bollettino Associazione Agraria Friulana 1908, Videm 1909).

Uspešna živinoreja se je opirala predvsem na pašništvo. Planine s sočno travo, kjer so celo poletje odmevali kravji zvonci, so zagotavljale odlično kakovost sira, masla in skute. Raztezale so se na Stolu, na Miji, Matajurju in na rebrih Krna. V letih po zadnji vojni so postopno zamrle, kakor tudi kmečko življenje na splošno. Nova oblast je bila nasprotna zasebnemu kmetu in je s svojimi ukrepi, davščinami, prenizkimi odkupnimi cenami zatrla življenje na kmetih ter njegovo tisočletno kulturo.

Uničenja zasebnega kmetijstva ni moglo odtehtati ustanavljanje novih tovarn. Takoj po letu 1950 so bile ustanovljene opekarna, iglarna in velika mlekarna. Od teh se je uveljavila zlasti iglarna, medtem ko se je mlekarna dolga leta borila s težavami. V šestdesetih letih pa je kraj precej poživil tuzem.

Vendar je tudi turistični razvoj napredoval počasi. Množično izseljevanje iz kobariškega Kota takoj po zadnji vojni je povzročilo, da ni bilo na razpolago ustreznih delovnih moči, številnih pobud posameznikov, da bi se ovrednotila domača izročila in vse tiste značilnosti, ki napravijo gostišča tako privlačna.

Med te značilnosti je treba uvrstiti na prvo mesto kobariško hišo, z njenim portonom, široko vežo, borjačem, nekakšen simbol tržanskega ponosa. Značilna *kobariška hiša* kaže vplive furlanskega in alpskega sloga, vendar je svojstvena. Izredno slikovit je glavni trg v Kobaridu, ki ga obdajajo značilne hiše, farna cerkev, na gornjem koncu pa nekoliko abstrakten, toda lep spomenik pesniku Simonu Gregorčiču (arhitekta Jakob Savinšek in Anton Bitenc, 1959). Ob njegovem odkritju je pomenil nekoliko nenavadno novost, šele kasneje se mu je javnost privadila. Bil je pač prvi te vrste na Primorskem.

V Kobaridu sta bila rojena tudi pe-

snik Josip Pagliaruzzi-Krilan (1858-1895) ter skladatelj Hrabroslav (Andrej) Volarič (1863-1895). Prvi, sin zaslužnega kobariškega župana, je študiral na Dunaju pravo in bil eden najbolj razgledanih primorskih izobražencev svojega časa, kljub mladim letom. Kazal je izreden pesniški dar, a ga je smrt iztrgala temu poslanstvu prav na začetku ustvarjanja. Drugi je zložil že več lepih in priljubljenih skladb za zborovsko petje in mu prav tako ni bilo dano ustvarjati. Služboval je kot učitelj dalj časa v Devinu.

Močan potres pred nekaj leti je napravil tudi v Kobaridu precejšnjo škodo in prizadel njegov razvoj. Resnična obnova kraja pa ne pomeni samo ponovnega pozidanja porušenih hiš, pač pa tudi ponovno oblikovanje življenjskega in kulturnega utripa. Kobarid bo zaživel, če nam bo drag kot pomnik stoletij in predzgodovinske davnine; kot Gregorčičev kraj, ker je tu služboval in ga je navdihovala njegova krajina, poleg toliko drugih prvin, ki ga vežejo na slovensko narodno in kulturno izročilo.

VIRI

- Rutar Simon, Zgodovina Tolminskega, Gorica 1882.
- Tuma Henrik, Krajevno imenoslovje, Jadranski almanah, Trst 1923.
- Guida del Friuli, Gorizia con le vallate dell'Isonzo e del Vipacco, Videm 1930.
- Spreti Vittorio, Enciclopedia storico-nobiliare italiana, Milan 1928-35.

Tolmin (201 m) in dolina Soče proti Kobaridu: na sredi Grad ali Kozlov rob (428), na desni Mrzli vrh (1360 m), na levi Kolovrat

Iz kronike prvačinske župnije

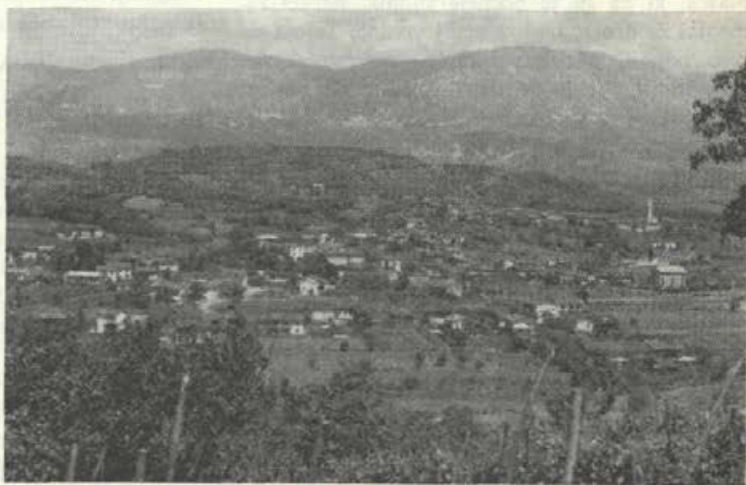
Danes si težko predstavljamo, kako je bilo pri nas pred več kot 300 leti, ko še ni bilo niti sence sedanjega napredka in so ljudje živeli čisto preprosto, navezani le na Boga, naravo in na lastne moči, zato pa tudi veliko bolj zadovoljni in srečni. Verno sliko tistih dni je ohranil arhiv župnijske cerkve v Prvačini po zaslugi župnika Matevža Noctua, ki je skrbno zapisoval, kar se je tedaj zgodilo. Kot čebelica marljivi duhovnik Stefan Kocjančič je prebrskal matične knjige, urbár goriškega naddiakonata in zapisnike kaničnih vizitacij ter vse objavil v latinščini, nemščini, italijanščini in stari naši slovenščini v Uradnem listu goriške nadškofije leta 1879. Iz tega podajam izvleček za sedanjost in prihodnost.

1. **Ime in lega.** Prvačina je kraj zgodnjih pridelkov. V nemški zemljepisni knjigi iz leta 1831 beremo, da »so tam češnje zrele že proti koncu aprila«. Pa tudi drugo sadje dozori zelo zgodaj. Zato vas »prvači«. Pod vasjo je pa starodaven studenček Prvač, v katerem nikoli ni zmanjkalo vode. Lahko je torej vas dobila ime po njem. Spada pod šempetrski dekanat in leži v prijazni ter rodovitni vipavski dolini med Renčami, Vogerskim, Dornberkom in Sempasom. Od Renč jo loči potok Renc, odtod Renče; od Vogerskega, potoka Vogersček in Lijak. Vogersčku rečejo še danes Uršček po urhah, vasi pa Urško. Med Dornberkom in Prvačino teče

reka Vipava, baje stari Frigidus, kar pa ni verjetno, ker je njena voda vse prej kot mrzla. Frigidus bo prej Hubel, ki se pri Ajdovščini izliva v Vipavo. Poleg vasi Prvačina, ki je neka-ko v središču župnije in ima župnijsko cerkev, župnišče in kaplanijo, so še vasi Gradišče, Zalošče in Saksid. Na Gradišču in v Zaloščah sta dve podružni cerkvi, prva posvečena Brezma-dežni in ima tri oltarje ter svojega kaplana-ekspozita po odločbi prvega goriškega nadškofa, druga pa sv. Lavrenciju mučencu prav tako s tremi oltarji, toda brez stalnega duhovnika. Župnijska cerkev ima pet oltarjev in je posvečena apostolu Andreju. Vsa župnija je raztresena po gričih in nekoliko po ravnini ob Vipavi; zemlja je rodovitna, pogosto pa so jo zadevale naravne nezgode, mraz, slana, suša, povodnji.

Lepa so imena njiv, vrtov in vinogradov: Berska brda, Berja, v Benetkah, v Boniščih, Bratenšček, Pri borštu, Černovlek, Čerovica, Čerpinovec, Črešnjavec, Cibinovec, Dobrava, Desni kraj, Dolina, Dolšica, Frata, Glínek, Goli hrib, Golerijavec, Jezerški brod, Jamnek, Košlek, Kamnočelo, Karšišče, Laze, Pod Mohorjem, Pri mostu, Matrinišče, Mladic, Mlake, Nad jezom, Oševlek, Poljane, Ožerišča, Pod Skednom, Petkovkraj, Prebač, Podfurlanom, Podlogam, Rutovlek, Revenjak, Rafotišče, Radolšičica, Senek, Seniki, Veliki vinograd, Zlavošnek in Zvezdavec. Nekaj teh imen imajo tudi na Notranjskem Krasu.

Prvačina
s Cavnom
v ozadju

Od žit pridelujejo ječmen, oves, pšenico, turšcak ali sirk, ajdo, proso, rž, sadijo repo in tako imenovani korun ali krompir, po gričih imajo plemenita vina: rdeče, ki mu pravijo refošk ali tudi teran, belo in rumeno rebulo, potem sadje vseh vrst, nekdanj so pa gojili tudi oljko, saj je župnik dobival po 26 »liber« olja še leta 1600.

2. Nekoliko zgodovine. Kakor o drugih krajih, tako tudi o Prvačini ne vemo, od kdaj obstaja. Listine izpričujejo, da je bila župnija ustanovljena leta 1450. Pravico imenovati župnika in ga predlagati cerkveni oblasti je imel cesar. Zato so se prvaški župniki do druge polovice 19. stol. podpisovali »cesarsko kraljevi župniki«. Ni znano, kdaj so sezidali razne cerkve. Hrastova vrata v cerkvi sv. Andreja so bila iz leta 1594 in so trajala do druge svetovne vojne. Od starosti so cerkve razpadale in so jih morali pogosto popravljati. Pisano je, da je 20. junija 1808 takratni župnik Janez Mulič naravnost zahteval, da morajo cerkev in župnišče pošteno obnoviti. Cesarski fond je prošnji ugodil leta 1833 in določil prispevek 696 goldinarjev in 42 krajcarjev. Goriški kameralni fond je moral dodati 510 goldinarjev, posestniki cele župnije 73 goldinarjev, prvaška občina 113 in cerkvena uprava 150 goldinarjev.

Cerkev so tatovi dvakrat okradli, prvič leta 1740 in drugič leta 1882, ko so odnesli vse, kar je bilo kaj vrednega, tako srebrn ciborij, dar cesarice Marije Terezije, razbili pa, kar se ni dalo odnesti. Prvič je tedanji župnik Troyersperch šel osebno na Dunaj in izprosil od cesarice srebrn ciborij, dobil pa povrh še njeno poročno obleko, iz katere so naredili dva mašna plašča, ki pa ju je pozneje župnik Merkel zamenjal za druge, najbrž manj vredne. Tatovi pa niso odnesli skrite znamenite srebrne gotske monštrance, ki jo je daroval cesar Ferdinand leta 1551.

Ljudsko izročilo ve povedati, da so v Zaloščah imeli krstni kamen prej kot v Prvačini. Ko se je število vernikov povečalo, so ga prenesli v župnijsko cerkev, »da bo župnik lažje pomagal ljudem v duhovnih zadevah«. V goriškem naddiakonskem urbarju je pisano (11. aprila 1707), ko je šlo za ureditev bere župniku, da sta 55-letni Andrej Zorn in 80-letni Valentin Korvin izjavila: »Krstni kamen je bil res od davnine v Zaloščah. Ko so ga prenašali v Prvačino, je padel, ne vem iz kakšnega vzroka, v reko Vipavo.«

3. Dušni pastirji. Ni mogoče vedeti, kateri

so bili prvi dušni pastirji. Od ustanovitve župnije do leta 1505 je omenjen samo eden v neki pravdi. Podpisal se je enkrat Dimnisch, drugič Dimniskh. »Leta 1505 sem jaz župnik sprejel v posest Prebatsh od g. Nikolaja, kaplana pri sv. Hilariju v Gorici na dan sv. Evstahija in tov. 20.9.« Dodano je: »Te župnikove beležke, pisane v nemških črkah, sem podpisani naprošen povzel kar se da zvesto iz starinske knjige. To pričujem jaz, Jožef Bazilij, kancler goriškega naddiakonata.« Neposredni naslednik Dimniča je bil Blaž Strobl, ki ga omenja en sam pripis na starem pergamentu: »22. 4. 1536. je umrl Blaž Strobl iz Vipave, župnik pri sv. Andreju v Prvačini. Bog se usmili njegove duše. Amen.«

Na njegovo mesto je prišel Vipavec Jurij Strobl, za njim pa Jurij Jurianziz, najbrž domačin. Umrl je leta 1577. Sledil mu je Podgorec Matevž Noctua, ki ima za te podatke največ zaslug. Za njim so bili še Luka Volpatus, morda Lesjak ali Lesica, Janez Krstnik Delphinus ali Delpin, Goričan, prej vikar na Gradišču; Janez Jakob Delphinus je bil osmi dušni pastir, nakar so bili dve leti brez njega. Leta 1665 je nastopil Šempeterc Gregor Herbichius (Gerbec), za njim pa Stefan istega priimka. Od 27. julija 1692 do 1725 sta župnikovala brata Peter in Janez Pavel Furlani, domačina. Trinajsti je bil Anton Štefan Batič, za njim Hieronim Troyer, ki se je leta 1763 odpovedal. Petnajsti Matevž Leoni je umrl 4. januarja 1782 in je dobil naslednika Janeza Krstnika Maliča, ki je vodil duhovnijo celih 27 let. Janez Kenda je umrl 64-leten, za njim je pa prišel Matija Madon, katerega je zadela kap leta 1851. Blaž Madon je bil po 12 letih službe »povišan« v Sempas. Od 1865 do 1877 je deloval v župniji Anton Merkel, ki je preminul v letu 1879, ko se konča ta zgodovina.

4. Zgodovinar Matevž Noctua. Do tu segajo suhi in dolgočasni podatki. Nas pa zanimajo vsakdanji dogodki, kakor jih je skrbno zapisoval Matevž Noctua, iz Podgore, prvaški župnik od 1578 do svoje smrti 20. septembra 1600. Po tedanji navadi si je tudi sam spremenil slovenski priimek (Sova) v latinskega. V krstno knjigo je beležil, kar je doživel v 22 letih službe. Naštel je nič manj kot 153 sobratov duhovnikov, ki so umrli v tistem času blizu in daleč in jih je osebno poznal. Zapustil nam je približno sliko tedanjega časa, zato je prav, da ostane zapisana, ker se je izvirnik po zadnji vojni zelo pokvaril, ker ga je zajela voda po krivdi domačinov, ki niso znali ceniti župnijskih knjig. Zadnje zapisa-

ne besede župnika Noctua so: »To je seznam umrlih duhovnikov. Bog jim daj srečno vstajenje. Amen.« Njegov naslednik Luka Volpatus je dodal: »Matevž Noctua je umrl 20. 9. 1600. Amen.«

Mož je bil res vesten, zato je beležil tudi dogodke, ki nikomur ne delajo časti. Živel je namreč v dobi, ko so bile nravi tudi v naših krajih zaradi razmer precej ohlapne, a jih kot zgodovinar ni smel zamolčati. Piše torej: »1583 je naš Ordinarij, preč. g. Pavel Bisanti, prevzvišeni vikar in škof oglejske cerkve in goriške kneževine opravil silno strogo in ostro kanonično vizitacijo. Od 1. julija naprej je bilo mnogim duhovnikom prepovedano maševati. Po posredovanju apostolskega nuncijskega Malaspina, ki se je mudil v Gradcu, jih je naš Ordinarij odvezal o božiču. - Papež Gregor XIII. je uvedel namesto julijanskega svoj, gregorijanski Koledar, zaradi česar je 4. oktobru sledil ne peti, ampak 15. oktober, kar je povzročilo strašno zmešnjavo med ljudmi. Na dan 8. okt. smo pisali 18. 10., to je dan sv. Luka. Nekateri so se ravnali po novem, drugi po starem. Izrinili so nam 10 dni, da smo obhajali isti dan god Vseh svetnikov in sv. Martina. - 25. 11. 1584 se je vršila v Vidmu škofijska sinoda, ki ji je predsedoval poreški kn. škof Tripolitanus in apost. nuncij de Orsaria. Letos se je pri Tolminu godilo čudo. Odprli so cerkev sv. Lucije. Ljudje so množično letali sem in tja kakor ponoreli v cerkve, napadali z besedo in v dejanju duhovnike, nes pametno mahali z rokami in trepetali po vsem telesu ter se ležè valjali okoli cerkve, kakor da jim je dano od Boga. Bili so zapeljani in so druge varali, zakaj pametnim tako početje ne ugaja. V Ljubljani so nekega kriminalca... (dalje nečitljivo). - Leta 1585 je prišel v Gorico in tam ostal eno leto Janez Andrej Britonoritanus, apost. nuncij. Bil je dober do duhovnikov in laikov in je vsakemu pustil, naj živi mirno po svojem stanu, ni pa trpel krivoverskih luteranov, ki jih je z vso silo iztrebljal. V veliko oporo mu je bil goriški nad diakon Nepokat. Pozimi 1586 je bil velik in silen mraz. Povodnji so najprej porušile in odnesle vse mostove, potem pa je Vipava tako poledenela, da so ljudje peš in na konjih s težkimi bremenii obloženi varno in brez strahu hodili prek reke. Naslednje leto je po svečnici nastopila taka zmrzal, da zvonovi niso dajali običajnih glasov in petelini niso peli. Na nedeljo "Invocavi" je bil 15. februarja na novo zgrajen most, led pa je ostal še na velikonočno

osmino. Pomrle so vse trte in setve. - 29. maja 1588 je bil smrtno ranjen na javnem trgu v Gorici pl. g. Matevž Nepokat, zakonski brat našega naddiakona, in je 2. junija v Gospodu zapal. Truplo so častno in med splošnim objokovanjem pokopali. Naj njegova duša počiva v miru in naj bo srečna na dan vstajenja. Amen. - Tisto leto se je prodajalo žito po dukatu, čebrica rebule po 22 lir, buča rebule po 5 soldov, terana po 3. Jaz sem dal Boštjanu Zigolle za tri vrče rebule, zvrhano merico semenske "pirae grossae", pa ni bil nič preveč zadovoljen. 22. aprila 1590 je bil za veliko noč po nekaterih krajih potres, pri nas in na Dunaju. - 10. julija je umrl nadvojvoda Karel. Leto je bilo zelo suho in revno na poljskih pridelkih. Žito se je prodajalo v Gorici na javnem trgu ob žetvi za ceno "19 settinorum". Tudi druga setev z repo vred ni obrodila, če so sploh kaj sejali. Studenci so usahnili, ljudje pa so zaradi strahotne žeje hrepeneli po vodi kakor jelen po studencu. Mlinske jezove so na

MIRKO MAZORA

KLADJE

*S Kladij, kjer on spi,
duh, perot razpni,
v tale mali svet
več ne bodi ujet.*

*Duh navzgor lahak se vzpne,
tak razgled se mu odpre,
v nedogled se širi obzorje
— daljne gore, hribi, morje.*

*Skozi noč kot blisk prodre v dan,
preleti celine, ocean,
spaja z zlatom se večerni čas,
zjutraj z zarjo — sam nebeški kras.*

*Švigne kvišku nad zemljó:
Joj, prepolno zvezd nebo,
koliko čudes, lepot
vekomaj se suče tod!*

*Misel gre naprej,
do vesoljstva mej...
krog, neskončni krog,
sredi njega — log,
gozd in Kladije, kjer on spi.*

ukaz previsokega princa odnesli z Vipave na soške vode.«

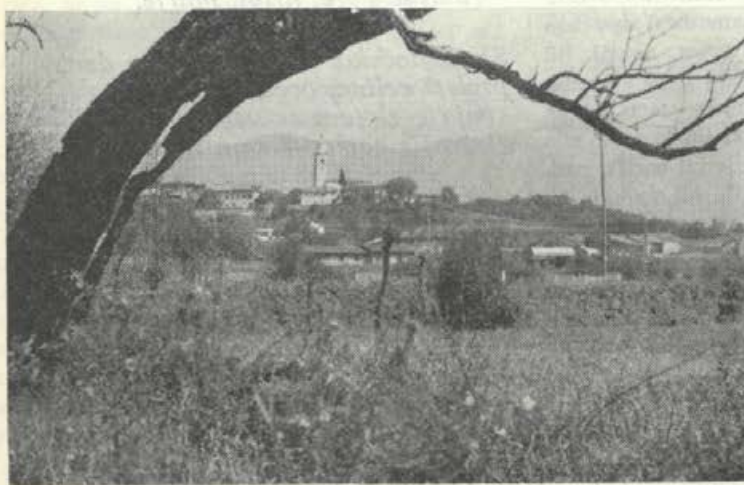
Karlovemu nasledniku nadvojvodu Ernestu se je goriški odbor poklonil 11. marca 1591. Kot "cesarski" župnik je spadal med "stanove" tudi Noctua. Takole piše: »Prišli so vsi dolžni, da se poklonijo in prisežejo zvestobo nadvojvodu Ernestu. Komisarja zbora sta bila v Gospodu stiški opat in plemeniti visokorodni grof Ivan Orttemberg. Zvestobo so prisegli in se poklonili duhovni gospodje, plemenitashi in meščani pred cerkvijo Sv. Duha na griču nad Gorico po slovesni sv. maši in pridigi g. Opata in Komisarjev. 15. marca so nam bile zato potrjene hvalevredna svoboščine in pravice. - Takrat je bila zelo velika revščina in lakota, da jih je mnogo pomrlo, drugi so se potepali po gozdovih, ropali in napadali po cestah, da bi dobili konjsko ali oslovsko meso. Kakor volkovi so jedli, ali bolje rečeno žrli na pol kuhan loj, živeli kot živali in kot podivjani bežali od ljudi. Veliko je bilo obsojenih, toda kdor je kradel, da bi si rešil lačno dušo, je bil kmalu izpuščen po usmiljenju duhovnega sodnika za kriminalne zadeve. V juniju se je žito prodajalo po 15 lir, buča rebule 6 soldov.«

»Pravila 1594. leta ustanovljene Bratovščine Sv. Rešnjega Telesa. 1) Za Božič, Binkošti in Sv. Rešnje Telo morajo vsi člani opraviti spoved in prejeti sv. obhajilo. Vsako prvo nedeljo poletnih mesecev pobožno spremljajo Sv. Rešnje Telo s prižganimi svečami v procesiji okoli cerkve. 2) Kadar neso sv. popotnico umirajočemu, naj vsi člani na glas zvona prihite z njive ali od drugod, naj vzamejo v cerkvi sveče in gredo

za Najsvetejšim v čim večjem številu. Kdor ne more priti, naj zmoli tri Očenaše in Zdravamarije v počeščenje presvetega Zakramenta, za zdravje bolnega in drugih vernih kristjanov. 3) Sobratje vsako leto izvolijo prednika, da bo po navodilu župnika in sobratov krasil oltar in opravljal druga pobožna dela. Po potrebi naj se mu doda namestnik-pomočnik. 4) Vsi morajo pomagati potrebnemu in bolnemu sobratu. 5) Vsako leto naj se na določen dan opravljajo molitve za pokojne. Kdor je zadržan, naj odmoli 5 Očenašev in Zdravihmarij. 6) Vsi naj po svojih močeh prispevajo v skupno blagajno, zaprto z dvema ključema, katerih enega ima župnik, drugega prednik. 7) Osem dni pred koncem leta naj prednik vpričo župnika in dveh izbranih mož naredi obračun prejemkov in izdatkov. Dolžniki naj poravnajo svoje zastanke tri dni po obračunu.«

5. Naravne in druge nesreče. »Leto 1595 je bilo strahovito. Divjali so mrzli vetrovi, odkrivali strehe, raznesli in odnesli cele kupe sena in stelje, pomrle so trte po vinogradih in braj-dah, oljčna in figova drevesa. Kaj takega ni bilo od pamtiveka. Zaradi mraza je pomrlo veliko ljudi, ker so oboleli v grlu. Ledeni mrazovi so pomorili ribe v vodi, uničili vse za živež potrebno po njivah in vrtovih. Mraz in led sta trajala skoro do meseca maja. Vinski trgovci so prenašali v razpokanih posodah zmrznjeno vino, kokoši so poginile, petelinom je odpadla roža.«

Sledi zapis, a letnice ni mogoče prebrati: »(Na Skalnici?) pri cerkvi blažene Device Marije na solkanskem griču, kjer se vršijo procesije in največji shodi, je takrat silno deževalo, treskalo

Pod cerkvijo na desni, kjer je bela pika je bilo nekdanje tkim. župnišče

in grmelo. Hipoma je v cerkvi in zunaj nje zavladovala največja žalost, jokanje in stokanje. Strela je namreč v hipu ubila 7, pravim sedem ljudi, mož, žena in otrok, katerim naj vsemo- gočni in usmiljeni Bog podeli večni pokoj in srečen dan vstajenja. Amen. Ta nebeška strela je zadela še druge, vendar ne smrtno, zračni pritisk pa je mnoge ranil, da so nekateri po kratkem trpljenju umrli. Neki Vidmar iz Rifemberga, ki so ga bili pripeljali v Gorico k zdravniku, je osem dni potem umrl in bil tam pokopan. - Ob mraku sv. Janeza Krstnika so leta 1597 prišli po morju k sv. Janezu na Krasu ali v Duyn (Devin) z bombardami močno oboro- ženi banditi. Nihče ni vedel, kaj nameravajo. Brez povoda so kar nenadoma premnoge kruto napadli, ranili s svojimi svinčenkami nedolžne ljudi, jih oropali in pobili. *Bog bodi usmiljen z njihovimi dušami. Amen.* - 14. marca istega leta so se stanovi znova poklonili novemu nad- vojvodu Ferdinandu, ki jim je potrdil vse pra- vice. Toda morali so mu obljubiti, da mu bodo dajali dve leti po 9.000 goldinarjev, njegovi vi- soki nevesti pa za bližnjo poroko v aprilu 1.000 zlatnikov v dar...«

6. Po smrti Matevža Noctua »sem jaz, Luka Volpatus na dan sv. Lucije sprejel upravo žup- nije.« Tudi ta župnik je marsikaj zapisal, a ne tako marljivo kot Noctua. »30. novembra 1609 sem na prošnjo pl. g. Friderika von Hays in mojih ovčic, ki bivajo na Berscaberda, poobla- stil kurata na Vogerskem, č. g. Janeza Pontar, da jim sme v mojem imenu in mojih nasledni- kov, če jim bo všeč, deliti zakramente. V pri- znanje njegovemu delu sem se odpovedal če- bricam terana, ki so mi ga navadno dajali, in štolnini. Sosedje pa so se obvezali, da bodo da- jali za vsako ognjišče po "en pesenale" goriške mere žita, ne da bi s tem kratili župniku nje- gove pravice.«

To dovoljenje pa je obrodilo mnogo pregla- vic. Poznejši vogerski kurati so si lastili pravico do vseh dajatev z onih zemljišč na Berjih in Dobravi, na levem bregu Urščka. Prepiri o da- jatvah in pravicah so se vlekli skozi vse 18. stoletje, četudi je po smrti župnika Volpata postal prvaški župnik prav vogerski kurat Janez Delphinus, ki je tam ostal celih 22 let, ko je bil »povišan« leta 1641 na župnijo Ločnik.

Za časa njegovega naslednika Jakoba Del- phinusa se prvič omenjajo prvaški kaplani. Šem- petre Štefan Gerbec se je sprl s ključarji, kakor je razvidno iz naddiakonske knjige 22. avgusta

Povodenj je porušila most iz Prvačine proti Gradišču

1691: »Na prošnjo prvaškega župnika in v moči našega odloka v tej zadevi ukazujemo ključar- jem, da imenovanemu g. župniku dajejo običaj- ne regalije, kakor so bile v navadi in kakor je določila vizitacija; če imajo kaj proti, morajo tekom osmih dni odgovoriti. Takrat stopi v ve- ljavo naša odredba.« Prepirali so se zato, ker so ključarji samovoljno določali dan procesije, žup- nik pa s tem ni bil zadovoljen. Isti naddiakon- ski urad je namreč že 5. septembra istega leta zapovedal znova: »Kot že prej, spet uka- zujemo ključarjem in somišljenikom, da pod kaznijo krajevnega in osebnega izobčenja ne smejo uvajati novih procesij brez našega dovo- ljenja. Proti temu se lahko pritožijo v teku na- slednjih 8 dni.« Toda ključar Stefan Zorn še ni odnehal. Župnik je bil namreč znova povabljen na razgovor v Gorico. Kako se je zadeva kon- čala, ni zapisano. Samo to je gotovo, da župnik ni več med ljudmi našel zaželenega miru.

Ob kanonični vizitaciji 21. novembra 1686 je naddiakon pregledal župnijo in drugi dan Gradišče ter Zalošče. Zapisal je: »Ker g. župnik zaradi nesreče, ki ga je zadela ob eksploziji, ne more maševati in opravljati župnikovih dolžno- sti, naročamo, da to, česar sam ne zmore, opravi njegov namestnik. Stare najdene knjige naj

se sežgejo. Prepovedujemo, da bi se še za naprej vršile pojedine ob cerkvenem in bratovskem proščenju, ker cerkvi škodujejo. Obvezujemo v vesti dušnega pastirja v tej zadevi. Če bo treba, naj se posluži naše pomoči, da se razvade odpravijo.»

6. Po zmagi nad Turki. Domačin Peter Furlani, sin Janeza in Katarine, je bil v taboru Slankamen na Ogrskem, kjer se je udeležil zgodovinske bitke in zmage nad Turki (19. avgusta 1791), ko ga je cesar predlagal za prvaškega župnika. Vrnil se je domov in prevzel župnijo iz rok nj. ekscelence kapitana Franca de Schimberg in naddiakona Janeza Crisai. Doživel je dve vizitaciji. Ob prvi je bil zamenjan kaplan Anton Cesar, ki je »tako stisnil kelih, da ga je razlomil«. Tudi se je župnik pritožil, da Zaloščani hodijo k procesijam v Dornberg namesto v Prvačino. Po drugi vizitaciji 1798 pa sta izvoljena ključarja Andrej Zorn iz Prvačine in Valentin Roiz iz Zalošč izjavila: »Naš g. pleban točno in vestno opravlja vse obrede. Enako tudi g. kaplan. Živita kot dobra duhovnika v zgled in vzgojo ljudi.« Podobno je izjavil tudi gradiški ključar. Za kosilo je dala prvaška cerkev 13 lir, prav toliko Gradišče in Zalošče skupaj, vizitatorju pa prvaška 15, podružnici po 7,50 lir. Takrat se je zgodilo, da so sežgali stare knjige.

Že Matevž Noctua je zapisal, da je imela župnijska cerkev tri misale, dva v oglejskem obredu, katerih eden je bil tiskan, drugi pa pisan na pergament, en tiskan obrednik (oglejski) ter na roko pisan »Graduale« na pergamentu s prav ličnimi notami gregorijanskega petja. Gradišče je imelo dva oglejska misala, Zalošče po en oglejski in en rimski.

Isto leto je na velikonoč tako deževalo, da bi bil kmalu utonil kaplan na poti iz Zalošč na Gradišče. Naslednje leto se je vnel preprij med verniki iz Zalošč in Dornbergom; ti poslednji so namreč zahtevali, da jim morajo Zaloščani pomagati obdelovati vinograde sv. Danijela v Dornbergu. Ker so se uprli, so jim Dornberžani zaplenili dosti blaga. Bili pa so obsojeni in so morali vse povrniti, zraven pa še plačati visoko kazen. Med drugimi so bili kaznovani ključar Ivan Sinigoj, podključar Janez, Mihael Moffreda in krojač Mihael Keber; Peter Furlani je umrl 12. X. 1701. Leto prej je pokopal 96 let starega Jožefa Saxida, ki je naročil za svojo dušo po eno letno mašo, kar je bila za tiste čase redkost, če ne prava novost.

7. Brat Janez Furlani. Prišel je iz Komna,

kjer je bil vikar. Umeščen je bil 24. 4. 1702. On edini je ohranil prepis cesarskega pisma v Rim. Dotlej je namreč pri nas potrjeval avstrijske župnike oglejski patriarh. Zaradi neprestanih političnih sporov med Benetkami in Avstrijo pa oglejski patriarh ni smel več izvrševati jurisdikcije v Gorici. Zato je cesar pisal v Rim takole: »Prečastiti oče! Ker je župnija Prvačina na Krasu pod našo oblastjo ostala po smrti Petra Furlani prazna in smo ji hoteli preskrbeti drugega sposobnega duhovnika, s tem pisanjem predstavljamo Vaši Svetosti v božjem imenu častitega, pobožnega in nam dragega duhovnika Pavla Furlani, priporočene kot moža lepega vedenja, nravi in učenosti. V upanju, da smo ga dovolj predstavili, prosimo Vašo Svetost, da mu podeli vse pravice in kar mu po pravu gre, ter ga kanonično umesti, kot je navada, da bo smel dejansko prejemati vse dohodke in dajatve, ne da bi mu kdo v tem nasprotoval. V potrjenje tega lastnoročnega pisanja dodajamo svoj podpis in cesarski pečat. Na Dunaju, 12. nov. 1701.«

Tako je bil Janez Furlani prvi prvaški župnik potrjen prav od papeža. Imel je 41 let in je vodil duhovnijo do smrti 27. 2. 1725. Že njegov brat se je prepiral s sosednjimi župniki: Boštjanom Cesar v Renčah, Urbanom Milost v Dornbergu in vogrskim Pavlom Leban. Šlo je zaradi mej in bire. Preprij se je poostiril v naslednjih letih. Renški je trdil: »Vsako tretjo soboto moram maševati na Gradišču, zato mi pritiče tretjina dohodkov.« Vogerski je hotel vse dohodke od družin na levem bregu Vogerška in Lijaka, češ da so prvaški župniki dovolili njim deliti tam svete zakramente. Podoben spor glede bire je bil z dornberškimi župnikom zaradi Zalošč. (Komaj v 19. stoletju so se nehale te pravde!) L. 1725. je postal župnik Jožef Anton de Brancovich, za njim pa je naddijakon baron Sartorio Delmestri uvedel župnika Antona Stefana Battig iz Šempasa, ki je doživel tudi kan. vizitacijo l. 1731. Naslednika Jeronima Troyer je instaliral grof Venceslav Purchstall, duhovno oblast pa mu je v cesarjevem imenu dal Sartorio Delmestri. Imenoval ga je namreč 28. 2. 1740. cesar Karel VI »Sub gloriosis auspiciis Augustissimae Reginae Mariae Theresiae«, »nadvojvodinje Avstrije in Ogrske ter češke kraljice, ki naj jo Bog ohrani in razširi njeno cesarstvo. Amen.« Prvi goriški nadškof grof Karel Mihael Attems je 13. 11. 1750 obiskal župnijo in odpravil vsako dajatev ob vizitaciji. Župnik

Troyer se je po 24 letih službe odpovedal, ker ni imel miru. Njegov naslednik Matej Leoni in ključarja so ga namreč tožili, ker je bil iz cerkvenega posodil gradiških 200 dukatov goričanu Ivanu Favetti. Ker ta ni mogel vrniti, je uprava zahtevala denar od Troyerja, ki se je pa branil in izgovarjal, dokler ni pravda zaspala.

8. **Grenke in sladke.** V drugem letu Leoni-jevega župnikovanja l. 1766 je slana požgala vinograde in njive. Vizitacijo je opravil pomožni škof Rudolf Jožef pl. Edling, ker je nadškof Attems od starosti opešal. Sprejeli so ga župnik, kaplan in verniki, spremljali so ga v cerkev, kjer ga je župnik pokadil, on pa je na kratko spregovoril, odmolil pred Sv. Rešnjim Telesom pet Očenašev in dal sv. blagoslov. Po molitvah na grobovih je pregledal bogoslužne predmete in arhiv ter zaslišal tam živečega zaslužnega dekana iz Leibnitza g. Janeza Dominika Furlani, ki je izjavil: »G. župnik vestno opravlja svojo dolžnost. Proti njemu nimam nič slabega povedati. Tudi kaplan je dober in skrben, a slabotnega zdravja. Ljudstvo si želi božje besede in pogosto prejema sv. zakramente.« Podobno sta izjavila gradiški kaplan Kašper Pelosius in prvaški Valentin Comelli. Po birmi je škof šel v Renče.

Leoni je dobil naslednika Janeza Krst. Malič. Rodil se je v Petzenstein in je bil kaplan v Devinu ter Šempetru. L. 1789 je po smrti ločniškega župnika vložil na cesarja prošnjo za Ločnik, a ni uspel, ker je imel že 53 let. Na mesto pok. Štefana Kemperle je prišel v Ločnik poznejši tržaški škof Anton Lenardič.

9. **Posebne vrste župnik** je bil Janez Kenda

iz Podmelca, posvečen 1794, kaplan v Nemškem Rutu, Podmelcu in Tolminu, nato ročinjski vikar, 21. X. 1810. ustoličen v Prvačini. Komaj je nastopil službo, je dobil njegov »uporni« kaplan Franceschini od škofije ukaz, naj se v petih dneh preseli na novo mesto ali pa naj Prvačino zapusti brez upanja, da bi še kdaj dobil kak beneficij v tej škofiji. Kenda se je prepiral tudi s farani. Menda je bil on edini župnik, ki je s kaplani delal pisano pogodbo. Za zgled naj bo tale:

»Dano v prvaškem župnišču 11. 9. 1812. Pogodba, sklenjena med župnikom in kaplanom glede medsebojne pomoči. Č. g. Janez Ličen iz Rihemberga je 12. X. 1811 v 25 letu starosti nastopil kaplansko službo v Prvačini pod temi obveznostmi, ki si jih bo prizadeval točno izpolnjevati, ker drugače pogodba izgubi veljavo. 1) Svojemu župniku bo v duhovnih zadevah brezpogojno služil, pokoril se bo njegovim odredbam in ukazom glede bogočastja o praznikih in delavnikih brez vsakega obotavljanja in slepomišljenja ali celo osporavanja. Cerkevno predstojništvo naj se upošteva! Zaradi tega, naj si ne drzne storiti ničesar ne v cerkvi ne izven nje brez izrecnega ali vsaj tihega župnikovega privoljenja; vrhu tega se bo varoval nameravati ali storiti kaj v župnikovo škodo. — 2) Ne sme iti zdoma niti v mejah župnije, ne da bi to prej povedal župniku. Tega se bo držal tudi, če bi šel na sprehod za zabavo po njivah; v tem slučaju mora opozoriti vsaj cerkovnika, da ga v potrebi poišče. Ni mogoče naštetih vseh slučajev, na katere je vezan. Zadostuje, da zavisi povsem od župnika, ki ga vodi, podpira in vzdržuje. —

Otroci kolonije SLOKAD iz Trsta na sprehodu; v ozadju v sredini dom počitnic v Dragi (1981)

župnik se od svoje strani obvezuje 1) da mu bo v priznanje službe in pokorščine dajal hrano opoldne in zvečer, kakršno mu pač more dati in jo sam uživa. Kaplan izgubi pravico do hrane, če ne pride ob določeni uri k mizi, razen v slučaju bolezni. Enako se mora ravnati, če odide domov ali v Gorico ali kamor koli. Noben izgovor ne velja. Mlad je, župnišče ni daleč, župnik bi se vedno rad kaj pogovoril z njim in potrebuje tudi kakšnega razvedrila, da ne bo vedno sameval kot vrabec na strehi. — 2) Ne iz navade ali juridične dolžnosti, marveč po lastni volji se župnik obvezuje izplačati kaplanu »ad personam« vsako leto enkrat ali večkrat po 10 goldinarjev s pogojem, da kaplan opravi v Zaloščah določene maše za žive in mrtve. Ta pogodba mora veljati pred sodiščem in izven njega in jo lastnoročno podpisujeva ter izjavljava, da sva pripravljena izpolnjevati vse, kar vsebuje. Jan. Ličen, Jan. Kenda l. r.»

Župnik Janez Kenda je 10. 4. 1823 vložil prošnjo za šempetersko župnijo, katere pa ni dobil, pač pa so mu naložili v upravo še Vogersko. Od kapi zadet je umrl v 64. letu starosti. Upravitelj je postal Janez Cheru in za njim župnik Matija Madon do 1851. Njegovi kaplani so bili: Franc Kovačič, Valentin Doljak, pozneje vikar v Cepovanu in potem v Gorjanskem, Janez Kodermac, Janez Šavli, Janez Hoban, Alojzij Maurizh, Štefan Doljak, ki je postal vikar v Štma-vru in umrl kot župnik in dekan v Devinu, ter Karel Fabiani.

10. Ej, te procesije! Največ jih je bilo v Šempasu. Prvačina jih je imela 15 poleg poletnih okoli cerkve in še onih za posebne potrebe. Hodili so v Gradišče, v Zalošče, na Vogersko, Selo pri Batujah, v Mlin, na Kostanjevico pri Gorici, na Vnebohod v Kostanjevico na Krasu, po večernicah najprej k sv. Ivanu v Devin, za Binkošti na Vitovlje, potem na Sv. goro, k sv. Roku »Podturnom« v Gorici in v Črniče.

Obletnico posvečenja cerkve so obhajali pred godom sv. Jerneja, v Zaloščah prvo nedeljo po Razglašenju, na Gradišču prvo postno nedeljo. Velike težave so imeli župniki, kadar ni bilo kaplana. Na Gradišču je bilo treba maševati vsako tretjo soboto v mesecu, na vse Marijine praznike in na dan sv. Antona Puščavnika. Osem maš so imeli v Zaloščah, kvatrne nedelje na Vogerskem. Ustanovnih maš je bilo 241.

Ko je cesar Jožef II. razpustil več samostanov, so porabili mlajše redovnike v dušnem pastirstvu. Ob tisti priložnosti je predložil župnik

Mallig »Odločitev na Konstitucijo Nj. Vel. cesarja o beraških redovnikih, ki naj se nastanijo po župnijah. V skladu s Konstitucijo želim in prosim podpisani, naj se nastavi pomočnik v Prvačni, toda zastonj, ker mu jaz ne morem dati hrane ne stanovanja; župnišče je namreč tesno in se bo kmalu porušilo, če se ne popravi, kot sem že prosil Vis. Pokraj. Drž. Urad. Podpore mu ne morem dati; odkar sem nastopil službo, dohodki župnije niso bili zadostni in kraju primerni, še manj so pa danes, ko so po višjih odredbah prenehali in se vsak dan manjšajo, župniku pa se nalagajo nova bremena. Sicer govorim vpričo Gospoda, da župnija nujno potrebuje pomočnika, ker ni mogoče, da bi vsi verniki hodili k eni sami maši in da bi župnik sam, tudi če bi ne smel nikdar zbolet, upal vsem deliti svete zakramente in razlagati verske resnice. Župnija je silno težavna, hiše so zelo raztresene, blata je vedno veliko, hudournikov ni mogoče prebroditi brez konja; zato mora biti kaplan mlad, močan, zdravih prsi in krepkih nog. Moje besede morda niso verodostojne. Naj se zatorej ugotovi, kakšno je župnikovo stanovanje, kako veliko in varno je, koliko znašajo prebendarni dohodki. V Prvačini 24. febr. 1789. Jan. Krst. Mallig, c. kr. župnik.«

Vse prošnje so bile brezuspešne. Kaplani so bili zelo redki, župnik pa je hodil izmenoma ob nedeljah na Gradišče in v Zalošče, ko so mu dovolili maševati dvakrat isti dan. Večinoma so hodili peš, malokdo je imel konja.

11. Pokopališče. Kot povečini drugod, so tudi v Prvačini imeli pokopališče okrog cerkve, čisto med hišami. Jožef II. je odredil, naj bodo božje njive daleč od stanovanj. Družina dr. Ivana Petroviča si je pod cerkvenim gričem blizu starega župnišča zgradila grobnico, nad njo pa kapelo sv. Križa. Ko so prihajali iz Gorice ponovni pozivi, so izvršili cesarjev ukaz, čeprav z velikim oklevanjem in obzidali Petrovičevo grobnico, da bodo tam pokopavali, potem ko so položili v cerkveno kripto župnika Štefana Batiča. Župnik je 19. junija 1789 dobil ukaz, naj takoj blagoslovi novo pokopališče in naj si »14 dni potem ne drzne nikogar več pokopati ob cerkvi »pod Marijo dvajsetih tolarjev«. Ze po 20 letih so morali prostor povečati, doktorjeva grobnica in kapela pa sta ostali. Zaloščani pa so ohranili pokopališče okoli cerkve, ker tam ni bilo hiš blizu.

12. Stanovanja dušnih pastirjev. Skoro neverjetno je, da so mogli župniki živeti v prepro-

sti hišici pod prvaškim gričem, na katerem je stala župnijska cerkev. Od župnišča do cerkve je precej klanca, ki ga je bilo treba prehoditi večkrat na dan. Noctua je pisal že leta 1594 o svojem stanovanju takole: »Je to usedlina pod gričem, na katerem stoji zidana hiša pod obročem Prvačine, pokrita s temnimi strešniki; ima kuhinjo, shrambo in eno sobo, spodaj pa pritličje in hlev.« Ni čuda torej, če ni bilo tam prostora za kaplana! Pa tudi kaplan si je zaslužil vsakdanje košilo in večerjo že samo s tem, da je hodil tako daleč.

Ta stara stavba je polagoma razpadala, ker se je v burnih časih obnova zavlekla. Razni župniki so ponovno prosili in silili, naj se kaj ukrene, da bodo imeli dostojno stanovanje in ne bodo v večnem strahu, da se jim hiša posuje na glavo. Ker se je stvar zavlačevala, je župnik Matija Madon leta 1846 najel za letnih 120 goldinarjev obširno hišo dr. Petroviča, ki je stala pod cerkvijo na južni strani. Naslednje leto je lastnik popustil na letnih 100 goldinarjev. Vendar je naslednik Blaž Madon nekaj časa zopet stanoval v stari spodnji hiši, dokler se ni župnik Anton Merkel nastanil v Gorjupovi hiši ob cerkvi, ker se je bal, da se staro župnišče podere. Naposled so vendarle kupili Petrovičevo hišo, ki je postala za vedno župnišče, dočim je staro razpadlo in so ga pozneje nekoliko prezidali ter spremenili v hlev in shrambo orodja. Gorjupova hiša ob cerkvi je postala iz nekdanje kaplanije mežnarija, vendar je ohranila ime kaplanija.

13. Zadnji dušni pastirji. Po Madonovi smrti je upravljal župnijo Janez Ev. Mosettich, doma iz Bilj, pozneje profesor bibličnih ved in vzhodnih jezikov v osrednjem bogoslovnem semenišču, kjer je poučeval do 1846, nakar je prostovoljno zapustil mesto in odšel za pet let misijonarit v Severno Ameriko. Ko se je vrnil, je upravljal nekaj časa Črniče in Prvačino, postal nazadnje dekan goriške stolne cerkve ter vrhovni šolski nadzornik v Gorici, kjer je umrl 7. avgusta 1863 in našel pokoj, ki ga ni mogel najti v življenju.

V zapisniku piše: »2. maja 1852 sem jaz podpisani Blaž Madon slovesno sprejel upravo prvaške župnije kot naslednik tako dobrega strica Matije Madon. Najprej sem bil vojaški kaplan Lombardske legije pešcev št. 43 cesarske armade in vojni mornariški kurat. Dne 20. maja 1848 sem dal slovo vojaški službi in bil za tri leta kurat sv. Križa v Lokavcu.« Po 12 letih je odšel na župnijo v Sempas. Njegov kaplan Andrej Kacin je postal šebreljski župnik, naslednik Jo-

žef Gabrijelčič pa je kmalu odšel v višje šole na Dunaj, tam postal doktor bogoslovja ter nazadnje profesor in spiritual v osrednjem semenišču. Za njim je prišel iz Sempasa Anton Merkel, ki je bil dolgo brez kaplana in je moral zato klicati pomočnika iz Gorice. Zaradi boleznij je pustil Prvačino in je kot »parochus deficiens« živel v Solkanu, kjer je umrl 1879. Na njegovo mesto je stopil Janez Ev. Kolavčič, ki je s kaplanom Mihaelom Vugo upravljal župnijo takrat, ko je bilo to pisano.

Metevž Noctua je naštel 600 duš v celi župniji, Kolavčič pa že 2.000 in je zato imel dva kaplana, katerih eden je stanoval v Prvačini, drugi pa na Gradišču, kamor so se bili svojevoljno nastanili kaplani že leta 1826. Dela je bilo na pretek, saj je bilo samih Bratovščin nič koliko. Že Noctua jih našteva: Male sestre sv. Urše, ki jih vodi Katarina Gregorig; Mali bratje sv. Frančiška, voditelj Jakob Furlani; Urša Furlani vodi Odrasle sestre sv. Katarine; poročene v varstvu sv. Apolonije vodita Cecilija in Urša Černe. Odrasli bratje so pod varstvom sv. Antona, poročene može varuje sv. Silvester. Potem so bili še Bratje sv. Andreja, Sobratje krščanskega nauka itd. Vse te bratovščine je zatrl cesar Jožef II., a so jih potem polagoma obnavljali, ko so nastopili Cerкви manj nasprotni časi. Sveto Rešnje Telo so smeli hraniti samo v prvaški župnijski cerkvi. Šele 11. decembra 1806 je nadškof dovolil, da ga smejo hraniti tudi na Gradišču.

Od 1450 do 1879 je vilo vsega skupaj 21 župnikov in okoli 47 kaplanov, med katere so všteti tudi tisti, ki so bivali na Gradišču. Naj počivajo v mirul Amen.

Slovenski klobuk v grbu Slovenske krajine (iz Valvasorjeve Slave vojvodine kranjske)

Pred šestdesetimi leti

Prve parlamentarne volitve v Julijski krajini

Po razpadu Avstro-Ogrske novembra 1918 je Italija dobila pravico, da v imenu antante, tj. zavezniških sil, ki so se bojevale proti Avstriji, zasede ozemlje, ki so ji ga iste sile bile obljubile z londonsko pogodbo aprila 1915 (razen ZDA, ki tega leta še niso pristopile na stran protiavstrijske koalicije). Na tem ozemlju med Sočo in Postojno, ki so ga italijanski uradni krogi začeli imenovati Venezia Giulia, Slovenci pa najprej Julijska Benečija in nato Julijska krajina, je po avstrijskem ljudskem štetju iz leta 1910 prebivalo 466.730 Slovencev in Hrvatov ali 50,2 odstotka celotnega prebivalstva.

Po dve leti trajajoči okupaciji je prišlo do podpisa rapalske pogodbe med Italijo in Jugoslavijo, po kateri je ozemlje Julijske krajine bilo dokončno priključeno Italiji (5. januarja 1921). Tako so se primorski Slovenci in istrski Hrvati proti svoji volji znašli v okviru italijanske države kot pravi narodni manjšini, a brez vsakršnih mednarodnih jamstev za njuno zaščito.

Že italijanske zasedbene oblasti, tako vojaške kot civilne, so slovesno zagotavljale, da bodo spoštovale pravice in tradicije Slovencev ter Hrvatov. Kako so dejansko spoštovale te svečane obljube, nam pričajo konfinacije številnih slovenskih in hrvaških izobražencev v notranjost države in celo na Sardinijo, razna nasilja nacionalističnih in porajajočih se škvadrističnih skupin nad našimi ustanovami, med temi požig Narodnega doma v Trstu 13. julija 1920.

Avgusta 1919 so se razne nemarksistične politične skupine, ki so takrat delovale med Slovenci na Goriškem, v Trstu in Istri združile v enotno Politično društvo Edinost, kateremu so se pridružili tudi istrski Hrvati, da bi ta-

ko čimbolj učinkovito zaščitili jezikovne in šolske pravice.

Slovenski socialisti so v tistem času zastopali stališče, da se bo narodno vprašanje lahko rešilo le v pričakovani revoluciji. Italijanska socialistična stranka je zgolj načelno zagovarjala pravico narodov do samoodločbe. To stališče je po razcepu socialističnega gibanja (januarja 1921 v Livornu) prevzela na novo ustanovljena Komunistična partija Italije.

Politično društvo Edinost si je s svojo reorganizacijo postavilo nalogo politično predstavljati slovensko in hrvaško narodno skupnost v Julijski krajini pred oblastmi in večinskim narodom sploh. Zato je izdelalo načrt za spopolnitev svoje organizacije na terenu in postavilo temelje gospodarsko-socialnemu programu. V tem pogledu so zelo konkretne predloge izdelali duhovnik Virgilij Šček, dr. Jože Bitežnik, dr. Engelbert Besednjak, Ivan Rejec in drugi predstavniki iz vrst krščansko-socialne struje na Goriškem.

V ideološka in svetovnonazorska vprašanja Edinost ni direktno posegala, ker je hotela biti odprta vsem narodno zavednim Slovincem in Hrvatom.

Ustanovitev

Jugoslovenske narodne stranke

Ko so se bližale prve volitve v italijanski parlament (poslansko zbornico), ki jih je vlada razpisala za 15. maj 1921, je društvo Edinost za nastop na volitvah ustanovilo Jugoslovensko narodno stranko, pod imenom katere naj bi Slovenci in Hrvati samostojno nastopali.

Rimska vlada je Julijsko krajino razdelila na tri volilna okrožja: mesto Trst (ki naj bi izvolilo štiri poslance),

Dr. Engelbert Besednjak

goriška pokrajina (dodeljenih ji je bilo 5 poslanskih mest) in Istra (šest poslanskih mest).

Kandidatne liste so predložile naslednje stranke in skupine strank: Italijanska ljudska stranka (predhodnica današnje KD), Italijanska republikanska stranka, Italijanski nacionalni blok, Italijanska socialistična stranka, Komunistična stranka Italije in Jugoslovenska narodna stranka.

Italijanski nacionalni blok je bil sicer drugod po Italiji začasno volilno združenje različnih manjših političnih skupin, pri nas pa si je zaradi »slovanške nevarnosti«² zadal nalogo, da dokaže italijanstvo priključenih krajev. Vanje se je spretno vključilo tudi fašistično gibanje, ki je za nosilca v tržaškem okrožju vsililo znanega Francesca Giunto, ki se je bil proslavil pri požigih slovenskih ustanov, zlasti še Narodnega doma v Trstu.

V Julijski krajini se je Italijanska socialistična stranka predstavila v vseh okrožjih, toda zaradi razcepa v Livornu je bila zelo šibka, ker se je večina članov, tako italijanskih kot slovenskih, opredelila za odcepljeno Komunistično stranko Italije. V tržaškem okrožju je kandidirala samo Italijane, v goriškem in istrskem okrožju pa tudi slo-

venske in hrvaške člane, vendar v glavnem malo znane osebnosti.

Volitev se je udeležila tudi meseca januarja ustanovljena Komunistična stranka Italije, toda brez kakega posebnega navdušenja, ker je v njej bila zelo močna struja tako imenovanih astenzionistov, ki je zagovarjala bojkotiranje volitev, češ da je bolj primerno, da se proletariat ne udeležuje volitev v meščanske ustanove. Takšno stališče je zagovarjal sam vsedržavni tajnik stranke Amedeo Bordiga.

KPI je predložila kandidatne liste v vseh treh volilnih okrožjih Julijske krajine. Tudi ona ni v tržaškem okrožju kandidirala nobenega slovenskega člana, v goriškem pa Jožeta Srebrniča in v istrskem Ivana Regenta.

Kandidati JNS

Jugoslovenska narodna stranka se je udeležila volitev v vseh treh okrožjih in si za volilni znak izbrala lipovo vejico. V goriškem okrožju so kandidirali: dr. Josip Vilfan (predsednik političnega društva Edinost), duhovnik Virgilij Šček, dr. Karel Podgornik iz Gorice, Josip Lavrenčič iz Postojne in Franc Poljanec iz Idrije. V tržaškem okrožju: dr. Edvard Slavik, Matej Josip Zlobec, Ivan Kjuder in Hinko Perlot.

Virgil Šček

Dr. Josip Vilfan

Kandidati v istrskem okrožju so bili: dr. Josip Vilfan, dr. Ulikse Stanger, Ivan Stari, dr. Stojan Brajša, Fran Flego in Tone Herak.

Volilni boj je potekal v zelo razgretim ozračju, ki so ga spremljali fizični napadi, nasilja in ustrahovalni pohodi fašističnih skupin. Največ takšnih dejanj so fašisti izvršili v istrskem okrožju in v okolici Trsta, manj na Goriškem.

V kakšnih razmerah so potekale volitve, nam opisuje protestni program, ki ga je Politično društvo Edinost poslalo ministrskemu predsedniku Giolittiju:

»Podpisano Politično društvo Edinost se obrača naravnost na Vašo excelenco, da takoj z vso energijo ukrenete potrebne korake; zakaj protislovansko strahovanje v Istri zavzema že katastrofalen obseg. Krajevna oblastva ne podvzamejo ničesar, da bi strahovanje preprečila ali kaznovala. Fašistovske organizacije pustošijo vso deželo z namenom, da bi preprečila Slovanom vršitev volilne pravice. Vidnejše osebe, zlasti duhovniki in učitelji, so izven zakona in se brez usmiljenja preganjajo. Velikemu številu izmed njih so fašisti preiskali stanovanja in jih tudi osebno preiskali, jim opustošili stanovanja, sežgali pohištvo, odnesli listine ter povzročili, da so se te osebe zlostavljale. Fašisti tudi lovijo slovanske

glasovnice in grozijo osebam z ubojstvom. Pretijo, da bodo razdejali cele vasi. Posebno težka dejanja te vrste so se izvršila v Dekanih, Kopru, Ospu, Sv. Petru, na Piranščini, Črnem kalu, Kiringi, Kaldjeru in Puli. Z ogorčenjem protestiramo in zahtevamo takojšnje posredovanje državne oblasti, preden pride do skrajnih posledic. Za Politično društvo Edinost Vilfan« (Edinost 13. maja 1921).

Podoben protest zaradi nasilstev na dan volitev je poslala Socialistična stranka civilnemu komisarju v Kopru.

Posebno burni so bili nekateri dogodki na Koprskem. V Ospu so volilne operacije potekale v redu ob veliki udeležbi volilcev, čeprav so s požigom nekaj hiš v Mačkoljah hoteli ustrahovati ljudi. Pod večer 15. maja so v spremstvu redne vojske fašisti prišli v Osp, vdrli na volišče in zažgali glasovnice. Več moških so odpeljali s seboj in jih nekaj dni pridržali v priporu. Še prej, podnevi, so streljali na nekega domačina in ga ubili.

Najhujši incident pa je bil v Marezigah pri Kopru, kjer so fašisti ob pasivnosti karabinjerjev hoteli izzvati volivce s streljanjem, pri čemer so ubili enega moškega. V spopadu z razjarjenimi domačini so bili štirje fašisti ubiti. Za ta upor je bilo 18 oseb iz Ma-

Dr. Karel Podgornik

rezig obsojenih na kazen od osem mesecev do osem let zapora.

Po volitvah so vse protifašistične stranke zahtevale razveljavitev volitev, a brez vsakršnega uspeha.

Protest proti nasilju ob volitvah 15. maja 1921 je objavil tudi tedanji tržaško-koprski škof Angelo Bartolomasi in sicer v škofijskem listu. Na to pritožbo je javno odgovoril sam papež Benedikt XV. s pismom, v katerem je izrazil svojo žalost in solidarnost s slovenskimi in hrvaškimi duhovniki zaradi krutega preganjanja in drugih surovosti, ki so jih morali pretrpeti.

Izidi v treh okrožjih Julijske krajine

Stranke	štev. glasov	%
JNS	48.785	34,00
Ital. nacion. blok	48.888	34,08
Komunisti	20.474	14,27
Socialisti	12.143	8,45
Republikanci	8.526	5,94
Ljudska stranka	5.648	3,34

MI-RIC

Slovenski duhovniki v Ekvadorju

Sredi minulega poletja nas je obiskal g. Venceslav Rijavec, slovenski duhovnik, ki že 30 let deluje v južnoameriški državi Ekvador. Imeli smo z njim daljši razgovor ter zvedeli marsikaj. To bo gotovo zanimalo tudi naše bralce. Lahko bi rekli, da gre za majhno »slovensko epopejo« v daljnem Ekvadorju. Pogovor se je razvil približno takole:

Gospod Vence, najprej nam povejte kaj splošnega o Ekvadorju.

Zelo preprosto! Poglejmo najprej zemljevid Južne Amerike. Ekvador leži ob Tihem oceanu in je kot klin zabit med dvema večjima državama, ki sta Perú in Kolumbija. Ekvador spada med

V Julijski krajini je bilo izvoljenih 15 poslancev, od katerih je 8 pripadlo Italijanskemu nacionalnemu bloku. Jugoslovenska narodna stranka je izvolila v rimsko zakonodajno zbornico 5 poslancev, komunisti dva poslanca, ostale stranke (Socialistična, Ljudska in Republikanska) pa nobenega, ker niso dosegle predpisanega količnika.

JNS je kar štiri poslance izvolila v goriškem volilnem okrožju. To so bili Josip Vilfan, Virgilij Šček, Karel Podgornik in Josip Lavrenčič. Peto poslansko mesto je JNS dobila v istrskem okrožju. Tu je bil po preferenčnih glasovih izvoljen Josip Vilfan, izvoljen tudi v goriškem okrožju. Zato je mandat odstopil v korist zastopnika Hrvatov dr. Uliksa Stangerja.

V tržaškem volilnem okrožju so bili izvoljeni trije kandidati Nacionalnega bloka (Francesco Giunta, Giovanni Benelli in Fulvio Suvich), na listi KPI pa Nicola Bombacci.

Izidi v Trstu niso povoljni za JNS, ker ni prejela zadostnega števila glasov za en poslanski mandat. Prejela je namreč 2.930 glasov.

najmanjše južnoameriške države, meri pa 280.000 kv. km, tj. približno toliko kot Jugoslavija.

Glavno mesto je Quito (izg. Kito), ki je v višini 2800 m, kar odgovarja višini našega Triglava. Ker je mesto prav v bližini ravnika (ekvatorja), je država dobila ime Ekvador. Še pred nekaj desetletji je bilo mesto razmeroma majhno s špansko kolonialnimi značilnostmi. Zdaj pa se je razvilo v vele mesto s približno milijon prebivalci. Ves Ekvador ima nad pet milijonov ljudi. Po večini so to pravi Indijanci ali mestici (mešanci). Le 10 % je belcev, ki so potomci španskih »conquistadorjev« (tj. osvajalcev), kajti druge evropske emigracije v Ekvadorju sploh ni bilo.

Venceslav Rijavec na obisku pri Mirku Rijavcu

Kako zgleda dežela v svojih zunanjih obrisih?

Zemljepisno pa tudi klimatično bi deželo lahko delili v tri pasove, ki tečejo vzporedno od severa proti jugu.

Prvi pas v širini okoli 200 km zavzema pokrajine ob Tihem oceanu. V glavnem je to gričevnata pokrajina, proti zahodu pa se naglo vzpenja proti Andom. Podnebje je tipično tropsko. Vročina traja vse leto, vendar so razlike med tako imenovano suho in deževna doba.

V suhi dobi (od maja do decembra), ki ji domačini pravijo »verano« (poletje) nikoli ne dežuje. Pač pa od morja neprestano pihajo vetrovi, tako da je to razmeroma hladen in recimo tudi zdrav letni čas. Vsa narava zadobi videz suhe afriške savane. Zeleni ostanejo le čudni stebri »kapoka«, to je drevesa v čudni obliki debele steklenice, iz katere štrlijo človeški roki podobne veje. Drevo je puhlo (brez lesa), pač pa nudi zelo blago rastlinsko volno.

Deževna doba (od januarja do maja), ki ji domačini pravijo »invierno« (zima) je zelo neprijetna. Dežuje skoro vsak dan, večkrat tudi v obliki tropičnih nalivov. Vročina postane zaradi sopenje neznosna. Množijo se komarji in

drugi mrčes. Ceste in poti, v kolikor niso asfaltirane, postanejo neuporabne.

Ljudstvo se v tem pasu preživlja zlasti z rižem, koruzo, mandioko, za izvoz pa gojijo sladkorni trs, kavo in kakao. Seveda imajo tudi živino in druge domače živali. Prav v tem okolju živimo vsi slovenski duhovniki, ki trenutno delujemo v Ekvadorju.

Drugi pas sestavljajo visoke planote andskega gorskega sistema. To je osrednji del Ekvadorja, kjer živi, zaradi zdrave klime, večina prebivalstva. Pa tudi s turističnega vidika je pokrajina silno zanimiva. Vrstijo se vršaci ekvadorskih Andov. Kar 25 jih presega višino 5000 metrov; od teh je 18 delujočih ognjenikov. Že slavni Humboldt je imenoval cesto, ki gre od severa proti jugu po sredi Ekvadorja »Bulvar ognjenikov«. Rastlinstvo je na splošno bolj revno. Največ je kaktusov in agav. Od drevja opazimo do višine 3000 metrov samo iz Avstralije uvoženi evkalipt. Ljudje živijo predvsem od ječmena in krompirja (to je njegova domovina!), ki ga gojijo na pobočjih in terasah.

Tretji pas je na vzhodu države, to je pokrajina, ki od Andov pade proti Amazonski nižini. Je še malo obljudena, težko dostopna divja dežela, kjer še sedaj živijo primitivna indijanska plemena. Rastlinstvo je bujno (pragozdovi), ker je tu huda vročina in obilica vlage celo leto. Tu je pred leti misijonaril naš rojak Mirko Rijavec.

Pa bi nam povedali še kaj malega iz zgodovine Ekvadorja!

Pred odkritjem Amerike in prihodom Spancev je dežela, ki jo danes imenujemo Ekvador, bila sestavni del veličastnega cesarstva, ki so ga v Južni Ameriki ustvarili Inki. V domačem, kečuanskem jeziku se je cesarstvo imelovalo Tahuantinsuyu, kar pomeni Dežela štirih kraljestev. Ekvador je spadal v »Činčaj-Suyo«, to je v »Severno kraljestvo«. Zadnji inkovski cesar je bil Atahualpa, ki se je rodil prav v Quito; bil je tako rekoč Ekvadorec. Uprl se je bratu Huaskarju, ki je vladal na jugu (Cuzco-Perú), ga premagal in se sam razglasil za cesarja. Potem pa je, kot

je splošno znano, padel v roke Špancev, ki so ga na izdajalski način umorili.

Španci so pokrajino podredili španskem podkralju v Novi Granadi v današnji Kolumbiji. V tristo letih španske kolonizacije je Ekvador malo napredoval. Omeniti pa moram, da so Španci v Quito zgradili nekaj izredno lepih poslopij, zlasti cerkva, da jih prištevajo med najlepše vzorce španskega baroka.

Po Napoleonovih vojnah v Evropi je Špancem v Južni Ameriki odklenkalo. Venezuelski junak Simon Bolivar je osvobodil vse severno ozemlje od Atlantika do Pacifika. Želel je sicer, da bi to ozemlje pod imenom Gran Colombia sestavljalo eno samo državo. Toda po njegovi smrti (1830) se je dežela razcepila v tri republike, v Venezuelo, Kolumbijo in Ekvador.

In kaj je neodvisnost prinesla Ekvadorju?

Mnogo let nič dobrega. Dežela ni bila pripravljena na samovlado. Nemiri in revolucije so si sledile druga drugi. Vladala je nesposobnost in oblastželj-

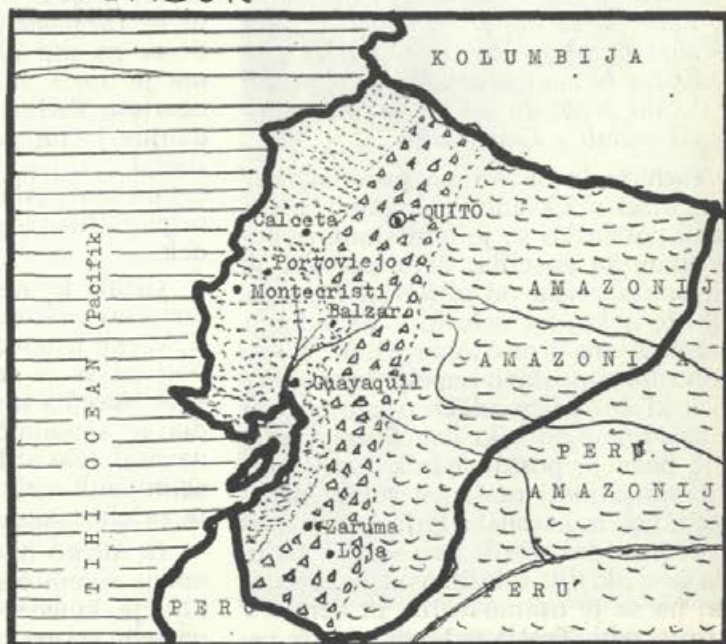
nost majhnih ljudi, dokler ni v ekvadorsko zgodovino posegel pravi velikan. Bil je to Gabrijel García (izg. García) Moreno, globoko veren katoličan, učen, bister in preudaren, če treba pa tudi odločen in drzen.

García je vpeljal v državni ustroj temeljite in učinkovite reforme. V ta namen je poklical francoske strokovnjake. Nasprotniki mu še danes očita-jo, da je hotel napraviti iz Ekvadorja nekakšen francoski protektorat. Dejansko se je takratni francoski cesar Napoleon III. živo zanimal za Latinsko Ameriko; ne pozabimo, da je tudi podpiral cesarja Maksimilijana v Mehiki.

García je začel z gradnjo prvih cest in prvih železnic; ustanovil je mnogo višjih in srednjih šol in sploh skrbel za ljudsko izobrazbo. Bil je prvi državnik na svetu, ki je posvetil svojo državo Srcu Jezusovemu.

Ekvadorci so skozi desetletja upali, da ga bo Cerkev prištel k blaženim, a ta možnost postaja vedno manj verjetna, ker je bil v svojem, sicer iskrenem prizadevanju, večkrat prestrog ali celo nasilen. Umrl je pod bodalom za-

ECUADOR

Zemljevid
območja delovanja
slovenskih duhovnikov
v Ekvadorju

rotnikov (5. avgusta 1875). Po njegovi smrti je politično nihalo v Ekvadorju prešlo v nasprotno skrajnost. Antiteza Garcíe je bil Eloy Alfaron, nepismeni gverilec, ki si je izvojeval vrhovno oblast ter izpeljal s še večjim nasiljem laizacijo dežele.

Razsipal je državno imovino, tako da so se njegovega despotizma vsi naveličali. Lastni pristaši so ga zapustili, razkačena množica pa je njega in njegove brate dobesedno raztrgala in na javnem trgu v Quitu 1912 sežgala. Mimogrede naj povem, da se je Eloy Alfaro rodil v mestecu Montecristi, kjer zdaj že 30 let uspešno župnikuje naš rojak Milan Palčič.

Kako pa je s politiko danes?

Živimo v še kar urejenih razmerah. Sedanja vlada je med redkimi v Latinski Ameriki, ki je bila zakonito in demokratično izvoljena. Pred nekaj meseci se je predsednik Roldos smrtno ponesrečil z letalom; nadomestil ga je podpredsednik, ki je demokristjan. Imeli smo težave s Perujem zaradi meja, toda do vojne ni prišlo. Seveda, tudi pri nas se hudo občuti gospodarska kriza, ki je zajela ves svet.

Povedali ste o Ekvadorju na splošno. Zdaj pa še kaj o sebi in o drugih slovenskih duhovnikih, ki tam delujejo. Predvsem bi radi vedeli, kako je sploh prišlo do tega, da so se nekateri slovenski podali v Ekvador?

Vseh podrobnosti ne poznam, ker sem prišel v Ekvador naknadno, to se pravi, potem ko se je tam skupina duhovnikov že naselila. Prva pobuda je nedvomno prišla od g. Mirka Rijavca, ki je že nekaj let deloval v Ekvadorju kot salezijanski misijonar. G. Mirko je v Ekvadorju postavil temelje za tri ustanove, ki še danes odlično delujejo, to so najprej mladinski list »Luz« (Luč), ki je pozneje postal tednik župnije in je danes najbolj razširjen verski list v deželi; potem katoliška knjigarna v Quitu, ki prav tako nosi ime »Luz«. Delovala je v okrilju salezijanskega zavoda, zdaj pa se je osamosvojila in deluje v lastni stavbi. Tretja ustanova pa je ve-

lik salezijanski zavod v mestecu Zaru-
ma na jugu. Dodal bi še četrto njegovo delo: prihod slovenskih duhovnikov v Ekvador.

O tem prihodu vem, kar mi je g. Mirko, ko me je obiskal pred tremi leti, sam pripovedoval. Leta 1945 je g. Mirko na povabilo g. Janeza Hladnika obiskal Argentino. Druga svetovna vojna se je komaj končala, pa ga je g. Hladnik opozoril na nujnost, da se nekaj naredi za vse tiste Slovence, ki jih je vojna vihra pregnala iz domovine. G. Rijavec si je najprej zamislil pravo slovensko kolonijo na vzhodu Ekvadorja, ki še danes nudi sicer bogata, vendar težko dostopna področja. V ta namen je govoril z obrambnim ministrom polkovnikom Manchonom, ker so bila tista področja pod upravno kontrolo vojske. Dejansko bi bilo to ministrstvo, ki razpolaga z vsemi napravami za hitro mobilizacijo (šotori, komunikacije itd.) najbolj sposobno, da tak načrt tudi izpelje. Polkovnik Mancheno je predlog z navdušenjem sprejel ter imenoval višjega oficirja, da stvar natančneje preuči.

Potem pa se je zgodilo nekaj povsem nepričakovanega. Polkovnik Mancheno je neko noč sprožil vojaški udar in se razglasil za predsednika države. Stvar pa mu ni uspela. Vsa dežela se mu je uprla, niti vojaške posadke mu niso vse sledile. Po tritedenskem »vladanju« je bil primoran na umik in je zbežal v tujino. Jasno, da s takim pečatom slovenska kolonija ni imela več priporočljive legitimacije za svoj nastanek.

Ostala je misel, da bi prišli v Ekvador vsaj nekateri slovenski duhovniki. G. Mirko je govoril z raznimi škofi, najbolj pa se je za stvar zavzel jezuitski škof Heredia iz Guayaquila. Škof Heredia je s pomočjo jezuitskih sobratov navezal celo stike z nekaterimi slovenskimi duhovniki v Italiji. In stvar se je začela resno razvijati.

G. Mirko mi je pripovedoval, da se mu je v tem času primerilo čudno naključje, ki sicer ni imelo nič čudežnega na sebi, pa ga je takrat močno prevze-

lo. Ko je namreč zvedel, da se nekateri duhovniki resno pripravljajo, da pridejo v Ekvador in sicer v tako težko škofijo kot Guayaquil, je sam najprej obiskal nekatere župnije, ki jih je škof nameraval izročiti Slovincem. Obisk ga je silno potrl in spravil v pravo duševno krizo. Rekel si je: »Tu je potreben močan misijonarski poklic, ki ga ne moremo zahtevati od navadnega evropskega duhovnika.« Bil je že na tem, da piše v Italijo in ustavi vso zadevo. Zatekel se je k molitvi; spontano mu je iz srca privrela prošnja: »Gospod, če je tvoja volja, da pridejo, daj mi v teh dneh vsaj majhno zunanje znamenje, da bo to v splošno korist vsem!«

Par dni zatem je g. Mirko šel maševat k nekim redovnicam v Quitu, kjer še nikoli prej ni bil. Redovnice so sicer bile Ekvadorke, toda njihov red je bil francoski. Med mašo, ko je odprl tabernakelj, je zagledal na notranji strani vratc v svilo vtakano Srce Jezusovo. Pod sliko pa sta se križali dve zastavi. Ena je bila brez dvoma ekvadorska in druga, kaj naj to pomeni?, je bila slovenska. Jasno, da je redovnica, ki je vezenino izdelala, slabo razporedila barve. Namesto francoske je izšla slovenska zastava. Danes se tudi g. Mirko smeje, a takrat ga je prevzelo. Ali ni bilo to znamenje, ki ga je pričakoval?, se je še enkrat vprašal.

Zanimivo! In kdaj so prišli prvi slovenski duhovniki v Ekvador?

Mislim, da je bilo leta 1948. Prišlo jih je pet, naravnost iz Evrope, eden pa malo pozneje iz Argentine. Ti so: Janez Bukovac, Boris Femc, Andrej Križman, Milan Palčič, Franc Skobè in Ludvik Tomazin.

In kako so se znašli?

Res je bilo hudo. Prav kot je predvideval g. Mirko. Le malo let so vztrajali v škofiji Guayaquil, ker jim škof Heredia ni mogel urediti vsaj tega, da bi bili nastavljeni v sorazmerni medsebojni bližini, da bi se obiskovali in si medsebojno pomagali. Škof Gavilanes iz Portoviejo (izg. Portovjeho) ali Manabí jim je ponujal vsaj pod tem vidi-

kom boljše pogoje. Preselili so se v to škofijo in tu delujejo še danes. Medtem je g. Ludvik Tomazin zapustil Ekvador in šel v Čile, kjer je še danes. G. Franc Skobè je kmalu potem umrl. Brez dvoma je bil to prvi Slovenec, ki ga je sprejela ekvadorska zemlja. V zameno za ti dve izgubi sva prišla v Ekvador g. Julij Čuk in jaz. Skoraj deset let pozneje pa sta prišla iz Kanade še g. Pavel Golia in Mrvar Janez oz. John kakor ga vsi kličejo.

G. Vence, če vam ni nerodno, nam povejte kaj iz vašega prejšnjega življenja.

No, nekam razburkano je bilo. Rodil sem se leta 1923 v Kromberku pri Gorici. Sem torej edini Primorec med slovenskimi duhovniki v Ekvadorju. Moja družina se je morala pod pritiskom fašističnih oblasti izseliti v Jugoslavijo. Moj oče je namreč podpisal znano »Majsko deklaracijo« (tj., da se združijo vsi slovanski narodi v Avstro-ogrski v samostojno državo). Nisem

Župnik Milan Palčič po krstu otroka

imel niti dve leti, ko smo se preselili v Srbijo, na Kosovo. Tu sem obiskoval ljudsko in srednjo šolo. Gimnazijo pa sem dokončal v Smederevu. Začel sem misliti na poklic in se odločil, da postanem duhovnik.

Moral pa sem k vojakom. Služil sem že v novi Jugoslaviji. Ko mi je bilo jasno, da v tistih razmerah ne bom mogel doseči svojega cilja, sem jo mahnil čez grško mejo. Dolgo bi bilo, če bi hotel pripovedovati vse doživljaje jugoslovanskega begunca v Grčiji. Zopet se mi je posrečilo zbežati in prišel sem v Italijo. Cele mesece sem živel in potoval brez ficka v žepu. Prišel sem v Rim, kjer sem se srečal s prvimi znanci. Ti so mi pomagali, da sem vstopil v semenišče v Brixnu na Južnem Tirolskem. Tu je bilo veliko slovenskih semeniščnikov. Leta 1947 smo po želji škofa Rožmana odpotovali v Argentino ter nadaljevali študije v slovenskem semenišču v Adrogué blizu Buenos Airesa. Takoj po mašniškem posvečenju 13. januarja 1952 sva se s sobratom Julijem Čukom podala v Ekvador.

Verjetno so bili tudi za vas začetki zelo težavni?

Točno. To pa še posebno zato, ker je prav tiste dni umrl neki župnik domačin v najbolj oddaljeni in zapuščeni fari. Kraj, ki se imenuje Jama (izg. Hama) je bil prava »jama« pod mnogimi vidiki. Tja me je poslal škof z obljubo čimprejšnje boljše ureditve. Ostal pa sem tam skoraj štiri leta. Že pred odhodom so me ljudje svarili, naj bom previden in pripravljen na vse. Podnebje je bilo izredno toplo in vlažno, ljudje pa na slabem glasu, da si kar sami »režejo« pravico, to se pravi, da so bili umori iz maščevanja na dnevnem redu. Veliko nevarnost je predstavljala strupena golazen, zlasti kače, ki jih je bilo vseh vrst. Pošten in miroljuben duhovnik mi je toplo priporočil, naj ne hodim brez samokresa. To sem tudi storil. Proti človeku ga, hvala Bogu, nisem nikoli uporabil, mi je pa vendar pomagal, da so me začeli spoštovati tudi taki, ki pri drugem občudujejo le hrabrost in moč.

Bi nam morda povedali kakšno dogodivščino?

Zgodilo se je kmalu po mojem prihodu. Ko sem prvič stopil v cerkev, sem skoraj obupal, tako je bila revna, zanemarjena, za božjo službo naravnost nesposobna. Ni bilo niti ene slike, niti enega okraska, nič. Vse je bilo starinsko, napol polomljeno, preperelo. Še sveče so bile prilepljene na oltarno mizo. Prav tako je bilo tudi župnišče. Kmalu sem opazil, da mi bo težka predla še celo za hrano. Mislil sem si: »Vence, huda bo, ne vem, če boš vzdržal.«

Vendar nisem obupal. Začel sem obiskovati hišice, oziroma kolibe in kоче, da vidim, koliko jih je, ki bi bili voljni sodelovati. Prepričal sem se, da je bila večina še kar dobro razpoložena. Našel sem nekega možakarja, ki je bil pripravljen biti moj hišnik in mežnar. Opazil pa sem tudi, da so mnogi predvsem želeli vedeti, če sem se »sporazumel« z nekim »Don Gumersindom«. Očitno je bilo, da bo brez njegovega »pristanka« vsako sodelovanje z domačini zelo otežkočeno. Zvedel sem tudi, da je to človek »hitre« pištole in je že več kot enega spravil na drugi svet. Imel je malo trgovino z najrazlič-

MIRKO MAZORA

DOMOV

*Na Kladjah cerkvice in božja njiva,
pod njo vasica in okolje njeno,
spominov, hrepenenj vse prepleteno,
o njem vsak dan nekje naš človek sniva:*

*Deželica pod Stolom ljubezniva,
pol žitja dal bi zate v zameno,
le eno upam in želim le eno,
da v tebi moje kdaj telo počiva.*

*Amerika, Kanada, Argentina
in drugi v širnem svetu tuji prodi,
roj misli daljne domačije sina*

*čez kontinente z vas, čez morja blodi
in boža tebe, rodna domovina,
čez Matajur saj blodi še odtodi...*

Zupnijska cerkev v Santa Ana. V ospredju spomenik bivšemu predsedniku Ekvadorja

nejšim blagom, od žeblice do piva. Z drugimi besedami, bil je »kacik«, se pravi neuraden, dejansko pa absoluten vaški poglavar.

»Pridobiti ga moram na vsak način,« sem si rekel, »toda ne tako da bi se jaz njemu podrejal (to so baje storili moji predniki) temveč tako, da me pusti pri miru in me spoštuje.«

Priporočil sem se Svetemu Duhu in stopil k njemu. Sprejel me je precej hladno. Omenil sem mu žalosten položaj cerkve in župnišča ter ga vprašal, če je pripravljen kaj prispevati za njuno obnovo. Osorno me je pogledal in mi zabrusil: »Moj prvi prispevek bo ta, da ubijem vašega mežnarja.« Imela sta namreč stare račune in ni mu bilo prav, da sem ga izbral za to službo brez njegovega pristanka.

»To pa ne, sem mu odgovoril, »če se ga dotaknete boste imeli opravka z menoj!« Razvnel se je med nama hud prepir. Potem se je pomiril in nekam skrivnostno brskal pod pultom. Zdelo se mi je, da išče pištolo. Tudi jaz sem stegnil v žep in sicer tako, da je očitno videl, da sem oborožen. Pa ni imel slabega namena. Potegnil je bankovec za sto sukov, mi ga ponudil in rekel: »Cerkvi bom pomagal, vi pa se ne vtikajte v naše zadeve!«

»Ne sprejemam vaše pomoči, dokler mi ne obljubite, da boste pustili mojega mežnarja pri miru. Jaz pa se bom

vtikal v tiste zadeve, v katere se moram kot duhovnik po vesti vtikati.« Zopet je začel tuliti. Potem se je pomiril, potegnil izpod pulta dve steklenici piva in rekel:

»Pijva na najino zdravje in prijateljstvo! Toda ne vtikajte se v naše zadeve!«

»Ne bom pil z vami, dokler mi ne obljubite, kar sem vas prosil.« Sklenil sem, da ne grem iz hiše, dokler se ne vda. In res se je vdal.

»Obljubljam vam, da vas bom podpiral; tudi mežnarja bom odslej pustil pri miru. A to samo zaradi vas!«

Pila sva na zdravje. Mož je držal besedo. Sicer je kmalu potem slabo končal, ker se zaradi druge zadeve ni vdal orožnikom, pa so ga le-ti ustrelili.

Glas, da je novi župnik (in poleg vsega tujec, kar Ekvadorcem zbuja spoštovanje) ugnal samovoljnega »kacika«, se je hitro raznesel daleč naokrog.

»Tega ne bo nihče vlekel za nos,« je bil splošen komentar. Moj uspešen nastop pa je imel neslutene in pozitivne posledice. V štirih letih sem še kar lepo uredil župnijo. Potem pa sem bil primoran, da jo zapustim, ker mi je slaba klima dobresedno izčrpala vse telesne moči.

Ste še kdaj pozneje rabili pištolo?

Proti ljudem nikoli. Pač pa sem z

njo ubil nekaj divjačine in nekaj kač. Naj vam o tem povem sledečo zgodbo!

Jahal sem na konju in se bližal svojemu domu v Jami. Naenkrat opazim, da leži sredi pota neko čudno telo. Zgledalo je kot debela zaokrožena blazina. Konj je postal nemiren in zasluhtil sem, da gre za ogromno kačo. Nisem vedel, ali je živa ali mrtva. Stopil sem s konja in se že približal na tri metre, kar je v primeru takih kač precej tvegana razdalja. Opazil sem, da gre za kačo, ki ji domačini pravijo »ekis«, ker nosi na glavi znamenje, podobno črki iks. Mislim, da je to bila kača, ki jo Francozi na Martiniki poznajo pod imenom »Fer de lans« — »Sulično železo«. To so največje strupene kače na svetu.

Kača se je zganila in trenutno odkrila glavo. Pomeril in sprožil sem samokres. Kača se je divje dvignila, a takoj sem opazil, da ji glava visi ob telesu. Zadel sem jo namreč v vrat. Še malo se je zvijala in obležala ubita.

Ali so tudi vaši slovenski sobrati imeli taka neprijetna, razburljiva srečanja?

Brez dvoma. Vsak izmed nas bi znal marsikaj zanimivega povedati iz svojega misijonskega življenja. Če bi vsakdo zbral nekaj takih spominov in bi jih kdo pozneje uredil v enoten spis, bi to bilo nad vse zanimivo branje.

Se kaj nam povejte iz vašega sedanjega delokroga!

Že več kot 20 let župnikujem v kraju Calceta. To je srednje velik trg z okoli 10.000 prebivalci. Kot župnija spada med važnejše v škofiji Portoviejo (Manabi). Mimogrede naj povem, da se je škofija ustanovila leta 1871 po volji slavnega predsednika Garcie Morena. Meri okoli 19.000 kvadratnih kilometrov; malo manj od naše Slovenije, šteje pa okoli milijon prebivalcev. Škofijskih duhovnikov nas je 25, redovniških pa 30. Skupaj torej 55 duhovnikov. Ljubljanska nadškofija z manj ljudi (480.000) razpolaga s 470 duhovniki. Povprečno pride pri nas na vsakega župnika desetkrat več verni-

kov kot na slovenskega župnika v domovini. In prav v tem je naša tragika. Preobloženi smo z delom tako, da včasih ne vemo, kje bi začeli.

Ne smemo se čuditi, če se nekateri duhovniki, zlasti med domačini, vdajo malosrčnosti ter mehanično izvršujejo le bistvene, neovrgljive duhovniške dolžnosti kot so maševanje, krščevanje, poroke in pogrebi, popolnoma pa zanemarjajo vsako pobudo za poglobitev verskega življenja.

Pa ste imeli kljub temu v svojem delovanju kaj uspeha, ali recimo kaj zadoščenja?

Odkrito povem, da se nikoli nisem kesal, da sem sprejel to župnijo. V 20 letih se je v moji fari krščansko življenje čisto obnovilo. Tega ne pravim, ker bi se hotel postaviti s tem, kar sem naredil. Isto so bolj ali manj storili tudi ostali moji sobratje. Govorim bolj iz hvaležnosti do Boga, ki je bogato blagoslovil moj trud, pa tudi iz hvaležnosti do ljudi, ki so se širokogrudno odzvali mojemu prizadevanju.

Predvsem naj ugotovim, da sem zgradil popolnoma novo, veliko cerkev v železo-betonu. Stara je bila lesena in praktično neuporabljiva. Postavil sem jo brez sleherne pomoči iz tujine. To poudarjam, ker se je kasneje v Ekvadorju zgradilo mnogo cerkva, bolnišnic in šol s pomočjo nemške katoliške ustanove »Adveniat«. (V osmih letih 1961-1979 je »Adveniat« finansirala v Latinski Ameriki dela za 550 milijard lir!) Svojo cerkev pa sem zgradil še preden smo zvedeli za to ustanovo.

Cerkev je sorazmerno zelo velika. Ima 600 sedežev, sprejme pa čez tisoč ljudi. Vsako nedeljo se trikrat napolni. Tudi cerkvice na podružnicah sem obnovil. Teh je 15. Povsod sem organiziral veroučne skupine. Pomislite, da moram vsako leto pripraviti na prvo sv. obhajilo okoli 900 otrok!

Pred leti smo slišali, da ste bili tudi generalni vikar škofije; pa še to: da je v cerkvi v Calceti vzidana velika marmornata plošča z vašim imenom.

Res je. Pred nekaj leti me je škof

zaprošil, naj sprejemem službo generalnega vikarja. Težko mi je bilo zapustiti svoje ovčice v Calceti, vendar sem sprejel v upanju, da se bo dalo urediti marsikaj, kar ni bilo v redu v škofiji. A sem bil kmalu razočaran. Preveč je bilo takih, ki so se potegovali za tisto mesto, meni pa so očitali, če drugega ne, da sem tujec. Istočasno pa so dan za dnem prihajala odposlanstva iz Calcete s prošnjo, naj se čimprej vrnem. In tako sem lepega dne podal ostavko. V Calceti so me sprejeli z nepopisnim navdušenjem. Postavili so mi slavoloke ter mi prišli domala vsi naproti. Ob cesti so uprizorili za kilometer dolg špalir.

Kar pa se tiče marmornate plošče je stvar čisto enostavna. Vzidali so jo 13. januarja 1977 ob moji srebrni maši.

In kaj pravi ta plošča?

V španščini takole:

HOMENAJE

AL REV. P. VENCESLAO RIJAVEC

en sus bodas de plata
sacerdotales

13 de enero de 1977

FELIGRESES DE CALCETA

Kar se slovensko glasi:

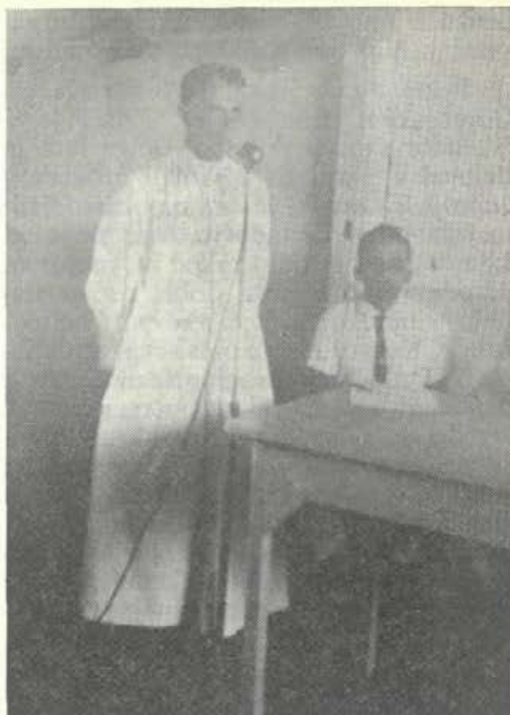
V počastitev č. g. Venceslava Rijavca ob njegovi srebrni maši. Verniki iz Calcete.

Čestitamo vam tudi mi, g. Vence! Zdaj bi pa radi še kaj zvedeli o vaših slovenskih sobratih, ki delujejo v Ekvadorju. Povejte kaj o vsakem izmed njih!

Ne zdi se mi primerno, da bi jaz govoril o drugih. Bolje bo, da skušate priti v neposreden stik z njimi. Kvečjemu vam lahko ugodim s tem, da vam jih nekoliko predstavim.

Začel bom kar po abecednem redu:

Janez Bukovac je doma iz Bele krajine (Fara ob Kolpi) in ima 66 let. Postal je duhovnik leta 1938 v Ljubljani. V Ekvador je prišel naravnost iz Evrope s prvo skupino (1948). Nekaj let je deloval v škofiji Guayaquil. Bil je župnik v oddaljenem gorskem kra-

Janez Bukovac, župnik v Abdon Calderonu

ju, skoraj 3000 metrov nad morjem. Tu je zaslovel med ljudstvom kot uspešen »zdravnik«. Zdaj pa je že 30 let župnik v Abdon Calderonu, župniji z okoli 3000 prebivalci. V začetku so ga, zlasti mladi, gledali po strani. Ob neki priložnosti so ga takorekoč izvali na tekmo s streljanjem s pištolo. To pa je njegova »specialiteta«. Prepričljivo jih je premagal in od takrat ga imajo za svojega.

Zgradil je novo cerkev, novo župnišče in več podružnic. Posebna njegova zasluga je, da je uvedel v župnijo redovnice, ki skrbijo za veliko zasebno šolo s 400 učenci.

Julij Čuk je doma iz Rovt. Ima 61 let. Bila sva sošolca v slovenskem semenišču v Argentini in sva na isti dan prejela mašniško posvečenje (13. januarja 1952). Takoj se je javil, kakor tudi jaz, za Ekvador. Prevezel je važno župnijo in dekanijo Santa Ana, ki šteje okoli 20.000 duš. Obnovil je cerkev in župnišče, na novo pa zgradil nekaj po-

družnic. Ima več cvetočih verskih organizacij. Vsi duhovniki ga zelo cenijo.

Boris Fenc je doma iz Tržiča na Gorenjskem. Ima 66 let. Prišel je v Ekvador s prvo skupino. Dolga leta je deloval v gvajakilski škofiji in sicer v župniji Balzar, ki je ena najobširnejših in težavnih v Ekvadorju, tudi glede na klimo. Živel je tako rekoč na motorju, seveda samo v suhi dobi, ker postane v deževnem času vse poti neuporabne. Neutrudno je obiskoval oddaljene in zelo številne podružnice ter z uspehom organiziral veroučne skupine. Uvedel je v župnijo redovnice. Potem je prišel v našo škofijo v Portoviejo. Zdaj že deset let deluje v župniji Junin (izg. Hunín). Tu je zgradil novo cerkev. Zadnja leta pa mu je zdravje začelo pešati, tako da je moral omejiti svoje delovanje samo na najnujnejše dolžnosti.

Pavel Golia je Ljubljčan. Ima 64 let. Deloval je najprej na severu Argentine v škofiji Jujuy (izg. Huhúj) in nato

v Kanadi. Za Ekvador se je odločil leta 1962. Bil je župnik v Río Chico (izg. Río Čiko), kjer je obnovil cerkev in duhovno življenje v fari. Zdaj se je zaradi bolezni preselil v Picoazá v bližini Portovieja. Tu nadaljuje delo duhovnika Andreja Križmana.

Andrej Križman je naš starosta. Ima 83 let. Doma je iz Komende. V Ekvador je prišel s prvo skupino leta 1948. Deloval je najprej v škofiji Guayaquil. Največ let, skoraj 30, pa je preživel v kraju Picoazá. To je svojevrstno naselje: nakopičene bambusove koče sredi peščene puščave. Ljudje si služijo kruh v bližnjem mestu Portoviejo. Čeprav že sorazmerno star se je g. Križman lepo vživel v to čudno okolje. Ljudje so ga imeli radi, ker jim je znal pomagati tudi v zapletenih legalnih in socialnih vprašanjih, v katerih je prvi strokovnjak. Ker mu je vid popolnoma opešal, je skoraj slep in se je dokončno upokojil. Živi pri neki družini v Portoviejo.

Janez Mrvar je prišel iz Kanade skupaj z g. Golio (1962). Ima 64 let in je doma iz Žužemberka. Njegova župnija je Alajuela (izg. Alahuela) z 2.000 prebivalci. Tu je obnovil cerkev in sezidal veliko, krasno šolo. Uspešno se posveča mladinskim organizacijam.

Milan Palčič je poglavje zase. To je izredno podjeten mož. Že 30 let deluje v mestecu Montecristi in je tam naredil, če smem reči, prave čudeže.

Montecristi je ime, ki ga poznajo trgovci s klobuki po vsem svetu. Tu se izdelujejo najboljši klobuki »panama«. Uporabljajo posebno slamo (tokilja) in imajo poseben postopek za izdelavo. Klobuki so tako elastični in prožni, da jih lahko zvijaš in mečkaš kakor hočeš, pa se takoj povrnejo v prvotno obliko. Ekvadorcem je Montecristi znan kot rojstni kraj revolucionarja Elova Alfara. V Montecristi je tudi zelo obiskovano romarsko svetišče, posvečeno Devici Mariji iz Montserrata v Španiji.

Ko je g. Palčič prevzel vodstvo tega svetišča, je bila cerkev kljub dokaj dobrim dohodkom prava »umazanija«. Začel je z gradnjo nove cerkve. Danes

Razsvetljena župnijska cerkev v Montecristi

se Montecristi ponaša z mogočnim svetiščem, ki je med najlepšimi v državi. Prav tako je zgradil novo župnišče in kulturni dom. Z dohodki cerkve (verjetno pa tudi s pomočjo iz tujine, to so skrivnosti gospoda Palčiča), vzdržuje veliko zasebno gimnazijo z 20 profesorji. Ni pa šlo vedno vse gladko. Nevoščljivci so ga hoteli izpodriniti, toda domačini so ga odločno branili.

G. Palčič naj mi ne zameri, če o njem povem še to: v tridesetih letih se ni prav nič potrudil, da bi se naučil španščine. Govori čudno mešanico slovenščine in španščine. Kadar je jezen, govori pa samo slovensko in prav tedaj, pravijo, ga domačini najbolj razumejo. G. Palčič se je rodil v Cerknici leta 1918.

Malo časa, komaj nekaj mesecev sta v Ekvadorju delovala še dva slovenska duhovnika, namreč Nace Brglez v Quitu in znani prevajalec Jurija Kozjaka sedaj že pokojni dr. Ferdinand Kolednik v Loji.

Med zaslužnimi Slovenci moram omeniti tudi salezijanskega brata laika **Dionizija Vrhovnika**. Bil je neprekosljiv vrtnar. Vsi zavodi, kjer je deloval, so še danes obdani z lepimi vrtovi in parki. Leta 1946 mu je župan v Quitu podelil drugo nagrado za najlepší okrašeni vrt.

Slednjič ne smem pozabiti na salezijanko **s. Veroniko Bakan**. Doma je iz Prekmurja in deluje v Ekvadorju že čez 40 let. Zelo je upoštevana, saj je bila skoraj vedno v samem vodstvu svojega reda v tej državi.

S tem pa mislim, da sem povedal vse, kar se da povedati v tem kratkem razgovoru.

Samo še nekaj, g. Vence! Kakšni so vaši načrti za bodočnost?

Bodočnost... kakšna bodočnost, moj Bog! Smo vsi že stari čez 60 let, nekateri pa od dela in klime povsem izčrpani. Zadovoljni smo za preteklost, da smo lahko kaj dobrega naredili. Zadovoljni smo tudi, da nam je v Ekvadorju bila dana možnost, da smo si svoj socialni položaj tako uredili, da bomo vsi deležni sicer skromne, vendar zadostne pokojnine.

Želeli bi, da bi se našel mlajši slovenski duhovnik, ki bi prišel v Ekvador in vsaj delno nadaljeval delo, ki smo ga mi začeli. Želeli bi, da bi tisti dve zastavi, ekvadorska in slovenska, ki ju je g. Mirko videl na vratcih tabernaklja, ostali tudi vnaprej tesno povezani med seboj!

Bog vas usliši, g. Vence! In hvala vam za vse!

Strežniški dan za nabrežinske in mavhinske strežnike na Sv. Lenartu nad Samatorco 8. sept. 1981

Prenovljene orgle v Bazovici

Za 180-letnico rojstva Antona Martina Slomška so v bazoviški cerkvi prenovili stare orgle. Zato je bil 23. novembra 1980 orgelski koncert na prenovljenih orglah. Gostoval je znani organist prof. Hubert Bergant. Sodelovala je tudi altistka Marta Valetič, ki je ob orgelski spremljavi zapela tri stavke Vivaldijeve Stabat Mater.

Ni tu namen, da bi podrobneje ocenjevali nastop sam. Saj je Hubert Bergant dovolj znan pri nas in po skoraj vsej Evropi po svoji precizni in visoki interpretativnosti tako starejših kot modernih skladateljev. Ubrano in mogočno so pele orgle in napolnjevale srca res številnega poslušalstva.

Koncerta so se med drugimi udeležili deželni odbornik Coloni, pokrajinski odbornik dr. Harej, tržaški župan Cecovini in predsednik Glasbene matice v Trstu Sveto Grgič. Organist Bergant se je zelo laskavo izrazil o orglah, kar daje slutiti, da ga bomo morda še kdaj imeli priložnost poslušati v naši cerkvi. Domači mladinski zbor »Slomšek« je med odmorom zapel nekaj cerkvenih pesmi pod vodstvom Fride Valetič; enako se je poskušal ob novih orglah tudi domači cerkveni zbor.

Odločilna pri prenovi je bila podpora naše dežele in smo zato deželnim oblastem iskreno hvaležni. Prav tako tudi vsem plemenitim dobrotnikom.

Zgodovina orgel

V bazoviški cerkvi, ki je že tretja na tem mestu in je bila zgrajena leta 1857, so verniki želeli imeti orgle, ki bi ustrezale obširni cerkvi. Tako so leta 1867 s svojim takratnim duhovnikom Jernejem Kraljičem podvzeli potrebne korake za nove orgle in se obvezali, da bodo prispevali 500 goldinarjev. Tržaška občina je tudi prispevala enako vsoto.

24. maja 1868 je bila v župnišču v Bazovici podpisana pogodba z orglar-skim podjetjem iz Brescie Giovanni To-

noli, ki je bil zelo znan v naših krajih in je postavil orgle pri Sv. Justu, Sv. Ivanu, na Opčinah, v Tomaju, na Katinari, v Zgoniku in v Ospu. V petih mesecih in sicer 17. oktobra 1868 so bile orgle dokončane in kolavdirane. Tonoli je orgle nalašč tako izdelal, da bi lahko instrument še izpopolnili in dodali registre, ki so bili predvideni v prvotnem načrtu, a bi znašal račun 2.000 goldinarjev.

Bazovci so dali orgle okrasiti z zlatimi reliefi in prispevali novih 100 goldinarjev. Tonoli je sam od sebe dodal še nekaj registrov, da bi povečal njihovo zvočno moč.

Novi umetniški okusi, katerim se je upravičeno protivil tedanji organist Andrej Ražem, so prizadeli tudi bazovi-

Obnovljene orgle v župnijski cerkvi v Bazovici

ške orgle. Načrt za spremembo orgel je izdelal padovanski orglar Domenico Malvestio 13. aprila 1902. Organist je od tedaj obrnjen proti oltarju, da lahko vidi oltar in mašnika. Sedaj spoznavamo, da ni bilo to delo posrečeno in da je orglam odvzelo prvotno učinkovitost in lepoto. Dela so stala 1.725 kron. Orgle je kolavdiral Andrej Debnjak, organist tržaške stolnice.

Maja 1918 so avstrijske oblasti dale odpeljati prednje kositrne piščali, da jih porabijo v vojne namene. Ni znan orglar, ki jih je zamenjal s cinkovimi.

Po drugi svetovni vojni je orglar Valiček dodal električni veternik in jih dvakrat uglasil.

Orgle so tako okusile več rok in niso bile več na dostojni višini. Manjkale so nekatere cevi, veternik je bil preglasen. Zato je bila potrebna temeljita preno-

va. Ni bilo mogoče dati orglam prvotne ureditve, ker bi to stalo najmanj 30 milijonov lir. Podjetje Vincenzo Mascioni iz Cuvio (Varese) je po načrtu škofijske komisije za glasbo in z odobrenjem Spomeniškega varstva za 18 milijonov in 12 tisoč lir orgle restavriral in jih približalo prvotnemu načrtu.

Orgle so tako dobile 243 novih cevi, od katerih je važnih 25, ki so spredaj in so cinaste. Zamenjan je bil preglasni veternik z novih tihim. Orgle so sedaj tako sestavljene: kromatični manual z 58 tipkami, pedal 27 not; registri: principal 8' (58 cevi), oktava 4' (58 cevi), quintadecima 2' (28 cevi), XIX-XXII (116 cevi), XXVI-XXIX (116 cevi), vox humana 8' (34 cevi), fagot-violoncelo (58 cevi), flavta v VIII (46 cevi), kornet (102 cevi), kontrabas in oktava (18 cevi). Vseh cevi-piščali je 664.

EMIDIJ SUSIČ

Stara in Nova Gorica

Primer Gorice in Nove Gorice, dveh mest, ki ju ločuje mejna črta, čeprav ležita drugo ob drugem v neposredni bližini, je izredno zanimiv posebno iz geografske, urbanistične in sociološke perspektive. Takih mest dvojčkov je sicer precej tudi drugod po Evropi, a navadno so to že enotni urbani konglomerati, ki so ločeni na dva dela bodisi zaradi neke naravne ovire bodisi ker ležita ob državni meji, ki se je zarezala v prej obstoječe enotno mesto in ustvarila dve mestni središči. Pri Gorici in Novi Gorici pa gre, kot znano, za drugačen pojav. Tu je mejna črta ločila središče in večji del mesta od predmestja in bližnjih naselij. Po tej delitvi se je začelo na tisti strani, ki je ostalo brez središča, krepiti že obstoječe naselje, ki se je s časom razvilo v precej gosto naseljeno, urbanizirano področje z vsemi glavnimi funkcijami centralnega naselja: Nova Gorica je tako postala mesto-dvojček.

Tak pojav kot ga tvorita Gorica in Nova Gorica je že deloma raziskan npr. nekatera mesta-dvojčki ob meji med Mehiko in ZDA — a ostaja še vedno zanimiv in deloma nepojasnen

tako za raziskovalce v raznih vedah kot tudi za tiste, ki živijo v taki situaciji, še posebno če imajo raziskave poleg znanstvenega in spoznavnega značaja tudi projektivne in operative namene.

Eno izmed prvih in osnovnih vprašanj, ki se postavljajo raziskovalcu takih pojavov, je lahko naslednje: ali imata posamezni mesti-dvojčka dva različna podsistema, ki pa sta med seboj povezana kot enoten funkcionalen sistem, ali pa sta samo dva različna sistema, ki se prostorsko dotikata na mejni črti in imata določene medsebojne odnose, vendar slednji ne dajejo osnove neki višji in kvalitetnejši enoti, to se pravi sistemu, ki bi povezoval obe mesti-podsistema.

Med Gorico in Novo Gorico vemo, da obstajajo zveze in odnosi (tokovi) najrazličnejšega značaja: maloobmejni promet, ki zajema tako posameznike kot blago, zasebni in uradni stiki, prijateljski odnosi med posamezniki in skupinami, sorodniške vezi, prehodni promet, prometne zveze in podobno. Postavlja se torej vprašanje ali so se ti tokovi ljudi, blaga, ener-

gije ter informacij razvili do take ravni, da lahko imamo Gorico in Novo Gorico za enotni sistem ali pa sploh je kaj takega nemogoče. Oziroma, če gledamo iz različnega zornega kota, ali ti tokovi značilno vplivajo na medsebojne odnose dveh podsistemov — Stare in Nove Gorice — in kakšne vrste so ti odnosi? Ali imajo njune vezi značilnosti soodvisnosti, komplementarnosti ali podrejenosti? V kakšni meri se temeljni in globlji premiki v enem mestu občutijo v drugem, ali sploh obstaja in kakšna je moč reaktivnosti enega sistema ali podsistema na spremembo drugega? Do kakšne mere in kako vpliva kulturni, gospodarski in družbeni razvoj Gorice na novogoriško skupnost in obratno. Ta in slična vprašanja so ključna in življenjska za skupnosti, ki živijo v taki situaciji in zdj se nam, da bi se ne smelo zanemarjati takih raziskav in analiz.

Poleg tega si mora raziskovalec zastaviti še druga nič manj važna vprašanja. Predvsem je treba ugotoviti, kakšen je bil razvojni proces tega pojava, tj. nastajanje mest-dvojčkov. Seči je treba po zgodovini in analizirati v konkretnem primeru dejavnike, ki so pozitivno ali negativno vplivali na razvoj pojava. Prav tako ne gre prezreti tistih preteklih in današnjih faktorjev, ki so pogojevali ali pogojujejo analizirano situacijo; z drugimi besedami, treba je ugotoviti in razčleniti tiste silnice in tokove, ki prihajajo iz drugih sistemov ali nad sistemov (druga mesta ali občine, pokrajine, dežele, republike, države) in ki posredno ali neposredno vplivajo na razvoj mest-dvojčkov.

Ob vsem tem igra izredno važno vlogo tudi dožemanje te situacije s strani prebivalcev, saj

bi morali biti končno prav ti glavni soudeleženci pri gradnji lastne skupnosti, lastnega življenjskega, to je družbenega in fizičnega okolja. Kakšna je npr. predstava Nogovoričana o lastnem in o sosednjem mestu ter o obeh mestih skupaj? Ali ju sploh dojemata kot nekaj enotnega oziroma ju smatra dve bolj ali manj ločeni enoti? Kakšna je njegova pretekla izkušnja in kakšna njegova vizija bodočnosti te realnosti? In kako misli o istih vprašanih prebivalce »stare« Gorice?

Zaradi družbene slojevitosti in raznolikosti lahko tudi pričakujemo, da gornje predstave ali dožemanja ne bodo homogene med različnimi deli prebivalstva. Raziskovalec bo verjetno naletel ne samo na razlike med dožemanjem Goričanov in Novogoričanov, pač pa tudi na različna stališča znotraj obeh mestnih skupnosti. Vsem je namreč znano — in uradni podatki bi nam to potrdili —, da tako v Gorici kot v Novi Gorici živi precejšen del »nedomačinov«, to je prebivalcev, ki se niso rodili v teh dveh občinah; poleg tega živijo v Gorici in njeni okolici tudi avtohtoni prebivalci slovenske narodnosti. To sta samo dva primera in verjetno najvažnejša, v katerih bi lahko dobili različna ali celo nasprotujoča si dožemanja in stališča o pojavu Gorica-Nova Gorica; lahko pa bi še dobili razlike med starejšimi in mlajšimi, med raznimi družbeno-ekonomskimi skupinami itd.

Zavedamo se, da je ta kratki prikaz problematike nepopoln in mogoče presplošen, a z njim sem želel vsaj priklicati pozornost na ta konkretni pojav, čigar boljše spoznavanje, menim, prispeva k lepšemu in miroljubnejšemu sožitju obeh narodov ob meji.

V Steverjanu prirejajo vsako leto Praznik slovenske zamejske popevke. Na sliki eden izmed nastopajočih ansamblov

Alkoholizem - hud socialno-medicinski problem

Alkoholizem predstavlja danes v naši deželi važen pojav; ne gre sicer za nov problem in prav zaradi tega se lahko čudimo, da je družba na splošno tako malo ukrepala, da bi ga omejila. Nasprotno, večkrat ugotavljamo, da odgovorni ljudje sploh ne poznajo alkoholizma in vseh problemov, ki so z njim povezani. Zato podajam v tem prispevku nekaj podatkov, ki bodo morda za bralca zanimivi.

Naša dežela Furlanija-Julijska krajina (FJK) proizvaja veliko alkoholnih pijač. Podatki iz leta 1978 pravijo, da je bilo v tistem letu 25.000 hektarjev vinogradov, ki so dali 2.000.000 stotov grozdja, iz tega pa je naša dežela pridelala 1.500.000 hektolitrov vina.

Javnih lokalov, ki smejo prodajati alkoholne pijače je bilo leta 1977 v FJK 7.403, kar pomeni 5,9 na 1000 prebivalcev.

V istem letu smo v naši deželi popili naslednje količine alkoholnih pijač: 1.540.056 hektolitrov vina (123,6 litrov na osebo na leto), 160.000 hektolitrov piva (12,8 litrov na osebo na leto) in 41.118 hektolitrov žganih pijač (2,2 litre na osebo na leto). V alkoholologiji govorimo raje o porabi absolutnega alkohola na osebo, ne da bi ločevali različne alkoholne pijače. Po teh računih pride na leto na vsakega odraslega človeka v FJK 19,4 absolutnega alkohola. Ta količina stavi prebivalce naše dežele v sam svetovni vrh porabe alkohola, kjer sploh Italija skupaj s Francijo kraljuje. Vsi ti podatki so uradni, zato manjkajo vse tiste količine alkohola, ki jih proizvajalci ne prijavijo.

Velika količina popitega alkohola pomeni nujno tudi veliko alkoholizma. Da je te bolezni veliko vemo vsi, ker pač vsi alkoholike vidimo in poznamo. V medicini danes govorimo o alkoholizmu, kadar zaradi uporabe alkohola nastopijo v človeku težave v njegovem

zdravju, v dobrem počutju njegove družine in družbenem okolju, v katerem on in njegova družina živita. Po teh kriterijih je seveda alkoholikov zelo veliko: nekateri trdijo, da v naši družbi od 10 do 15 odstotkov vseh odraslih trpi zaradi te bolezni. In če pomislimo, da z vsakim alkoholikom trpi še vsaj en družinski član, postane socialni in medicinski pomen alkoholizma naravnost neverjeten. Vendar v statistiki ne smemo slediti le vtisom, temveč moramo predstaviti jasne podatke. In teh v zvezi z alkoholizmom ne manjka, čeprav je res, da večkrat zdravniki ne javijo te bolezni statističnim uradom, ker mislijo, da je alkoholizem samo grda razvada.

O številu alkoholikov med nekim prebivalstvom lahko sklepamo indirektno iz raznih podatkov. Tako npr. iz števila smrti zavoljo jetrne ciroze (med leti 1971 in 1975 je zaradi te bolezni umrlo v FJK 61,3 na 100.000 prebivalcev, medtem ko je bilo to število za celo Italijo samo 30,2). V naši deželi je 62,5 % vseh jetrnih ciroz alkoholnega izvora (34,5 % za celo Italijo).

Alkoholne komplikacije so večkrat duševne bolezni, ki se zdravijo v psihiatričnih bolnišnicah. Zato lahko sklepamo o številu alkoholikov v neki populaciji tudi po številu sprejemov v psihiatrične oddelke zaradi te bolezni. Tu imamo pristen podatek za Gorico: v letu 1975 je bilo v oddelku bivše psihiatrične bolnišnice, ki je sprejemal moške paciente iz mesta Gorice in krminskega predela 324 sprejemov in od teh 170 (52,4 %) zaradi alkoholizma. Za celo psihiatrično bolnišnico v Vidmu velja naslednji podatek: v petletju 1971-1975 je bilo 5.066 sprejemov, od katerih zaradi alkoholizma 1.453 (28,9 %). Razmerje med moškimi in ženskami je bilo 5,1 : 1.

V deželi FJK deluje od leta 1978 računalniški sistem, ki registrira vse spre-

jeme v glavne bolnišnice. Po teh podatkih je bilo v letih 1978 in 1979 sprejetih v te bolnišnice zaradi alkoholizma nekaj več kot 5.000 bolnikov na leto, kar predstavlja 2 % (razmerje moški : ženske je bilo 4,2 : 1). Ta odstotek je gotovo nižji od realnega števila.

V zadnjem času je v teku več raziskav, ki bodo pokazale realno število alkoholikov v naši deželi. Vse te podatke bodo morali nato vzeti v pretres po-

litiki in se prepričati, da so potrebni za zdravljenje alkoholizma posebni centri. Vse pobude, ki so nastale na tem področju v naši deželi (oddelki v Gorici, Vidmu, San Daniele in drugod, klubi zdravljenih alkoholikov po vsej deželi) so sad iniciative posameznikov in zato nanje vezane. Politiki pa poslušajo mnenje prebivalstva in njegove zahteve, zato je prav, da vsi državljani ta problem poznamo.

Sv. maša v nabrežinskem kamnolomu daruje domači župnik Bogomil Brečelj

DANIJEL COTAR

Živinoreja in sirarstvo v deželi

UVOD

Preden začnem kratko analizo te veje kmetijstva v naši deželi, so potrebna nekatera uvodna pojasnila, iz katerih bo razvidno, zakaj so določene kmetijske smernice v Italiji take in ne drugačne. Italija je povezana v Evropsko gospodarsko skupnost, v kateri je tržišče za kmetijske pridelke svobodno. Severne evropske države imajo visoko razvito živinorejo in predvsem postavljeno v take pogoje, ki omogočajo nižje proizvodne stroške. Tam ni veliko goratega sveta, ki bi otežkočal delo; na razpolago so velike ravnine, kjer se živina lahko prosto pase; poletja niso tako suha kot pri nas, pač pa je deževje enakomerno razdeljeno skozi vse leto; krme je zato dosti, oziroma niso potrebni stro-

ški za namakanje; nazadnje so pri nas posestva zelo razcefrana na majhne koščke, kar omejuje razvoj živinoreje, na severu pa so kmetije velike in za pravi namen bolj racionalno urejene. Vse to pripomore, da je naša živinoreja dražja; da stane liter mleka našega kmeta več kakor kmeta v Nemčiji ali na Holandskem. Ker so meje odprte, se potoki mleka prelivajo s severa na jug, naša živinoreja peša in se s težavo prebija.

Zaradi takega položaja je živinoreja pri nas vedno obešena na nitko. Toda ali je prav, da popolnoma izgine in postanemo za vse proizvođe, ki so na živinorejo vezani, odvisni od tujih tržišč? To bi gotovo ne bilo prav, če ne iz drugih vzrokov, vsaj zato ne, ker bi nam evropski partnerji v tem primeru svoje cene mnogo bolj

zasolili. Tu pa nastaja še naslednje vprašanje: kako naj se naša živinoreja rešuje, če v proizvodnih stroških ne more tekrovati z ostalimi? Način je samo eden: izdelke mora prodajati dražje, to se pravi, biti morajo taki, da jih tržišče bolje plaluje.

TIPIČNI MLEČNI IZDELKI

V Italiji se je do današnjih dni ohranilo mnogo vrst sirov, ki jih izdelujejo v majhnih sirarnah z obrtniškiimi pravili, ki so stara že stoletja. Take načine izdelovanja so v deželah z napredno in visoko razvito živinorejo opustili. V severnoevropskih državah se vse mleko prevaža v velikanske mlekarnе, ki so pravcati industrijski objekti. V teh mlekarnah mleko pasterezirajo in ga potem kot tako uporabljajo ali ga spreminjajo v maslo, mlečni prah, standardne mehke sire, jogurte in tako naprej. V takih velikih mlekarnah je nemogoče izdelovati sire po starih obrtniških metodah, zato so take izdelke v teh deželah popolnoma opustili. S tem pa ni zamrlo povpraševanje po njih. Določena kategorija potrošnikov po njih povprašuje in je tudi pripravljena take izdelke slano plačati. V Italiji se še danes izdelujejo taki siri, pomislimo samo na sloviti parmezan, na znameniti sardinski ovčji sir, na sir fontina iz doline Aosta ali na gorgonzolo. Izredne cene, ki jih ti siri dosežejo, omogočajo živinorejo tudi v takih težkih pogojih kakor so pri nas. Z izdelkom, ki je dobro plačan, si povrnemo visoke stroške za proizvodnjanje mleka.

Tak sir imamo tudi v naši deželi. Njegovo uradno ime je »Montasio«, imenujejo pa ga na splošno tudi »Latteria«. Ta sir izdelujejo v naši deželi v videmski in pordenonski pokrajini. Način izdelovanja in njegovo ime sta zaščiteni z odlokom predsednika republike iz leta 1955.

ZIVINOREJA V DEŽELI DANES

Kljub težkim pogojem, v katerih se nahaja živinoreja pri nas, se število govedi ni zmanjšalo, ne v Italiji na splošno in niti ne v deželi Furlaniji-Julijski krajini. Število krav se je v deželi obdržalo v zadnjih letih blizu 80.000 glav; k temu je treba prišteti še 4.000 koz in ovc. Proizvodnja mleka se je seveda tudi obdržala in dosegla celo majhen povišek zaradi izboljšanja govejih pasem s selekcijo. Mleka se v deželi pridobi za približno 2.800.000 stotov, ne da bi pri tem upoštevali količino, ki je namenjena za odrejo teličkov. Zanimivo je ugotoviti, da niti hudi

potres, ki je doletel obširno področje dežele v letu 1976, ni uklonil živinoreje, ki si je takoj opomogla in že v naslednjem letu dosegla prejšnje število glav in tudi raven proizvodnje. To je tudi dokaz, da sodi živinoreja med tiste stroke kmetijstva, ki so globoko zasidrane v meso in kri našega kmeta. Na majhnih kmetijah je treba namreč imeti precej dobre volje za ohranitev te dejavnosti, saj štala, čeprav majhna, priklеpa kmetovalca na dom dan za dnem. Živine se pač ne more pustiti niti za pol dneva brez oskrbe. V resnici se je v zadnjih letih mnogo manjših živinorejcev odločilo, da prekine s to dejavnostjo. To izgubo pa so nadomestili tisti, ki so se odločili, da bo živinoreja postala glavna dejavnost na njihovi kmetiji in so svoje štale povečali ali zgradili na novo.

SIRARSTVO

Več kot dve tretjini mlekarske proizvodnje v deželi, to se pravi skoraj dva milijona stotov, je namenjenih za sir. Sir, ki se izdeluje v naših sirarnah, pa je skoraj izključno Montasio, stari furlanski sir, katerega so baje začeli izdelovati davno nazaj v Montaževih planinah. Na obširni travnati planoti, ki se nahaja na južni strani Poliškega špika in je bila daleč nazaj last opatije iz Mužca, so namreč planšarili že iz davnine. Še danes veljajo te planine za najboljše v naši deželi in se še vedno uporabljajo. Prav letos je na tem kraju začela zopet delovati sirarna, ki je bila vsa obnovljena in lahko velja za zgled razumno urejene majhne hribovske sirarne.

Prva zadružna mlekarna v Furlaniji je bila ustanovljena leta 1880 v Karniji, v vasi Collina pod Cogliansom, ki je najvišji vrh v Karnijskih Alpah in v naši deželi. Od tistega dne so se furlanske zadružne mlekarnе množile kot gobe po dežju in tik pred prvo svetovno vojno jih je bilo že 320. Njihovo število je potem rastlo do leta 1960, ko jih je bilo kar 650. Vsaka furlanska vasica je pač imela svojo sirarno. Z razvojem sirarn je zadobil tudi sir Montasio svojo pravo podobo. Ustalila so se pravila izdelovanja in negovanja tega sira, tako da si je zaslužil po predsedniškem odloku tipično ime.

Štejemo ga k trdim, kuhanim sirom s srednjo dobo zorenja. V slovenski tehnični literaturi ga je opisal že leta 1925 Anton Pevc v knjigi Sirarstvo, ki jo je izdala Zadružna zveza v Gorici. Sir Montasio je sčasoma dosegel tak sloves, da bi moral biti danes nujno zaščiten z uradnim

pečatom, a do tega na žalost še ni prišlo. Ako bi tak pečat nosil samo originalen furlanski sir, izdelan iz svežega, surovega mleka in z naravnimi, tradicionalnimi postopki, bi se današnji potrošnik mnogo laže kretal v zmešnjavi, v katero ga vodijo pohlepne velike industrije, lažne reklame in sleparski posnemalci tipičnih izdelkov. Ker je ta sir potrošniku priljubljen, ga skušajo na vse mogoče načine posnemati velike industrijske mlekarne v Italiji, a tudi v inozemstvu, zlasti v Nemčiji in Franciji. Ti posnemalci izdelujejo sir iz mleka, ki nima zadostne kvalitete, posebno ne svežine, in ki je pasterezirano. Izvažajo ga potem k nam po konkurenčnih cenah in najdemo ga pri vseh trgovcih v naši deželi. Nепripravljen potrošnik ne razločuje na oko različne kvalitete in kupuje cenejše v dobri veri. S tem pa izgublja svoje dobro ime tudi pravi originalni Montasio.

Nekatere kmetijske ustanove in organizacije pri nas si že več let prizadevajo, da bi ta sir bolj strogo zaščitili in ga privedli do slovesa, kakor ga ima parmezan in tudi nekateri drugi italijanski siri.

SKLEP

Danes je v naši deželi približno še 300 sirarn, ki izdelujejo 180.000 stotov tipičnega sira. Povpraševanje po njem je stalno tako na državnem ozemlju kot širom po svetu.

Ob potresu leta 1976 je bilo porušenih veliko sirarn, a s finansiranjem Evropske gospodarske skupnosti, države in dežele se je začela gradnja dvanajstih sirarn na potresnem področju; te so moderno opremljene, a obenem na tak način, da se sir izdeluje po starih obrtniških pravilih. Gradi jih Deželna ustanova za razvoj kmetijstva (ERSA). Pred letom dni je bil ustanovljen tudi konzorcij med združnimi sirarnami. Ta konzorcij ima svoj sedež v Codroipu, kjer upravlja velike kleti za zorenje sira, katere je Deželna ustanova za razvoj kmetijstva zgradila z državnim kapitalom. Ta konzorcij lahko odkupi od zadrug sir, ki ga v svojih prostorih pusti dozoreti in ga nato s svojo tržno organizacijo prodaja. S tako zvezo skušajo male mlekarne priti do prave moči na tržišču in se ne prepuščati več v milost in nemilost trgovcev na debelo. Ti držijo pretirano nizke cene in to zato, ker vedo, da majhna mlekarina nima nobene prodajne organizacije in si vsled tega ne more pomagati.

Z ustanovitvijo takih organizacij, z uresničitvijo novih racionalnih sirarn in ob resnem zanimanju deželnih oblasti za usodo tipičnih izdelkov lahko po pravici upamo, da bodo naši živinorejci v bodoče prišli na svoj račun in se bo zato tudi živinoreja, kot eno glavnih področij kmetijskega udejstvovanja, ohranila in utrdila.

DRAGO STOKA

Delavnost Slovenske skupnosti

Ob zaključku leta 1981 bi bil seveda potreben temeljit obračun vsega opravljenega dela na političnem in sploh javnem področju. Toda za to bi bilo potrebno preveč pisanja in papirja. Zato se bom omejil le na nekaj strnjenih utrinkov iz najvažnejših dogodkov, ki so z ene ali druge strani posegli v naš slovenski prostor v Italiji in morda tudi v matični domovini.

Razprava v deželni zbornici

Tridnevno razpravo o problematiki Slovencev v Italiji, ki je bila 2., 3. in 4. junija 1981 v deželni zbornici bi posta-

vil na prvo mesto. Odkar je naša dežela zadihala (1964) še ni bilo treh celih dni posvečenih našim problemom. In najbrž jih tudi več ne bo! Zanimivo je pri tem, da se je v bistvu govorilo samo o zakonskem predlogu Slovenske skupnosti, ki je bil predložen kot priporočilo rimskemu parlamentu. Temu dokumentu so se potem pridružili še Furlani s svojimi ter PCI s svojo resolucijo, vendar dejstvo je, da je vso to obširno diskusijo v deželnem svetu sprožila Slovenska skupnost.

Razprava je bila zanimiva, obširna in rekel bi tudi bogata. Nič čudnega

Kongres Slovenske skupnosti v goriškem Avditoriju; predsedstvo med poročilom deželnega tajnika dr. Draga Štoka (fotomladika)

zato, če je predsedstvo deželnega sveta — na zahtevo predstavnika SSK — objavilo celotno razpravo v posebni brošuri.

Potek debate je bil vseskozi na visoki ravni, razen določenih izbruhov Slovincem nenaklonjenih ljudi oziroma strank. Zaključil pa se je (potem ko večina ni hotela meritorno obravnavati posameznih členov zakonskega predloga SSK) s priporočilom parlamentu, naj zakonski osnutek SSK vzame v objektivni pretres. Za to resolucijo, s katero se je vsa razprava vendarle pozitivno zaključila, so glasovale stranke večine (DC, PSI, PSDI, PRI) ter seveda SSK. Žal so se komunisti (zakaj?) vzdržali glasovanja.

Vsekakor je politično zelo важно dejstvo, da je zakonski osnutek SSK bil deležen tolikšne pozornosti s strani političnih strank, ki so zastopane v deželnem svetu, in s strani vsega tiska v deželi Furlaniji-Juljski krajini.

Srečanje s predsednikom vlade

Drugo politično важно dejanje je bilo brez dvoma srečanje predstavnikov Slovenske skupnosti s predsednikom vlade Spadolinijem. To srečanje je bilo v Gorici 8. avgusta 1981. Predsednik vlade je posebej sprejel delegacijo SSK, v kateri so bili predsednik Andrej Braut, tajnik Drago Štoka, Gradimir Gradnik, Marjan Terpin in drugi člani de-

želnega tajništva SSK. V daljšem in prisrčnem razgovoru so naši zastopniki spregovorili predsedniku vlade o našem položaju, poudarili nujnost priznanja narodnostnih pravic vsem Slovincem v Italiji, od Trsta do Trbiža, in obrazložili zakonski osnutek, ki ga je italijanskemu parlamentu predložil za SSK senator iz Tridenta dr. Fontanari. Predsednika vlade so naši zastopniki obvestili tudi o tridnevni diskusiji o globalni zaščiti in zakonskem predlogu SSK, ki je bila v začetku junija v deželni zbornici. Predsednik vlade je izvajanjem vodstva deželne SSK sledil z velikim zanimanjem, ob koncu sestanka pa obljubil vse svoje posredovanje in pomoč.

Odposlanstvo Slovenske skupnosti je predsedniku vlade izročilo posebno spomenico, ki jo zaradi aktualnosti objavljamo v celoti:

Spoštovani predsednik!

Ob Vašem obisku v Gorici Vam izrekamo svoj pozdrav in dobrodošlico, združeni z željo, da Vam na kratko prikažemo nekatere nujne in življenjske probleme slovenske narodne manjšine v Italiji.

Slovenska skupnost je samostojna politična stranka Slovencev v deželi Furlaniji-Juljski Benečiji in najpristnejši izraz manjšine ter si stavlja kot glavni smoter globalno zaščito Slovencev v Italiji. Po trdem preganjanju v dobi fašističnega režima so Slovenci nato pozdravili z novim upanjem ustanovitev republike, katere ustava

jamči, posebej v šestem členu, zaščito jezikovnih in narodnih manjšin. Slovenska manjšina, ki živi v deželi Furlaniji-Julijski Benečiji in tržaški, goriški in videmski pokrajini na žalost po tridesetih letih še vedno čaka na uresničitev teh ustavnih določil (in tudi nekaterih mednarodnih sporazumov) ter zadevno udejstvovanje zakona o globalni zaščiti.

Italijanska republika je doslej izdala samo ustanovni zakon (št. 1012 iz leta 1961) za slovenske šole v tržaški in goriški pokrajini (ne pa za videmsko pokrajino), z nadaljnjim izvršilnim in dopolnilnim zakonom št. 392 iz leta 1973. To predstavlja edine pozitivne norme, ki jih je italijanski parlament izglasoval za slovensko narodno manjšino!

Naša stranka je tudi izdelala svoj zakonski osnutek za globalno zaščito slovenske manjšine v Italiji, osnutek, ki ga je najprej poslala v obliki peticije obema zbornicama parlamenta (ker nima lastnih parlamentarnih predstavnikov), kasneje ga je predstavil senator Fontanari od Tridentinske tirolske ljudske stranke, ki je tudi sprožil to vprašanje ob nedavni razpravi o zaupnici vladi, ki ji Vi predsedujete. Poleg tega zakonskega osnutka obstajajo še drugi podobni zakonski predlogi, že vloženi v parlamentu, ki čakajo na začetek razprave.

Razne prejšnje vlade so v svoj program, ki so ga predstavile v parlamentu, vključile tudi potrebo po zaščiti slovenske manjšine, česar na žalost ni bilo v nedavni predstavitvi vlade pred zbornicama. Jemljemo pa na znanje, gospod predsednik, odgovore, ki ste jih dali v svoji repliki raznim govornikom o zadevi in pozivamo Vašo vlado, naj se loti reševanja tega vprašanja, ki se vleče vrsto let s pozitivno rešitvijo za slovensko manjšino.

Posebna komisija za probleme slovenske manjšine, ki jo je leta 1977 ustanovil takratni ministrski predsednik Andreotti, je zaključila s svojim delom ob koncu leta 1980. Zaključki komisije, ki ji je predsedoval prof. Cassandro, pa niso bili soglasni, v kolikor slovenski člani komisije niso mogli soglašati s predsednikovim poročilom. Zato so sestavili svoje poročilo, ki v glavnem odraža pričakovanja slovenske manjšine.

Če je seveda vprašanje globalne zaščite osnovne važnosti, imamo pa pred seboj še kak drug problem, ki čaka na bližnjo uresničitev. V okviru obnovitve konvencije med vlado in Italijansko radiotelevizijo (RAI) želimo spomniti, gospod

predsednik, na obvezo, ki izhaja tudi iz zakona o reformi te ustanove št. 103 iz leta 1975. Ta predvideva namreč tudi ustanovitev televizijskih oddaj v slovenskem jeziku. Informacija, še posebej radijska in televizijska, ima danes svoj globok in jasen pomen. Prav zato je potrebno upoštevati tudi ta sredstva za vedno boljše informiranje vseh državljanov, vključno pripadnikov narodnih in jezikovnih manjšin.

Slovenci v Italiji predstavljajo že od vedno aktivno in delavno skupnost, ki je daleč od skrajnostnih zahtev. Zato menimo, da je naše pričakovanje upravičeno, saj je obrnjeno v demokratske in republiške ustanove italijanske države. V tem duhu pa je to pričakovanje usmerjeno tudi v vlado, ki ji Vi predsedujete in to z upanjem na skorajšnjo dosego naših naravnih in ustavnih pravic.

Posebej smo še prepričani, da so ideali svobode, človeškega bratstva in harmoničnega sožitja temelj delovanja vlade. Ne zdi se nam tudi le naključno, da tu spomnimo na zgodovinsko vizijo velikega Mazzinija, po katerega imenu in delu se navdihuje tudi stranka, ki ji Vi načelujete. Prav on je namreč predstavil preroške in daljnovidne predloge za vedno večje upoštevanje slovenskega sveta v svojih »Slovanskih pismih«, sveta, v katerega tudi Slovenci spadamo in za vedno bolj primerno politiko Italije v tem smislu.

Spoštovani predsednik vlade, v tem kratkem, a sintetičnem pismu smo Vam hoteli prikazati samo nekatere osnovne točke, ki zadevajo aktualno problematiko slovenske narodne manjšine v Italiji. Izražamo še upanje in željo, da bi današnje srečanje ne bilo zadnje in bi lahko še na drugem mestu pogledali svoje probleme.

S spoštovanjem

Tajnik
(odv. Drago Štoka)

Predsednik
(prof. Andrej Bratuž)

Nastop v Madridu (od 23. do 26. septembra 1981)

Letalo, ki je 23. septembra 1981 v zgodnjih popoldanskih urah vzletelo z milanskega letališča proti Madridu, je bilo polno delegatov iz naše dežele (deželni svetovalci, župani, funkcionarji itd.), ki so bili namenjeni na 14. zasedanje Sveta evropskih občin. Od slovenskih predstavnikov (vseh strank in organizacij) sem bil sam.

Iz vseh evropskih držav, ki so članice evropske skupnosti, se nas je nabralo kar 4.000 delegatov, največ iz Italije (približno 800 predstavnikov). Organizacijski napor je bil dejansko hud. Za tri dni smo se nastanili v enem najmodernejših madridskih hotelov (okrog 3.000 oseb lahko prenočuje v njem), kjer je bilo osebje izredno prijazno. To špansko prijaznost, uslužnost sem potem občudoval ves čas svojega bivanja v Madridu.

Takoj po prihodu smo šli v kongresno dvorano, kjer so delegati pravkar zaključili uvodno slovesnost, katere se je udeležil sam španski kralj Juan Carlos. Sledili so uvodni referati organizatorjev ter razdelitev delegatov v dve komisiji. Odločil sem se za drugo komisijo in se vpisal med diskutante. Že naslednji dan sem prišel do besede.

Na zborovalce (približno 2.000 po številu) sem se obrnil kot pripadnik Slovencev v Italiji. Spregovoril sem o problemih vseh narodnih manjšin v Evropi, ki morajo prej ali slej priti do svojih narodnostnih pravic in svobod. Glede nas Slovencev sem govoril o potrebi vsestranske zaščite in to na podlagi 6. člena italijanske ustave, mednarodnega mirovnega sporazuma iz leta 1947 ter Osimskih sporazumov iz leta 1975. Na podlagi teh mednarodnih obveznosti mora okrog 100.000 pripadnikov slovenske narodne skupnosti v

Italiji priti prej ali slej do svojih narodnih, etničnih, socialnih in ekonomskih pravic, tudi zato, da se popravijo krivice, ki so bile storjene Slovincem pod fašizmom.

Ob koncu sem govoril še o izkustvih prvih volitev v evropski parlament in zaključil z željo, da bi v bližnji bodočnosti lahko tudi slovanski narodi in države bili prisotni in sodelovali v okviru evropske skupnosti na takih kongresih.

Moj govor je bil sočasno preveden v kar deset evropskih jezikov, kar je seveda omogočilo vsem prisotnim, da so se seznanili z našo problematiko, to je s problematiko Slovencev v Italiji. V dvorani je bilo mnogo pripadnikov raznih evropskih manjšin, vendar sem, žal, edini spregovoril o tej važni tematici. Drugi se k besedi niso prijavi. Ne vem zakaj: morda zato, ker se niso upali, morda pa tudi zato, ker so včlanjeni v vsedrjavne stranke in jim te zaprejo usta, ko je treba, predvsem pa pred mednarodno publiko. Všeč pa mi je bilo, da so po intervenciji prišli k meni razni deželni in občinski svetovalci Okcitancev, Baskov itd. in mi čestitali. Zakaj bi to zamolčal?

Kongres se je — žal prehitro — zaključil z izglasovanjem štirih resolucij, ki govore o problematiki miru v Evropi, o avtonomiji krajevnih skupnosti in izvoljenih teles, o sodelovanju med njimi ter o nujnosti vedno večje politične

Dekliški zbor Devin na obisku pri kiparju Gorsetu na Koroškem

in ekonomske povezave evropskih držav. Mislim, da ne pretiravam, če trdim, da so tile zaključki 14. zasedanja evropskih občin prisilili tudi evropski parlament, da je kmalu nato (od 14. oktobra dalje) posvetil veliko časa svojega zasedanja prav problematiki narodnostnih in etničnih skupnosti ter krajevnih avtonomij in izglasoval nekaj sklepov.

Španski, pa tudi drugi evropski tisk je zasedanju v Madridu posvetil veliko pozornosti in ga označil kot pomemben korak na poti vedno večjega sodelovanja in združevanja posameznih evropskih držav na poti do nove Evrope, ki mora biti vse bolj zgrajena na temeljih svobode, pluralizma, socialne pravičnosti in ekonomske trdnosti.

Zadovoljen sem, da sem evropske državnike (bili so namreč prisotni poleg španskega ministrskega predsednika Sotela tudi razni drugi ministri) in javne politične delavce — od angleških do nemških in italijanskih — obvestil o našem političnem položaju in pričakovanju Slovencev v Italiji.

Žal je samo radio Trst A obširneje poročal o vsem tem, čez teden dni pa na prvi strani Katoliški glas. Primorski dnevnik je vso stvar tako rekoč »dal v kot«, medtem ko je pa ostali naš tisk tako v zamejstvu kot v matični domovini molčal.

Sklepna misel

To je le nekaj bežnih utrinkov s političnega in javnega življenja v deželi Furlaniji-Julijski Benečiji. Omejil sem se le na tri dogodke, ki pa so pomembni za naš slovenski živelj. Naj mi bo ob koncu dovoljeno izreči iskreno in občuteno željo, da bi v prihodnjem koledarju GMD z zadovoljstvom pisali o uresničitvi naše vsestranske narodne, narodnostne, socialne in ekonomske problematike, kot je bilo tudi v okviru enotne slovenske delegacije jasno povedano tako predsedniku republike S. Pertiniju kot predsedniku vlade Cossigi in drugim najvišjim predstavnikom naše države in italijanskega parlamenta.

ALBERT MIKLAVEC

VELIKA NOČ

Pomlad

*te k nam prinaša
s silovitostjo brstenja,
te glasno razglaša
s šumom šelestenja,
da vsa zemlja naša
slika je vstajenja.*

*Srečna zarja,
ki v čudež radostni
si zastrmela
z mladimi očmi,
ko je Kalvarija
žarko zablestela
v žaru Kristusovih dni.*

*Presrečne duše,
ki ste zrle
v odvaljeni kamen,
v grob odprt,
v stroto smrt,
v sijoči plamen
božjega poslanca.*

*Blagoslovljeni vsi,
ki boste zrli
vse do konca dni
v sijaj vstajenja
in odprli
grob trpljenja
v zarjo Velike noči.*

Zamejski instrumentalni ansambel iz Steverjana

Skavtizem med Slovenci

Trideset let skavtizma v zamejstvu Šestdeset let slovenskega skavtizma

Tržaški novomašnik Lojze Zupančič je bil ob koncu septembra 1951 imenovan za kaplana v Škednju. Zaradi nalezljivega obolenja pa je kmalu moral prebiti nekaj dni v izolaciji v tržaškem semenišču, kjer je še obiskoval zadnji letnik. Sestra Marica je ravno takrat iztaknila v Ljubljani temeljno knjigo ustanovitelja skavtizma Roberta Baden-Powella *Skavt* v slovenskem prevodu iz leta 1932. Darovala jo je bratu. Že oktobra istega leta se je skupina strežnikov in drugih dečkov, ki jih je mladi kaplan zbiral ob nedeljah po maši v škofijski hiši v Škednju, oblikovala v prvo slovensko skavtsko skupino v naših krajih. Od takrat je minilo 30 let.

Presenetljivo je, kako so skoraj vsi začetki skavtskih gibanj — tako po svetu kot med Slovenci — skorajda slučajni in nenačrtovani. Presenetljivo je tudi dejstvo, da je skavtski način vzgoje mladega človeka tako izpopolnjen in prilagodljiv, da v vsakem času in okoliščini opravi veliko poslanstvo. Kot je skavtska lilija v skavtski simboliki med drugim znak, ki vedno kaže pravo pot, tako je tudi skavtizem v raznolikosti slovenskega prostora in časa ponudil naši mladini nekaj temeljnih vrednot, ki življenje osmišljajo in bogatijo.

Leto 1982 je namreč tudi leto 60-letnice slovenskega skavtizma sploh. Čeprav so skavtske skupine in organizacije med Slovenci nastajale brez neposrednih zvez in tudi ob vidnih razlikah, je vendar vsako skavtsko delovanje med Slovenci idealno povezano, 60-letnica slovenskega skavtizma in 30-letnica slovenskega skavtizma v zamejstvu pa sta zato praznik vse naše javnosti.

Mednarodno skavtsko leto

Omenjeni obletnici nista edina skavtska praznika v tem času. Dne 22. februarja 1982 se bo po vsem svetu začelo »skavtsko leto«. Na tisti dan se je pred 125 leti rodil ustanovitelj skavtizma, Anglež Robert Baden-Powell. Tu ni mogoče omenjati njegovega dolgega in razgibanega življenja. Za skavte je izrednega pomena njegov poskusni tabor julija 1907, ko je na otočku Brownsea zbral dvajset fantov in jih v življe-

Ustanovitelji slovenskega skavtizma jeseni 1922 v Tivolju. Stojе z leve Ivo Umnik, Metod Brezigar, Franc Pintar, Stane Hudnik, Danilo Brezigar, Jože Medved; spredaj z leve Vaclav Skrušny, Fran Baltič in Edo Ravnikar

Prva skupinska slika celotnega stega v Ljubljani (pozna jesen 1922 ali zgodnja pomlad 1923). Spredaj so ustanovitelji. V kroju sedita spredaj brata Skrušny, za njima z leve Baltič, Umnik, Pintar, Metod Brezigar, za njim stoji Danilo Brezigar, prvi na desni pa stoji Stane Hudnik

nju na prostem, pod šotori, ob tabornem ognju, razdeljene v vode, začel uvajati »v skavtsko življenje«. Na podlagi vojaških izkušenj, študija vzgojnih knjig, izrazitega čuta za opazovanje in globokega razumevanja potreb ter značilnosti mladostnikove rasti je Baden-Powell pripravil načrt za mladinske dejavnosti in vzgojne prijeme, ki naj bi jih obstoječe organizacije uporabile za poživitev dela in za pritegnitev poldruga milijona angleških otrok, ki so doraščali zunaj vsakega dobrega vpliva, prepuščeni cesti. To metodo je predstavil javnosti v knjigi *Skavtizem za fante* leta 1908. Proti vsakemu pričakanju so začele vsepovsod nastajati samostojne skavtske skupine, ki pa so jih v nekaterih totalitarnih državah odpravili. Danes je skavtska moška veja razširjena v 118 državah in zajema 16 milijonov članov. Skavtinje, na katere Baden-Powell sprva ni mislil, so se same pojavile v krogih že na nekem srečanju skavtov septembra 1909. Danes je skavtinj sedem milijonov v 98 državah. Tabor na otoku v Rokavskem prelivu pa vsi priznavajo za začetek skavtizma — pred 75 leti.

Skrivnost skavtskega vzgojnega uspeha je še danes predmet strokovnih raziskav. Cilje skavtske vzgoje bi lahko strnili v nekaj stavkov. Gre za skrb za duhovno, duševno in telesno rast

članov v skladne osebnosti, dosledne in zavedne pripadnike narodne in verske skupnosti, poštene državljane in odgovorne člane skavtske organizacije. Vzgojna metoda temelji na samovzgoji, dejavni ljubezni do bližnjega, spoštovanju narave in življenja na prostem, skavtskem »slogu«, življenju v manjših skupinah s porazdelitvijo odgovornosti in z izkazovanjem zaupanja, na dejavnostih, ki so za vsako izmed treh starostnih vej skavtske organizacije posebej primerne.

Ne gre za zapletene zadeve, saj se mlademu človeku nevsiljivo prikazujejo v obliki igre, pustolovščin, v posnemanju vzorov, naporu za samooblikovanje. Skavtska obljuba in pozdrav vsebujeta tri temeljne točke: zvestobo Bogu in domovini, pomoč bližnjemu, izpolnjevanje skavtskih zakonov. Teh je deset in niso napisani v obliki zapovedi ali prepovedi, temveč opisujejo »pravega skavta« (ali skavtinjo), ki spoštuje že omenjena načela, poleg tega pa je resnicoljuben in zanesljiv, vsak dan naredi vsaj eno dobro delo v korist bližnjega, ne pozna sovraštva in dela za prijateljstvo med vsemi, spoštuje naravo, sprejema disciplino, nikoli ne izgubi vedrine in poguma, rad dela in skrbi za čiste misli, besede in dejanja.

Skavtsko gibanje, ki se je kmalu razširilo po vsem svetu, pozna vrsto

Prizor z enega
izmed prvih
taborov

mednarodnih pobud, kot so svetovni tabori (»jamboreji«, petnajsti bo leta 1983 v Kanadi), ima izdelan organizacijski ustroj, bogato literaturo in tradicijo.⁽¹⁾

Šotori pod Cekinovim gradom

V stari Avstriji so prve skavtske skupine nastale leta 1910, uradno pa je bila skavtska organizacija ustanovljena leta 1912.⁽²⁾ Čeprav skavtizma med Slovenci takrat ni bilo, novo gibanje ni bilo med njimi neznano. Tako je npr. kanonik dr. Josip Gruden med predavanjem o varstvu otrok na slovensko-hrvaškem katoliškem shodu v Ljubljani leta 1913 dejal: »Zakaj moramo svojo skrb obračati na otroško varstvo? Zato, ker vsi delamo za boljšo bodočnost, prihodnost pa je v rokah mladine. To so drugod že dobro izprevideli: na Angleškem je na ta način organizirana armada 250.000 Otrok. Na čelu general, ki se je proslavil v burski vojni, Baden-Powell.«⁽³⁾

Poznejši skavtski starešina Pavel Kunaver piše, da ga je leta 1913 baron Schwarz poslal na Dunaj, da bi se seznanil s skavtsko organizacijo in jo po povratku organiziral tudi na Kranjskem. Ker se mu je zdela preveč vojaško usmerjena, ni bilo iz tega nič. Pač pa so v Ljubljani kljub temu ustanovili avstrijske skavte, ki so se povsem militarizirali v strelce.⁽⁴⁾

Slovenski skavti so nastali leta 1922.⁽⁵⁾ Tistega leta je bil v Ljubljani prvi jugoslovanski vsesokolski zlet, pri katerem so kot reditelji sodelovali tudi nekateri srbski, češki in poljski skavti. Svoje šotore so postavili pod Cekinovim gradom. Skupina sošolcev na klasični gimnaziji in prijateljev, devet fantov med 16. in 19. letom, se je navdušila za novo organizacijo. Ob koncu avgusta ali ob začetku septembra 1922 so se zbrali na ljubljanskem velesejmu in sklenili, da ustanovijo skavtsko skupino.⁽⁶⁾ Ustanovitelji so bili: Stane Hudnik, Ivo Umnik, Franc Pintar, Jože Medved, Vaclav Skrušny (z mlajšim bratom sta bila že prej prava češka skavta), Fran Baltič, Edo Ravnikar in brata Metod ter Danilo Brezigar. Oba Brezigarja sta bila rojena v Doberdolu, od koder se je številna družina leta 1915 preselila v Ljubljano. Čeprav je bil od začetka nekako vodja Pintar, je kmalu postal duša nove skupine Metod Brezigar (1903-1934).

Skupina mladih navdušencev je stopila v stik z Beogradom (v Srbiji so skavti nastali leta 1911), odkoder je dobila priročnik *Trebnik*, značke in klobuke. Prvi klobuki so bili stari ostanki avstralskih vojakov iz prve svetovne vojne, ki so se borili na solunski fronti. Sprva so se zbirali na prostem, pozneje pa so začeli iskati prostor za stanke. Pintarjev sostanovalec, polkov-

nik Bleiweis, je preskrbel sobo v takratni Belgijski vojašnici in pa kakih deset vojaških šotorov. Pri tem pa je bila postavljena zahteva, naj za skupino jamči kaka starejša oseba. Za to so pridobili v prvem času poljskega skavtskega inštruktorja Waldemara Haszlakiewicza. Skavti so dobili na razpolago tudi sobo v nekdanji Kreditni banki, ki jo je preskrbel oče skavta F. Tykača. Kasneje so se preselili v poslopje bivše realke na Vegovi ulici, kjer je bil sedež do leta 1933. Do leta 1937 je bil nato sedež v kletnih prostorih na sedanjih Cankarjevi cesti, od takrat dalje pa so dobili na razpolago odsluženi leseni paviljon Šolske poliklinike, ki so ga postavili v Tivoliju kot Skavtski dom.

Ustroj

Ime skavtske organizacije v kraljevini Srbob, Hrvatov in Slovencev je bilo sprva Savez izvidnika i planinki. V Sloveniji so se uveljavili ti skavtski nazivi: od 7. do 11. leta volčiči (njihova skupina je bila šestina, več šestin je tvorilo krdelo) in čebelice (tudi te so se zbirale v šestine, več šestin je sestavljalo roj). Od 11. do 18. leta izvidniki (njihova skupina je bila vod, več vodov je sestavljajo četo) in planinke (tudi te so imele vode, več vodov je sestavljalo kolo planink). Od 18. do 21. leta so bili roverji in stanarice (njihove skupine so bili klubi). Nad 21. le-

tom so bili člani pobratimi (old-skavti) oz. posestrime (old-skavtinje). Vse skupine v istem kraju so sestavljale steg. Vsi stegi v Sloveniji so tvorili župo, vse župe v Jugoslaviji pa savez.(7)

Kroj je bil po angleškem klasičnem vzorcu. Barva rut je bila za volčiče in čebelice vedno rumena, za roverje in stanarice, ki niso delali v četah ali kolih, pa rjava z rdečim robom. Izvidniki in vodnice so imeli rute po barvah čet in kol. Tudi program in disciplina (zelo strogo sta bila prepovedana kajenje in pitje alkohola, saj se je organizacija enkrat skupno z gozdozniki zavzela za prohibicionizem) sta imela vzor v danes že »klasičnih« Baden-Powellovih knjigah.

Ime prve slovenske skupine je bilo Steg skavtov in planink. Službe v organizaciji verjetno v začetku niso bile formalno porazdeljene. Če ne upoštevamo Haszlakiewicza, je bil prvi starešina uradnik Tobačne tovarne Zelenik, ki je tudi vodil prvi tabor. Po Pintarjevem odhodu pa je bil prvi stegovodja Metod Brezigar. Leta 1923 se je v Ljubljani osnovala za vso Slovenijo Župa skavtov v Sloveniji. Po letu 1928 se je s spremembami v državni politiki spremenilo tudi ime celotne organizacije, in sicer v Savez skauta Kraljevine Jugoslavije. Župa pa je postala Dravska skavtska župa.

Organizacija se je naglo razvijala.

Izlet
na Kočevsko
leta 1924

Metod Brezigar
v treh verzijah:
kot skavt,
civilist
in sokol

Med drugim so ljubljanski skavti (Zmajev steg) začeli uvajati odbojko. Ob tedenskih sestankih so imeli izlete. Še pred prvim taborom leta 1923 je nastala prva skupina skavtinj. Tabor je bil poleti 1923 v Kamniški Bistrici.⁽⁸⁾ Udeležilo se ga je tudi kakih deset deklet. Organizacija je bila namreč enotna, čeprav so bile edinice ločene na moške in ženske ter so pozneje uvedli tabore, ki so bili ločeni po spolu in po starostnih vejah. Drugi tabor je bil leta 1924 v Žirovnici, na tretjem so že »krstili« člane. V letih 1925-25 so nastale prve skupine volčičev in čebelic, medtem ko so roverji in stanarice nastopili pozneje. Nekaj taborov je bilo tudi ob morju, že v prvih letih pa so bili navezani tudi osebni stiki s skavti drugod po državi. O tem prvem obdobju (1923-30) duhovito piše Milčinski v svojih črticah, ki so bile zbrane pozneje pod naslovom *Skavt Peter* in so jim bili živi modeli pisateljevi sinovi.⁽⁹⁾

Prvi župni starešina je bil prof. Pavel Kunaver, ki je slučajno obiskal tabor v Kamniški Bistrici in se navdušil za skavtizem. Ko je bil pozneje razglašen za slovenskega chief-scouta, je postal starešina inž. Ivan Pengov, ki je bil prej dalj časa župni načelnik. Kdo vse je opravljal vodilne službe v organizaciji, zaenkrat ni bilo mogoče dognati. Po časovnem zaporedju so bili zad-

nji župni načelniki: Boris Černigoj, Manó Seifert in Božidar Dabinovič.

Ivan Pengov (1906-75), ki je bil viden katoliški javni delavec in je opravil v organizaciji ogromno delo, dokazuje pomembno dejstvo. Če so bili prvi skavti večinoma iz ljubljanskih liberalnih družin, se je skavtizem takoj odprl tudi katoliško usmerjenim mladincem, razširil pa se je tudi na podeželje. V organizaciji so zrasi fantje in dekleta, ki so pozneje imeli v življenju tudi zelo različne poti in ideologije, zato so povsem neupravičene nekatere kritike, ki se še danes berejo o predvojnih skavtih, češ da so bili izraz militarizma, angleškega imperializma in podobno.⁽¹⁰⁾

Skavtska organizacija v Sloveniji je kot del jugoslovanske organizacije temeljila na splošnih zakonih in obljubi, ki se je glasila: »Obljubljam na svojo čast, da bom zvest Bogu, kralju in domovini; pomagal vsakemu v sili; izpolnjeval skavtske zakone.« Vzgajala je v krščanskem duhu, vendar ni bila konfesionalna (že v tisti dobi so se namreč v številnih državah oblikovale ločene, katoliške skavtske organizacije). V navodilih za novince je bilo rečeno: »Pomni pa vedno in povsod, da je skavtizem vera, prenesena v življenje, da je to vera v praksi. V naši organizaciji so lahko člani najrazličnejših veroizpove-

di, vsak skavt pa mora izpolnjevati dolžnosti svoje vere.«⁽¹¹⁾

Tako skavti niso imeli duhovnih asistentov in so k maši hodili s taborov v vas. V Prekmurju je bila večina skavtov Murske čete protestantov, v ljubljanskem Marijanišču pa so duhovniki vodili »zavodno« skupino. Kot reditelji pa so skavti sodelovali, če so jih naprosili, pri večjih verskih slovesnostih, a tudi pri sokolskih »zletih«. Politično je bila organizacija nevezana.

16 stegov

Za podrobnejši pregled razvoja in zaosežnosti predvojne slovenske skavtske organizacije je treba navesti še, kje so bile skavtske skupine in kdaj so nastale:

Zmajev steg skavtov (1922), Ljubljana I.
Mrkonjičev steg skavtov in planink (1922), Celje.
Kaajev steg skavtov in planink (1924), Maribor.
Gamsov steg skavtov in planink (1926), Kamnik.
Bistriški steg skavtov (1926), Domžale.
Triglavski steg skavtov in planink (1928), Kranj.
Steg planink kraljice Alenčice (1928), Ljubljana II.
Dravski steg skavtov in planink (1930), Ptuj.
Steg skavtov Rimske Tojlice (1933).
Ljubeljski steg skavtov in planink (1935), Tržič.
Malgajev steg skavtov (1935), Prevalje.
Matjažev steg skavtov (1935), Crna pri Prevaljah.
Stek skavtov kralja Matjaža (1937), Litija.
Donačkogorski steg skavtov (1937), Rogatec.
Zlatorogov steg skavtov (1937), Ljubljana III.
Trdinov steg skavtov (1938), Novo mesto.

Roverji in stanarice ter pobratimi in posestrime so lahko imeli samostojne edinice izven stegov. Tako so delovali še:

Klub Bobrov (1929), Maribor.
Perunov klub roverjev (1936), Celje.
Župni klub (Gams (1938), Ljubljana.
Župni klub Iztok (1938), Ljubljana.

Število članov in članic tik pred koncem delovanja, torej jeseni 1940, pa je bilo naslednje: članov je bilo 1.067 ali 77,4 odstotka, članic pa 313 ali 22,6 odstotka. Skupno 1.380. Od 16 stegov jih je bilo osem z mešanim članstvom, sedem z moškim in eden z ženskim članstvom. Od petih župnih klubov pa so imeli trije mešano članstvo, po eden pa moško oz. žensko članstvo.⁽¹²⁾

Med pomembnejše dogodke slovenske skavtske zgodovine je treba vsekar uvrstiti župne, vseslovenske tabore. Prvi je bil leta 1928 v Gameljnah pri Ljubljani, drugi v Vižmarjah, tretji 1935 v Mariboru, četrti pa 1937 v Mednem. Zvezni tabori so bili: prvi leta 1929 v Beogradu, drugi 1932 v Zagrebu, tretji spet v Beogradu 1935. V Beogradu je bil po letu 1935 tudi sedež zveze Union des Boy-Scouts et Girl-Guides Slaves, ki se je navduševala za slovansko vzajemnost in stike med skavti iz Jugoslavije, Bolgarije, Poljske in Češkoslovaške. Imela je »slovanske skavtske konference« in je izdajala re-

Skavti-lokostrelci
na taboru
v Bohinjski Bistrici
leta 1926

Izlet
Crtomirove čete
na Rakitno
21. febr. 1926

vijo *Le Scout Slave*. Skavti iz Slovenije so se v odposlanstvih iz Jugoslavije udeleževali tudi mednarodnih skavtskih pobud, npr. svetovnih »jamboreejev« (gotovo leta 1929 v Birkenheadu v Veliki Britaniji in v Gödöllu na Madžarskem 1933).

Za poglobitev slovenskih skavtov so bili pomembni tudi tečaji za voditelje in skavtska literatura. Tiskano je izhajal le srbo-hrvatski *Skavtski glasnik*, v slovenščini pa je bila cela vrsta ciklostiliranih listov. Osrednja revija je imela naslov *Skavtska pota*. Z novembrom 1939 pa je začel izhajati mesečnik *Vodja*, nekak »uradni list« načelstva Dravske župe. Izmed knjig sta bili natisnjeni Baden-Powellov *Skavt* v avtoriziranem prevodu leta 1932 in knjižica *Kaj zna skavt III. reda*, leta 1939. Ciklostilirali pa so več brošur in knjig, med katerimi so pomembnejše: *Priročnik za topografijo* in *Priročnik za skavtsko opremo* (avtor obeh je bil Mano Seifert), *Priročnik za redovne vaje*, avtor Dabinović, *Priročnik za II. red*.

Načela

Za načelnike je glavna uprava v Beogradu pripravila tri tečaje (Viši opšti tečaj — VOT; kdor ga je opravil, je smel nositi vijoličasto ruto z oznako tečaja). Za nižje voditelje je vsaka župa prirejela »srednje občje tečaje« (SOT), ki so bili v Sloveniji štirje. Te-

čajniki so imeli modre rute z vtakno lilijo in napisom SOT. Njihovo geslo je bilo: »Bodi kakor sonce!« Geslo VOT pa je bilo: »Delaj in ustvarjaj!« Namesto tečajev so voditelji lahko opravljali nadomestne izpite. Omeniti je treba še odlikovanja in priznanja, ki jih je vodstvo podeljevalo zaslužnim članicam in članom, medtem ko so imeli vsi možnost, da so prestajali tradicionalne skavtske skušnje in izpite.

Z vojno je prenehalo tudi delovanje skavtske organizacije. Da bi okupator ne izvajal represalij zaradi narodnosti, so Dravska skavtska župa, Zmajev steg skavtov, Steg planink kraljice Alenčice in Zlatorogov steg skavtov prenehali z delom in dne 10. junija 1941 predali vse svoje imetje z gotovino vred Rdečemu križu Slovenije. Že ob izbruhu vojne pa so iz previdnosti v Ljubljani uničili domala ves arhiv.

Gozdovniki, Zveza slovenskih skavtov, taborniki

Zaradi popolnosti je treba vsaj omeniti pojav gozdovništva v Sloveniji, čeprav ne sodi v ta pregled. To je bila skavtom na zunaj precej sorodna organizacija, ki je v Sloveniji nastala leta 1925 in ji je bil glavni ideolog komunist inž. Hinko Pajer.⁽¹³⁾ Uradno so se imenovali Zveza slovenskih tabornikov, sklicevali so se na ameriškega nara-

voslovca in pisatelja Thompson-Setona, poudarjali romantičnost in spontanost, veljali pa so za levičarje.

Po vojni ni bilo mogoče obnoviti skavtske ali gozdovniške organizacije, vendar »so se kmalu pojavile "divje" skavtske in gozdovniške organizacije.«⁽¹⁴⁾ Na pobudo Zveze mladine Slovenije je bila aprila 1951 ustanovna skupščina Združenja tabornikov Slovenije (danes: Zveze t. S.). Taborniške skupine so nastale tudi na Tržaškem (1953) in Goriškem (1960), kjer deluje Rod modrega vala, ki se drži teh smernic: »... vzgojiti mladega človeka v naprednega člana človeške družbe ter zaradi naše specifik v naprednega člana slovenske narodnostne skupnosti v Italiji. Naslanjamo se na tradicije narodnoosvobodilne borbe. Obenem se držimo naših gesel: "S naravo k novemu človeku, obdajmo svet s prijateljstvom!"«⁽¹⁵⁾ Podoben poskus na Koroškem ni uspel.

Leta 1940 je prišlo v Sloveniji do ustanovitve Zveze slovenskih skavtov, ki je očitala Dravski skavtski župi, da ne poudarja dovolj katoliške vere, ker da »svet zahteva borbenih, katoliških in discipliniranih fantov.«⁽¹⁶⁾ Zgledovala se je po francoskih katoliških skavtih in začela delovati v Ljubljani in drugje, vendar o njej ni veliko znanega, saj je kmalu vojna prekinila vsako delo.

Platnica knjižice »Kaj zna skavt III. reda«, Ljubljana 1939

Tu pa tam se najde tudi kaka omemba, da so nekatere skavtske edinice skrivaj delale tudi pod zasedbo. O tem ni točnejših podatkov.⁽¹⁷⁾

Naslednja poglavja skavtske zgodovine

Objavljeni pregled predvojne slovenske skavtske zgodovine je le prvi

Tabor na Rabu 1927. V skupini so tudi »taborne mame«, ki so pomagale v kuhinji

del daljšega sestavka, ki se pripravlja ob 30-letnici slovenske zamejske skavtske organizacije.

Slovenska skavtska zgodovina je namreč zelo razgibana. Brez zveze s spredvojnimi skavti so slovenske skavtske skupine nastale v težkih časih življenja slovenskih beguncev po taboriščih v Avstriji in Italiji. Organizacija iz Italije se je nadaljevala do leta 1974 v Argentini. V izseljenstvu sta leta 1962 in 1963 nastali slovenski skavtski skupini v slovenskih župnijah Brezmadežne s čudodelno svetinjo v New Torontu in Marije Pomagaj v Torontu. Skupini sta vključeni v kanadsko zvezo in živahno delujeta.

Začetek slovenskega skavtizma v Trstu je omenjen ob začetku tega sestavka. Leta 1958 so nastale Slovenske tržaške skavtinja. Julija 1964 so se začeli zbirati v Gorici prvi člani Slovenskih goriških skavtov. Leta 1967 so bile ustanovljene Slovenske goriške skavtinja. Vse te skupine so že pet let sestavni deli enotne Slovenske zamejske skavtske organizacije. A slovenski skavti so tudi na Koroškem (1959 so bile prve obljube fantov, 1969 pa so se prva dekleta udeležila tabora tržaških skavtinja).

Pregled vsega tega bogatega vzgojnega življenja med mladimi Slovenci in Slovenkami bo ob sedanjih skavt-

Ob 50-letnici ustanovitve slovenskega skavtizma so se v Bohinju zbrali bivši skavti in skavtinja. Dne 29. julija 1972 so se podpisali na spominsko listino kakor je razvidno iz pričujoče slike

skih jubilejih izšel v posebni publikaciji, katere prvi del objavljamo v tem Koledarju.

Črtomirova četa ob proslavi četrte obletnice ustanovitve skavtizma 29. avgusta 1926

(¹) Glede splošnih podatkov o zgodovini, ciljnih in metodah skavtizma je na razpolago izredno bogata literatura v številnih jezikih. V slovensčini je najbolj dostopen *Skavtski priročnik*, uredil dr. Jože Prešeren, Trst 1963, 481 strani. Prim. tudi brošuro *Duhovna rast skavtizma*, predavanja na ideološkem tečaju na Katinari od 28. do 30. septembra 1965, 41 strani. Stalno pišeta o tem razmnožena skavtska mesečnika *Planika* v Gorici in *Jambor* v Trstu. O svetovnem skavtskem dogajanju pa prim. mesečni bilten skavtskega urada v Zenevi *World Scouting Newsletter - Bulletin du Scoutisme Mondial*.

(²) Prim. *Scouting 'Round the World*, Zeneva 1975, str. 5.

(³) *Slovensko-hrvaški katoliški shod v Ljubljani 1913*, izdal pripravljalni odbor, Ljubljana 1913, str. 165.

(⁴) Prim. članek Iva Vidica *Kako je pred tridesetimi leti nastajala taborniška zveza*, Delo, Ljubljana, 23. avg. 1981, str. 12. Prim. tudi knjigo Pavla Kunaverja *Brezna in vrhovi*, Maribor 1974, str. 69 in sl.

(⁵) O zgodovini predvojnih slovenskih skavtov so temeljni podatki v dveh člankih: Krotki Bivol (Ivo Jevnikar), *Ob virih slovenskega skavtizma*, Jambor X., št. 8 (junij 1981), str. 9-14, in dr. Vladimir Škerlak, *Taborništvo od nastanka do danes*, šest tedenskih nadaljevanj v reviji ITD od 9. nov. do 14. dec. 1975. Ker tu ni mogoče navajati vseh virov, naj opozorim na opombe v mojem omenjenem članku, katerega vsebina je tu v nekaterih točkah popravljena. Za vrsto informacij se moram zahvaliti dr. Danilu Brezigarju iz Nabežine, ki je dal na razpolago tudi nekaj dognanj starih skavtov Staneta Hudnika, Vladimira Škerlaka in Fedora Tykača. To zadeva prva leta skavtizma. Za skoraj vse ostale podatke pa gre zahvala bivšemu župnemu načelniku Manu Seifertu iz Ljubljane. To gradivo je bilo zbrano letos.

(⁶) O ustanovitvi prve slovenske skavtske skupine je še druga verzija. Jože Petrovčič je v članku *Smreke, šotori, zvezde*, Delo, Ljubljana, 29. avg. 1975, str. 10, zapisal: »Ze prej so na pobudo ruskih emigrantov v Celju ustanovili prvo skavtsko organizacijo - steg.« (Ruski emigrantski skavti so imeli v Jugoslaviji lastno organizacijo.) Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939, pa pod naslovom *Skavtska organizacija* piše na str. 218: »Tako je ta po svetu zelo razširjena organizacija doživela svojo ustanovitev tudi pri nas v letih 1921 in 1922, sprva v Celju, takoj nato v Ljubljani...« Podrobnejših vesti o Celju ni, vendar je neizpodbitno dokazano dejstvo, da je ljubljanska skupina jedro, iz katerega se je razvil slovenski skavtizem, kot ga poznamo. Po podatkih S. Hudnika je bila uradna ustanovitev v nedeljo 22. oktobra 1922.

(⁷) O ustroju podrobno piše knjižica *Kaj zna skavt III. reda*, župni klub »Gams«, 1939, 72 strani.

(⁸) Njegovo romantiko in težave (zaradi slabege vremena so starši marsikaterega udeleženca

odpeljali) učinkovito opisujeta v navedenih delih Kunaver in Škerlak.

(⁹) Prva knjižna izdaja: Fran Milčinski, *Skavt Peter*, Ljubljana 1960 (Mladinska knjiga, Sinji galeb). Pozneje natisnjeno v Zbranih spisih.

(¹⁰) Take izjave v omenjenem delu odločno pobija dr. Škerlak, ki je sicer zelo kritičen do samega Baden-Powella. Omeni pa se lahko tudi to, da je sedanji predsednik predsedstva SFRJ Sergej Kraigher začel svojo pot v družbi kot volčič, podobno še nekateri poznejši vidni komunisti.

(¹¹) *Kaj zna skavt III. reda*, str. 15.

(¹²) O posameznih skupinah je najti gradivo tudi v posebnih člankih ali širših zbornikih. O soboških skavtih so npr. podatki v knjigi ob 50-letnici prekmurske gimnazije, o novomeških v zborniku *225 let novomeške gimnazije*, o litijskih pa je pisal nekdanji stegovodja Dušan Pleničar v *Jamboru I.*, št. 6, 7, 8 (april, maj, junij 1972).

(¹³) Škerlak, o. d. ITD, 7. dec. 1975. O sicer malo pomembnem vprašanju, kdo je bil prvi — Baden-Powell ali Thompson Seton — prim. Krotki Bivol (Ivo Jevnikar), *Gozdovniki, taborniki, skavti*, Jambor V., št. 7 (maj 1976), str. 16-17.

(¹⁴) Ivo Vidic, o. d.

(¹⁵) Milan Pahor, *Nekaj iz zgodovine RMV*, Primorski dnevnik, Trst, 18. febr. 1979, str. 9.

(¹⁶) Zveza slovenskih skavtov, *Slovenski dom*, Ljubljana 1940 (enkrat po veliki noči; na razpolago imam le izrezek).

ALBERT MIKLAVEC

KRAŠKA VAS

*Na kraški planoti
stoji vas prelepa
in Kras jo v samoti
skrivnostno oklepa.*

*Pomlad vsa zelena
oblači ograde
in vsa razcvetena
nam kinča nasade.*

*Poletje rumeno
čez travnike veje,
še steno ledeno
nam z žarki ogreje.*

*Jeseni na Krasu
gori vsa pokrajina,
v jesenskem je času
še gmajna vsa bajna.*

*Ko burja zapiha
in sneg naletava,
globoko zadiha
vsava vas in narava.*

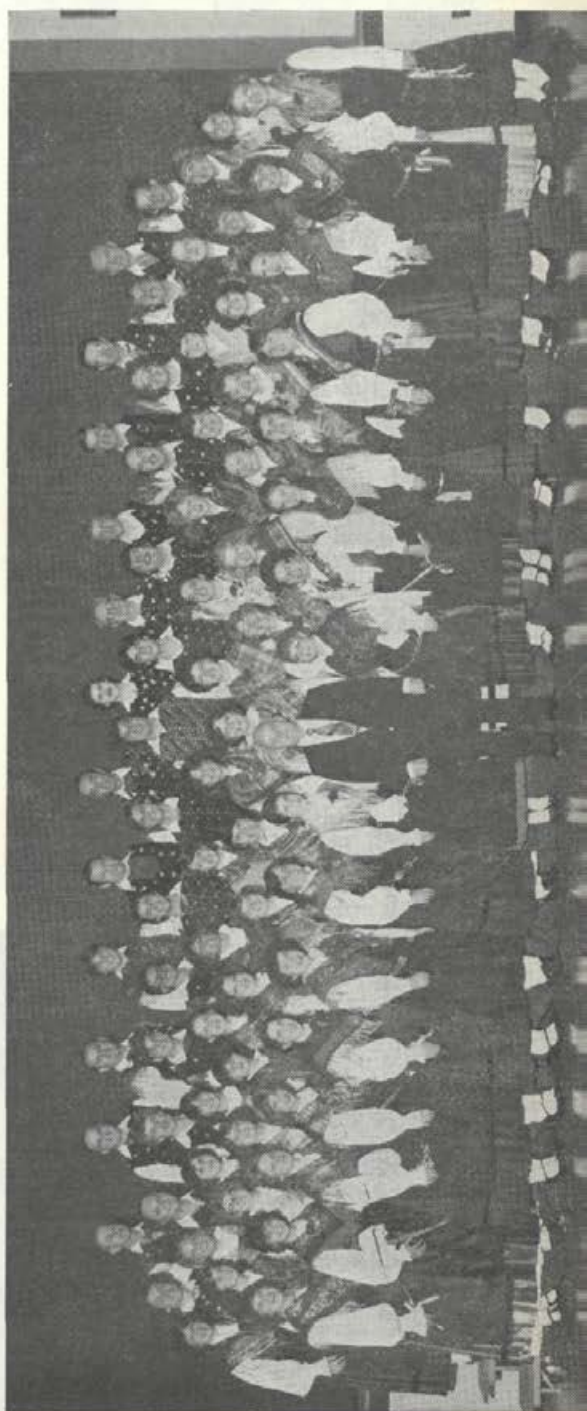
Gostovanje clevelandskih Slovencev

V Clevelandu živeči Primorci so ustanovili svoj klub. V začetku mu je predsedoval prof. Karlo Bonutti. Z njim smo vedno imeli prav dobre zveze, posebno ker se je močno zavzel za Katoliški dom v Gorici. Ob raznih obiskih znancev iz Clevelanda se je sprožila misel, da bi jih kdaj obiskali v njih novi domovini. To se je zdelo še bolj uresničljivo, odkar je koroški zbor Gallus opravil sličen obisk v Ameriki. Tako se je zgodilo, da je Primorski klub v resnici organiziral obisk dveh skupin z Goriškega: dramske skupine iz Stan-dreža in ansambla Lojze Hlede iz Ste-verjana aprila-maja 1979.

Ob tem obisku smo čutili dolžnost, da clevelandske Slovence povabimo, naj obiske vrnejo. To vabilo je vzela zares predvsem mladina, ki se zbira v zboru »Korotan« in v plesni skupini »Kres«. Začela se je izmenjava pisem, mnenj, predlogov. In želja je postala resničnost letos v juliju, ko sta obe skupini prišli v goste na Primorsko in na Koroško. Dospeli so v Celovec 17. julija in ostali v Evropi do 31. julija. V tem času je njihov prvi postanek bil na Primorskem.

V Gorico so se pripeljali v soboto 18. julija opoldne. Prvo dobrodošlico jim je izrekel goriški župan dr. Antonio Scarano na goriškem gradu. Srečanje s prvim občanom Gorice je goste prese-netilo. Njihov predsednik Ivan Hauptman je pozneje zapisal: »Sprejem na goriškem gradu je bil res nekaj izrednega.« Tudi za nas, ki smo prvič slišali goriškega župana, da je svoj pozdrav končal po slovensko.

Zvečer so ameriški rojaki nastopili v Nabrežini na prazniku Slovenske skupnosti. Prvi stik s slovensko publiko je obetal dobro, saj je na srečanju bilo ljudi kot malokdaj. V istem pismu pravi Ivan Hauptman: »Naše misli in

vsi naši pogovori vedno hite med vaše gostoljubne rojake, ki ste nam pripravili res pravi praznik veselega srečanja in lepih nepozabnih dni v sončni Goriški.« (Pa ravno tiste dni ni bila preveč sončna, ker so se vrstile poletne nevihte.)

Praznično razpoloženje se je naslednji dan še stopnjevalo dopoldne v Standrežu, kjer so ameriški pevci peli med mašo in so jih domačini najlepše sprejeli pred mašo in postregli po njej. Maševal pa je njihov dušni pastir msgr. Alojzij Baznik, ki je po zadnji vojni bil kot kaplan ameriške armade ravno v Gorici.

Višek je njihov obisk pri nas dosegel v nedeljo zvečer v Katoliškem domu. Dvorana z velikim odrom je pač primernejši prostor za nastop pevskega zgora kot pa odprto igrišče v Nabrežini. V Katoliškem domu je torej zbor pod vodstvom inž. Frančka Gorenjska pokazal, kaj zmore. Program pesmi je bil uglasen na domovinsko struno in na ljudsko pesem. Pri zboru iz tujine je to razumljivo, ker na tujem človek čuti drugačno povezanost na domače kraje kot doma. Publika je v to pot dosti premajhni dvorani z veseljem prisluhnila mladini, ki se je rodila in zrasla v daljni Ameriki, goji pa slovensko petje in narodne običaje s toliko ljubeznijo in požrtvovalnostjo. To je v

njenem imenu izpovedal Janez Tominec:

»Ko smo prisluhnili vase, smo slišali, da se oglašča v naši krvi pritajena pesem. Pela je o skalnih vrhovih, baržunu planinskih trat, žuborenju studencev, o cerkvicah, brez števila posejanih na gričkih, o belih vaseh, šumečih gozdovih... V njej je bil zajet praznični vrisk zvonov, mehkoča vasovanj, prekipevajoče veselje žeganj, prešernost svatovanj in otožnost zadnjih slovesov. To je bila pesem, ki je, davno oblikovana, včasih ob tihih večerih očetom in materam privrela na ustnice in smo napevu pritegnili za njimi tudi mi. Tako se nam je odkrilo bogastvo melodij, ki so dihale za nas svojsko občutje in nas povezovala z daljnim svetom naših dedov. Z ljubeznijo smo se jih oklenili. Ko smo zdaj prišli k vam v vas, da vrnemo obisk, smo pesem prinesli s sabo.«

Med pevskim programom zbora je vpletala svoje komade plesna skupina »Kres«. Ta seveda goji predvsem slovenske ljudske plesne, a pokazala je tudi nekaj ameriških.

Kot je ob takih priložnostih navada, so se med programom zvrstili tudi pozdravi z obeh strani. V imenu organizatorja (Zveze slovenske katoliške prosvete) je pozdravil njen predsednik dr. Kazimir Humar, ki ni pozabil omeniti,

Na Našem prazniku, ki ga je v Nabrežini organizirala Slovenska skupnost in na katerem so sodelovali ameriški Slovenci, je Ivan Breclj izročil ameriškim rojakom spominsko plaketo in slike

da so clevelandski Slovenci veliko prispevali za Katoliški dom zlasti ob začetku, ko so bile težave največje. Duša te akcije je takrat bil ravno dr. Karel Bonutti. V imenu pokrajinske uprave je ameriške rojake pozdravila odbornica Marija Ferletič, v imenu Slovenske skupnosti predsednik dr. Andrej Bratuž. S strani gostov pa so spregovorili predsednik zbora »Korotan« Ivan Hauptman, ustanovitelj zbora Metod Milač in zastopnik skupine »Kres« že omenjeni Janez Tominc.

Veselje se je iz dvorane potem preslo na prostore okrog Doma, kjer so vrli Štandrežci poskrbeli za suha grla, ansambel Lojzeta Hledeta pa za veselo zabavo. Bil je to za nas vse nepozaben večer, ki je priklonal neverjetno veliko število naših ljudi.

Naslednji dan so si rojaki iz Amerike ogledali Benetke, ki so gotovo sanje vseh turistov, zlasti z onstran oceana. Zvečer so jim pa priredili slovo Števerjanci. Povabili so jih med »Borovce«. O tem slovesu trdi Ivan Hauptman: »Poslovilni večer v Števerjanu med košatimi borovci se nam je vtisnil globoko v srce. Naš znanec Lojze Hledeta in župan Slavko Klanjšček sta nas osvojila z domačo prikupno besedo. Povsod je žarelo veselje prijaznih in požrtvovalnih primorskih rojakov, ki so nas po kraljevsko pogostili in obdarovali s številnimi spominčki.«

Vendar je bilo zadnje slovo pravzaprav v torek 21. julija v Gradnikovi kleti na Plešivem. Na poti na Koroško so se namreč ustavili pri Gradniku, ki jih je pogostil, kot znajo pogostiti Briči, s pršutom in dobro kapljico. »Njegovo zlato kapljico smo potem nekateri uživali še na Sv. Višarjah,« pove Ivan Hauptman.

Vezi med primorskimi in clevelandskimi Slovenci so bile s tem obiskom še bolj utrjene. Sedaj je posebno na mladih, da jih spletajo naprej. Saj smo z veseljem videli, kako so se v času obiska lepo ujemali in si postali prijatelji. Clevelandskim pevcem in plesalcem se pa še enkrat zahvaljujemo za njihov tako uspešen obisk na Primorskem.

Plesna skupina Kres

Sicilija - dežela razgibane preteklosti

Že nekaj let zapovrstjo prireja »Katališki glas« v poletnih mesecih izredno zanimiva potovanja, ki so doslej našla med našimi ljudmi vedno veliko odziva. Prvo tako potovanje je bilo leta 1977 ob 60-letnici fatimskih prikazovanj na Portugalsko v Fatimo in Lizbono s postankom ob povratku v Madridu. Potovali smo z letalom. Naslednje leto, ob 120-letnici Marijinih prikazovanj v Lurdu smo poromali na ta kraj molitve, a tako, da smo prej obiskali še Marijini božji poti na Monserratu pri Barceloni in v Zaragozi v Španiji. Tretje potovanje je bilo k Mariji Cestohovski na Poljsko leta 1979, ko je že skoro eno leto vodil Cerkev nekdanji nadškof Karol Wojtyła. Spotoma smo se ustavili v Bratislavi na Slovaškem in v Krakovu, na povratku v Wrocławu in v Pragi. Lani smo šli v Francijo in obiskali Nevers, kjer je pokopana sv. Bernardka Lurška, Tours, kjer je živel in umrl sv. Martin ter Lisieux, kjer je grob sv. Terezije Deteta Jezusa. Temu smo dodali še obisk Pariza in Ženeve v Švici.

Vsa ta potovanja so trajala po 8-9 dni in bila razven prvega, kot smo že omenili, opravljena z avtobusom. Tako tudi letošnje na Sicilijo, ki je poteklo od 30. julija do 7. avgusta. Udeležencev je bilo 48. Menimo, da je to potovanje bilo eno najbolj uspešnih med vsemi petimi, ki smo jih do sedaj opravili. Večina si sploh ni predstavljala, kako razgibano preteklost ima ta sredozemski otok, ki poseduje zaradi nje tudi nebroj zgodovinskih spomenikov, vrednih ogleda. Poleg tega je Sicilija tudi turistično zelo zanimiva.

Prvi dan je potekel na vožnji po avtocesti do Neaplja. En postanek je bil za kosilo v kraju Fabro blizu Orvieto, drugi pozno popoldne v Caserti blizu Neaplja, kjer smo si na hitro ogledali mogočno kraljevsko palačo, ki jo je zgradil Karel Burbonski v 18.

stoletju ter za njo ležeči 3 km dolgi vrt, narejen v stilu Versaillesa v Parizu. Na večer smo prišli v Neapelj ter se umestili na ladji-trajektu. V udobnih kabinah smo prespali noč. Naslednje jutro smo izstopili v Palermu. Bili smo na Siciliji.

Iz zgodovine Sicilije

Če hočemo Sicilijo, njeno preteklost pa tudi sedanost, njene običaje in njene prebivalce dobro razumeti, je nujno potrebno, da se vsaj v glavnih obrisih seznanimo z njeno zgodovino.

Sicilija meri 25.707 km, ima pa kar 5 milijonov prebivalcev. Še danes se ne ve, kdo so bili prvotni prebivalci Sicilije. Govori se o Sikanih in Sikulih (po katerih ima otok sedanje ime), a pečat ji dajo v osmem stoletju pr. Kr. Grki, ki pridejo iz Male Azije (Jonci) in iz Korinta (Dorci). Novi priseljenci so ji dali ime Trinacria (Trirog), ker ima otok obliko trikotnika. Do 13. stol. po Kr. se je nato na Siciliji grško govorilo. S padcem Sirakuz, glavnega mesta grških naseljencev leta 212 pr. Kr. pride Sicilija pod oblast Rimljanov. Ko začne rimsko cesarstvo razpadati, se otoka od leta 440-491 polastijo najprej Vandali, nato vzhodni Goti in po letu 553 Bizantinci. Te preženejo arabski Saraceni, ki ostanejo na otoku skoro 250 let (od 827 do 1061).

Potem se zgodi nekaj nenavadnega. Normani iz Skandinavije, ki so že bili v Apuliji in Kalabriji, v 30 letih premagajo Arabce in jih nadomestijo. Ko izumrejo po moški liniji leta 1130, zavladajo švabski kralji iz rodovine Friderika Levjesrčnega. Friderik II. Švabski (1194-1250), ki nadaljuje s tradicijo Normanov, postane najbolj slaven sicilski kralj. Po njegovi smrti se Sicilije polastijo francoski Anžuvinci, ki pa jih ljudstvo sovraži ter pride 31. marca 1282 do znanega pokola Francozov v Palermu, ki je v zgodovino pre-

šel pod imenom »sicilske večernice«. V začetku 14. stoletja zavladajo nad Sicilijo aragonski kralji iz današnje Španije in ko se Aragonija združi s Kastiljo v enotno špansko državo, jih nasledijo Španci vse do leta 1712. Tedaj si priključi otok španska veja Burbonov, ki že vlada v Neaplju. Leta 1860 uspe Garibaldiju pregnati Burbone tako iz Sicilije kot iz Neaplja. Ves italijanski jug se pridruži savojskemu kraljestvu in tako Sicilija dokončno postane italijanska.

En dan v Palermu

Palermo je danes prestolnica Sicilije, kot je že bil pod Arabci, Normani in Švabi. Danes šteje 800.000 prebivalcev. Takoj ko smo se izkrcali, smo se z avtobusom odpeljali na hrib Pellegrino, od koder je čudovit razgled na spodaj ležeče mesto in morje. Na hribu je v skalni votlini svetišče sv. Rozalije, zaščitnice palermskega mesta. V tej votlini je ta spokornica 16 let preživela v molitvi. Bila je grofovskega rodu in umrla okoli leta 1166. V letu 1624, ko je v mestu razsajala kuga, so njene posmrtno ostanke prenesli v tamkajšnjo stolnico. Vsako leto 15. julija na velikanskem vozu njeno posmrtno žaro peljejo v slovesni procesiji

po mestnih ulicah. V votlini sv. Rozalije smo imeli prvo romarsko sveto mašo.

Po sv. maši smo se vrnili v mesto. Dvakrat smo se ustavili: v čudoviti palatinski kapeli, ki jo je dal zgraditi normanski kralj Roger II. s tem da je bivšo arabsko mošejo spremenil v krščansko cerkev. Iz normanskih časov je tudi zunanost stolnice, notranjost pa je baročna in daleč manj zanimiva kot zunanost.

Nekaj izrednega je tudi stolnica v mestu Monreale nad Palermom. To je zgradil normanski kralj Viljem II. Vsebuje latinske, arabske in bizantinske elemente in je bogata na dragocenih od zlata se blestečih mozaikih. Prelep je tudi križni hodnik bivšega benediktinskega samostana ob stolnici.

Popoldne smo bili prosti. Ponovno smo bili opozorjeni, naj zlasti ženske v Palermu pazijo na ročne torbice in verižice okrog vratu. Nepridipravi se približajo na motociklu, bliskovito iztrgajo žrtvi torbico in odbrzijo v neznanu.

Občudovali smo tudi red v neredu na palermskih ulicah. Policist se na ulici sploh ne prikaže, prehiteva se z leve in desne, izsiljuje se prednost, vozila neprestan trobijo, semaforov skoro ni

Del izletnikov na Siciliji ob kipu sv. Rozalije nad Palermom

Pogled na pristanišče v
Palermu in na mesto ob
njem

in kljub temu, ali morda prav zato, se promet v redu razvija. Za naše živce pa bi tak promet ravno ne bil.

Pomniki davne preteklosti

Tretji dan je bil namenjen grški starožitnosti. Seznanili naj bi se z grškimi templji v Segesti, Selinuntu in v Agrigentu. Po zajtrku smo po avtocesti zavili proti mestu Trapaniju na zahodnem robu Sicilije. Po eni uri vožnje smo na samem zagledali na pobočju hriba samotni tempelj: Segesta. Sredi vinogradov, ožganih pašnikov, skalnatih skladov in golih okoliških vrhov učinkuje fantastično.

Mesto Segesta je ležalo proč od templja, onstran gore Barbarov. Prebivalci so začeli graditi tempelj v 5. stol. pr. Kr. v dorskem slogu, a ga niso dovršili. Samo mesto je na pol razrušil sirakuški tiran Agatokles, a se je pod Rimljani opomoglo. Dokončno so ga uničili najprej Vandali, nato Arabci. A ostala sta dva pomnika davne preteklosti: dorski tempelj in grško gledališče na gori Barbarov.

Čez dobro uro nato nas je južno od Castelvetrana ob Sredozemskem morju čakalo drugo presenečenje: Selinunte. Mrtvo mesto, ki so ga najprej dvakrat razdejali Kartażani, dokončno pa je ostanke razrušil potres in nato pokril saharški pesek. Imelo je kar osem templjev. Pet jih je stalo na akropoli,

trije na nasproti stoječem griču. Vsi so bili zgrajeni v 6. stol. pr. Kr. Enega so v letih 1925-1927 obnovili.

Kosili smo v bližini razvalin tik ob morju. Bilo je na podlagi rižota iz morskih spužvarjev in rib. Seveda jih je bilo treba zaliti z dobrim sicilskim vinom.

V zgodnjih popoldanskih urah smo prispeli v Agrigento. Današnje mesto, ki leži na griču, šteje 200.000 prebivalcev. Nasledilo je grško mesto Akragas, ki so ga leta 583 pr. Kr. ustanovili grški naseljenci z otoka Rodos v Egejskem morju na ravnici sredi pobočja med morsko obalo in vrhom hriba, kjer je danes Agrigento. V 5. stol. pr. Kr. je doseglo višek svoje slave in procvita. Štelo je nad 100.000 prebivalcev. Tedaj so nastali mogočni Jupitrov tempelj, tempelj Kastorja in Poluksa, Herkula, Concordie in Junone Lacinie. Najbolje se je ohranil tempelj Concordie, mojstrsko delo dorskega gradbeništva na Siciliji.

Ti templji danes sestavljajo skupino, ki je po vsem svetu znana kot »Dolina templjev« in predmet neprestanega obiska turistov. Ob vhodu na področje templjev nas je že čakala vodička, ki nas je v živahni besedi in ob poljudni razlagi vodila od svetišča do svetišča ter seznanjala z njihovimi značilnostmi. Skoro tri ure je trajal ta »sprehod« in nazadnje so bile noge kar trudne.

Rimska hiša

Toda s tem pohod po razvalinah še ni bil končan. Čakala nas je še Villa Romana del Casale blizu mesta Piazza Armerina. V nedeljo 3. avgusta zjutraj smo se odpeljali iz Agrigenta najprej v Gelo ob morju, kjer so velike rafinerije za nafto, nato pa zavili v notranjost otoka. V višini 700 m nad morjem leži sredi gozdov to prikupno mesto z mogočno stolnico. Sloves pa si je ustvarilo zlasti zaradi izredno dobro ohranjenih mozaikov v rimski hiši iz 4. stol. na področju Casale, 6 km južnozahodno od mesta.

Hišo si je dal zgraditi rimski cesar Maksimilijan Herkul in je imela 48 prostorov. Leta 1161 jo je prekril velik plaz in so jo izkopali šele leta 1950. Hiša zavzema kar 3.500 m² površine, obiskovalci si lahko mozaike ogledajo z vrha hodnikov, ki vodijo iz enega prostora v drugega. Seveda veliko pomaga pri umevanju mozaikov dognana razlaga vodiča, ki smo ga imeli tudi mi.

Protí Sirakuzam

Bila je nedelja 3. avgusta, ko smo v popoldanski pripeki zapustili slikovito in z zelenjem obdano Piazza Armerino ter se spustili proti katanijski ravnini. Griči so postali goli. Kazali so žalostno sliko požetega žita s svojim rumenim strniščem. V septembru jih

spet preorjejo in zemljo zasejejo z žitom. Spomladi v maju je žetev. In tako se ponavlja iz leta v leto. Doumeli smo, zakaj so za časa Rimljanov Sicilijo imenovali žitnico Rima.

Že smo bili na ravnini. Podoba se je spremenila. Umno namakanje je vso pokrajino spremenilo v en sam vrt pomarančevcev in limonovcev. Po avtocesti smo brzeli mimo Katanije proti jugovzhodu. Malo po četrti uri smo bili v Sirakuzi. (Rabim dve imeni: za staro grško naselbino Sirakuze, za današnje mesto Sirakuza.)

Pri solzeči se Mariji

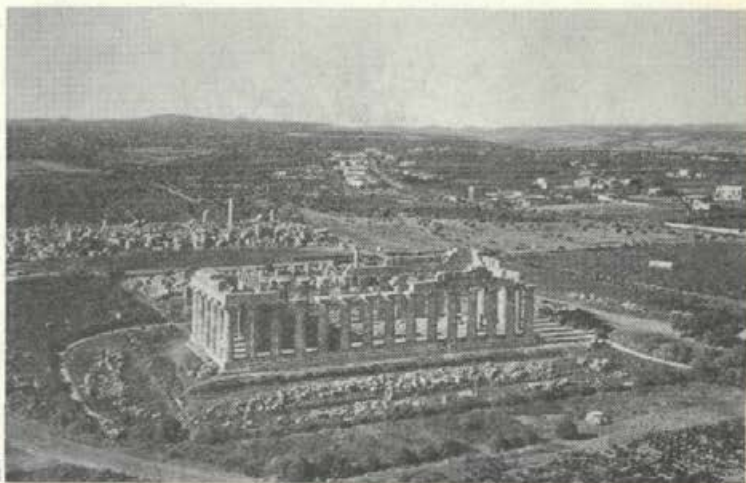
Prvi naš obisk je veljal svetišču Mater božje, katero hrani reliefno Marijino podobo, ki je skozi štiri dni pretakala človeške solze. Saj je bil cilj našega potovanja prav to svetišče.

Zgodba je znana: v jutru 29. avgusta 1953 je Antonija Giusto, žena delavca Angela Ianussa, poročena z njim komaj pet mesecev, z začudenjem opazila, da je Marijina podoba nad zglavjem, ki je v obliki plastičnega reliefa predstavljala Marijino brezmadežno Srce, začela jokati. To solzenje je trajalo štiri dni. Tretji dan so solze zajeli v epruveto in jih pregledali v deželnem laboratoriju. Ugotovili so, da so to človeške solze.

Kasneje so sicilski škofje, zbrani na

Delno obnovljeni tempelj na čast Junoni v Selinuntu. Selinunt je imel kar devet templjev

redni konferenci v Palermu, pregledali dokazni material in prišli do sledečega zaključka: »Sklepamo, da ni nikakršnega vzroka za morebitne dvome o resničnosti solzenja. Želimo, da ta zunanji poseg nebeške Matere prebudi vernike k spokornosti in prenovljenju pobožnosti do Marijinega brezmadežnega Srca. V spomin na čudež bomo v Sirakuzi zgradili romarsko svetišče.«

Ta sklep je deloma že izvršen. V bližini hiše, kjer je prišlo do solzenja podobe, stoji danes prostorna podzemska cerkev, nad katero naj bi kasneje zrastle gornje svetišče.

V tej kripti smo imeli dvakrat občestveno mašo: v nedeljo popoldne in naslednji dan zjutraj. Naš duhovni vodja je govoril najprej o zgodovini tega svetišča, nato o tem, kaj žali Boga danes in je bil povod Marijinega solzenja.

Sirakuze v preteklosti

Vse naslednje dopoldne je bilo namenjeno ogledu spomenikov starih Sirakuz. Tedaj smo šele spoznali, na kako pomembnih zgodovinskih tleh se nahajamo.

Leta 734 pr. Kr. so se na polotoku Ortigia izkrcali grški priseljenci iz Korinta. Kmalu je mesto preskočilo to mejo in se razširilo po »kontinentu«, kot pravijo Sirakužani področju onstran polotoka. Nastalo je mesto Pen-

tapolis (penta = pet), ki so ga poleg prvotne Ortigie sestavljala še štiri naselja. Površinsko je bilo daleč večje od današnje Sirakuze in je štelo ob največjem procvitu 200.000 prebivalcev.

Slavna doba Sirakuz traja od leta 845 do 214 pr. Kr. Pečat so ji dali razni tirani (besede ni jemati v današnjem smislu; tirani so bili vladarji, ki jih ni izvolilo ljudstvo) od Geronta prek Dionizija Starejšega (407-367), krutega Agatokla do zadnjega Geronta, ki je umrl leta 214 pr. Kr. Dve leti nato so si Rimljani podvrgli Sirakuze. Tedaj so začele izgubljati svoj blišč in pomen.

Vendar so obstale kljub raznim zavojevalec do danes. Pred 20 leti je prišlo do nenadnega preporoda mesta. Sirakuza, ki je leta 1961 štela komaj 40.000 prebivalcev, jih šteje danes 230 tisoč. To je povzročila petrokemična industrija, ki se je naselila v bližini.

Od starega mesta Pentapolis so vredni ogleda Dionizijevi vrtovi, kjer so sužnji nekdanj lomili kamen za tempelje, palače in utrdbe (v njih je pomrlo 7.000 Atencev, ki so jih Sirakužani zajeli leta 413 pr. Kr., ko so porazili atensko brodovje, ki si je hotelo Sirakuze podvreči) ter staro grško gledališče, katerega sedeži so v polkrogu izsekani v živo skalo pobočja. V njem je bilo prostora za 15.000 gledalcev.

Iz Neapolisa (novega mesta) smo se nato prestavili v staro mesto na polo-

Današnja Sirakuza s polotokom Ortigia, kjer so bile grške Sirakuze

toku Ortigi. Tu je bilo treba iti seveda peš po ozkih ulicah. Ustavili smo se ob »Fontani dei papiri«, kjer iz zemlje prihaja pitna voda in raste egipčanski papiros, ter v stolnici, ki je vredna ogleda zlasti zato, ker je nastala iz templja, ki je bil zgrajen v dorskem slogu v čast boginje Minerve v 5. stol. pr. Kr. V stolnici je tudi kapela, posvečena znani sirakuški mučenki iz 4. stol. sv. Luciji, katere mučeniške ostanke pa so Benetčani ob svojih pohodih ugrabili in prenesli v Benetke.

Katanija

Takoj po kosilu smo nadaljevali pot proti Kataniji, ki leži ob južnem pobočju ognjenika Etne in je danes drugo največje mesto Sicilije s 400.000 prebivalci.

To mesto (Katane v sikulskem jeziku) je nastalo leta 729 pr. Kr., imelo velikega tekmeca v bližnjih Sirakuzah, se uveljavilo pod Rimljani, doživljalo nato vedno nove zavojevalce kot ostala Sicilija, poleg tega pa ponovno in ponovno postalo žrtev raznih potresov in izbruhov Etne. Leta 1669 jo je popolnoma prekrila lava iz tega ognjenika, leta 1693 pa še uničil potres.

Vendar je Katanija ohranila marsikaj ogleda vrednega. Je to zlasti stolnica, v kateri je pokopana znana mučenka iz rimskih časov sv. Agata, pa grad Ursino, ki je nastal za časa kralja Friderika II. Švabskeba med leti 1239 in 1250 ter ulica dei Crociferi z vrsto lepih cerkva.

Na Etni

V Kataniji smo prenočili, tu je vročina dosegla 36°, nato pa se zjutraj odpeljali na ognjenik, ki nas je vabil že nekaj dni, da se vzpnemo nanj.

Lepa asfaltirana cesta nas je najprej vodila skozi nasade limonovcev, nato skozi nasade raznega sadnega drevja in vinogradov do 1200 m, kjer so nas sprejeli hrasti, kostanji, bukve in trepetlike. Nato je cesta začela prečkati področja črne lave in se zaključila v višini 2200 m ob žičnični postaji. Toda žičnice trenutno ni, ker jo je uničil

zadnji veliki izbruh Etne pred nekaj leti. Zato pa vozijo majhni avtobusi, ki po vulkanskih tleh potnike pripeljejo do ognjeniškega observatorija 2942 metrov visoko.

Čeprav je bila tarifa za vožnjo precej zasoljena, se nas je od 48 naše skupine 44 odločilo, da si ogledamo, kako ognjenik kuha in kadi. Peš smo se povzpeli 3100 m visoko do prvega manjšega žrela. Marsikateri si je želel priti še višje do drugega, ki je zelo veliko, a je zmanjkalo časa, ker nas je čakalo najprej kosilo, nato pa popoldne še ogled mesta Taormine.

Eno popoldne v Taormini

Eno najbolj obiskanih mest na Siciliji je brez dvoma Taormina, mesto, ki privlači po svoji čudoviti legi, po prijetnem podnebju, po svojih zgodovinskih spomenikih, po svoji odprtosti do turistov in po romantičnem pogledu na ognjenik Etno v ozadju. Tudi mi se nismo hoteli odpovedati tej lepotici. Po kosilu na višini 2200 m smo se spustili k morju in nato spet povzpeli na polico, kjer leži današnja Taormina.

Prvo mesto, Naxos imenovano, je nastalo že leta 735 pr. Kr. Tu so se izkrcali prvi grški izseljenci jonskega porekla. Mesto je vedno držalo z Atenami v Grčiji in bilo nasprotno Sirakuzam. Tako je doživelo leta 403 uničenje pod Dionizijem Velikim s strani Sirakužanov. Prebivalci so se preselili v bližnji Tauromenion, mesto na gori Tauru, kjer se je nato izoblikovala Taormina. Rimljani so jo krepko povzdignili, Saraceni leta 902 kot zadnje mesto na Siciliji osvojili in razdejali. Normani in Švabi so jo obnovili, spet je zacvetela pod špansko oblastjo in tako srečno prešla stoletja do danes.

Vsakdo, ki pride v Taormino, si ogleda grško gledališče, ki je v polkrogu izsekano v pobočje in je za sirakuškim drugo največje na Siciliji. Nastalo je v 3. stol. pr. Kr. za časa sirakužanskega tirana Gerona, Rimljani pa so ga še povečali. Glavna ulica, ki vodi s severa proti jugu, od mesinskih do ka-

Taormina na Siciliji, v ozadju ognjenik Etna

tanijskih vrat, obiskovalcu razkrije največje pomembnosti mesta. Na koncu ulice je stolnica, ki ima začetek v 13. stoletju.

Še bolj privlačni so izleti v okolico. Od vseh točk je mogočen pogled na Etno, na razčlenjeno obalo, na sinje morje in na kalabrijsko obrežje onkraj morske ožine.

Prek mesinske ožine proti celini

Po nekaj urah postanka smo se vrnili v Katanijo in tam prebili zadnjo noč na Siciliji. Naslednje jutro smo začeli pot povratka proti celini. Le malo smo se lahko ustavili v Messini, prav toliko, da smo si ogledali stolnico, ki se je ponovno in ponovno že dvignila iz ruševin. Najhujši je bil potres 28. decembra 1908, ko je izgubilo življenje 60.000 prebivalcev.

Tudi Messina ima razgibano preteklost. Leta 730 pr. Kr. so se tu naselili grški izseljenci iz Kalcedonije in ustanovili mesto Zancle. Kasneje je tiran Anasila iz današnjega Reggio Calabria mestu dal ime Messana. Messinci so zavračali tako nadoblast Sirakužanov kot Atencev in Kartažanov, zato so doživljali vedno nova razdejanja. Proti Kartažanom so se povezali z Rimljani in zaradi njih se je leta 264 pr. Kr. začela prva punska vojna. Pod Rimljani so doživeli procvit, enako pod Bizantinci; kasneje so morali prenašati kot ves

otok saracensko oblast in doživeli z ostalimi po prihodu Normanov boljše čase. Tudi Messina je bila potem pod oblastjo najprej aragonskih, nato španskih kraljev, leta 1860 pa se je izrekla za savojsko kraljevino.

Danes ima mesto 250.000 prebivalcev, je mladega obraza, saj je vse zrastle znova, po potresu leta 1908, obenem pa je odskočna deska za italijansko celino. Veliki trajekti, ki neprestano vozijo med Messino in Villo S. Giovanni na kalabrijski strani, lahko sprejmejo po več sto vozil. Tudi naš avtobus je dobil mesto na eni teh prevoznih ladij. V sredo 5. avgusta smo ob 11. uri pristali na obrežju Kalabrije.

Še enkrat smo se ozrli na otok, ki ga le 4 km loči od celine. Sedaj smo gledali nanj čisto v drugi luči. Tekom šestih dni, ki smo jih preživeli na njem, se nam je priljubil. Doumeli smo, da je to čisto svojski svet, ki ga boš razumel le, če boš poznal burno preteklost tega otoka. In da se spleča seznaniti se z njim, ne le enkrat, ampak večkrat. Vsakomur, ki ga obišče, nudi nekaj: sonce, morje, bogato preteklost, pisano folkloro, zgodovinske spomenike in še in še. Treba je le imeti odprte oči in smisel za starožitnosti, s katerimi se srečavaš na vsak korak. Notranje oboaten se boš vračal v svoj kraj in marsikateri predsodek do tega otoka se bo razblinil kot rosa v jutranjem soncu.

Tržaško romanje v Altötting na Bavarskem

Odbor tržaške Duhovske zveze se je po posvetu z duhovniki odločil, da organizira skupno romanje v Altötting na Bavarskem z obiskom nekaterih drugih krajev v okolici. Priglasilo se je 212 romarjev. Na pot smo šli 6. julija 1981 zjutraj. Potovali smo s štirimi udobnimi avtobusi. Med romarji je bilo vedro razpoloženje, ker so se srečevali znanci iz preteklih romanj. Na avstrijski meji ni bilo nobenih sitnosti. Pregled je bil hitro opravljen.

Kmalu po enajsti uri smo dospeli v mestece Spittal, kjer smo imeli kosilo. V restavraciji so nam postregli dobro in hitro. Ker je restavracija v neposredni bližini mestnega pokopališča, smo nekateri izrabili priložnost in obiskali grobove nekaterih slovenskih duhovnikov, ki tam počivajo: Slapar, Burja, Skrbé in Miklavčič. Grobovi so na vidnem mestu sredi pokopališča in lepo oskrbovani. Na spomenikih so slovenski napis.

Po kosilu smo nadaljevali pot proti Salzburgu in sicer po slikoviti gorski avtocesti. Cesta je drzno speljana prek sotesk in dolin. Gorske pregraje so premagali z dolgimi predori. Vožnja po tej avtocesti je precej draga, a prihrani mnogo truda in časa. Pri Salzburgu smo se znašli na

nemški meji. Uradniki se niso zanimali za potne liste, za avtobuse pa je precej zapleten postopek in visoka cestnina.

Znašli smo se na Bavarskem, ki je verjetno najbogatejša nemška dežela. Zemlja je valovita. Polja so skrbno obdelana, po ograjenih travnikih se pase lepa živina. Nikjer ni bilo nobenega pastirja. Med polji so gozdni predeli. Pravih vasi ni, pač pa velike posamezne kmetije.

ALTÖTTING

Kmalu po 18. uri smo prišli v Altötting. Porazdelili smo se po štirih hotelih, tako da so bile avtobusne skupine skupaj. Šli smo pozdravit Marijo v njeno romarsko svetišče, nato pa je bila večerja. Radi bi imeli večerno mašo, a so bile cerkve že zaprte. Zjutraj jih zgodaj odpro, zvečer pa tudi precej zgodaj zapro.

Naslednje jutro ob devetih smo imeli svojo prvo romarsko sv. mašo v kapucinski cerkvi sv. Konrada. Zanimivo je, da je bil sv. Konrad nekdanj vratar v istem kapucinskem samostanu. Somaševanje je vodil in nam govoril dr. Janez Zdešar. Prihitelec je iz Münchna, da nas je pozdravil. V Nemčiji vodi dušnopastirsko delo 14 sloven-

Tržaški romarji v Altöttingu 1981

skih duhovnikov, ki delujejo med slovenskimi izseljenci. To so povečini delavci. Vseh je menda okoli 50.000. Dr. Zdešar nas je v govoru vabil, naj posnemamo Marijo v veri.

V Altöttingu prikazujejo vsak dan v posebni dvorani barvni film o zgodovini Marijinega svetišča, pa tudi film o nedavnem papeževem obisku v tem kraju. Mnogi so si oba filma ogledali. Res sta zanimiva.

Popoldne smo se odpeljali v mesto Burghausen, ki slovi po velikem srednjeveškem gradu, ki kraljuje nad mestom. Menda je največji v Nemčiji. Obiskali smo grad in grajski muzej, ki nam je prikazal velik del bavarske zgodovine, pa tudi način nekdanjega življenja in dela. Zvečer smo se še enkrat skoraj vsi zbrali v cerkvi sv. Konrada k večerni maši, ki jo je daroval voditelj romanja župnik iz Sv. Križa g. Jože Kunčič.

MAUTHAUSEN

V sredo nas je čakala dolga pot. Želeli smo si ogledati Mauthausen, nekdanje koncentracijsko taborišče. Zgodaj smo se podali na pot. Kmalu smo se znašli na avstrijskem ozemlju in se vozili proti Linzu. Mauthausen je 25 km vzhodno od Linza. Taborišče je bilo izven vasi na hribu. Pod hribom pa je kamnolom granita, kjer so taboriščniki lomili kamenje in ga po 186 stopnicah nosili na vrh. Mnogo internirancev je ravno pri tem nečloveškem delu izgubilo življenje, zato se stopnice imenujejo »stopnice smrti«.

Pri taborišču nas je čakal izseljenski duhovnik g. Ciril Lavrič, ki nam je prinesel pozdrave škofa iz Linza. V dvorani nad nekdanjo pralnico smo imeli sv. mašo. Somaševanje je vodil g. Lavrič, ki je po evangeliju govoril o pomenu trpljenja. Verjetno je bila to najbolj občutena in doživeta maša na vsem potovanju.

Po maši smo si ogledali taborišče, ki je delno ohranjeno. Razstavljeni so številni spominki in slike iz preteklosti. Vse skupaj nas je pretreslo. Težko je verjeti, česa je zmožna človekova hudobija. Med nami je bilo nekaj mož, ki so sami doživljali strahote tega taborišča, drugi pa so tukaj zgubili svoje sorodnike. S težkimi vtisi smo zapuščali taborišče. Po kosilu v Linzu smo se preko Salzburga vrnili v Altötting.

SALZBURG - CHIEMSEE

V četrtek je bil na programu obisk Salzburga in jezera Chiemsee. Pred odhodom na pot smo imeli romarsko mašo v cerkvi sv. Konrada. Somaševanje je vodil župnik iz Mačkoľj g. Franc

Vončina, govoril pa je škofov vikar dr. Lojze Škerl. Vabil nas je, naj molimo in delamo za duhovniške poklice.

V Salzburgu nas je spet vodil g. Lavrič. V starem delu mesta pa smo se znašli v taki gneči turistov, da je težko povedati. Ogledali smo si starodavno stolnico in okolico. Mnogi so šli na grad nad mestom, odkoder je krasen razgled po vsem mestu. Bali smo se, da se bo kdo v gneči zgubil, a smo se vsi za kosilo znašli v restavraciji na železniški postaji.

Po kosilu smo zapustili Avstrijo in se vrnili v Nemčijo. Meja je takoj za mestom. Peljali smo se proti jezeru Chiemsee, ki je povezano z našo narodno zgodovino. Na otoku sta namreč živela kot talca kneževiča Borut in Hotimir. Upali smo, da se bomo peljali na otok, a je zmanjkalo časa. Po kratkem počitku smo nadaljevali pot proti Altöttingu. Utrujeni, a zadovoljni smo se znašli pri večerji in zaključili dan.

DOMOV

Petek je bil zadnji dan našega romanja in potovanja. Ob sedmih smo imeli romarsko sv. mašo v župnijski cerkvi. Somaševanje je vodil g. Stanko Zorko in tudi povedal nekaj besed za slovo. Zahvalili smo se Bogu in Mariji za vsa doživetja.

Praden smo stopili v avtobuse, smo se zbrali v romarski cerkvi in se poslovili od Marije. Zapeli smo ganljivo poslovilno pesem: Vse prepeva. Ob 10. uri so avtobusi odpeljali proti domu. V Trst smo se vrnili zvečer.

Rad bi še razložil, zakaj nismo imeli nobene skupne maše v romarski cerkvi v Altöttingu. Romarska cerkev je sredi mestnega trga, a je tako majhna, da je v njej prostora morda za 80 ljudi. Je pa vedno polna romarjev in maše se stalno vrstijo. Vse stene svetišča znotraj in zunaj so prekrite z zahvalnimi podobami. Zunaj cerkve je mnogo velikih lesenih križev, ki jih prinašajo posamezni romarji ali romarske skupine. Ker je romarska cerkev tako majhna, so za večje romarske skupine na voljo štiri druge cerkve.

Poseben ton letošnjemu skupnemu romanju je dala večja skupina osnovnošolskih otrok, ki je bila z nami. Vreme je bilo vse dni ugodno. Vročine nismo občutili. Na potovanju ni bilo nobenih posebnih težav. Romarji so se počutili dobro in so se zanimali, kam bomo romali prihodnje leto. Na to vprašanje pa tedaj še nismo mogli odgovoriti.

V Parizu so blagoslovili Slovenski dom

V nedeljo 22. februarja 1981 so v Parizu slovesno blagoslovili in odprli novi Slovenski dom. Na veličastnem slavlju so bili slovenski metropolit in ljubljanski nadškof dr. Alojzij Suštar, nanterski škof Jacques Delarue, vodja slovenske misije v Franciji Ignacij Čretnik, devetnajst duhovnikov, nad pet sto Slovencev iz Francije, Holandske in drugod ter slovenska zastopstva iz vse Evrope.

Že v soboto dopoldne je nadškof Suštar ob asistenci g. Čretnika, ravnatelja Slovenskih katoliških misij v Franciji in predsednika odbora Slovenskega odbora v Parizu, g. Flisa, urednika Družine dr. Klemenčiča in drugih duhovnikov blagoslovil oltar v Domu in na njem opravil prvo evharistično daritev. Navzoča je bila družina Krapež iz Famecka, ki je oltar darovala in ga je po zamisli g. Čretnika izdelal g. Krapež sam.

Zvečer, ko so bila vsa pripravljajna dela že skoraj končana, smo se ob slovenskem metropolitu zbrali tisti, ki smo to soboto pomagali pri pripravah, in nekateri, ki so delali prejšnje sobote. Z gosti, ki so med tem že od drugod prišli, nas je bilo 50. Vse je v prijetnem domačem razpoloženju pogostil g. Franc Turšič in njegova družina.

Ko smo se v nedeljo zjutraj zbudili, smo bili nekoliko zaskrbljeni, ker je sneg ponoči vse pobelil in je še vedno naletaval. Ker smo bili pri Domu vedno vajeni težav, nas tudi to ni zmotilo: morali smo samo pomesti sneg pred Domom in cerkvijo.

SLOVESNA MAŠA

Ko je ob enajstih spreved z narodnimi nošami, z zastavo Društva Slovencev v Parizu in z zastavo Društva sv. Barbare iz Méricourta, z duhovniki

Slovenski dom v Parizu

in škofom iz Nanterra ter slovenskim metropolitom prišel v cerkev, je bila ta že nabitno polna. Pa smo se še stisnili in dali prostor Slovincem iz Holandije, ki so imeli dolgo pot za sabo.

Najprej sta Natalija in Boris pozdravila ljubljanskega nadškofa, Irena pa nanterškega škofa, in jima izročili slovenski šopek z nageljni in rožmarinom.

Slovesna maša, ki jo je vodil slovenski metropolit dr. Suštar in kjer je poleg nanterškega škofa somaševalo 19 duhovnikov, med njimi štirje Francozi, je bila za vse enkratno doživetje tako po lepoti bogoslužja in petja pod vodstvom Draga (tudi »Zvon« iz Holandije je zapel dve pesmi) kakor po lepi pridigi. Bila je res skupna molitev in skupna zahvala. Darovana je bila za žive in dajne dobrotnike Doma.

V pridigi je nadškof Suštar poudaril, da je ta dan izreden zgovinski dogodek. Vsak človek, vsaka družina je vesela, če ima svoj dom. Ljudje, ki so po svetu kot zdomci in brezdomci mnogo hudega pretrpeli, še posebno močno doživljajo pomen doma. Slovenci po svetu smo marsikaj naredili: Slovenski zavod v Rimu, tudi drugod so razni domovi, ki pomenijo košček domače zemlje. Danes je posebno veselje in poseben ponos pariških Slovincem, da imajo po dolgih letih svoj dom.

Zahvalil se je g. Čretniku, g. Flisu, duhovnikom in vsem dobrotnikom, vsem ustanovam, ki so pomagale in francoski Cerkvi. Poudaril je trojen namen Doma:

Dom je hiša katoliških Slovincem, središče slovenstva in krščanske vernosti v Parizu. Kri, jezik, pesem in slovenska zavest naš povezuje, hkrati pa krščansko prepričanje in vernost. Ni sicer vsak Slovenec veren, tudi ni samo verni Slovenec res Slovenec, zato moramo spoštovati vsako prepričanje, če je pošteno. A ta Dom so zgradili verni Slovenci, zato so v svoji hiši na svojih tleh. Je pa Dom odprt vsakomur v spoštovanju slovenskega in krščanskega prepričanja in v želji po medsebojni povezavi.

Dom nadalje pomeni domačo hišo, gostoljubnost, domačnost: vsak bo tukaj našel v tujini košček domovine.

Dom je končno sedež slovenske župnije, kjer se boste zbirali k službi božji, k verouku in za šolo, k prireditvam, kjer vas bo povezovala slovenska beseda in slovenska pesem. Tu se bo gojilo medsebojno prijateljstvo, dajala duhovna pomoč in vedno rezal zdrav kruh resnice.

Vsaka hiša ima svoj hišni red. Značilnost za ta slovenski dom so evangelij, pridiga na gori in ljubezen, ki vse premaga, ter iskrena dobrota do vsakogar. Po božjem zgledu, po Kristusovem naročilu moramo biti popolni, kakor je naš Oče nebeški popoln. Tega ni lahko uresničiti, a vsi si moramo za to prizadevati.

Na vprašanje, čigav je Dom, odgovarjamo: vaš, slovenski, krščanski, a tako kot Pavel Korinčanom: vse je vaše, vi pa Kristusovi, Kristus pa božji. To naj velja tudi za nas, v našem osebнем, družinskem in narodnem življenju.

Vzpodbudno je bilo, da so mnogi pristopili k božji mizi.

BLAGOSLOVITEV HIŠE IN SLAVNOSTNA AKADEMIJA

Po maši so ljudje — računamo, da jih je bilo pri maši okrog 500 — odšli v okusno okrašeno dvorano, ki se ji niso mogli načuditi. Na glavni steni jih je pozdravljal Gregorčičev verz: »Dom skupno bo ognjišče nam in skupno delovišče«, vrste belih, modrih in rdečih sedežem pa so živo govorile, da smo v slovenskem Domu.

Medtem ko so ljudje napolnili dvorano, je nadškof blagoslovil hišo, nato pa še dvorano. Iz vseh src je takrat privrela zahvalna pesem »Hvala večnemu Bogu«.

Sledila je slavnostna akademija, kjer sta ga. Verena v slovenščini, njen mož dr. Branko Zorn pa v francoščini domiselno povezovala posamezne točke.

Najprej je predsednik Društva Slovincem v Parizu g. Ivan Drenik pozdra-

Tradicionalna procesija na Petrovo (29. junija 1981) v Svetem Križu pri Trstu. Vodi jo tržaški škof L. Bellomi

vil nadškofa in se mu zahvalil, da je prišel Dom blagoslovit.

Nato so otroci pod vodstvom Vojka zapeli: »Dan na dan nam sijaj, sonce« in »Osliček in kukavica«, Sandra pa zapela »Mamica je kakor zarja«. Janez Zorec je pretresljivo doživeto recitiral sonet slovenskega pesnika-mučenca Balantiča »Sen o vrnitvi izseljenca«, isti in Minka sta pa zapela »Pleničke je prala« in »Kje so moje rožice«.

Sledil je govor predsednika odbora za Slovenski dom g. Čretnika. V francoščini je pozdravil vse francoske goste, predvsem nantersega škofa msgr. Delarue, njegovega kanclerja g. Dufourmentella in zastopnika pariškega pomožnega škofa, ki je želel biti prisoten, pa je moral nujno v bolnišnico.

Nato je podal kratko zgodovino dela slovenske župnije v Parizu od leta 1947 dalje, opisal težave, ki smo jih morali prebrestiti, ko smo se morali kot cigani seliti iz cerkve v cerkev, iz dvorane v dvorano.

Po večkratnih hudih razočaranjih in po neizpoljenih obljubah smo končno razumeli, da ni drugega izhoda, kot da sami kaj kupimo. Ustanovili smo odbor. Tajnik odbora g. Jože Flis in blagajnik g. Ciril Guštin zaslužita toplo priznanje, saj bi težko dobili za ti mesti bolj požrtvovalna človeka.

11. oktobra 1975 smo poslali prvo

prošnjo za potrebna sredstva. Predsednik odbora je v jeseni 1976 sam šel v Ameriko, da tudi tam dobimo kaj pomoči.

Čez 50 objektov in načrtov smo imeli na vidiku, za nekatere smo se že skoraj odločili, pa smo 11. junija 1978 po zaslugi Valantovih odkrili to, kar sedaj imamo. 7. julija 1978 je bila že podpisana začasna pogodba. Ko smo jo podpisali, nismo imeli niti polovice potrebnega denarja. Imeli smo samo zaupanje v božjo pomoč in jekleno voljo, da načrt uresničimo.

16. oktobra 1978, na dan izvolitve sedanjega papeža, smo dobili po zaslugi dveh prijateljev, ki hočeta ostati neimenovana, 250.000 frankov posojila. Iskrena jima hvala! Organizacija Aide à l'Eglise en détresse nas je znatno podprla. Ostalo nam je posodila škofija iz Nanterre. Tako smo 16. novembra 1978 lahko podpisali dokončno pogodbo. Prostore na Gutenbergu smo prodali šele 14. junija 1979: iz izkupička smo vrnili dolg škofiji, del dolga našima prijateljema ter plačali dela, ki so že tekla.

Dela so se začela v začetku leta 1979. Zaradi hudega mraza nam je počil radiator v hiši in bila je nevarnost, da nam voda pokvari hišo. 5. januarja je končno prišel težko pričakovani delavec, da popravi radiator — sam nanter-

ski škof. Tisti, ki je pri vratih škofa sprejel, ga ni poznal in ga je sprejel kot delavca.

Glavna dela je prevzel slovenski podjetnik g. Franc Turšič, ki je tudi omogočil, da smo razna dela lahko opravili s prostovoljnimi delavci, kar je znatno znižalo celotne stroške. Sadeve tega dela imamo pred seboj. Če stitati moramo in se zahvaliti vsem, ki so sodelovali, predvsem in posebej g. Turšiču.

G. Čretnik je v govoru še posebej poudaril naslednja dejstva:

1. Društvo Slovencev v Parizu je dalo in daje ves dobiček svojih prirediteljev za Dom.

2. Ko prosimo za denar, nam je vedno nerodno, ker vemo, da se nihče v njem ne koplje. A vsi dobrotniki so se odzvali z veliko požrtvovalnostjo, nekateri so dali naravnost dar uboge vdove, o kateri govori Kristus v evangeliju. Slovenske redovnice v Franciji so nas podprle z molitvijo, z izdatno finančno pomočjo, pa tudi s svojim delom nam v Domu pomagajo. Zaupanje, ki so nam ga izkazali dobrotniki, je bila za nas neprecenljiva opora in dostikrat edina vzpodbuda v najtežjih dneh, da smo sploh vztrajali.

3. Vsi, ki so nam pomagali s prostovoljnim delom, bodisi tisti, ki so začeli delati, bodisi tisti, ki so pomagali pozneje ali proti koncu, so prispevali bistven delež h gradnji Doma.

4. Brez kake napačne samohvale moram poudariti, da se brez naših duhovnikov akcija ne bi začela in tudi ne srečno sklenila.

Kdor pozna težave, ki smo jih morali premagati, kdor pozna težke in komplicirane ter dostikrat naravnost mučne korake, ki smo jih morali storiti, pa še kritiko, ki smo ji bili izpostavljeni, kdor pozna vse to, mora dati gornje priznanje, tudi javno in povsod.

Imamo sicer še 150.000 frankov dolga, moramo najti denar, da plačemo še potrebna dela in tekoče stroške, imamo pa tudi zaupanje v božjo pomoč in

v dobroto in razumevanje naših rojakov.

V slovenščini je predsednik odbora, g. Čretnik, povedal naslednje:

O čemer smo dolgo sanjali, kar smo si leta in leta želeli, za kar smo se včasih v naravnost brezupnih okoliščinah borili, se je uresničilo: v Parizu imamo slovenski dom.

Da smo dosegli, o čemer smo sanjali, gre zahvala najprej Bogu, ki nas je očitno podpiral, gre zahvala tudi vsem, ki ste oziroma so z občudovanja vrednim navdušenjem k temu prispevali, bodisi z denarjem, bodisi s prostovoljnim delom, bodisi z molitvijo, bodisi z nasveti, bodisi s kritiko, potrebno, včasih manj nujno, vedno pa dobrodošlo, če je pravična in konstruktivna.

Dom torej imamo, sedaj pa moramo to milost in to enkratno zgodovinsko priložnost dobro izrabiti.

Dom ni samo stavba, Dom je tudi predvsem duhovno razpoloženje. Vsi čutimo, kako je težko v današnjem zmaterializiranem svetu, v tujini še težje kot doma. Če si bolan, če nisi poznan in slaven, in zlasti če nisi bogat, se vrata pred tabo zapirajo ena za drugimi. Vrata v našem Domu pa morajo biti vedno odprta, naš Dom mora biti pravi dom, kjer se bo vsak počutil doma, kjer bo vsak čutil, da pride domov. Vsak, kdor bo prihajal s poštenim namenom, bo vedno dobrodošel v Domu; toda samo tistim, ki bodo prihajali s poštenim namenom, bodo vrata vedno odprta.

Kot smo molili v prošnji pri maši, mora Dom zbližati vse Slovence. Saj to je njegov namen, da bodo vsi radi semkaj prihajali, radi sodelovali, radi tudi materialno skrbeli za Dom. Le tako bo Dom izpolnil svoje poslanstvo, da bo res naše versko in kulturno središče. Versko središče, ker verujemo in smo prepričani, da je verska dimenzija največja odlika človeka: ta nam tudi odpira pot v neslutene, neminljive daljave. Pa tudi kulturno središče. V svojem govoru, ki ga je imel 2. junija lanskega leta v Parizu, je papež Janez Pa-

vel II. poudaril pomen kulture za narodno življenje. Tudi našega naroda ni v zgodovini reševalo ne bogastvo ne vojaška sila ne število, marveč kulturno življenje. Tudi mi bomo v tujini, ali če hočete v novi domovini, postali enakovredni partnerji tukajšnjih prebivalcev, se bomo znebili hlapčevskega čuta manjvrednosti samo, če bomo gojili globoko kulturno življenje. Drugi nas bodo spoštovali samo, če bomo tudi mi sami znali spoštovati in gojiti svoje kulturne vrednote. Svojo vrednost bomo pokazali, če bomo znali v svobodi razvijati sposobnosti, ki nam jih je Stvarnik zaupal.

Z velikim veseljem pozdravljamo v svoji sredi ljubljanskega nadškofa dr. Šuštarja in urednika Družine g. Klemenčiča. S tem, da je prišel med nas slovenski metropolit, je slovenska Cerkev pokazala, da zna ceniti naše napore in da upošteva našo skupnost.

Veseli smo tudi, da so tukaj med nami številni zastopniki zamejskih Slovencev in izseljencev. Najprej pozdravim urednika Katoliškega glasa dr. Humarja in pokrajinsko odbornico Marijo Ferletič, oba iz Gorice. Gospod Janez Zdešar, delegat za Nemčijo, je moralno med nami, fizično pa ga je nujna zadeva zadnji hip zadržala. Med nami je g. Vinko Žakelj, delegat za Belgijo, ki je pripeljal skupino Slovencev iz Nizo-

zemske: te še posebej pozdravljamo. Med nami je g. Ludvik Rot, delegat za Anglijo, p. Fidelis, delegat za Švico, msgr. Tone Ilc, direktor zavoda Foyer Chretien v Bruslju, gg. Cesnik, Dejak, Kavalari in msgr. Grims iz Francije, msgr. Kunstelj iz Nemčije.

Mnogi so poslali pozdrave: g. Lavrič, delegat za Avstrijo, ki je več let deloval med nami v Parizu; msgr. Jezerinik iz Rima; msgr. Orehar iz Argentine; g. Pavle Krajnik, predsednik odbora za pomoč Domu v Parizu in blagajnik tega odbora g. Lojze Bajc, oba iz Clevelanda. Pozdrave so poslali tudi društvo »Slomšek« iz Rima, pevski zbor »Lojze Bratuž« in Katoliški dom iz Gorice.

Vaša prisotnost, dragi slovenski izseljenci iz Francije in drugih evropskih držav ter moralna prisotnost naših izseljencev iz Amerike in Argentine je pa dokaz, da slovenska Cerkev v zdomstvu ni samo kaka folklorna posebnost, s katero ne veš kaj početi, tudi ne kaka brezpomembna figura na šahovnici, ampak življenjska realnost, ki jo po načelu samoupravljanja, hočem reči po načelu kolegialnosti, mora primerno in strukturalno upoštevati tako slovenska kakor vsaka krajevna in vesoljna Cerkev.

Nato je podal poročilo blagajnik odbora g. Guštin. Na koncu je dejal:

Tržaški strežniki
v Dragi
na strežniškem dnevu
29. junija 1981

Ostane nam torej najeto posojilo v znesku 150.000 frankov, ki ga moramo vrniti. Dom imamo. Nekateri mislijo, da je s tem delo končano, pa ni tako. Zbrati moramo še potrebna sredstva za vrnitev posojila. Akcija za naš Dom še ni končana, kajti ostane še veliko dela in dosti opreme, ki jo moramo kupiti, predvsem pa moramo predvidevati vzdrževanje Doma.

Nato je slovenski metropolit dr. A. Šuštar izrekel pozdrave vseh slovenskih škofov, posebej pa smo prebrali še pozdravno pismo škofa Leniča, ki je vrhovni delegat za dušno pastirstvo med slovenskimi izseljenci. Nanterski škof Delarue je izrazil svoje veselje, da je zopet med nami, nam čestital k uspehu in se opravičil, da 5. januarja 1979 ni znal popraviti radiatorja. Dr. Humar je prinesel pozdrave iz Gorice; naglasil je, da je slovenske domove povsod, tudi Slovenski dom v Parizu, zgradilo verno slovensko ljudstvo, in poudaril iz svoje izkušnje, da pravi problemi pridejo šele po odprtju Doma. Pozdravila sta še g. Vinko Žakelj iz Belgije, ki je še posebej omenil veliko odgovornost, ki jo imajo vsi pri Domu, da bo res vršil svoje poslanstvo, in g. Ludvik Rot iz Anglije. Gospa Verena je prebrala pozdravna pisma in telegrame iz evropskih dežel, iz Severne Amerike in Argentine.

Pevski zbor iz Pariza je pod vodstvom Louisa Casalisa in Draga nato dovršeno zapel »Slovansko pesem« in »Glejte, že sonce zahaja«, ga. Minka pa je zaključila akademijo z odlično recitacijo Gregorčičeve pesmi »V pepelnici ni noči«.

PA ŠE DRUŽABNOST

Nato je Dom vse bogato pogostil (nekateri so rekli: kraljevsko) z jedačo in pijačo. Tudi ni manjkalo potice, drugega peciva in krofov; to so prinesle naše gospe, ki jim gre prisrčna zahvala. Posebna zahvala še gospe Emi Gabršček, ki je nosila levji delež pri pripravi gostije. Ko so se ljudje podprli in se medsebojno pogovorili, so »Pari-

ški slavčki« pod vodstvom Marjana poskrbeli za muziko. Če so morali zjutraj na poti na blagoslovitev doma nekateri z avti plesati po cesti, so se sedaj po parketu veselo in brezskrbno zavrteli.

Medtem je dal g. Čretnik telefonski intervju o Slovenskem domu in blagoslovitvi le-tega za slovensko oddajo tržaškega radia; ta je intervju prenašal še isti večer.

Blagoslovitev Slovenskega doma v Parizu je res zgodovinski dogodek ne samo za Slovence v Parizu, ne samo za Slovence v Franciji, je zgodovinski dogodek za vse Slovence po svetu in tudi za Slovence v domovini.

ALBERT MIKLAVEC

TUDI TO JE ŽIVLJENJE

*Stopil sem
čez prag osamelosti
na dolgo stezo
posuto s kamenjem
nerodovitnosti
za hip odmora...*

*Vse je mirno,
močno zaznamovano
z znamenjem trudnosti:
drevesa so roke
razpete v jasnino
sanjske prozornosti.*

*Nepredvidoma
zaveje veter
z morja preteklosti
in z neusmiljeno igro
buta v razgaljeno brstje
preranih hotenj:*

*osirotele steblike,
kot otroci brez matere,
pod bičem vetrovja
s poganjki nestrpnosti
silijo v zimsko naročje...
Tudi to je življenje!*

Sorodnost med slovenščino in pranordijskim jezikom

UVOD

Ko sem v svojih dneh knjigah »Skandinavski izvor Slovencev« in »O ključnih vprašanih rane karantansko-slovenske zgodovine« opozoril na jezikovne in druge dokaze, ki pričajo, da so prišli naši predniki iz Skandinavije, so nekateri protestirali in se jezili, misleč, da trdim to iz nekake zlobe ali iz »protislovenske« miselnosti. Celo ljudje, ki niso nikoli študirali teh vprašanj, so me hoteli prepričati, da se motim. Našli so se celo taki, ki so mi pisali žaljiva pisma. Nekateri lingvisti pa so skušali zviška zavriniti moje dokaze, navadno samo s kako omalovažujočo ali zaničljivo pripombo. Nihče pa si ni vzel truda, da bi se poglobil v strokovno literaturo, v besednjake nordijskih jezikov, v zgodovinske virove in v etnografijo, da bi se prepričal, če morda vendarle drži, kar trdim, ali pa da bi moje dokazovanje znanstveno pobil.

Ta odpor slovenskih jezikoslovcov, zgodovinarjev in etnografov proti kritičnemu pretresu starih teorij v luči novih odkritij in ugotovitev mora vzbujati začudenje. Zakaj se ne lotijo študija? Zakaj ne preučijo očitne sorodnosti med nordijskimi jeziki z njihovimi ranimi stadiji vred, kot sta npr. pranordijski in gotski jezik, in slovenščino oziroma njenimi narečji, ki so izvirnejša in starejša od knjižne slovenščine? Morda iz kakega predsodka ali iz užaljenega ponosa, ker ni bila uradna slavistika tista, ki je odkrila to sorodnost. Vsekakor ne vidim nobenega vzroka, zakaj bi morali Slovenci zapirati oči pred dejstvi. In eno izmed dejstev, ki jih ni mogoče zanikati, je presenetljiva podobnost našega jezika s švedskim, norveškim in danskim jezikom, posebno še s prvim.

SLOVENŠČINA IN PRANORDIJSKE BESEDE

Rad bi opozoril na dejstvo, da najdemo mnogo besed, ki so lastne slovenskemu jeziku, že v pranordijskem besedju, kolikor se je ohranilo zapisano v runah. Kot pranordijski označujemo jezik, ki so ga govorili v Skandinaviji v času Kristusovega rojstva in približno do leta 800 po Kr. Kolikor mi je znano, ni tega v Sloveniji še

nihče raziskoval, prav tako pa tudi nihče zunaj Slovenije. Pri tem se hočem omejiti samo na manjši izbor iz tistega besedja, o katerem ne more biti po pameti in jezikoslovnih pravilih nobenega dvoma, da je istega izvora kot odgovarjajoče slovenske besede. Ozirati pa se je treba na dejstvo, da se je ohranilo iz pranordijskega jezika rane dobe samo kakih 400-500 različnih besed in to v runski pisavi in vrezanih v les, kamen, kovine ali kosti.

Zelo značilna za sorodnost pranordijskega in slovenskega jezika je pranordijska beseda *alu*, ki je zadobila v slovenščini obliko *žal*, ker moderna slovenščina nima rada besed, ki se začnajo s samoglasnikom, in je zato pred začetni samoglasnik vedno — ali skoro vedno — vrnila kako drugo črko, največkrat *z*, *ž* ali *v*. Besedo *alu* so davni Nordijci zelo pogosto vrezavali v predmete, posebno svetinje, ki naj bi varovale človeka pred zlom, boleznijo, smrtjo, ranami in nesrečami vseh vrst. Pač pred vsem, kar je povzročalo »alu«, *žal*. Ta pomen se je ohranil v slovenščini vse do danes npr. v obliki: »Kaj si mu storil žalega?«, pa tudi »Žal mi je«, »Žal se je nekaj zgodilo.« Najbrž je zapopadena nekdanja beseda *alu* tudi v besedah kot *žalost*, *žalitev* (povzročiti ali storiti nekomu hudo, žalost) in *seveda zlo*. Zanimivo je, da se v modernih nordijskih jezikih ta beseda ni ohranila, zato povzroča tolmačenje njenega pomena skandinavskim jezikoslovcem težave ter so razkrili njen pomen samo s sklepanjem, medtem ko se je v slovenščini ne le ohranila, ampak se še razmnožila v celo vrsto novih besed. Vrezana v svetinje in razne predmete, ki so jih nosili ljudje pri sebi, naj bi bila preganjala »žal« (zlo) in ga odvracala od njih.

Besedo *alu* pa so vrezavali davni Nordijci tudi na kamnite plošče, ki so prekrivale grobove. Tako so npr. našli leta 1917 na njivi pri kmetiji Eggja (kar bi lahko prevedli v narečno slovenščino kot »Eki«, tj. Vogali ali bolj po domače na Ekih, na Voglih) v Sogndalu na zahodnem Norveškem kamnito ploščo, v katero je bil vrezan dolg napis v runah. V zadnji vrsti napisu pa je stala beseda *alumisurki*, kar so raz-

tolmačili kot pranordijski besedi alu missyrki! Zdaj že pokojni sloviti nemški strokovnjak za pranordijski jezik prof. Wolfgang Krause v Göttingenu je dal tema dvema besedama naslednji pomen: Abwehr gegen den Missetäter! (Glej knjigo »Die Runaninschriften im älteren Futhark«, I, Göttingen 1966). To bi se reklo po slovensko »Obramba proti hudodelcu!«. Ni si bil še namreč še na jasnem o pomenu besede alu in je nihal med pomenoma »zlo« in »obramba proti zlu«. V resnici se da tudi s pomočjo slovenskega pomena besede alu (žal) raztolmačiti zadnja vrsta tistega napisa takole: Žal hudodelcu! Tudi beseda misurki oziroma pravilno missyrki je za Slovence razumljiva kot »mrzvrši«, torej: »mrzko vršivšemu«, to je tistemu, ki bi vršil mrzko, oziroma oskrnil grob.

Na nekem nagrobnem kamnu v kraju Tune na Norveškem je vrezan napis, ki izvira iz časa okrog leta 400 po Kr. in v katerem stoji tudi beseda *arbija*, ki je pomenila *dediščina*. V narečni slovensščini na Stajerskem je še živa beseda *arbija* z istim pomenom. Morda bo kdo pripomnil, da izvira iz nemške besede »das Erbe« (*dediščina*), kar je seveda možno, vendar pa nič bolj, kakor da izvira iz besede *arbija*, torej iz daljne nordijske dediščine v slovenskem jeziku. Slovenski jezikoslovci so prehitro razglasili vsako besedo germanskega izvora v slovenskih narečjih za nemško izposojenko, namesto da bi ji bili poiskali s potrpežljivim in obzirnim raziskovanjem pravi izvor. Sicer pa ima tudi beseda *dediščina*, ki je v knjižnem jeziku nadomestila »erbijo«, pranordijski izvor, ker pride iz pranordijske besede *daud*, modernonordijsko *död*, kar pomeni mrtev, mrtvi, in *dediščina* ni torej nič drugega kot tisto, »kar se podeduje po mrtvem« oziroma »kar je bilo last« in je torej zapuščina mrtvega. Dedič je tisti, ki podeduje po mrtvem, beseda *ded* pa dejansko pomeni »mrtvi« v smislu »prednik«. Torej: naši dedje - naši predniki, kot še danes govorimo, kadar se hočemo izražati bolj slovesno. Naši dedki naj se zaradi tega nikar ne čutijo prizadeti!

Slovenska beseda »briti« ima svojo prednico v pranordijski besedi *brytR* (R se izgovori kot z), kar je pomenilo razbiti, podreti, v prenesenem besedu torej tudi briti, »podreti«, odstraniti bradne kocine.

Na neki skali pri Norrköpingu v južnozahodni Švedski je vrezana beseda *braido*, o kateri mislijo, da bi se morala v prvem sklonu glasiti *braida* in pomeni »široka«. To se dobro sklada

s slovensko besedo *brajda*, ki pomeni na široko razpeto trtno brajdo, pa tudi z besedo »breja« ki označuje nosečnost pri domačih živalih, posebno pri kravah, kozah, ovcah, svinjah itd. *Bera* pa je pomenilo »medved« in spomin na to besedo najdemo v slovenskem folklornem izrazu »brna«, ki je pomenil medveda v pustnih šegah, verjetno pa tudi v besedi *brlog*, ki je prvotno pomenila medvedjo »luknjo« ali jamo. Takih besed pa bi našli v slovensščini najbrž še več. *Bida* ali *bidja* je v sorodu z vzhodnoštajersko (in hrvaško) besedo *pitati* (vprašati). *Birg* se je spremenilo po metatezi (zamenjavi črk) v slovensščini v besedi *grob* in *pogreb*.

SORODNOST SLOVENSКИH BESED

Beseda *dohtriR* je pomenila »hčere« in iz te besede izhaja slovenska beseda *hči* oziroma *hčere*, spet po zamenjavi črk. V nasprotju s tradicionalnimi razlagami beseda »kralj« najbrž ne pride iz imena frankovskega vladarja Karla Velikega, ampak iz pranordijske besede *erilar* ali *irilar*, poznejše stanordijsko *jarl*, ki je pomenila poglavar, kralj. Iz tega izhajajo gotovo tudi slovenski priimki *Jerala* (kot ga najdemo npr. v Zupančičevih pesmi) in podobno in katerih se še zdaj drži nek pridih odličnosti. *Fahido* ali še starejšo *faihido* je pomenilo »pisal sem«, in preobrazbo besede *fahido* oziroma *faihido* v »pisal« si moramo razlagati s tem, da se je glas *f* spredaj s časom spremenil v *p*, *h* pa v *š*. Iz *a* ali *ai* je nastalo v slovensščini *i*. Pranordijska beseda *faikinaR* se je ohranila z istim pomenom v slovenski (štajerski) narečni besedi »fakin«, ki pomeni malopridnež, hudobnež, nasilnež in podobno. Zelo star je tudi slovenski narečni izraz *gagati* ali *pogagati*, ki pomeni »poginiti, priti v nesrečo«, npr. ko kdo komu v jezi želi, naj bi »zagagati«, tj. poginiti. Čeprav je izraz znan menda po celi Sloveniji, od Primorske do Stajerske, začuda ni bil uvrščen v knjižni jezik, verjetno zato, ker so ga jezikoslovci zamenjavali z *glagolom* *gagati* (*gaganje gosi*). V resnici je pomen obeh glagolov popolnoma različen in *gagati* oziroma *zagagati* ali *pogagati* v pomenu *poginiti* izhaja iz pranordijskega glagola *gaga* s pomenom »poginiti, biti prizadet od nesreče«. Tudi pranordijska beseda *ginu* je ista kot slovenska *giniti*, *poginiti*.

Gisla je pomenilo *gajzla* (bič), kar pa spominja tudi na nemško besedo *die Geissel* (bič). Pranordijska beseda *herm* ali *heram* je pomenila mir in če jo beremo od *zadaj*, res dobimo »mer«

Skavtlnje iz Nabrežine,
na župnijskem dvorišču

ali »mar« (mir). Tudi tako so se v teku tisočletij spreminjale besede. *Hino* pa je omenilo »onega«. *Hatu* je nastalo iz še starejše besede *hawitu* in to je slovenska beseda otava (seno druge košnje). *Hle* ali *hlewa* je pomenilo zavetje, varstvo, in iz tega izhaja slovenska beseda hlev, tj. zavetje za čredo. Beseda *hagala* pa je pomenila kokolj v žitu, pa tudi točo, kar je pomenilo oboje škodo in celo nesrečo za človeka-poljedelca. Naša beseda skala pa pride iz pranordijskega izraza *halli* (skala, kamen).

GastiR je pomenilo gost. *Gibu* (dam) je v zvezi s slovensko besedico gibanica ali narečno gibónca, prvotno lažja, s skuto in na hitro narejena, a zelo dobra močnata jed, ki so jo razvaljano na loparju lahko ročno porinili v peč in postregli gostom ali domačim z njo, razrezano na velike trikotne kose. V Beneški Sloveniji je prešel ta izraz na orehovo potico. Sodeč po izrazu so v davni preteklosti navadno gostom postregli z gibanico. Staronordijska beseda *god* je pač pomenila »dobro« in jo imamo danes še v mnogih slovenskih besedah, ki se jih niti ne zavedamo, npr. god, godla (narečen izraz za dobro jed ob kolinah), ugoditi (ustreči komu, dober biti z njim), goden (že dober), ugoden (dober) itd.

Bogu oziroma bogovom so rekli Pranordijci gud (bog), morda tudi *god* in ta beseda je najbrž ohranjena v prímku Godina, ki je verjetno pomenil (poganskega) duhovnika. Gotski izraz za to je bil gudja. Slovenska beseda »rog« je izšla po metatezi (že omenjeni zamenjavi zlogov) iz pranordijske besede *horn*, ki je pomenila isto. Pri tem pa je treba upoštevati, da je

v marsikateri slovenski besedi, ki izhaja iz pranordijskega jezika, zadnja črka (oziroma glas) okrneta.

NEKATERE PRANORDIJSKE BESEDE

Pranordijska beseda *kaiba* je pomenila isto kot današnja slovenska beseda kajba, tj. kletka. Zanimiva je beseda *laukaR*. Pomenila je luk (čebula) — beseda je še zelo živa na Stajerskem — pa tudi sreča, ker so pripisovali in najbrž upravičeno luku veliko zdravilno moč. Kot znano, se je vse do povojnih let ohranila v Prlekiji, ki ji pravijo tudi Lukarija, navada, da so kmetje, ki so na veliko pridelovali luk, vozili v vence spletene sadeže te rastline na prodaj po vsej Stajerski in še prek njenih meja. Pri tem so uporabljali posebne pokrite vozove, podobne vozovom ameriških naseljencev na Divjem zahodu. V njih so tudi prenočevali. Težko je domniti, da sta tako priljubljeno in mnogovrstno uživanje luka v severnovzhodni Sloveniji (iz njega delajo tudi samostojno solato z bučnim oljem) in tako zakoreninjena in velikopotezna prodaja luka v tesni zvezi s pranordijskim kultom luka. O »lukarjih« je napisal pisatelj Anton Ingolič celo poseben roman.

Izrazi vaba, vabilo, vabiti izhajajo iz pranordijskega izraza *lathu* (vabilo) po preobrazbi glasu l, ki je postal v, in glasu th, ki je postal b kot še v številnih drugih besedah. *Leub*, *leubar* in *liubi* je pomenilo isto kot slovenska beseda ljub, *manR* (kot rečeno, se je črka R izgovarjala kot z) pa mož. Meču se je reklo v pranordijskem jeziku *makija*. Beseda *muha* je pomenila najbrž nekega moža iz spremstva in na to

verjetno spominja slovenski priimek Muha. Priimek Saksida pa je gotovo prvotno pomenil »nožar«, izdelovalec ali prodajalec nožev, kajti nožu so rekli davni Nordijci *saks*, kar je pomenilo prvotno oster kamen. Beseda *na* je pomenila »mrtvaško« in to se je ohranilo v raznih slovenskih besedah, kot npr. Navje, navček (mrliški zvonček), navje (duše nekrščenih otrok). *Nakdan* je pomenilo nag, nagec, *niuha* ali *niuja* pa nov, na kar spominja tudi slovenska beseda *njiva*, ki je pač pomenila na novo skrčen kos zemlje. *Hlaib* je bila pranordijska oblika oziroma beseda za hleb.

Hwatin je pomenilo gnati, verjetno pa je tudi sorodstvo s hrvaško-srbsko besedo uhvatiti. *Satta* je pomenilo »posadil, postavil«. *Sba* je bilo isto kot slovensko bajaranje, bajaran. Slovenski besedi tuj in tujina imata svoji prednici v pranordijskih besedah *ut* (ven) in *uti* (zunaj). Pranordijska beseda *ungandiR* povzroča težave skandinavskim jezikoslovcem, a pomeni točno isto kot slovenska beseda uganiti oziroma »tisti, ki ugane«, vedeževalec. V modernih skandinavskih jezikih se namreč — kot še mnogo drugih — ni ohranila.

WaruR je pomenilo varstvo, kamnito ogrado. *Thaim* je bilo isto kot naše »temu«. *Stain* ali *staen* je v sorodstvu z našo steno, »stain« je namreč pomenilo kamen, stena pa je bila zgrajena iz kamnov. Beseda *skorim* je pomenila isto kot slovenska beseda oškrnjen. *Writu* je gotovo pomenilo rišem, pozneje pišem. Beseda *uim* pa je imela, kot se zdi, isti pomen kot slovenska beseda ujma. *ThrijoR* je pomenilo trije, *thria* tri. Izraz *Walhakurne* je bil sestavljen iz dveh besed: *walha*, kar je pomenilo vlaška oziroma laška, in *kurne*, kar je pomenilo zrna, torej laška zrna, v prenesenem pomenu zlato. *Lat* pa je pomenilo ledina.

Slovenska narečna beseda »devati«, ki pa je bila zadnji čas sprejeta v knjižni jezik, ima svojo prednico v pranordijski besedi *thewar*, slovensko bi mogoče lahko rekli devar, tisti, ki nekaj devlje, nekaj dela, služabnik. Iz tega deva - dekle služabnica.

Zanimivo je tudi sorodstvo med slovensko besedo jesihar, ki pomeni hrusta, razgrajača, človeka, ki se vsaja, in pranordijsko besedo *aisigaR*, ki je pomenila točno isto.

Pranordijsko *swestar* je po naše sestra. Oblika *liggi* je pomenila točno isto kot v slovenščini velelnik ali želelnik leži ali narečno leži! *Skathi* pa je pomenilo skočil! Nekateri jeziko-

slovcj razlagajo »skathi« tudi kot velelnik škoduj, slovensko narečno bi lahko stalo tudi v škodi, vendar smiselno v zvezi z ostalim napisom, ki ga je mogoče smiselno razložiti samo s slovenščino, odgovarja pomen »skoči!«. Gre namreč za pesem koscev, prvo znano pesem v pranordijskem jeziku.

Beseda *wilagar* je pomenila podobar, rezbar, umetnik, spretnož, po mnenju nekaterih tudi čarovnik, in iz nje nedvomno izhajajo toliko slovenski priimki Mlakar, ki nimajo prav nič opravka s kako mlako. Taka razlaga bi bila smešna. Pač pa je dejstvo, da se je glas *w* oziroma *v* večkrat spremenil v *m*. Sama beseda *runa* pa je verjetno izšla iz besede *röd* (rdeče), ker so pisali čarovne rune (take so bile od začetka vse) z rdečo barvo. Sorodna je slovenska beseda rona ali ruona za rdečo peso.

SKLEP

S tem sem seveda samo nakazal sorodstvo med pranordijskim jezikom in slovenščino. Dvomljivcem pa svetujem, naj se o tem prepričajo s študijem.

MIRKO MAZORA

PO SMRTI

*Ko umreš, s sveta požet,
in se novica ta raznese,
mordá ljudi do dna pretrese,
se ustavi ves promet?*

*Se tok vodá ustavi,
obrne se navzad,
kot že Jordan enkrát,
se zvezde utrnejo v višavi?*

*Ko bo končan pokop,
se bodo trde skale
v potresu kar razklale,
temán nebes bo strop?*

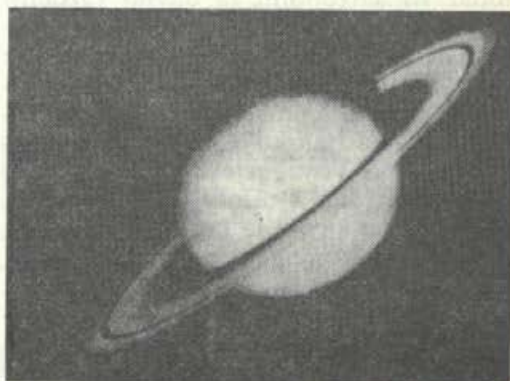
*Vse kakor prej, le nekaj bo
besed o tebi in za tabo,
potem utonil boš v pozabo,
pripravi, smrtnik, se na to.*

SATURN - OD BLIZU

V koledarju GMD za leto 1980 sem priobčil članek o novejših raziskavah planetov sončnega sestava. Sedaj želim dopolniti prejšnji članek. V zadnjih dveh letih sta na tem področju opravila najzanimivejšo nalogo umetna satelita Voyager 1 in 2. Prvi je prišel v bližino Saturna novembra 1980, drugi pa avgusta 1981. Se prej sta obšla Jupiter. Prvi se ne bo približal več nobenemu planetu, drugi se bo podal mimo Urana in Neptuna, seveda če bo šlo vse po sreči.

Znano je že bilo, da je Saturn 95 krat težji od Zemlje, njegova gostota ($0,704 \text{ gr/cm}^3$) je pa manjša od gostote vode. Vesoljski sondi sta pa posredovali polno novih podatkov, oziroma jih izpopolnili. Ekvatorialni polmer meri 60.330 km, polarni pa je za 11% manjši. Okoli svoje osi se Saturn obrne v 10 urah in 39 minutah. Ker je njegova oddaljenost od Sonca velika (približno desetkrat večja kot razdalja Sonce-Zemlja) sta sončna svetloba in toplota le odstotek one, ki smo je deležni na Zemlji. Jupiter in Saturn sta si še kar sorodna planeta. Odeta sta v meglen sloj, Saturnov je debelejši (80 km), zato njegovi raznobarvni pasovi (oblaki) izgledajo medlejših barv kot Jupitrovi. Megla sestoji iz plinov, ki občutijo vpliv sončne svetlobe in medplanetarnih delcev. Oblake sestavljajo kapljice vodika, metana in amoniaka, ki se dvigajo iz globljih plasti. Barvo jim dajejo majhne količine zmesi vsebujoče ogljikovodike, žveplo in fosfor. V oblakih so vidne še velike, 10 km široke, rdečkaste pege, pa tudi majhni vrtinci in strukture v obliki valov. Blizu ekvatorja so te značilnosti redkejše in medlejšie, bliže poloma pa precej spominjajo na Jupitrove. Ozračje ima približno -180°C . Vetrovi so izredno močni (1.800 km/h) in pihajo proti vzhodu, na Jupitru je veter obratno usmerjen

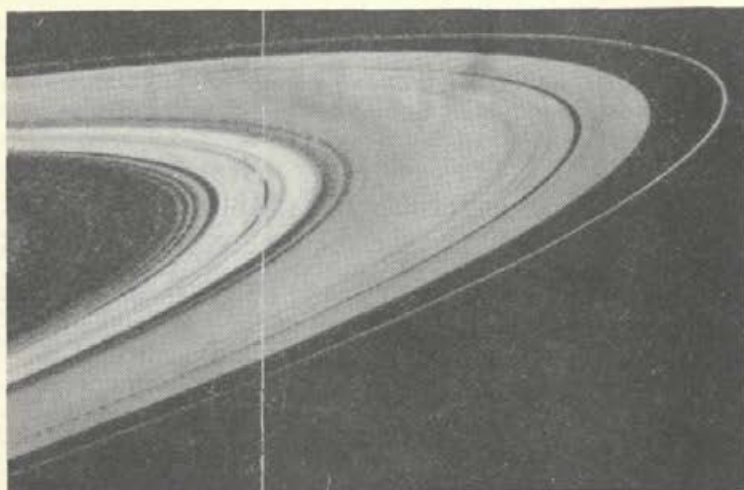
ter razmeroma šibkejši. Saturnovi vetrovi verjetno preprečujejo nastanek večjih in trajnejših atmosferskih tvorb. Pod Saturnovimi oblaki je sloj tekočega vodika, nato vodik v kovinskem stanju in končno kamnito jedro, ki meri le dve desetinki vidnega polmera. Magnetno polje je skoraj enako zemeljskemu in dvajsetkrat šibkejše od Jupitrovega. Medplanetarna sonda je zabeležila kratke a močne radijske impulze, veliko silnejše kot se to dogaja za časa zemeljskih neviht. Oba planeta izžarjata več toplote kot jo dobivata od Sonca: Jupiter skoraj dvakrat in Sa-

Posnetek planeta Saturna, ki ga je ameriška sonda Voyager 2 poslala na Zemljo

turn skoraj trikrat toliko! Če bi bil izvor te odvečne energije v krčenju planeta, bi moral Saturn manj izžarjati kot njegov večji sorodnik Jupiter. Znanstveniki si niso edini v razlagi izvora te energije.

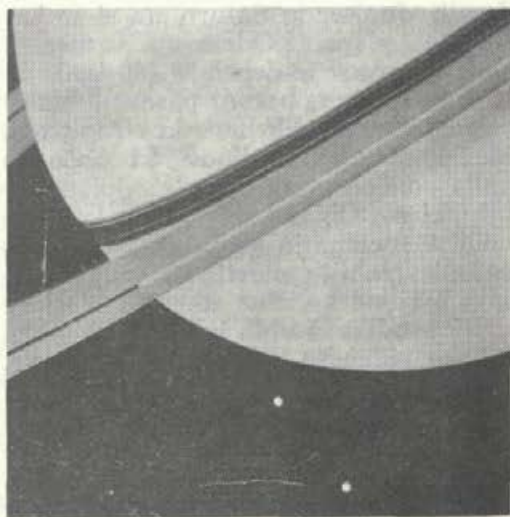
Prvi, ki je s teleskopom pogledal na Saturn, je bil Galilei; to je bilo leta 1610. Zdelo se mu je, da ob straneh planeta vidi dva majhna satelita. Kasneje, leta 1659, se je Huygens prepričal, da ima Saturn kolobar. Verjetno je ta nastal istočasno s planetom. Barve je predvsem rdečkaste in rjavkaste. Glavna njegova sestavina so drobc

Saturnov kolobar in njegova senca na planetu. Vidna sta tudi dva satelita Dione in Tetis. Dione je spodnji satelit, Tethysova senca pada na Saturn (temna pega v zgornjem kotu, desno). Slika je posneta z razdalje 13 milijonov kilometrov

du, ki se pri temperaturi -200°C ne stopijo. Velikost drobcev je različna, od milimetrov do desetih metrov. Kolobar so astronomi že davno razdelili na tri dele: A, B in C. Prvi je od planeta najbolj oddaljen. Domneva, da je bliže Saturnu še del D, se je sedaj izkazala za resnično. Strokovnjaki so pričakovali, da ima kolobar homogeno sestavo, a na Voyagerjevih posnetkih se da prešteti na stotine »kolobarčkov«. Nekateri so široki le nekaj kilometrov. Še najbolj homogen videz ima del A, ki je sestavljen iz zelo majhnih delcev. Med deloma A in B se nahaja že dolgo poznana Cassinijeva razpoka, široka okoli 4.000 km. Voyager je tudi tu opazil kakih dvajset kolobarčkov. B je najbolj gosto posejan del kolobarja in z Zemlje zgleda najsvetlejši. Fotografije so pokazale tudi sloj drobnih delcev, ki se vrtijo okoli Saturna drugače od kolobarčkov, čeprav se nahajajo zraven slednjih. To se dogaja verjetno pod vplivom elektromagnetnih sil. Voyager 1 je odkril še bolj oddaljene dele kolobarja, ki so bili doslej neznan: E, F in G. Ozki »F« omejujeta dva majhna satelita S-13 in S-14 in je sestavljen iz treh ozkih, ne popolnoma okroglih pasov, ki spreminjajo svetlobo. Podobno S-10 in S-11 spremljata tanek kolobarjev del G. Poleg navedenih štirih satelitov še S-12 in Dione se vrtijo v dvojicah skoraj po istih tirnicah.

Okoli Saturna kroži vsaj 16 lun, njih glavna sestavina je led. Nekateri sateliti merijo v premeru le nekaj desetih kilometrov. Največji je oranžno obarvan Titan. Nima magnetnega polja, to pomeni, da jedro ni iz prevodne snovi. Njegova gostota je skoraj dvakrat večja od vodne: poleg ledu ga sestavljajo še silikatne spojine. Njegova temperatura je -180°C . Izzareva tudi radijske valove. Po velikosti je Titan podoben Jupitrovima satelitoma Ganimedu in Kalistu. Z razliko od teh pa ima

Spodnja stran Saturnovega kolobarja. Svetla proga je Cassinijeva razpoka, ki je navadno od zgoraj temna

atmosfera: popolnoma je zagrnen v oblake dušika s primesmi (metan). Njegova oddaljenost od Sonca je bila verjetno vzrok, da si je ohranil atmosfero. To je zaenkrat edini primer atmosfere kakega satelita.

Značilne za Saturnove satelite so prelomnice ali razpoke in tudi številni kraterji, zadobili so jih v teku celotne življenjske dobe. Le Encelad je brez takih žlebov in razmeroma redko posejan s kraterji; njegova površina je izmed vseh satelitov najsvetlejša. Japet kaže spredaj temno stran, zadaj pa svetlo, prva odbija le 3 % svetlobe, slednja pa 50 %. Tudi na Reji so vidna svetla in temna področja. Na Mimasu je kakih 100 km širok krater z mogočno goro v sredini. Febos je najbolj oddaljen satelit in se vrti v nasprotni smeri kot ostale Saturnove lune. Verjetno je, da je ta satelit nastal neznan kje, kakor tudi Japet, in je bil kasneje pritegnjen v Saturnovo težnostno območje. Za Titanom po gostoti sledi Dione, 30 % tega satelita sestavlja jo kamenine.

Voyagerja sta poslala na Zemljo desetitoče barvnih fotografij. To pa ni

bila njuna edina naloga. Zbirala sta podatke o strukturi, velikosti in vsebini Jupitrove in Saturnove atmosfere. Voyagerjeve naprave merijo tudi sončni veter (delci, ki jih Sonce razpošilja po vsemirju) in kozmične žarke (hitri protoni, elektroni in jedra težjih prvin). Kemična struktura (razmerje izotopov), temperatura in pritisk atmosfere so zelo važni za boljše spoznavanje zgodovine sončnega sestava. Saturn in Jupiter pa morda še dandanes zadržujeta plinasto maso, ki je prisotna ob njunem nastanku. Oblika magnetnega polja nekega planeta je odvisna od tamkajšnjega sončnega vetra. Zgleda, da je njegova hitrost približno 460 km/sek ne glede na oddaljenost od Sonca. Astronomi že leta brezuspešno raziskujejo izvor kozmičnih žarkov. Ti atomski delci so prisotni v medzvezdnem prostoru in letijo s skoraj svetlobno hitrostjo. Njih energija je milijonkrat večja od energije podobnih delcev v naj sodobnejših pospeševalnikih. Voyagerja tako še dalje potujeta po skrivnostnem vesolju; upamo, da nam bosta posredovala še kakšno zanimivost božjega stvarstva.

MARIJ MAVER

Prosvetna dejavnost na Tržaškem v sezoni 1980-1981

Ta seznam najrazličnejših prireditev na Tržaškem bi moral obsegati prireditve celotnega ozemlja tržaške pokrajine, a kot vsako leto moramo tudi letos v uvodu pojasniti, da bomo v tem pregledu zabeležili skoraj izključno tiste prireditve in kulturno dejavnost, ki jo razvijajo osrednja društva in organizacije v središču mesta v prostorih Slovenske prosvete v ulici Donizetti 3. Kljub temu bo ta seznam še kar zajeten in pester.

Na prvem mestu med prireditvami, ki so se v pretekli sezoni odvile v središču, omenjamo Prešernovo proslavo. Lani smo jo priredili 9. februarja v Peterlinovi dvorani. Osrednji go-

vor je imela prof. Ester Sferco. Nastopili pa so še baritonist Darij Zlobec in pianist Tomaž Simčič ter Mladinski moški kvintet. Na proslavi so tudi podelili priznanja Mladi oder in nagrade literarnega natečaja Mladike, o čemer poročamo posebej.

V nedeljo 1. marca so v društvenih prostorih Slovenske prosvete priredili pustni otroški ples za najmlajše.

12. marca je bil v Peterlinovi dvorani samostojen celovečerni koncert baritonista Darija Zlobca, ki ga je pri klavirju spremljal Tomaž Simčič.

18. julija je na Našem prazniku v Nabre-

Predsednik deželnega odbora Comelli na obisku pri Slovenski prosveti v Trstu (fotomladika)

žini nastopil zbor Korotan iz Clevelanda. Zbor je bil gost ZSKP na Goriškem, njegov nastop na Tržaškem pa je pripravila SP. Poleg zbora je v Nabrežini nastopila tudi folklorna plesna skupina iz Clevelanda.

MLADI ODER

Lani sta SP in ZSKP že šestič podelili priznanja MLADI ODER amaterskim gledališkim skupinam, ki so v prejšnji sezoni pripravile gledališki nastop ali dramsko uprizoritev. Lani so priznanja — plaketo MLADI ODER — prejeli: dramski odsek prosvetnega društva STAN-DREŽ; dramska skupina društva Frančišek B. Sedej iz Steverjana; amaterski oder Jaka Štoka s Proseka in Kontovela; gledališka skupina srednje šole Fran Levstik na Proseku; igralska skupina srednje šole Srečko Kosovel z Opčin; gledališka skupina srednje šole Fran Erjavec iz Rojana.

MLADIKA

Ena najbolj živahnih in razvejanih dejavnosti tržaške Slovenske prosvete je prav gotovo tudi založniška dejavnost, ki se odvija predvsem v okviru revije Mladika. Žal se ta dejavnost zaradi pomanjkanja večjih finančnih sredstev ne more še bolj razviti, saj gradiva, sodelavcev in idej na tem polju ne manjka, toda tiskarski stroški so iz leta v leto višji, podpore so vedno iste, trg je omejen skoraj izključno na zamejstvo in konkurenca bogatejših je močna. Kljub temu je danes Mladika še vedno ena najbolj živih in iskanih slovenskih revij. Njen uredniški odbor je dovolj širok in odprt vsaki razsodni misli. Važne so tudi priloge, ki jih

Mladika zadnja leta objavlja in pomenijo resnično zgodovinsko vrednost. Tako je pred leti objavila celoten dnevnik umorjenega duhovnika Lada Piščanca. Zdaj objavlja del znamenitega dnevnika beneškega duhovnika Antona Kufolo in izredno študijo prof. Pavleta Merkušja Slovenski priimki na zahodni meji. Poleg tega ne gre pozabiti, da spremlja Mladika že 25 let kulturno in politično življenje Slovencev v Italiji. Že samo zaradi tega predstavlja bogat vir podatkov za bodoče in zdajšnje raziskovalce našega žitja in bitja na teh tleh. V pripravi je kazalo za vseh 25 letnikov revije.

IX. LITERARNI NATEČAJ

Mladika je lani že devetič razpisala literarni natečaj za novele in pesmi. To je pravzaprav edina pobuda mladim ustvarjalcem v zamejstvu, a je odprta vsem, tako da nikogar ne izključuje. Ta pobuda je že dala vidne rezultate in je odkrila nekaj talentov, ki bi sicer morda nikoli ne prišli za pero. Lani sta nagradi prejeli Metka Kacin za novelo in Marija Kostnapfel za pesmi.

DRUŠTVO SLOVENSКИH IZOBRAZENECV

DSI je že nekaj let prav gotovo najbolj živa kulturna organizacija na Tržaškem. Njegovi ponedeljkovi večeri vzbujajo pozornost med najširšimi plastmi slovenskega življa. Teme, ki jih na teh večerih obravnavajo, segajo namreč na najrazličnejša področja in zadevajo tudi življenjska vprašanja narodne skupnosti v Italiji.

Za kroniko bomo v koledarju zabeležili predavatelje in teme pretekle sezone: prvi večer

Na sedežu DSI v Trstu. Prof. Pavle Merkù se zahvaljuje za nagrado Vstajenje; ob njem prof. M. Jevnikar (fotomladika)

so v društvu posvetili položaju na Poljskem (6. okt. 1980), o čemer so se pogovarjali Stojan Spetič, Sergij Pahor, Jože Pirjevec in Saša Martelanc; sledili so: pogovor o Dragi '80 in Dragi '81 (13. okt.); srečanje s tržaškim škofom L. Bellomijem (20. okt.); potopis o potovanju po Ameriki (F. Pohajač in T. Bedenčič, 27. okt.); Jože Pirjevec: Bazovica 1930 (10. nov.); Martin

Jevnikar: 75 let škofovih zavodov v Ljubljani (17. nov.); Ivo Jevnikar: Zanimivosti in vtisi iz Amerike v besedi in sliki (24. nov.); Martin Jevnikar: predstavitev knjige Alojza Rebule »Duh velikih jezer« (1. dec.); Maks Šah: Oglejski koncil (15. dec.); p. Božidar Rumpfer: božična misel (22. dec.); Vinko Beličič: Antologija zdomskega pesništva (5. jan. 1981); nadškof dr. Alojzij Šuštar: Družinska vprašanja na škofovski sinodi v Rimu in po njej (12. jan.); okrogla miza o tisku (K. Humar, M. Maver, L. Škerl, 19. jan.); Saša Martelanc: Kufolov dnevnik (26. jan.); Vinko Beličič: 100-letnica smrti F. M. Dostojevskega (2. feb.); predstavitev knjige Slovenska plemiška pisma (A. Rebula, D. Bajc, P. Merkù (16. feb.); Martin Jevnikar: predstavitev knjige R. Dolharja Moji kraški sprehodi (23. feb.); škof L. Bellomi: referendum o splavu (2. marca); Alojz Rebula: Knez tega sveta (9. marca); Rafko Dolhar: predstavitev študije prof. Nadje Maganja »1945-1949: začetki samostojnega političnega nastopanja Slovencev v Italiji« (16. marca); Janez Gradišnik: slovenščina danes (23. marca); spominska proslava ob 1. obletnici Križnikove smrti (V. Ošlak, D. Klemenčič, 30. marca); Franc Jeza: 40-letnica nacifašističnega napada na Jugoslavijo (6. aprila); Lojze Zupančič: Sv. Sindon (13. aprila); Emidij Susič: Oblast in manjšine (4. maja); Srečanje s krožkom »Studenci« (11. maja); Licia Roth: Ob 90-letnici enciklike Rerum novarum (18. maja); predstavitev knjige J. Ravnika Lepa si zemlja slovenska (Ivo Miklavec, T. Simčič, F. Bole, 25. maja); Ludvik Zabret: predavanje s filmi o misijonih (1. junija); Ladislav

Nadja Magajna in Rafko Dolhar na predstavitvi knjige »Začetki samostojnega političnega nastopanja Slovencev v Italiji« v Društvu slovenskih izobražencev v Trstu (fotomladika)

Gradnikova klet v Krmini. Podelitev odličij Slovenske skupnosti. Na sliki predsednica društva Planika iz Ukev in dolgoletna pevka (fotomladka)

Lenček: Slovenski misijonarji po svetu in usoda Slovenske kulturne akcije v Argentini (8. junija); Alojz Rebula: predstavitev knjige V. Beličiča »Leto borove grizlice« (15. junija).

SKLAD DUŠANA ČERNETA IN NAGRADA VSTAJENJE

27. aprila 1981 so v Peterlinovi dvorani v Trstu istočasno podelili obe nagradi, ki ju podelujeta posebni komisiji. Vsakoletno nagrado iz Černetovega sklada, ki jo poseben odbor podeljuje v spomin na pokojnega časnikarja in narodnega delavca Dušana Černeta so za leto 1980 podelili ZVEZI CERKVENIH PEVSKIH ZBOROV na Tržaškem, ki ima posebne zasluge pri gojitvi tako cerkvenega kot posvetnega petja.

Nagrado VSTAJENJE pa je prof. Martin Jevnikar v imenu odbora, ki jo podeljuje, izročil prof. Pavletu Merkùju za njegove raziskave tržaške zgodovine, posebej pa še za knjigo tržaške plemiške korespondence v slovenščini SLOVENSKA PLEMIŠKA PISMA. Utemeljitev za to nagrado je na večeru prebrala prof. Marija Cenda Klinc, prireditelj pa je sklenil rojanski cerkveni pevski zbor, član Zveze cerkvenih pevskih zborov na Tržaškem.

DRAGA 1981

O vsakoletnih študijskih dneh DRAGA — letos so bili že šestnajstič — obširno poročila periodični tisk doma in po svetu. Na straneh koledarja bomo za kroniko zabeležili le predavatelje in teme, ki so jih obravnavali.

Prvo predavanje na DRAGI 1981 je bilo v

petek 4. septembra v Peterlinovi dvorani v Trstu. Predavateljica dr. Katica Cukjati iz Argentine je predavala na temo Med domovino in zdomstvom. Naslednji dan, v soboto 5. septembra so se študijski dnevi nadaljevali v Parku Finžgarjevega doma na Opčinah. Zaradi slabega vremena je predavanje bilo v dvorani. Govornik je bil prof. Anton Stres iz Ljubljane, ki je govoril na temo Pod današnjimi miselnimi zvezdami. Zadnji dan, 6. septembra, je zjutraj predaval — na prostem — prof. Marino Qualizza iz Vidma na temo 100 let Slovencev ob zahodni narodnostni meji. Zadnji govornik, časnikar Viktor Blažič iz Ljubljane, je v nedeljo popoldne prav tako na prostem govoril o temi Problemi razvoja, narodna zavest, pluralizem. Naj omenimo, da je DSI tudi letos izdalo brošuro s predavanji in debato DRAGE 1980.

SLOVENSKI KULTURNI KLUB

Slovenski kulturni klub je v jeseni 1981 slavil 25-letnico obstoja. Ob tej priložnosti so v soboto 10. oktobra 1981 priredili v Peterlinovi dvorani, ki nosi ime po ustanovitelju te mladinske organizacije, proslavo s kulturnim sporedom in govori. Pri kulturnem delu sporeda so člani kluba prebrali več odlomkov iz literarnih del sedanjih in nekdanjih klubovcev, vmes so bile glasbene točke, ki so jih izvajali Barbara Škerlavaj, David Šturman, Stojan Krebelj in Marko Feri. Govorili so sedanja predsednica Silvija Callin, prvi predsednik kluba dr. Drago Štoka in Sergij Pahor. Proslavo je zaključil mladinski Tržaški mešani zbor pod vodstvom Tomaža Simčiča.

Iz dejavnosti SKK v prejšnji sezoni pa povzemamo nekaj važnejših prireditev: sezono so člani kluba začeli septembra 1980 s študijskimi dnevi v Dragi, na katerih sta predavala Marij Maver in Sergij Pahor. Prireditve je bila 15. in 16. septembra. V nedeljo 28. septembra 1980 je SKK priredil izlet v Kostanjevico na Dolenjskem z ogledom stalnih razstav in samostana. Mimogrede so si ogledali tudi Jurčičevo rojstno hišo na Muljavi.

Redni sestanki kluba so bili ob sobotah. Med temi zabeležimo vsaj najpomembnejše: 18. oktobra je predaval Ivo Jevnikar o svojem potovanju po Ameriki (z diapozitivi); 25. oktobra je bil na vrsti razgovor ob 90-letnici rojstva in 10-letnici smrti pisatelja Franceta Bevka; 8. novembra je Marij Maver predaval o slovenskem tisku; 22. novembra je bil občni zbor; 20. decembra je nastopil kvintet Tomaža Simčiča; 10. januarja 1981 je predavala prof. Nadja Maganja o temi Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni; 31. januarja je prof. Zora Tavčar predavala o stiski mladega človeka; 14. februarja je svojo pot po Ameriki opisal Franc Pohajač; 21. februarja je Alojz Rebula govoril o svoji knjigi o Baragi; 28. marca je bila okrogla miza o igri Ženski na podeželju (Egidij Košuta, Miroslav Košuta, Zora Tavčar, Boris Kobal); 9. maja je prof. Pavel Zlobec predaval o radio-astronomiji; 6. junija je bil večer mladih ustvarjalcev, na katerem so nastopili mladi literati in glasbeniki.

Poleg tega je odbor kluba pripravil še več filmskih večerov, družabnih srečanj in podobno. Novo sezono so mladi začeli 14. septembra

1981 s tradicionalnimi študijskimi dnevi. Predavala sta Marko Tavčar o slovenski duhovščini pod fašizmom in prof. Boris Pahor o osebnih izkušnjah v koncentracijskih taboriščih med zadnjo vojno.

ZVEZA CERKVENIH PEVSKIH ZBOROV

Iz dejavnosti ZCPZ na Tržaškem povzemamo za koledar GMD sledeče prireditve in pobude: tradicionalna revija pevskih zborov je bila v nedeljo 30. novembra 1980 v Kulturnem domu; božični koncer je bil v stolnici sv. Justa v nedeljo 4. januarja, ponovili pa so ga še v Vipavi, Miljah, Boljuncu in na Opčinah; revija otroških in mladinskih zborov Pesem mladih je bila v Kulturnem domu 15. marca 1981.

V pretekli sezoni je ZCPZ priredila za pevce in pevovodje kar dva seminarja. Prvi — tečaj za vodje mladinskih zborov se je odvijal v januarju in februarju. Predavanja so bila enkrat tedensko. Vodili pa so ga Majda Hauptman, Mitja Gobec in Miro Kokol. Ze ustaljeni seminar za pevce pa je bil v Ljutomeru od 9. do 16. avgusta in sta ga vodila prof. Tomaž Faganel in Zorko Harej.

SLOVENSKA GLASBENA ŠOLA

Z dejavnostjo glasbene šole je tesno povezano življenje naših domov. Zato bi na tem mestu ne obnavljali kronike, ki spada v opis dejavnosti in kulturnega življenja po društvih, ki delujejo v okviru številnih domov. Dejavnost Slovenske glasbene šole pa je prvenstveno usmerjena v vzgojo mladine.

Prof. Marino Qualizza je predaval o temi »Sto let Slovencev ob zahodni narodnostni meji« na Dragi 1981

Prosvetna dejavnost na Goriškem v letu 80-81

Kulturno življenje na Goriškem je zadnja leta prav živahno. Mislim tu na vse pobude, ki prihajajo iz italijanskih in slovenskih krogov. Pokrajinska uprava je izdala celo program vseh že vstaljenih italijanskih in slovenskih manifestacij, tako, da bi se programi ne preveč križali. Slovenci in Italijani se v mestu srečujemo predvsem na glasbenih prireditvah, vedno več je Italijanov, ki obiskujejo koncerte v abonmaju, ki ga izdajajo Glasbena matica, Zveza slovenskih kulturnih društev in Zveza slovenske katoliške prosvete ali na orgelske koncerte, za katere skrbi društvo Mirko Filej. Naši pevski zbori sodelujejo pri italijanski reviji na čast sv. Cecilije na Travniku (Štmaver, Lojze Bratuž), na božičnem koncertu, ki je bil letos prvič v Avditoriju (zbor Mirko Filej), zbor Lojze Bratuž je imel koncert v Martignacco.

Te pobude nam kažejo po eni strani željo italijanskih sodržavljanov, da nas spoznajo, po drugi pa nam dajo možnost, da se direktno pomerimo z njimi in tudi bolj trezno presodimo svoje znanje in sposobnosti.

Za kulturno in prosvetno delovanje v slovenskem prostoru na Goriškem skrbita v glavnem ZSKD s sedežem v ulici Croce in ZSKP s sedežem na drevoredu XX. Septembra oziroma v Katoliškem domu. Nekaj je društev, ki delujejo prosto, naj omenimo samo prosvetno društvo Štmaver z dvema zboroma in glasbeno skupino, ki zelo pridno nastopajo na naših prireditvah. Nekaj pobud je uresničilo tudi društvo Anton Gregorčič in slovenska župnija. Ta je organizirala zelo uspeli teološki tečaj v prostorih Katoliškega doma.

ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE

Z.S.K.P. je tudi v lanskem sezoni, kot že vrsto let, sodelovala z Z.S.K.D., z Glasbena matico in S.S.G. iz Trsta pri programiranju koncertnega in gledališkega abonmaja. Vsakoletna revija pevskih zborov Cecilijanka je bila letos posvečena Pavletu Kernjaku in se je odvijala 22. in 23. novembra v Katoliškem domu. Udeležilo se je 22 zborov. Prvič sta bila na tej reviji prisotna nadškof msgr. Cocolin in župan dr. Scarno. Veliko doživetje je bilo gostovanje ame-

riškega zbora Korotan v Gorici. Gostovanje je omogočila Zveza kot izmenjavo za nastope, ki sta jih imeli dve naši skupini v ZDA in sicer dramska skupina Štandrež in ansambel L. Hlede iz Steverjana.

Sad srečanj, ki sta jih v Zabnicah imeli ZSKP in K.K.Z. iz Celovca je bilo sodelovanje zbora Kočna na Cecilijanki in gostovanje dramske skupine iz Globasnice, ki nam je prikazala dramo Kastelka ter nastop zbora Rož iz Št. Jakoba in folklorne skupine France Marolt iz Ljubljane, ki sta nam s pesmijo in plesom prikazala ziljsko ohcet.

Vedno v duhu sodelovanja je organizirala tudi koncert ansambla Galebi in terceta Mavrica v Katoliškem domu. Poskrbela je, da so pri slovenskih mašah v Ronkah peli naši zbori. Kot prejšnja leta je bila tudi letos prisotna v mestni rajonski konzulti. Sodelovala je pri tedenskih oddajah Na goriškem valu.

Pobude, ki sledijo so uresničila društva, ki sestavljajo to našo krovno organizacijo: PD Štandrež, PD Podgora, PD F.B. Sedej iz Steverjana, PD Hradst iz Doberdoba, zbor Rupa-Peč, PD Gorica M. Filej, zbor Mirko Filej.

PROSVETNO DRUŠTVO ŠTANDREŽ

S ponosom lahko trdimo, da ima Goriška najboljšo amatersko dramsko skupino v zamejstvu in to po zaslugi dramskega odseka Štandrež, ki leto za letom žanje priznanja v zamejstvu in Sloveniji. Letos so naštudirali kriminalko angleške pisateljice Agathe Christie Deset zamorčkov. Delo je režiral Emil Aberšek. Premiera je bila v Štandrežu (4. januarja), ponovili pa so jo v Štandrežu (11.1.), v Doberdobo (18.1.), v Pevmi (29.1.), v Gorici (1.2.), v Grgarju (15.2.), v Ricmanjih (22.3.), v Steverjanu (4.4.), v Desklah (5.4.) in v Dornberku (26.4.). Nastopili so še s Čehovo veseloigro Jubilej (1.3.) v Gorici in v Rupí (1.5.).

Z igro Strogo zaupno, ki je bila na programu še v prejšnji sezoni se je dramski odsek prijavil na natečaj Mladi oder, ki ga razpisuje ZSKP iz Gorice in Slovenska prosveta iz Trsta. Prijeli so priznanje in plaketo. 7. junija so člani dramskega odseka prvič uprizorili ve-

**15. jubilej štandreske
dramske skupine
»Štandrež«**

soloigro Jakoba Aleševca Podlaga zakonske sreče. Delo je režirala Mira Strukelj. Igro so ponovili v Biljah (27.6.).

Mešani zbor Štandrež, ki ga vodi M. Špacapan st., se je udeležil pevske revije Cecilijanka (23. novembra), pel je na skupnem božičnem koncertu v goriški stolnici, nastopil je na pevski reviji Primorska poje (29. marca).

Mladinski zbor pod vodstvom Elvire Chiabai je pel za vojne žrtve (1.11.), pri zahvalni nedelji (9.11.), na reviji Mala Cecilijanka (8.10.), pri božičnem koncertu, na Prazniku špargljev.

Domači tradicionalni praznik je Praznik špargljev, ki je bil zadnjo soboto in nedeljo v maju in prvo v juniju. Poleg tega svojega aktivnega udejstvovanja je društvo poskrbelo še za gostovanja drugih skupin v domačem kraju.

PD PODGORA

V Podgori hromi delovanje predvsem problem neurejenih prosvetnih prostorov. Zadnje čase se je delovanje sicer poživilo predvsem po zaslugi ansambla Nova misel, ki šteje 19 članov in jo vodi M. Špacapan ml. Glasbena skupina je posnela pesmi za filmsko podlago Kristus nima rok (28.9.), nastopila je na Cecilijanki (22.11.), na Mirenskem gradu s samostojnim koncertom (9.2.), na Prešernovi proslavi v Števerjanu (21.2.), v domači dvorani ob nadškofovem obisku (25.3.), v Cerknici (v Sloveniji 4-5. aprila) s tremi koncerti, na Prazniku špargljev (31.5.), v cerkvi na Brezjah (20.6.), v Bardu v Beneški Sloveniji in na misijski nedelji (25.10.81).

Mladinski zbor, ki ga sestavljajo skavtinje in jih vodi Katja Antonič, je nastopil na Mali Cecilijanki (8.10.), ob škofovem obisku v domači dvorani (25.3.).

PD Podgora je poskrbelo še za tradicionalni domači praznik.

PD F. B. SEDEJ

V Števerjanu je kulturno in prosvetno delovanje zelo živahno, člani društva so vsak večer zaposleni z raznimi dejavnostmi v domači vasi. Poleg tega zelo radi pomagajo pri raznih pobudah v mestu (zbor L. Bratuž, Ljudski radio).

Glavna in najpomembnejša manifestacija je že tradicionalni festival narodno zabavne glasbe (4. in 5. jul.), ki ga je letos že enajstič organiziralo PD s sodelovanjem ansambla L. Hlede in pod pokroviteljstvom števerjanske občinske in goriške pokrajinske uprave.

Ansambel L. Hlede je v februarju posnel in izdal LP ploščo z naslovom Leta mladosti. Poleg nastopov, ki jih je ansambel imel naj omenim sodelovanje pri privatni televizijski oddaji Telefriuli (18.2.). Na povabilo pariških Slovencev je ansambel L. Hlede igral v novem domu v Parizu (30.4. do 4.5.).

Zamejski instrumentalni ansambel, ki ga vodi Marko Černič je igral ob otvoritvi dvorane v Prvačini (nov.), imel je samostojni koncert v domači dvorani, udeležil se je festivala narodno zabavne glasbe v Števerjanu.

Mešani zbor, ki ga vodi Herman Srebrnič je nastopil na Cecilijanki in na reviji Primorska poje v Trbižu, mladinski zbor pa je pod vod-

stvom Anke Černic pel na Mali Cecilijanki, na zaključnem koncertu in ob raznih mladinskih srečanjih.

Dramska družina je uprizorila Jalnovo dramo Srenja (14.12.80) v Štandrežu, ponovila jo je še v Gorici, pri sv. Ivanu v Trstu in v Globasnici na Koroškem.

Fotoklub je razpisal natečaj za najlepši diapozitiv na temo Zgodovinska pričevanja goriških Brd in fotografski natečaj na temo Spomini iz preteklosti.

Društvo F.B. Sedej skrbi tudi za glasilo Števerjanski vestnik. V Števerjanu imajo med letom veliko vzgojnih predavanj in veliko prireditev, na katere povabijo tudi druge skupine.

PD HRAST IZ DOBERDOBA

Mešani zbor Hrast je eden redkih, ki čuti potrebo, da posveča pozornost študiju polifonskih skladb. Zbor, ki ga sestavlja 39 članov vodi Karlo Lavrenčič. Lani je nastopil na Cecilijanki in na reviji Primorska poje in sicer v Ljesah.

Na vsakoletnem Prazniku pomladi, ki ga društvo prireja na velikonočni ponedeljek sta letos nastopila zbor M. Kogoj iz Trsta in fur-lanski zbor CAI iz Vidma. Mladinska prosvetna dejavnost je v Doberdobo močno po-

vezana s skavtsko organizacijo, saj z njo sodeluje na vseh skavtskih manifestacijah.

Glavna pobuda mladinskega odseka je bila, da je organiziral plesni tečaj, ki je trajal od 10. decembra do 13. maja. Mladinski odsek je sodeloval tudi pri občinskem prazniku. Petdeset najmlajših pa je za Miklavža naštudiralo igrico Pretep na doberdobski gmajni.

V Doberdobo deluje sekcija glasbene šole.

PD MIRKO FILEJ - GORICA

Društvo skrbi za prosvetno dejavnost v mestu. Predvsem mu leži glasbena dejavnost, zato že vrsto let skrbi za glasbeno šolo v mestu. Ker ima glasbena šola podružnice tudi v Štandrežu in Doberdobo ima ob koncu šolskega leta vsaka šola svojo notranjo reprodukcijo, sledi pa skupen nastop v Katoliškem domu (lani 19. junija).

Goriško društvo je poskrbelo za vrsto glasbenih nastopov: Hubert Bergant in baritonist Samo Vremšak (8. nov.), dijaka orglarske šole Stacul in Lavrenčič (21. dec.) v goriški stolnici, ljubljanski umetniki v dvorani Katoliškega doma z odlomki iz opere Gorenjski slavček (22. jan.), Hubert Bergant s samostojnim koncertom v goriški stolnici (25. okt. 1981).

Od lanske jeseni je član goriškega društva

Dramska skupina PD Štandrež je 1. februarja 1981 nastopila v goriškem Katoliškem domu s kriminalko Agathe Christie »Deset zamorčkov«

Miklavževanje v Doberdobu

mladinski zbor Kekec, ki redno vadi, nastopa pa na mladinskih prireditvah (Mala Cecilijanka, božični koncert itd.) ter poje pri mladinski maši na Placuti.

Zbor Lojze Bratuž, ki ga sestavlja približno 60 pevcev in ga vodi Stanko Jericijo, je letos posvetil veliko moči študiju polifonskih skladb in del sodobnih avtorjev kot so Merku in Jericijo.

Sodeloval je pri Cecilijanki, na reviji mestnih zborov na čast sv. Cecilije na Travniku, v Martignacu na 2. reviji pevskih zborov, ki jo organizira zbor Gaude Mater in občinska uprava iz Martignacca, pri odkritju spominske plošče L. Bratužu v Podgori. Konec maja se je predstavil s samostojnih celovečernim koncertom v dvorani Katoliškega doma. Ta koncert je ponovil v Trstu in sicer v Marijinem domu v ul. Risorta.

V avgustu so člani zbora preživeli teden dni na študijskih počitnicah v Žabnicah.

ZBOR RUPA - PEČ

Zbor Rupa-Peč deluje v treh zasedbah: moški, mešani in mladinski. Nastopil je na Cecilijanki, na božičnem koncertu v Gorici in na Peči, na reviji Primorska poje v Gorici, na Prazniku pomladi v Doberdobu, na domačem Prazniku frtalje v Rupi, na Prazniku špargljev v Štandrežu, na občinskem prazniku v Sovodnjah, na prazniku v Pevmi in v Biljah ter v Brjah na Vipavskem. V septembru 1981 je organizirāl

dvodnevni izlet v Ravenno, Rimini in San Marino.

ZBOR MIRKO FILEJ

Moški zbor Mirko Filej, ki ga vodi Zdravko Klanjšček je pokazal običajno aktivnost. Nastopil je na pevski reviji v Fari (27. sept. 1980) na Cecilijanki, na reviji goriških zborov na čast sv. Cecilije, na božičnem koncertu v goriški stolnici, na božičnem koncertu mestnih zborov v goriškem Avditoriju, s samostojnim božičnim koncertom v Nabrežini (11. jan. 1981), na reviji Koroška poje v Celovcu (1. marca), na reviji Primorska poje v Prvačini.

SMReKK

Slovenski mladinski rekreativni klub je letos pripravil predavanje prof. Huberta Močnika »Slovenski šolnik v obdobju med obema vojnama« (26. nov. 1980) in »Slovenski šolnik v času naših šol po drugi svetovni vojni«. Priredil je literarni večer s pesnikom B. Pangercem, ki je predstavil svoje pesmi in Tržaškim oktetom. Svoje sodelovanje je usmeril tudi v organiziranje družabnih večerov: štefanovanje, pustovanje, izleti.

LJUDSKI RADIO

O delovanju Ljudskega radia je bil objavljen podroben članek v lanskem koledarju. Poudariti je le, da redno nadaljuje s svojimi oddajami in je postal važno sredstvo obveščanja za vso našo kulturno dejavnost.

50 let prosvetnega dela PD Mačkolje

Tri desetletja delovanja nekega društva se na prvi pogled ne zdi veliko. Ako pa natančneje pregledamo društveno življenjsko pot, z zadovoljstvom ugotovimo, da je bilo prav po zaslugi tega društva izvršeno v povojnih letih v eni izmed naših najmanjših vasiških skupnosti v zamejstvu veliko delo v skrbi za ohranitev slovenskega življa in kulture na tem območju naše zemlje.

Ko se poroča v današnjem času v tisku o raznih društvih v zamejstvu, se jim po navadi pripisuje daljše življenje, ki sega tudi v dobo čitalnic in taborov. Dogaja se celo, da se nekako umetno povezuje katero danes obstoječe društvo z nekim povsem drugačnim društvom v preteklosti, med katerima je gotovo daljša doba prekinjenega delovanja, a tudi razlika v namenu, metodah in cilju organiziranega dela.

Tudi pri nas bi lahko navezali življenjsko delo PD Mačkolje na organizirane prosvetno-kulturne dejavnosti v predvojnih letih. Poleg liberalno usmerjenega društva »Primorsko« je že tedaj uspešno delovalo tudi »Katoliško društvo« z nekaterimi zelo aktivnimi odseki (pevski, bralni, abstinenčni). Žal se to slednje že po prvi svetovni vojni ni več opomoglo, ker so obležali na raznih frontah njegovi najboljši člani. V najtežji dobi življenja Slovencev na Primorskem med obema vojnama, med zadnjo vojno in po njej je na nek način reševala problem povezave domačinov v aktivno skupnost Marijina družba. Delovala je ne le v skrbi za versko in moralno vzgojo deklet, temveč tudi na kulturno-prosvetnem polju. Gojilo se je petje, verske in svetne vsebine, organizirali so se številni nastopi na odru župnijske dvorane v Ospu, pospeševalo se je branje in končno so se vodili celo tečaji slo-

venskega jezika. Tako so se tudi v okviru delovanja Marijine družbe ustvarjala plodna tla za vso povojno uspešno kulturno rast.

USTANOVITEV DRUŠTVA

Ko je leta 1950 prišel v Mačkolje mladi duhovnik Stanko Janežič, je s sebi značilno resnostjo nadaljeval in pospešil delo svojih predhodnikov ne le v dušnopastirski službi, ampak tudi na prosvetnem polju: skrbel je za nadaljnje uspešno življenje že obstoječega pevskega zbora in organiziral prve Slovenske večere po zgledu tistih, ki so se že par let zaporedoma vršili v Trstu.

V zapisniku prvih Slovenskih večerov v Mačkoljah beremo med drugim tudi naslednje podatke:

»...Odbor Slovenske prosvete v Trstu je sklenil uvesti Slovenske večere tudi v tržaške vasi... Tako so tudi Mačkolje imele svoj prvi Slovenski večer dne 27. nov. 1950, ki je bil posvečen velikemu Slovencu in šolniku A. M. Slomšku... G. Stanko Janežič je pozdravil prisotne. Nato je naš pevski zbor zapel pesem Slovenec sem, ki jo je občinstvo pozdravilo z burnim ploskanjem... G. Jože Peterlin je v lepih besedah podal program Slovenskih večerov. Jedro njegovega govora so bile besede: "Naša največja naloga je, da hranimo in branimo v sebi in vsepovod našo slovensko narodnost..."

Na tem Slovenskem večeru se je zvrstilo kar enajst točk (petje, govori, recitacije). Podobno bogati in vedno dobro obiskovani Slovenski večeri so se potem vrstili mesec za mesecem in so bili neposredna priprava na uradno ustanovitev organiziranega kulturnega društva z naslovom »Slovenska katoliška prosveta«.

To ime je dobilo društvo z datumom 5. maja 1952 po preprostem pravilniku, ki obsega le štiri člene. Iz teh naj navedem tu le bistveno za naše delovanje društva:

TedANJI župnijski
upravitelj
Stanko Janežič
in Henrik Novak
s člani društva

1. člen - Značaj in namen. Slovenska katoliška prosveta je organizacija, ki hoče prosvetno delovati v skladu s katoliškimi načeli. Namenjena je posebno mladini...

2. člen - Članstvo in ustroj. Organizacija... deluje v lastnih odsekih (dramski, športni itd.). Člane, ki morajo imeti vsaj 14 let, sprejema odbor. Člani si naj vztrajno prizadevajo, da žive po veri...

3. člen - Vodstvo. ...Odbor volijo člani vsako leto na občnem zboru v tajnih volitvah... Duhovni voditelj je vsakokratni dušni pastir vasi ali njegov namestnik...

4. člen - Sredstva. ...molitev, zakramenti, seje, sestanki, prireditve, knjižnica, zabave, članarina...

Iz tega skromnega pravilnika se jasno vidi cilj, ki ga je zastavil društvu njegov ustanovitelj in duhovni vodja Stanko Janežič, zavedajoč se važnosti vzporednosti verske in narodnostne vzgoje. Iz ohranjenih zapisnikov je razvidno, da so imeli fantje in dekleta redne tedenske sestanke, na katerih so se obravnavala tudi pravila lepega vedenja in prebirali so nekatere knjige v nadaljevanjih.

DUHOVNO VODSTVO

Za duhovno vodstvo društva je skrbel Stanko Janežič do svojega odhoda v Rim. Od tedaj je žrtvoval veliko časa in sil v zvezi z našimi kulturno-prosvetnimi dejavnostmi tedanji ricmanjski župnik Albin Grmek.

Ko se je dr. Stanko Janežič vrnil iz Rima in se je posvetil bolj ekumen-skim dejavnostim, je skrb za duhovno in prosvetno rast Mačkoljanov prepuštil namestniku g. Miru Štalcarju. Ta, sedaj že pokojni duhovnik, je pojmoval enotnost župnije brez določenih organiziranih skupin, a je kljub temu vedno podpiral društveno življenje.

Tudi sedanji župnik Franc Vončina je že od jeseni 1978 tesno povezan z našim prosvetno-kulturnim delovanjem. Zlasti v kritičnem obdobju v neposredni preteklosti je bil g. Vončina društvu v veliko moralno oporo, ko je odločno nastopil proti nekim društvu nevarno naperjenim akcijam.

Duhovnik ima sicer vedno dolžnost in pravico, da duhovno vodi člane društva, ki je imelo ob svojem nastanku poseben poudarek na katoliški vzgoji. Vzgoja društvenih članov gre sicer vedno v tej smeri, a je zadnje čase pretežno v rokah laikov. Izraz »katoliška« se je sicer opustil, a tudi naziv »Slovenska prosveta« se je zamenjal v sedaj uradni naslov »PD Mačkolje«.

PRESEDSTVO

Prvi predsednik Slovenske katoliške prosvete v Mačkoljah je bil Aldo Štefančič, ki je ostal na vodstvu le eno leto. Za njim je bil več let za predsednika Lojze Tul. Tudi predsedniki

cerkvenega pevskega zbora so vedno tesno in zelo aktivno sodelovali z društvenim odborom. Zlasti aktivna sta bila kot predsednika Bogdan Šturman in Bruno Stepančič. Sedanji predsednik PD Mačkolje je Zorko Gorjan, ki s svojo vedrostjo uspešno vodi društvene dejavnosti zlasti v zadnjih letih, ko je moralo društvo premagati hude težave. Pred njim je več let predsedoval Danijel Novak, ki je z mnogimi posrečenimi iniciativami in s čvrsto roko dvigal društvenim članom duha samozavesti in podpiral prizadevno vztrajanje v dobrem.

Danijelov oče Henrik Novak, ki je umrl 1969. leta, komaj 46-leten, je bil na vodstvu cerkvenega zbora in društva vrsto let. Mačkoljani mu moramo biti zares hvaležni za njegovo vsestransko razdajanje celotni župnijski skupnosti, kateri je služil kot odličen cerkovnik. Ima pa Henrik Novak veliko zaslug zlasti za uspešno rast in napredek društvenega življenja. Zaslužen je kot sopobudnik in organizator Praznika češenj. Sam Bog ve, koliko časa je žrtvoval, koliko dela opravil in koliko gmotno prispeval, da so bili že prvi prazniki drug za drugim bolj uspešni, da so si utirali pot v tradicionalno vsakoletno tovrstno kulturno-zabavno praznovanje. Henrik Novak ima tudi velike zasluge, da je zrastel v Mačkoljah nov župnijski dom. Bil je močna

opora in izrazita pomoč dr. Janežiču ob izbiri in nakupu zemljišča, ob reševanju birokratskih poti ob času gradnje same. Kot predsednik Prosvete je skrbel tudi, da dobi društvo vsaj zasilni oder. Zato je uspešno vplival, da se je prvotno načrtovana klet župnišča preuredila v dvorano z majhnim odrom.

OBCNI ZBORI DRUŠTVA

Ustanovni občni zbor je bil 5. maja 1951, to je deset dni po zaključku prve sezone Slovenskih večerov. Tedaj je bil sprejet tudi nov pravilnik. Pri tretjem občnem zboru 14. oktobra 1954 se je poslovil ustanovitelj društva Stanko Janežič, ki je odhajal na študij v Rim. Naslednji občni zbori so bili novembra 1956, spomladi 1961, nato pa običajno po vsakem Prazniku češenj.

Važen je občni zbor 12. marca 1976, ko se je društvo reorganiziralo, sprejelo nov pravilnik in novo ime »PD Mačkolje« pod predsedstvom Danijela Novaka. O tem občnem zboru je poročalo tudi časopisje (Katoliški glas 15. marca 1976 in Primorski dnevnik dan prej) s posebnim poudarkom na odprtem značaju društva, ki »pričakuje, da bodo njegova prizadevanja vsestransko podprli vsi, ki jim je prosvetno delovanje pri srcu ter pomagali s predlogi in nasveti.« Novi pravilnik je

Stara šola in obnovljena srenjska hiša, kjer je stari in novi sedež PD Mačkolje

Članice dramskega odseka
PD Mačkolje v prizoru
»Pod lipo« na odru srenj-
ske hiše 9. nov. 1980

bil uradno potrjen 29. marca 1976 in ima v primerjavi s prejšnjim več sprememb in dopolnil, ki so zbrana v 16 členih.

V bistvu deluje društvo podobno kot doslej, a v tesnejši povezavi tudi s cerkvenim pevskim zborom, ki se je uradno vključil v društvo. Župnik ali njegov namestnik ostane vedno član odbora. Odbor se izvoli na rednem občnem zboru za dobo treh let.

SEDEŽ DRUŠTVA

PD Mačkolje ima sedež v prostorih srenjske hiše oziroma občinskega doma v Mačkoljah, kjer si za svoje dejavnosti deli dneve za uporabo s KD Primorsko. Da je prišlo do te ureditve, je moralo PD Mačkolje premagati gotove težave in ovire, četudi je ta dom dejansko last vseh vaščanov.

Srenjsko hišo so si bili zgradili Mačkoljani sami s prostovoljnim delom in lastnimi denarnimi prispevki že sredi medvojnih let. Danes je ta naš skupni dom obnovljen in povečan po zaslugi dolinske občinske uprave. Za gradnjo je bila med stroške vključena tudi vsota, ki jo je naša vas dobila kot vojno odškodnino.

Ovira pri uporabi srenjske hiše pa ni za naše društvo nekaj novega. Že organizatorji prvih Slovenskih večerov leta 1950 so s težavo dobili v roke ključke. S tem v zvezi stoji zapisano v

zapisniku prvega Slovenskega večera: »Prvotno je bilo nemogoče imeti Slovenske večere, kajti občinski župan ni dovolil, da bi se ti večeri vršili v edinem vaškem javnem prostorčku. Po dolgem besedičenju pa je tudi župan odnehal...« Kljub oviram, o katerih je govora tudi na občnem zboru 12. nov. 1956, ko piše zapisnikar, da »se bodo pripravili kulturni večeri, če bodo razmere dopuščale, ker so težave z dvorano...«, so se vršili v teh prostorih številni Slovenski večeri. Pevski zbori (mešani, otroški in manjše dekliske skupine) pa so morali vaditi v privatni hiši (pri Antonu Tulu, bratu prof. Ivana Tula) ali pa v cerkvi.

Zraven srenjske hiše stoji še stara zgradba, ki je bila, kakor pravi ljudsko izročilo, že kasarna mejnih stražnikov beneške republike. Pozneje je prišla ta hiša v last raznim gospodarjem v vasi in v njej je bival kaplan vsaj nekaj časa v letu. Med obema vojnama je dobila v njej sedež prva slovenska šola pri nas, ki se je pa kmalu spremenila v italijansko. Ko so Nemci 2. oktobra 1943 požgali večino hiš v vasi, so dobile bivališče v šoli kar tri družine. Po vojni je znova dobila sedež tu ponovno ustanovljena slovenska šola, a stara zgradba je dotrajala in leta 1951 se je začel pouk v novi šoli.

Tedaj smo začeli uporabljati izpraznjeno staro šolo za pevske vaje; tam

so se vršili tudi vsi sestanki posameznih društvenih odsekov in drugih krožkov. Zgradil se je celo majhen oder, na katerem so se odigrale številne prireditve z bogatim sporedom, dokler ni končno leta 1978 zrastel novi župnijski dom z že omenjeno dvorano. Pevske vaje pa so še dalje bile v stari šoli. Tam je vadil več let tudi otroški pevski zbor.

V tej dobi je bila stara šola na pobudo g. Mira Štalcerja popravljena in ostala je v oskrbi in uporabi cerkve.

Žal pa je danes poslopje dotrajano in nevarno za bivanje v njem; zato sta se oba zbora že pred leti zatekla v srenjsko hišo, kjer so bile poslej vaje do začetka obnovitvenih del. Tačas pa so se vršile vse društvene dejavnosti v nekoliko odročnem župnijskem domu.

Ob otvoritveni slovesnosti obnovljene srenjske hiše 9. nov. 1980 so bili simbolično izročeni ključi doma predsednikoma obeh društev. V srenjski hiši naj bi se izmenično vršile vse kulturne dejavnosti v vasi. A prišlo je že na začetku do neljubega incidenta, ko je odbor KD Primorsko zgrda izgnal iz tega skupnega doma dekliški zbor, ko je ta hotel vaditi neposredno pred svojim prvim nastopom v Kulturnem domu v Trstu. Dekliški zbor se je tedaj zatekel za vajo v cerkev. Tudi otroškemu zboru je onemogočeno imeti redne pevske vaje v srenjski hiši. Iz srenjske nove dvorane se je moral umakniti tudi Križani: tisti, katere »utegne žaliti sveta podoba«, so sneli razpelo s stene ob odru in ga prenesli v skrit kot za vrati v veži. Le mešani pevski zbor ima lahko svoje redne pevske vaje vsak torek in petek; PD Mačkolje pa more organizirati tu svoje prireditve vsako drugo nedeljo.

PRAZNIK ČEŠENJ

Med številne ugledne predavatelje na Slovenskih večerih in drugih prireditvah v prvem desetletju društvenega življenja sodijo imena profesorjev Jožeta Peterlina, Maksa Šaha, Vinka Be-

ličiča, Ivana Theuerschuha, Mitja Bitežnika idr., a tudi ženske zastopnice prof. Kržičeve. Slednja je ob nekem takem srečanju sprožila misel, naj bi se organiziral v Mačkoljah praznik, ki bi izražal tipično domačnost. Vršil naj bi se na primernem prostoru s čim skrbneje pripravljenim kulturnim programom in ne brez pokušnje domačega vina in pristnih domačih jedi. Ves dobiček naj bi se namenil gradnji novega župnijskega doma.

Zamisel je bila dobra. Prosvetno društvo je 2. junija 1963 organiziralo prvi Praznik češenj z lastnim kulturnim programom z nastopi obeh domačih zborov (mešanega in otroškega), pevskega dueta in godalnega tria, otroške folklorne skupine in primernih recitacij. Žene so napekle kruha, za domače vino in domače češnje tudi ni bilo težav.

Pristna domačnost na tem prvem Prazniku češenj je bila všeč vsem. Zato so se ti prazniki ponavljali leto za letom. Vršijo se ob času, ko naj bi bilo največ zrelih češenj, običajno ob koncu maja. Leta 1972 je društvo organiziralo slovesni deseti Praznik češenj. Jubilejni dvajseti Praznik češenj pa je je v načrtu ob koncu maja letos (1982), ki naj bi bil obenem primerni zaključek raznih prireditev v okviru proslave 30-letnice PD Mačkolje.

SKLEPNE MISLI

Ob svojem 30-letnem nepretrganem in plodnem kulturnem in prosvetnem življenju se PD Mačkolje s ponosom ozira nazaj. V prihodnost pa gleda z vedro navdušenostjo in v zavesti, da brez truda tudi v bodoče ne bo šlo. Člani želijo v soglasnem sodelovanju še dalje vzgajati sebe in mlade rodove v duhu narodne zavesti, prispevati hočejo k trajni kulturni rasti slovenske narodne skupnosti v zamejstvu. Zavedajoč se, da gre narodnostna vzgoja vzporedno z versko, ostaja PD Mačkolje v tesni povezanosti s cerkvenim življenjem.

Koncertna dejavnost na Tržaškem 1980-81

Med koncerti, ki jih prirejajo tržaški Slovenci gotovo zavzema častno mesto »Koncertna sezona« Glasbene Matice. Letošnja sezona je bila že deseta. Gre za serijo devetih izmenično simfoničnih, komornih in vokalnih koncertov, ki naj bi bili povezani v smiselno celoto.

Letošnja sezona se je delno razlikovala od prejšnje v tem, da je posvetila večjo pozornost sodobni glasbi. Tej je bil posvečen cel koncert, na katerem je nastopil ansambel »Slavko Osterc«, pa tudi Ensemble di Venezia, ki se je tržaškemu občinstvu predstavil prvič in je izvajal večinoma sodoben spored.

Kot običajno je tudi letos sodeloval eden od obeh ljubljanskih simfoničnih orkestrrov, tokrat orkester Slovenske Filharmonije. Gostovalo je tudi nekaj tujih glasbenikov: dirigent Antal Jancsovcics, sopranistka Veronika Kincses, pianista Ludwig in Frowein. Od vseh teh je tržaško publiko še najbolj navdušil pianist Cornelius Frowein, čeprav je nastopil le v duu, v sodelovanju s tržaškim violinistom Črtomirom Šiško-vičem. Slednji je ponovno dokazal, da se razvija v pravega virtuozu. Upajmo, da ga bomo kmalu slišali igrati tudi na novo violino Stradivari.

Poleg že omenjenih sta na koncertnem odru v lanski sezoni nastopila še dva komorna ansambla: že poznani Slovenski komorni orkester in pa res odlični Slovenski trobilni kvintet. Vokalna koncerta sta bila dva: Mladinski zbor iz Maribora in komorni zbor RTV Ljubljana.

V okviru Glasbene Matice pa se je poleg bogate šolske dejavnosti zvrstilo še nekaj pobud, med katerimi naj omenim recital altistke Marte Valetič in koncert beograjske pianistke Lidije Stanković. Pomembna pa je tudi dejavnost Mladinskega zbora Glasbene Matice, ki je v kratkem močno dvignil svojo izvajalsko raven in dosegel že nekaj

odličnih mednarodnih priznanj: Vittorio Veneto (1. mesto), Prato (2. mesto), Celje (srebro), Arezzo (5. mesto). Zbor vodi Stojan Kuret, ki je svoje odlične zmožnosti dokazal že na diplomskem koncertu, ko je v Kulturnem domu vodil simfonični orkester slovenske akademije za glasbo iz Ljubljane.

Ob tem delovanju, ki poteka v veliki meri pod okriljem Glasbene Matice, pa moram omeniti še zborovsko dejavnost. Preko petja pride v stik z glasbeno umetnostjo še veliko več ljudi, predvsem amaterjev, ki se zbirajo v številnih cerkvenih in posvetnih zborih v mestu in na podeželju. Ti zbori niso pomembni samo z glasbenega vidika, ampak tudi z narodnostnega, saj pripomorejo k združevanju naših ljudi in k ohranjanju naše narodne zavesti. Največje prireditve v tem okviru so jeseni Revija cerkvenih pevskih zborov in spomladi Pesem mladih in Primorska poje, ki pa že presega zamejski okvir.

ALBERT MIKLAVEC

NOVO LETO

*Nocoj
sem prižgal
novo svečo
na svečniku življenja
in v upanju,
da ni brez stenja,
jo nosil bom gorečo
v novem letu
svojih dni...*

*Nocoj
sem odprl
nov list
v knjigi svojega življenja,
a ni ves čist:
na njem
je že napisan
neizbrisljiv naslov
za novo leto.*

Ob dvajsetletnici zborovskih tekmovanj v Gorici

Letos (1981) poteka dvajset let od začetka zborovskega tekmovanja, ki ga prireja zbor »Seghizzi« v Gorici. V začetku je šlo najprej za deželne, nato za meddeželne izdaje s prvimi predstavništvii pevskih zborov iz Slovenije in avstrijske Koroške. Kasneje se je prireditev tekmovalnega značaja razrasla v veliko mednarodno pevsko manifestacijo, kar se je izkazalo zlasti v zadnjih desetih letih. Danes lahko mirno zatrdimo, da je tekmovanje »Seghizzi« že zaslovelo daleč naokrog po Evropi in tudi po svetu. Prav v zadnji jubilejni izdaji smo namreč lahko prvič poslušali tudi zборе iz drugih celin, kot Azije in Južne Amerike.

Posebno vlogo igra pri tem tekmovanju desetletno prirejanje študijskih seminarjev glasbenikov in zborovodij, kjer se soočajo z vsakovrstnimi problemi zborovske glasbe: zgodovine, estetike, interpretacije, stilistike itd. Na njih je nastopilo veliko evropsko priznanih glasbenikov in s svojimi prispevki nedvomno obogatilo študijsko in visoko kvalificirano poznanje zborovske muzike. Nastopilo je tudi več slovenskih predavateljev, posebej iz matične Slo-

venije, ki so tudi po svoje lepo prispevali k poglobitvi širše tematike vokalne glasbe. Škoda le, da je bilo teh do zdaj bolj malo.

Kaj naj napišemo ob tem dvajsetletnem jubileju? Gotovo ni tu mesta za naštevjanje sodelujočih zborov ali nava-
janje njih repertoarjev. To prepuščamo dnevnuemu ali tedenskemur časopisju. Zato pa je morda umestno, zaustaviti se nekoliko ob splošnih podobah in ugotovitvah, ki sodijo v koledarski zapis. Najprej pomen same manifestacije. Mirno lahko zatrdimo, da je imela — zlasti v težavnem začetku — in še vedno ima mednarodno tekmovanje pevskih zborov v Gorici poleg ožje glasbene vloge tudi neko širšo človeško in pravzaprav politično dimenzijo. Dobro vemo, kako je bilo v prvih letih za organizatorje sploh težko prodreti z idejo o takem tekmovanju. In to še posebej zaradi nameravane prisotnosti slovenskih zborov. Kako bo vse to prenesla »italijanska« Gorica? Kaj bo z veliko dvorano Goriške telovadne zveze (UGG) na Battistijevem trgu, ki je bila vedno simbol nacionalistične dejavnosti? S pogumom in odgovornostjo pa je le

Mešani pevski zbor
iz Škednja.
Vodi ga Dušan Jakomin

šlo. Ko je bil led prebit, se je tudi nadaljevanje kar nekam ustalilo. Prav zato moremo reči, da je tudi to tekmovanje dalo svoj dobršen del v premagovanju ozkih nacionalističnih meja in tako zblížalo nekoč skoraj nezdržljive kulturne sile. Obenem je prvič odprlo vrata slovenskim pevskim zborom in tako pravilno ovrednotilo naš prispevek s to stran in on stran meje.

Mimo nepotrebne kronike pa je vseeno koristno omeniti vsaj najbolj zveste sodelujoče zборе, ki skoraj stalno nastopajo in tudi dosegajo včasih kar zavidljive uspehe. Med najbolj stalnimi gosti naj zabeležimo zborovske skupine držav oz. narodov vzhodne Evrope. Češkoslovaška, Poljska, Bolgarija, Romunija in še Sovjetska zveza — vse te so že poslale v teh letih veliko odličnih pevskih zborov, ki so naravnost blesteli s svojim resnim in dovršenim podajanjem. Kdo se ne spominja npr. čeških pevcev in pevk Kühnovega zbora iz Prage? Ali odličnih pevcev iz Sofije? Pa spet naelektrene interpretacije nekaterih madžarskih ansamblov? Med zbori iz Sovjetske zveze so se posebno proslavili oni iz baltskih republik, tako iz Latvije in Estonije, med ruskimi pa posebej iz Leningrada ali letos iz Rostova v Ukrajini. Gotovo vse to le potrjuje mnenje, da so zbori iz vzhodne Evrope nedvomno zelo dobro pripravljene, pri čemer je treba upoštevati tudi že samo notranjo selekcijo za predstavitev v inozemstvu.

Poglavje zase pa je prisotnost oz. nastop slovenskih zborov in onih iz Jugoslavije nasploh. Med jugoslovanskimi skupinami naj zlasti omenimo iz zadnjih let briljantno poustvarjanje ženskega zbora Collegium musicum iz Beograda. Slovenska prisotnost iz matične domovine je veliko pomenila zlasti v prvem desetletju. Tedaj so naši zbori (APZ Tone Tomšič, Celjski komorni zbor...) želi velike uspehe. Res je bila tudi skromna ostala mednarodna konkurenca. Kasneje pa se je že sama prisotnost slovenskih zborov zmanjšala, tako da 1981 sploh nismo imeli nikakega slovenskega oz. sploh jugoslo-

vanskega ansambla. APZ pa je dosegel lepo priznanje, prvo mesto v polifoniji in folklori še lansko leto. Znamenje, da lahko tudi slovensko zborovstvo nekaj pove!

Problem zamejskih zborov je spet po svoje zelo zapleten in delikaten. V prvih časih je nastopalo kar precej zborov s Tržaške in Goriške. Komorni zbor Jacobus Gallus je tudi odnesel lepe lavorike. Pa tudi prisotnost goriških zborov, tako moškega M. Filej in mešanega L. Bratuž je večkrat pokazala na resno prizadevanje naših amaterskih zborov in njih dirigentov. Zadnja leta pa smo priča skoraj popolni odsotnosti zamejskega zborovstva. Zakaj? Odgovorov bi lahko dali precej. Ni lahka priprava amaterskega, tudi z vso resnostjo naštudiranega zbora, za tako mednarodno tekmovanje. Računati je namreč treba, da gre za soočanje z včasih skoraj profesionalno pripravljenimi ansambli. Vseeno pa menimo, da bi bila prisotnost vsaj po enega slovenskega zamejskega zbora koristna, saj bi tako prav na taki mednarodni glasbeni tribuni lahko pokazali svoj obstoj!

Ne moremo niti mimo sodelovanja italijanskih zborov. Tudi te bi lahko delili na dva dela, deželne in one iz ostale države. Med prvimi nismo do sedaj beležili velikih skupin (če morda izvzamemo tržaški Illersberg), nekateri izmed njih prihajajo celo nepripravljene ali se stalno ponavljajo (Grion) iz Tržiča. Boljša je bila navadno reprezentanca vsedržavnega značaja. V vseh teh letih je npr. tu nastopilo več zelo dobrih pevskih zborov, kot recimo moški Coradini iz Arezza ali mešani I Cantori d'Assisi. Zanimiva pa je med drugim ugotovitev, da zborov iz velikih italijanskih mest skoraj nikdar ni.

Kaj pa repertoarna oz. umetniška politika? Poleg obveznih pesmi se zbori vedno predstavljajo s samostojno izbranimi deli iz polifonske ter iz folklorne glasbe. Kar zadeva obvezne pesmi je tudi tu prišlo do večjih sprememb. Prva leta so te pisali razni deželni skladatelji, kasneje pa se je umetniško vodstvo odločilo za dela iz rene-

Revija cerkvenih pevskih zborov v Kulturnem domu v Trstu. Na sliki cerkveni mešani zbor iz Mačkolj

sančne ali moderne zborovske literaturre; zadnja leta pa je že samo nakazalo dobe ali avtorje, iz katerih naj se skladbe svobodno izberejo. Pri tem pa se kažejo še vedno razna neskladja. Nekateri vrhunski zbori prinašajo včasih izredno dognane pa ne vedno posrečene sodobne skladbe bolj z zunanjimi efekti kot pa s pravo umetniško globino. Drugi pa spet predstavljajo že izrabljene ali sploh enostavnejše skladbe. Vsekakor tudi ni še morda prave jasne meje (in je verjetno tudi nikoli ne bo) med polifonijo in ostalo zborovsko glasbo. Večkrat namreč poslušamo v polifonski kategoriji skoraj ljudske motive, v folklori pa prave umetne skladbe. Argument, ki bo gotovo še v bodoče tako ali drugače predmet razprav umetniškega vodstva in kritike.

Goriško občinstvo se je v vseh teh dolgih letih že kar navezalo na samo prireditelje. Pa ne samo goriško. Veliko je tudi ljubiteljev petja iz bližnje in daljne okolice, zlasti s Tržaške in bližnjega ozemlja jugoslovanske Goriške. Seveda je bilo slovensko domače občinstvo veliko bolj zastopano, ko so nastopali tudi slovenski zbori. Zadnja leta — ko le-teh ni — je bilo videti manj naših ljudi. Znamenje, da prav naši zbori povlečejo za seboj tudi številnejše domače občinstvo.

Naj bo tako ali drugače, mednarod-

no zborovsko tekmovanje »Seghizzi« v Gorici pomeni veliko umetniško in humano manifestacijo, ki jo velja vsekakor tudi nadalje ohraniti. Zato gre tudi vse priznanje prirediteljem, ki v svojem organizacijskem delu poleg nedostatkov kažejo veliko širino in odprtost. Naj ta pevska manifestacija še v drugo dvajsetletje širi svojo plemenito glasbeno in človečansko poslanstvo — to je naša iskrena želja!

ALBERT MIKLAVEC

PRIKAZEN

*Danes sem videl,
kako se je čas
igral s človekom...
Hotel je živeti
in čas ga je grabil
in spuščal.*

*Se bo igral tudi z menoj?
Bo prihrumel kot orkan,
ali kot mehko božanje?
Me bo pohodil,
kot cestni prah,
ali me bo utrgal kot cvet?*

*Gospod, sedi k vodnjaku
moje osirotelosti
in daj mi žive vode!*

Nekaj razmišljanj o naši zamejski telesni kulturi

Pokazati pravo lice slovenskega zamejskega športa in mu nadeti pravi politični okvir, vsekakor ni lahko stvar. Šport je namreč, tako kot drugod po svetu, tudi v zamejskem prostoru podvržen stalni evoluciji, težnji po vsestranskem razvoju. Seveda se je tudi naš zamejski šport razvijal skladno s časom in predvsem pod pritiskom točno začrtanih smernic, ki so mu pri razvojni poti pomenile temelj.

V teh zadnjih desetih letih se je lahko športna dejavnost razvijala z novejšim, zlasti pa konkretnjšim zanosom, kot je pač narekovalo povsem novo zgodovinsko obdobje, predvsem pa novo politično ozračje in sploh zavest, ki se je v ljudeh začela po dolgoletnem molku prebujati in vodila ljudi k aktivnosti. Danes lahko mirne duše postavljamo trditev, da so šport, športna dejavnost in sploh telesna kultura v zamejskem prostoru, dobili eno izmed vodilnih vlog. Dejstvo pa je tudi, da je telesna kultura v zamejstvu postala tista aktivnost, ki množično vključuje v svoje vrste mladino.

Seveda pa ta preporod ni nastal kar tako, čez noč. Lahko bi začel tu z zgodovinskim prerezom in orisom tistih prvih povojnih časov, ko je naš človek vstal iz primoranega molka in otopelosti ter spregovoril na glas. Tako kot na prosvetnem področju, političnih forumih in na glasbenem udejstvovanju je bila tudi pot slovenskega zamejskega športnika težka, preden je privedla do tistih poglavitnih etap, ki so naš šport pripeljale do današnjega ustaljenega položaja in uspehov.

Povojna doba

Brez dvoma bo naštevavanje teh stvari lahko spravilo koga v slabo voljo in do zehanja, saj so te stvari že itak vsem dobro znane in razvpite. Pa vendar so

za zamejskega človeka temeljnega pomena, saj spadajo v njegovo zgodovino in sploh v njegov vsestranski preporod. Če se ozremo na prva povojna leta in na tiste prve poskuse uveljavljanja našega športa, se danes skorajda moramo nasmehnuti. To so bili v glavnem poizkusi pravih in še vse prereditih pionirjev, ki pa so kot prvi zaorali ledino in tako postavili s svojim neprecenljivim delom temelje naši telesnokulturni dejavnosti. Kdor se je hotel takrat ukvarjati s športom, se je moral pač obrniti na italijansko društvo, zlezel je v italijansko okolje in se marsikdaj povsem izgubil. In takih primerov smo imeli nič koliko. Postopoma pa je zo-

Mitja Pernarčič na skirolkah v Mavhinjah je član SK Devin. Letos je to športno društvo doseglo kar štiri državne naslove v tekmovanjih na skirolkah. Državni prvaki so: Kristina Gabrovec (cicibanke), Mitja Pernarčič (cicibani), Roberta Sarđo (pionirke), mladinci v štafetah. SK Devin ima za seboj desetletno zelo uspešno delovanje

Eno od treh skupin tržaških strežnikov pripravlja na tekmovanje msgr. Jože Jamnik

rela misel, da bi tudi pri naših družtvih lahko ustanavljali sekcije, ki bi se ukvarjale predvsem s športom. Vemo, da je šport od vedno pravi katalizator navdušenja mladih, zato ni nič čudnega, če je bilo tako tudi v zamejstvu. Športna »mrzlica« se je bliskovito razširila in v nekaj letih je skorajda vsaka vas dobila svoje športno društvo.

Danes imamo za sabo dvajsetletno obdobje zamejskega športnega udejstvovanja. Seveda je to kratka doba, pa vendar zelo pestra in bogata. Danes se namreč zamejski športniki lahko ponašamo z vrsto državnih naslovov, z odličnimi dosežki skorajda na vseh področjih našega športnega delovanja, predvsem pa z množičnostjo, to je z množičnim pristopom naše mladine k tovrstni dejavnosti.

Sedanji čas

Kakšno je torej stanje, današnji položaj slovenskega zamejskega športa? Odgovor na to nikakor ni enostaven, saj imajo lahko danes ljudje najrazličnejša gledanja na športno problematiko. Seveda pa je večji del različic odvisen od tega, kako človek gleda na naš šport, kam ga postavlja in predvsem kakšno vlogo in funkcijo mu pripisuje. Dejstvo je namreč, in tu se ponovno navežem na začetno trditev, da danes zamejski šport ni nekaj abstraktnega, svojstvenega, nekaj povsem od-

maknjenega od slovenske politične stvarnosti v zamejstvu. To ni aktivnost za navadnega nedeljskega zemljana, ki mu ni drugega mar kot pač izključno le rezultat in še ta povsem trenutni. Danes je zamejski šport bistvena komponenta slovenskega zamejskega življa s točno določeno in načrtano formativno vlogo. Lahko se lotimo analize našega športa iz dveh različnih izhodiščnih točk: ena je zgolj politična, druga pa strogo športno-tekmovalna. Zamejski športnik mora prehoditi obe poti, ki se morata nujno dopolnjevati in se na zadnji postaji integrirati.

Narodnoobrambni značaj športa

Zapisal sem, da ima naš šport točno določeno politično vlogo. Ne moremo namreč mimo neprecenljive vloge, ki jo odigrava športna aktivnost v sklopu boja za ohranitev našega življa, slovenskega jezika, pa tudi misli na področju, ki je iz dneva v dan bolj ogroženo. Naš šport ima torej narodnoobrambni značaj.

Problem asimilacije je nevarnost, ki močno preži na našega človeka. Naše vasi počasi že izgubljajo videz vseslovenskosti, še danes potrpežljivo čakamo na zakon, ki bi Slovence v deželi Furlaniji-Juljski Benečiji povsem ščitil in in jim nadel obrambni plašč pred vse močnejšim pritiskom večinskega naroda. Prav v tem okviru odigrava naš za-

mejski šport, še kako, pomembna vloga. Če je namreč res, da je športna aktivnost tista dejavnost, katere se mladi človek najraje oprime, je po drugi strani tudi res, da mora postati slovenski zamejski športnik, pa naj bo to atlet, trener ali odbornik, nosilec in obenem tudi vsakodnevni budilec narodne zavesti.

Športna aktivnost pa nudi naši mladini edinstveno priložnost, da se tudi kadrovske izšola. Ena največjih hиб na vseh področjih ustvarjanja zamejskih Slovencev je namreč prav gotovo in predvsem pomanjkanje kadrov, to je ljudi, ki bi znali nadomestiti in poprijeti za delo tistih, ki so med potjo opešali. Seveda pa danes samo dobra volja ni več dovolj. Vsaka aktivnost, in to tudi športna, danes zahteva od posameznega odbornika strokovno podlago in pripravljenost. Jasno torej, da je ena glavnih in poglobitnih funkcij zamejskega športa tudi ta, da mladince pravilno usmerja in skuša v njem razviti čut odgovornosti, trdoživosti, kompetence, skratka vrline, ki naj bi jih imel vsak naš odbornik.

Uveljavitev v športu

Ne smemo pa pozabiti na drugo plat našega športa, ki ostaja prav tako važna: to sta tekmovalnost in pa uveljavitev na športnem področju. Zaman bi bilo namreč govoriti o veliki aktiv-

nosti, o razmahu in uveljavitvi zamejca na športnem področju, če ne bi pri svojem delu težili tudi za uspešnostjo. Doseženi rezultat na tekmovalni stezi ostaja nagrada, obenem pa je to tudi športniku primarni »stimolans« za nadaljnje delovanje. Ne moremo namreč mimo dejstva, da v športu ni veliko prostora za filozofijo, za dolgo in široko razpravljanje. To je stvar teoretikov. Mladincu in mladinki moramo nuditi tudi možnost vsestranskega uveljavljanja in torej tudi seganja po najvišjem. Zamejski človek se namreč ne sme zapirati v skromnost, množična udeležba in množična aktivnost pa morata pretrasti meje slovenskega zamejskega ožjega kroga in se raztegniti na vpliv večinskega naroda.

Osvojeni državni naslovi Sonje Miličeve in sploh namiznoteniške sekcije Krasa, državni naslovi sko-rollkarjev S. K. Devin, vidni uspehi košarkarjev Jadrana itd. potrjujejo, da je zamejski šport nedvomno na pravi poti, predstavlja pa sintezo obeh področij, na katerih sloni razvoj našega športa. Obenem pa je porok, da bo začetna trditev ostala realna še v bodoče, da bo tako telesnokulturna dejavnost ohranila vodilno vlogo pri dejavnosti naše mladine ter bo lahko prav s tem še naprej nadaljevala z imperativom, ki je: poslužiti se tekmovalne steze, da se naš mladinec in mladinka razvijeta v narodno zavedna člana naše družbe!

Najmlajši tržaški skavti in skavtinje ob tabornem ognju v Lepeni (1981) (fotomladika)

Strah pri belem dnevu

Ob vznožju Nanosa na več krajih vre iz osrčja gore reka Vipava. Najprej veselo zašumi, ker se je rešila tešnega in temnega podzemlja, potem se umiri in se skoro neslišno premika po svoji strugi med vrbjem in jelševjem, ki bujno raste ob njenih bregovih. Svet med Gornjo in Spodnjo Vipavsko dolino visi le toliko, da se voda pomika naprej po svoji vijugasti strugi, ki si jo je utrla v davnini. Na ostrih ovinkih se tu in tam v globokih krnicah grozljivo vrtinči in izpodjeda breg; kjer je svet nekoliko valovit se zopet razigra in požene naprej, nato pa spet tiho in mirno nadaljuje svojo pot. Prav močno zašumi, ko se zažene čez jez pri Novakovem mlinu in žagi. Tam se razcepi v dva tokova, a se kmalu spet združi v enega in njena nadaljnja pot proti mostu pri Dolenjah je spet tiha in spokojna. Stopiti moraš prav na breg njegove struge, ki jo zakriva drevje in grmovje, da jo zagledaš in vidiš, kako se zavija in vrtinči po svoji poti po rodovitni dolini, ki jo na severu in severovzhodu zapira gorovje, na zahodu in jugu pa vinogradi in pogozdeni griči. Dolino označujejo za Bledom — najlepši kraj na Slovenskem.

— — —

Lovski in ribiški čuvaj Slavko se je vračal s svojega službenega pohoda s Planinske planote proti domu. Utrujen od večurne hoje po obraslih gričih je sedel na hrastov parobek, položil puško poleg sebe in opazoval srebrno-zeleni pas vrbja, med katerim se pomika Vipava dalje proti Spodnji Vipavski, da se izlije v Sočo. Njegove oči so begale tja in sem, kot bi nekaj iskale. Naenkrat si je z roko zasenčil oči in ostro uprl pogled v postavo med vrbjem.

»Že spet išče polže. Samo to je čudno, da se nič ne sklanja. Če v tistem prostoru, kjer stoji, ni nobenega polža, zakaj je že toliko časa na mestu? Da, prav on je. Košarica s polži je v travi,

kakor oni dan, ko sem se mu približal in ga vprašal, kaj lovi?«

»Polže iščem,« je mirno odgovoril in dvignil iz košarice vrečevinasto krpo, s katero so bili polži pokriti. Dvomil sem, a dokazov, da lovi ribe ni bilo...« Tako je v glasnem samogovoru modroval lovski in ribiški čuvaj ter zopet usmeril pogled v postavo med grmovjem.

»Se vedno nepremično stoji na robu struge. Tam je reka mirna in globoka skoro za moža... Postrvi, krapi in lipani se radi zadržujejo v takih krajih in brezskrbno švigajo za plenom. Ob najmanjšem šumu, ki pride z brega, pa se skrijejo pod rogovilaste korenine vrbja, kjer imajo svoje varno zatočišče. Aha! Zdaj se je premaknil in nekaj pobral... Fant! Polži so vendar na tleh, ne v višini tvojih rok! Čakaj! Če kaj vem, bova danes napravila obračun s tvojimi polži!«

Skočil je kvišku, pobral puško in zdrvel kar mimo vinogradov, brajd in travnikov proti domu. Doma je kar na vratih izročil puško, naboje in zapestno uro ženi: »Na! Shrani!«

»Kam pa greš? Kosilo je pripravljeno!«

»Pridem kmalu,« je zaklical in že ga ni bilo več videti. Pri mostu je, skrit za grmovjem, nekaj časa premišljal, kako bi ga ujel. Ko se je domislil, se je škodoželjno nasmehnil in se počasi pomikal med grmovjem v njegovo bližino. Bil je že čisto blizu. Odkril se je in obesil kapo na vrbin štor, ki je mohl iz zemlje, sezul si je čevlje in jih položil poleg štora, nato je tiho zdrknil z brega v vodo. Bila je precej mrzla, a sklenil je, da mora obračunati s polžjim lovцем še isti dan. Plaval je pod vodo proti kraju, kjer je na bregu stal ribiški tihotapec. Razločno je videl ribiško napravo, ki se je vrtela v vodi. Ribe so se ustrašile plavalca in se poskrile, on pa je z roko ujel vrvico

z vabo in nekoliko pocukal. Ribič na bregu se je zahihital in dejal:

»Spet ena! Ta bo imela več kot kilogram,« je mrmral in skušal povleči vrstico iz vode. Čuvaj je, skrit pod koreninami, trdno držal vrtavko v roki... »Vraga! Kaj se je ujela postrv enaka tisti, ki jo je ujel ribič Milan in je tehtala celih sedem kilogramov? Nagače-no ima zdaj to ribiško trofejo, da se hvali z njo...«

Polžji lovec je pozabil, kje je in kaj dela, zato je ob »obilnem ribjem lovu« glasno govoril ter se spet zasmejal: češ: zdaj bo pa šlo! Potegnil je vrstico... Iz vode se je namesto ribe najprej prikazala roka, ki je držala ribiško napravo z vabo, nato je šinila na površje človeška glava, ki so se ji mokri lasje prilepili na čelo, nos in oči...

»Ojoj! Po-po-pošast sem ujel!« je zavpil ribič in telebnil na tla.

Čuvaj je planil na breg in z vodo, ki je tekla od njega močil senca in zapestja polžjevemu lovcu, da bi ga spravil k zavesti. Ko mu je odpel vetrno jopo, da bi lažje dihal, je na notranji strani zagledal sumljive vzbokline... Zasmejal se je, ko je videl, da iz notranjih globokih žepov molijo ven repi precej velikih postrvi. Izvlekel jih je in položil poleg tihotapskega ribiča.

»Vi ste?« je zamrmral polžji lovec, ko se je prebudil iz nezavesti. »Lovil sem ribe... Zdaj ne morem tajiti.«

»Ne moreš,« je poudaril čuvaj in pokazal štiri postrvi poleg njega. »Pa tudi če bi tehle tukaj ne bilo, bi ne model tajiti, ker sem tvojo ribiško napravo v vodi ujel. Vem, da si lovil tudi prej, a ker ni bilo dokazov, sem molčal in na videz verjel, da iščeš polže.«

»Zdaj so dokazi tu. Naznanili me boste in...«

»Menim, da si danes že prejel zaslu-ženo kazen, zato bom molčal. Če bi te pa še kdaj našel...«

»Nikoli več! Strahu, ki sem ga pre-stal, ko sem zagledal človeško roko in glavo, ne bom pozabil nikdar več.«

»Postrvi in ribiško napravo vza-mem. Pri Ribiški družini bom pa vse tako uredil, da ne boš zaradi tega imel sitnosti. Je prav?«

»Hvala.« Vzel je košarico s polži in odšel. Čuvaj Slavko je gledal za njim in razmišljal. Nič se ni zmenil, da voda še vedno teče z njegove premočene obleke; gledal je za tihotapskim ribičem, ki se je naglo oddaljeval. »Ta res ne bo več tihotapil; preveč se je prestrašil; toda tudi jaz ne bom nikdar več storil kaj podobnega. Če bi ga bila zadelo kap, bi imel življenje tega človeka na vesti do smrti.«

TONČKA CURK

Gemini devet

Vračali smo se po strmi poti navzdol. Voznik je pritiskal na zavore, da je vozilo počasi drselo naprej, mi pa smo lahko opazovali prebujajočo se naravo, ki je naznanjala prihod pomladi. Videli smo, da se na črnem trnu svetlozeleni popki že belijo in se tu in tam odpirajo. Na vejah raznovrstnega grmovja smo opazili prvo brstje; iz suhih šopov stare trave pa so poganjale nove bilke. Zrak, nasičen s pomladnim vo-

njem nam je blagodejno širil pljuča. Nikjer oblačka, niti meglice; nebesni obok je bil ena sama neizmerna sinjina, iz katere je sijalo že precej toplo marčno sonce.

Avtomobil se je počasi pomikal dalje in za naslednjim ovinkom smo zagledali mesto, kamor smo bili namenjeni. Iz prelepe narave se zdaj vračamo med zidove palač in drugih velikih stanovanjskih stavb, kjer ne moreš zasle-

diti prihoda pomladi vse dotlej, dokler na trgu »pri rožarcah« ne zagledaš zvončkov, trobentic in razcvelih breskovih vej.

Naenkrat je padla na nas senca in zakrila sonce. Ozrli smo se kvišku in zagledali nad nami precej veliko sivo gmoto.

»Kaj je to? Oblak. Ne, ni oblak, ali ne vidite, da pada? Zares! Naravnost proti nam gre. Hitro v mesto! V zaklonišča, brž, brž!« smo vzklikali in priganjali voznika, naj pohiti.

»Brž, brž! To je lahko reči vam, ki mislite samo nase, toda jaz, ki sedim za volanom, vem, da ne smem popustiti zavor, dokler vozim po strmini navzdol.«

»Joj, kako naglo se bliža! Nad nami je... Zakaj ravno nad nami? Zakaj zasleduje prav nas?«

»Toda kaj pravzaprav je? Letalo?«

»Ne. Umetni satelit bo...«

»Morda meteor?«

»Ooo, saj to je Gemini devet!«

Strmeli smo v to velikansko prikazen nad nami in zdelo se nam je, da že razločimo veliko kapsulo, iz katere nas opazujejo.

»Na ravnini smo! Hitro v mesto, v zaklonišče!«

Avto je z največjo hitrostjo brzel proti mestu in nato po mestnih ulicah sem in tja. Pred velikim stavbnim gradbiščem je voznik ustavil in si obrisal pot, ki mu je lil s čela. Preplašena mačka se je zaletela čez cesto mimo našega avta in izginila nekje med gradbeno ropotijo. Med skladovnicami gradbenega materiala pa se je sprehajal človek, ki je bil popolnoma miren. Najbrž ni opazil ničesar.

»Slišite, vi!« smo ga poklicali.

Približal se je in vprašal: »Kaj bi radi?«

»Povejte nam, kje je kako zaklonišče?« smo ga vprašali.

»Zaklonišče?« se je začudil. »Počemu vam bo zaklonišče, saj smo vendar v mirnem času?«

»Ali ne vidite, da bo Gemini devet padel na nas?«

»Gemini devet? Kaj se vam sanja?«

»Poglejte kvišku, nad nami visi! O, če bi visel, a pada, pada!«

»Križ božji!« je vzkliknil možak. »Saj to ni Gemini devet! Ali ne vidite, da so zadaj nagrmađene cele skladovnice skal?«

»Saj res! Skale... Nismo jih opazili. Ubile nas bodo! Zaklonišče! Kje je kako zaklonišče?«

»Proti takim bombam ga še niso zgradili.«

»Toda mi se moramo vendar rešiti,« smo vztrajali.

»Vi storite, kar hočete. Jaz bom počakal konec v cerkvi,« je mirno odgovoril mož in odšel. Tedaj se je od nekod pripodil osel, se pognal čez kup tramov in se stisnil v kot že dograjenega prostora.

»V zaklonišče! Zapelji nas v zaklonišče!« je nekdo priganjal voznika. Velikanska siva gmota se je namreč bližala z vedno večjo naglico.

»V zaklonišče...« je z ironijo dejal šofer. »V zaklonišče, da bomo podobni oslu, ki je skrnil glavo v temni kot, kakor noj v puščavi? Teže teh skalnatih skladov ne more vzdržati nobeno, še tako močno železobetonsko zaklonišče. Tudi jaz grem v cerkev. Blizu Boga hočem umret.«

In je odšel proti cerkvi. Vsi smo mu molče sledili.

»Hitimo! Siva gmota je že tako bližu, da se je stemnilo!«

Nekje se je brez prestanka oglašala sova: Sko-vik, sko-vik, sko-vik...

»Jo slišite? Smrt naznanja. Vsi bomo umrli.«

»Sko-vik, sko-vik, sko-vik...«

S cerkvenega stolpa se je oglasil zvon. »Dan, dan, nov dan, nov dan...«

Ob glasu zvonov je sova utihnila.

Odprem oči, poslušam... V bližnji cerkvi je zvonilo sveto jutro. Skozi senčnice pa je silil na mojo posteljo nov dan. Spoznala sem, da so bile le sanje in se oddahnila. Radio pa je pozneje poročal o Gemini devet!

Bolničarka sestra Felicita

V svojih mladih letih človek včasih sreča obraze in srca, ki mu za vedno ostanejo v duši kot nadvse drag spomin, kot neizbrisna slika. Doživi trenutke, ki mu ostanejo vklesani v srce in jih iz njega ne more iztrgati noben naslednji še tako sladek ali trpek dogodek. Mlada duša, tista otroška, ki željno sprejema samo resnico in dobroto, postavi te obraze in ta doživetja v skrito celico prav na dnu srca, v katero ne more poseči poznejše življenje s svojo brezobzirnostjo in čuva nad njimi z vso ljubeznijo in skrbjo, da ne bi tiste slike pobledele, da ne bi kdo tistih dragih spominov onečastil in oskrnil, četudi le z besedo ali temnim pogledom.

In ko se pozneje človek znajde sredi boja za življenje, v skrbeh in žalosti, v malodušju in skrajšnjem obupu, mu tisti dragi obrazi in tista doživetja tiho stopijo pred oči in dušo. Poglobi se v tisto skromno, a drago mu celico. V tistih slikah in spominih poišče in najde tolažbe in moči, da ne obnemore, da ne pade v dokončni obup, da se ponovno bori za nekaj, kar se mu sveti nekje v daljavi, daleč daleč, kot edino upanje.

* * *

Bilo je pozno pomladi osemnajstega leta, med prvo svetovno vojno. Bil sem takrat še otrok. Imel sem štiri leta in pol. Nenadno me je napadlo nevarno vnetje slepiča in nemudoma so me morali peljati v bolnišnico na neodložljivo operacijo. Oče, ki je bil slučajno na vojaškem dopustu, me je zapeljal s kolesljem v malo postojnsko bolnišnico, ki je služila kot prehodna postaja za ranjence z italijanske fronte, ki so jih potem pošiljali naprej v druge vojaške bolnišnice v notranjost države.

Oče se je pogovoril s sestro bolničarko, ji razložil moje kočljivo stanje in poprosil za takojšnjo intervencijo. Z očetom sva čakala kakih deset minut in on me je tolažil, da ne bo nič hudega in dolgega. Sestra bolničarka se je vrnila z vojaškim zdravnikom, ker civilnega zdravnika v bolnišnici takrat sploh ni bilo, ker je bil vpoklican v vojaško zdravniško službo. Oče se je pogovoril z zdravnikom v nemškem jeziku, kakor sem razumel iz nekaterih izrazov in besed. Te sem slišal med vojaki, ki so šli na fronto ali pa

so se vračali v zaledje za izpopolnitev edinic in so se ustavljali začasno v Prestranku. Tu so bile konjušnice skoro prazne in smo stanovali tudi mi v hiši, ki je bila dodeljena mojemu očetu kot uslužbencu v c. k. kobilarni.

Ko me je pregledal, se je vojaški zdravnik odločil za takojšnjo operacijo. Spominjam se še sedaj prav dobro, kako so me položili na operacijsko mizo, kako so mi dali na obraz neko čudno stvar, neke vrste masko, da me je sestra bolničarka držala za roko, da je ob meni stal oče in mi dajal poguma ter mi zatrjeval, da ne bo nič posebno težkega in dolgega.

«Ali znaš šteti?» me je vprašala sestra bolničarka, še mlada, v beli obleki do lahkih čevljev, s pokrivalom na glavi, ki ji ni zakrivalo le obraza in je imelo kot dveje peruti, ki so se sklepale zadaj pod zatilnikom.

»Samo do deset, ker ne hodim še v šolo,« sem ji poltihu odgovoril.

»No, pa šteje do deset,« mi je odgovorila z nasmehom v očeh in na ustnah. Zdelo se mi je, da je bil tisti njen nasmeh dober srčen, skoro nekoliko porogljiv, ki pa mi je dajal mnogo poguma.

Slišal sem, da so govorili o anesteziji, izraz, ki je bil zame nerazumljiv, o etru in kloroformu, ki sta bili zame istotako tuji, neznani besedi. V nosu sem čutil čuden vonj, ki me je polagoma uspaval še predno sem došel do deset. Sukal sem glavo na desno in levo, a potem sem trdno zaspal in se dolgo nisem prebudil.

Ko sem prišel nekoliko k sebi, se mi je meglilo pred očmi, kot da se ne bi mogel popolnoma prebuditi. Zdelo se mi je, da sem na bolniški postelji v kotu na dolgem hodniku, da so se na drugem koncu hodnika gibali ljudje v uniformah, nekateri v belih haljah in z različnimi stvarmi v rokah, skoro gotovo je bilo zdravniško orodje, in da je neki bolničar premikal gor in dol voziček, ki je bil natrpan s stekleničkami, z majhnimi škatlami, z zavoji vate in različnimi drugimi zdravniškimi potrebščinami. Ko sem prišel skoro popolnoma k sebi, sem videl, da so se na drugem koncu hodnika gibali ljudje v uniformah ali vojaških bolniških haljah, da so nekateri težko pregibali noge, drugi pa imeli obveze na glavah in roke obešene na zavojih, ki so bili

privezani okoli vratu. Nekateri so tarnali, drugi obupno kričali in izgovarjali meni neumljive besede, mogoče besne kletvine v raznih jezikih, mogoče so klicali na pomoč matere, ki so bile bogve kako daleč in jih žalibog niso slišale, da bi jim prišle na pomoč v tistih težkih urah. Med tistimi bolniki se je gibala ona mlada bolničarka v belem oblačilu in peruti njenega pokrivala so plavale med tistimi ubogimi mladeniči in možmi kot bel metulj od cvetke do cvetke, ki jih je slana pomorila na poljani. Gledal sem okrog sebe, a nisem več videl očeta. Strah me je spretelaval, v glavi so se zbirale nerazločne misli. Zazdelo se mi je, da sem sam, čisto sam, pa nisem mogel ne kričati ne klicati, samo grenka solza mi je zdrknila po licu. Poltiho sem klical sestro bolničarko, a ona je imela preveč opravka z novimi vojnimi bolniki in me ni mogla slišati med tistim truščem in nekakšno zmedo, ker je gotovo dospel nov transkort vojnih ranjencev in so morali najprej poskrbeti zanje.

Čutil sem, da sem imel na spodnjem delu trebuha in med nogami pod trebuhom trdno obvezo, ki me je skoro tiščala in mi ni dovoljevala, da bi se prosto gibal in obračal: zdelo se mi je, da so me privezali k postelji, z ene strani na drugo, s pasom nekoliko više od obveze, skoro pod prsmi. Sestra bolničarka je za trenutek pogledala name, da bi videla, če sem se prebudil iz omotice. Vzdignil sem nekoliko roko, kakor da bi jo hotel poprositi, naj bi prišla k meni. Namignila mi je z roko, da moram nekoliko počakati in pokazala na vojne bolnike, ki so bili gotovo bolj potrebni njene prisotnosti in pomoči. Razumel sem njene misli in njen nasmeh me je začasno pomiril, ker sem vedel, da ne bo pozabila name, malega otroka, ki ni kričal od bolesti, a je močno želel poleg sebe mater ali vsaj drugo poznano osebo, ki bi ga tolažila v tistih trenutkih, polnih strahu in grenkobe.

Šele pod večer je sestra bolničarka našla nekoliko časa, da se je ustavila pri meni za kakih deset minut. Bila je trudna, zasopla, blede v obraz, kakor da bi tisto popoldne prenesla težkoče in skrbi, ki so ji segle globoko do srca in ji izpile kri z mladega obraza.

»Kako gre z našim malim bolnikom?« me je vprašala z dobrosrčnim nasmehom v očeh in na ustnah. Zdelo se mi je, da je bil njen glas podoben glasu moje matere in da so bile besede, ki jih je namenjala meni, kakor tista, ki sem jih slišal tolikokrat iz ust svoje matere, polne ljubezni, dobrote, razumevanja.

»Ne pustite me samega,« sem jo poprosil, »moja mama ne more priti k meni, ker ima doma še druge otroke, celo dva, ki sta mlajša od mene.«

Pobožala me je po kuštravih laseh in po čelu. Zdelo se mi je, da je bila njena roka kot roka mlade matere, ki ljubkuje svojega otroka in ga tako pomiri in potolaži. Gledal sem jo v oči z otroško pozornostjo, kakor bi hotel v njih nekaj razbrati in ugotoviti, ker je bila v bolnišnici edina oseba, ki sem jo spoznal predno so me operirali.

»Jutri te pride očka gotovo obiskat, vsaj tako mi je zagotovil, ko ga je zdravnik odslovil,« me je še potolažila. »Ze čez noč pa se nič ne boj, ker bo tu bolničarka, sestra Rozalija, kateri te bom priporočila, da pride pogledat, če spiš in če imaš kakšno drugo potrebo, ker vsati ne smeš in ne moreš, dokler ti tega zdravnik ne dovoli in to bo približno čez šest dni.«

»Šest dni,« sem pomislil, »in tu v postelji, ne da bi mogel vstati in se celo malo obrniti in premakniti!«

Sestra bolničarka je videla moj preplašeni izraz, razumela je malega otroka, a priporočala mi je pristrčno, naj bom priden, miren in ubogljiv, da se bo rana čimprej zacelila, da bom lahko prej stopil s postelje, se z njeno pomočjo najprej sprehajal po hodniku, dokler zdravnik ne bo dovolil, da me popelje na vrt, kjer so imeli piščeta in kokoši. Spomnil sem se na domačo hišo, na prosto igranje z drugimi otroki mojih let, na tekanje za domačo perutnino, na stikanje za ptičjimi gnezdi na gmajni in ob robu gozda. Zazdelo se mi je, da sem kot ujetnik priklenjen k postelji. Grenke solze so se mi ulile po licih in obupno sem gledal sestro bolničarko. Ponovno me je pobožala po laseh in mi obrisala solze z lic. Gledala me je sočutno, tolažila me je z besedami, ki so ji prihajale od srca, kakor je tolažilno govorila tudi z vsemi vojnimi bolniki. Po njenih besedah so se pomirili in niso več tarnali z obupnimi besedami in niso več izgovarjali meni neznanih in neumljivih besed, ki so gotovo bile kletvine. Te so sestro bolničarko zadele globoko v dušo, ker je bila polna vere in dobrote.

Ko se je poslavljala od mene z zadnjimi priporočili, mi je zagotovila, da bo sestra Rozalija, ki bo imela nočno službo, prižgala na nočni omariči poleg postelje lučko. Tako okrog mene ne bo popolne teme in ni treba, da me je strah, ker sem korajžen fantek.

»Sestra Rozalija,« sem pomislil sam pri sebi, mojo poznano bolničarko pa sem vprašal. »Ali je sestra Rozalija dobra kot ste vi? In če vas kličem, kako je vaše ime?«

»Jaz sem sestra Felicita in to ime sem bila prevzela, ko sem stopila v samostan in sem se posvetila bolničarski službi. To je latinski izraz in po naše pomeni srečo; zadovoljnost in veselo zadoščenje. Odločila sem se, da pomagam tistim, ki iščejo pomoči in jo najdejo v upanju in v prepričanju v telesno in dušno zdravje. To revno življenje je le pot, ki vodi v boljšo bodočnost onstran tega sveta, kjer ni ne vojn ne ranjencev ne bolezní. Bodi priden in mirno spanččaj,« mi je še naročila in zaželela, ko se je obrnila in odšla k drugim bolnikom.

»Kakor bolna mama je ta mlada sestra Felicita,« sem pomislil, ko so peruti njenega belega pokrivala že plavale po hodniku.

Predno so po bolniških sobah ugasnili svetlejšje luči in je vse ostalo v poltemi, je res prišla k meni sestra Rozalija z lučko in jo postavila na nočno omarico, da bi mi bila v svoji medlosti za družbo na temnem hodniku, kjer sem ležal sam.

Sestra Rozalija je bila precej starejša kot pa sestra Felicita in po telesu precej zajetna, ni pa imela izraza mlade matere kot sestra Felicita, čeprav se je zdela dobra in razumljiva. Skušala je govoriti po slovensko, a sem doumel, da ni bila Slovenka, ker je mešala besede, ki so bile v marsičem drugačne, tako da je nisem popolnoma razumel. Ona je to opazila in se opravičila: »Veš, dragi otrok, jaz sem doma s Hrvatkega, medtem ko je sestra Felicita iz Maribora in dobro pozna tvoj jezik, ker je iz slovenske družine, in zna še druga dva jezika, ker v naši državi imamo več narodnosti in tudi vojni bolniki so iz raznih krajev, tako da moramo sestre bolničarke poznati vsaj nekaj jezikov, da se lahko pogovarjamo z bolniki.«

Ko so jo poklicali drugam, mi je voščila lahko noč in rekla, da če ne bi mogel spati, naj jo pokličem, ko bo hodila po bolniških sobah, ki so bile na obeh straneh hodnika, kjer je bila na koncu moja postelja. Odšla je z gugajočim se korakom in peruti njenega pokrivala niso plavale in vihrale po zraku kot one sestre Felicite, ki se mi je zdela kot angel varuh, o katerem nam je tolikokrat pripovedovala naša mati predno smo zaspali.

Dolgo nisem mogel zaspati tisti večer, ker se nisem mogel in smel obrniti na desno stran

kakor sem bil vajen. Od zdaj do zdaj sem pogledal na lučko, ki je brlela na nočni omarici. A najbolj mi je bilo težko, ko sem slišal iz sob tarnanje ranjencev, katerim sestra Rozalija gotovo ni mogla vsem pomagati. Zdi se mi, da sem zaspal od utrujenosti, ker polagoma nisem več slišal tarnanja in odgovorov sestre Rozalije, ki je zagotavljala, da bo takoj prišla k bolniku, ki jo je klical.

* * *

Spal sem do jutra. Nisem sanjal, a ležanje na hrbtu in v nepremičnosti mi ni dovolilo, da bi spal kot po navadi. Ko je prišla zjutraj mimo mene sestra Felicita, sem ji potožil, da mi je težko ležati na hrbtu, ker sem bil vajen spanja na strani, desni ali levi. Potipala me je po obvezah in se zagotovila, da je vse v redu, ker zdravnik bo botovo tisto jutro prišel na pregled tudi k meni. Vprašala me je, če sem spal in zagotovil sem ji, da še kar dobro.

»Priden fantek,« mi je rekla s smehljajem na ustnicah, »in če boš še par dni tako miren in poslušen, ti bo zdravnik gotovo dal dovoljenje, da se nekoliko usedeš na postelji. Čez šest dni, kakor se dogaja v tvojem primeru, pa te bom peljala na vrt, da boš tam sedel v naslonjaču in gledal kokoši in dajal piščetom hrane.«

Hvaležno sem ji pogledal v obraz in razumel, da me ne samo tolaži s primernimi besedami, temveč da mi govori resnico, ker tisto njeno srce bi ne moglo lagati. Prijel sem jo za roko, ona pa me je z drugo pogladila po čelu in mi rekla: »Sedaj pa ti moram dati termometer pod pazduho, da bom mogla povedati zdravniku, kako gre z vročino.«

Dobro sem vedel, kaj je termometer in kaj je vročina, ker nam je mati merila vročino vsakikrat, ko je kdo izmed nas otrok kašljal ali pa ni bil pri dobri volji, ker se je bala gripe.

Po kakih desetih minutah mi je potegnila termometer izpod pazduhe in končala s kratko pripovedko, ki jih je nešteto poznala za otroke. »Nič hudega,« mi je zagotovila. »Naravno je, da ima vsak človek po operaciji vročino. Kar priden in miren bodi, pa se bo kmalu vse izboljšalo.«

Visoke vročine gotovo nisem imel, a čutil sem, da me je nekoliko treslo. Računal pa sem, da je vročine največ kriva tista predoperacijska omama, ki se ni hotela še razbliniti. Toda razumel sem, da me vročina ne bo popustila tako kmalu, ker so mi jo merile sestre bolničarke po trikrat na dan, zjutraj, pred kosilom in pred večerjo. Beležile so ugotovitev na list, ki je visel

na končnici postelje, in je zdravnik tako lahko ugotovil, kako poteka moje zdravljenje.

* * *

Oče je prišel na obisk šele tretji dan, ker je imel preveč opravka v kobilarni. Jaz sem si mislil, da so vsi pozabili name, a sestra Felicita mi je zagotavljala, da mati in oče ne pozabita nikoli na svoje otroke. Oče je bil gotovo preveč zaposlen in mati ni mogla priti, ker je imela še druge otroke, kakor sem ji sam povedal, in gotovo ni našla primerne osebe, kateri bi jih zaupala za pol dneva.

Ko sem zagledal očeta, nisem vedel, če bi se razjokal ali ga veselo pozdravil. Bil je visoke in močne postave in košate brke je nosil, katerih končnice je včasih zavihal, ker se mu je zdelo, da je tako bolj postaven. Ko me je potrepil po rami, kar je pomenilo zanj očetovski pozdrav, je takoj poiskal sestro Felicito, da bi se pozanimal o mojem stanju. Nisem slišal, kaj mu je sestra bolničarka povedala o meni, a ko se mi je ponovno približal, mi je zagotovil, da so novice o poteku zdravljenja povsem dobre, da pa moram ubogati sestro bolničarko in se v vsem ravnati, kakor mi ona svetuje in priporoča. Pomenila sva se še o naši družini, zlasti o mami, ki me ni mogla priti obiskat. Omenil je tudi, da se je vojna obračala k še neznanemu izidu, posebno ker so posegli močni ameriški oddelki proti Nemčiji na zahodni fronti, medtem ko je nova ruska vlada že prejšnjega novembra podpisala premirje. Povprašal sem ga o obbeh stricih, ki sta bila v vojaški službi po raznih frontah in zagotovil mi je, da sta bila oba še živa. »Da bi se vse povrnilo, kakor je bilo prej, da ne bodo mama imeli toliko skrbi, kaj in kako bo,« sem se izrazil, ne da bi točno vedel, kako je bilo pred vojno. Mislim sem le na mater, ki se je opogumila po očetovem odpustu iz vojaške službe. Prinesel mi je nekaj stvari, ki mi jih je poslala mama, nekaj slaščic pa je kupil v Postojni. Zatrdil sem mu, da imam vsega dovolj, ker je sestra Felicita skrbela zame kot bi bila res moja mati.

Ko se je poslovil, me je potrepil po rami, kar je pomenilo, naj bom priden in poslušen, da bom čimprej mogel iz postelje. Poiskal je sestro Felicito in slišal sem, da me je priporočal njeni oskrbi. Ko je odhajal, sva si pomahala v pozdrav z roko, medtem ko se mi je bolničarka nasmehnila s tistim meni tako dragim in tolažilnim nasmehom, ki mi je vedno dajal poguma in tolažbe.

* * *

Dnevi so bili dolgi, neznosni. Šest dni v postelji med tarnanjem ranjencev je bilo preveč za malega otroka. Peti dan, takoj po očetovem obisku, sem se počutil dovolj močnega, da sem se usedel na postelji. Ko sem videl, da na hodniku ni bilo nikogar, sem se dvignil in položil nobe na tla. Zazdelo se mi je, da so bile noge šibke po petdnevem ležanju. Naslonil sem se najprej na posteljo potem pa sem se zmuznil neopaženo po hodniku in z rokama sem se naslanjal na zidovje. Po stopnicah iz prvega nadstropja sem se držal ograje in bil sem na cesti, na prostem. Omahovaje sem šel po Jamski cesti proti trgu. Ko sem krenil po stopnicah, ki so peljale k cerkvi, sem se ozrl in videl sestro Felicito, ki je hitela za menoj in me klicala, naj se ustavim. Na drugi strani cerkve sem se spustil po stopnicah proti Vilharjevemu trgu, a sem omagal in padel. Na desni strani nizkega trebuha sem čutil ostre bolečine. Čutil sem, da so se obveze omočile s krvjo. Sestra Felicita me je vzela v naročje in stekla z menoj proti bolnišnici, ker je dobro vedela, kaj se je zgodilo s šivi.

»Za božjo voljo, kaj si pa storil, kaj ti je prišlo v to malo glavico kljub mojim priporočilom?« me je zaskrbljeno pokarala. »Zdaj te gotovo ne bom mogla peljati na vrt in bogve za koliko časa!« V njenih očeh ni bilo nasmeha, ampak preplašenost in velika skrb. Iz vsega sem razvidel, da sem storil nekaj, kar mi je bilo le v škodo. Skril sem obraz pod tista njena bela krila na pokrivalu in zajokal na glas.

* * *

Ko me je sestra Felicita položila na operacijsko mizo in z bojaznijo gledala proti vratom, sem razumel, da se je zgodilo nekaj nevarnega: operacijska miza pač ni materino naročje. Vojaški zdravnik, ki me je operiral, je takoj videl, da so se prejšnji šivi odtrgali in da bo treba ponovno vse šive obnoviti v še večjem številu. Odurno je zarohel nad ubogo sestro bolničarko, ker ni preprečila mojega pobega iz bolnišnice. Govoril je v jeziku, ki ga nisem razumel, a spoznal sem, da so na sestro Felicito padale ostre besede pomešane z grdimi kletvinami, ki so ranile bolničarko globoko do srca. Ni ugovarjala besedam, ki so bile žaljive in jih prav gotovo ni zaslužila. Svetle solze so se pokazale v očeh sestre Felicite in zdrknile po njenih licih. Vojaški zdravnik pa je še bolj robantil, da se je bolničarka skoro tresla. Sestra Felicita me

je držala za roko, jaz pa sem stiskal tisto belo roko, kot bi hotel prositi odpuščanja in prevzeti nase vso zdravnikovo jezo. Gledal sem tiste solzne oči, ki so bile polne dobrote in zavedal sem se, da tistih grenkih solza, katerih sem bil jaz kriv, ne bom nikoli več pozabil za vse življenje in da bodo ostale v mojem srcu kot grenak spomin, poleg spomina na njen materinski in sladki nasmeh in na njene tolažilne besede, ki so prihajale od srca in šle do srca.

* * *

Ponovno so mi dali tisto masko na obraz in me uspavali. Ko sem se prebudil, sem čutil, da so obveze segale višje in nižje kot prej. Za vedno mi je ostala tam brazgotina, dolga skoro dvanajst centimetrov. »Appendix praeterregressa«, tako so jo kvalificirali pozneje vojaški zdravniki pri naborni komisiji in me niso vprašali, kako in kaj. Jaz pa sem se spomnil na solze sestre Felicite in v srcu me je zaboletlo, kakor me zaboli vsakokrat za materine solze, ko me je drugi dan prišla obiskat vsa obupana in jo je sestra Felicita tolažila, da ne bo nič nevarnega in hudega, a tudi ona s solzami v očeh, kakor da bi ji bilo žal, da je preveč zaupala otroku, ki se ji je zdel tako resen in ubogljiv.

Niso mi več dali postelje v kotu na dolgem hodniku, ampak v sobi, kjer je ležalo tudi do deset ranjenih vojakov. Zdravnik je določil, da je bolje tako, čeprav neprimerno za otroka. Od tam ne bi mogel več neopaženo zbežati ali se na kak način izmuzniti, ker so sobo obiskovali tudi bolničarji in bi ranjenci takoj javili, če bi se oddaljil, kakor jim je to zapovedal zdravnik.

V sobi so ležali ranjeni vojaki, ki so govorili razne jezike, ki jih nisem razumel, a so jih razumele sestre bolničarke. Sestra Felicita se je neutrudno sukala med tistimi vročičnimi ranjenci in imela za vsakogar tolažilne besede — tako sem razumel z obrazov ranjencev — jih božala s svojo roko po razbeljenih čelih, po razmršenih in potnih laseh. Videl sem, da je za vsakega imela tisti naravni in tolažilni smehlaj, ki je prihajal iz duše polne dobrote. Prepričan sem bil, da je tisti smehlaj dobro vplival na ranjence, mogoče bolj kot pa dobre besede, kakor sem že sam izkusil. Brez globoke ljubezni do bližnjega ni požrtvovalnosti do tistih, ki jih je v vojni zadela kruta nesreča, da so izgubili roke, noge, oči, ki jih je razmesarila ročna granata ali pa kosci topovskih izstrelkov. Tisti smehlaj sestre Felicite in tiste njene nežne in sočutne besede so vsaj začasno potolažili jok mladih fantov in

tanranje starejših mož. Celo čudne in odurne besede že v glasu, ki sem jih slišal, pa jih nisem razumel, so izginile z ust, ko se je prikazala ona s tistim svojim mladostnim in tihim nasmehom v bolniških sobah. Mlada, blede, a lepa, bela v svoji bolničarski halji, s tistim čudodelnim nasmehom na ustnicah in v očeh je hodila od bolnika do bolnika in bele peruti njenega pokrivala so plavale po zraku kot dve pahljači. Meni se je zdela kot bel metulj, ki je letal od cvetke do cvetke, ne, od ranjenca do ranjenca, od umirajočega do pohabljenca za vse življenje, med možmi, ki jih je vojna hudo in kruto udarila mogoče za vse življenje, mogoče do skorajšnje smrti.

Takrat sem tudi neposredno spoznal krutost vojne in videl njene grozne posledice. V moji duši je tista slika ostala neizbrisna, globoko v dno srca zarezana, tako da sem imel še pozneje vedno pred očmi tiste obledele obraze, s krvjo namočene vojaške uniforme, mlade, skoro še otroške invalide, ki so topo strmeli v strop in so jim tihe in težke solze zdrknile včasih iz vročičnih oči, katerim pa jaz nisem mogel pomagati, ker nisem smel iz postelje. Tolažil bi jih rad kot jih je tolažila sestra Felicita, a mene niso razumeli, ker so govorili tuje jezike.

* * *

Sestra Felicita je poskrbela, da so v sobo poleg mene položili posteljo z mladim slovenskim fantom, ki je bil ranjen v noge. Mogoče mu ni bilo niti dvajset let. Težko je hodil, ker mu je granatni izstrelak prelomil piščal na nogi. Odvzeli so mu že pred dnevi kredasto maso in zdravnik mu je priporočal, naj čim več giblje z nogo in se počasi sprehaja s pomočjo palice, da bi se mu noga čimbolj in čimprej razgibala in sprostila v kolenu in členku. Po petih dneh je zdravnik tudi meni dovolil, da sem previdno vstal in počasi hodil okrog oprijemajoč se končnic pri posteljah. Bolniki so me gledali, mi včasih pomignili z roko in mislili, da je tudi mene zadela kaka nesreča v zaledju fronte. Spremljal sem svojega vojaka-soseda tudi po drugih sobah, kjer je on poznal ali pa spoznal več rojakov, ki so se za par dni ustavljali v bolnišnici, predno so jih preselili v druge bolnišnice bolj v notranjosti države.

Jernej Mlakar — tako je bilo ime mojemu mlademu sosedu — mi je pripovedoval svojo vojaško zgodbo, ko sva se vrnila na najini postelji. Poklicali so ga pod orožje takoj po njegovem 18. letu. Povedal mi je, kako so bili

prejšnje leto grozoviti in srditi boji na vsej soški fronti, posebno tam, kjer je bil on, namreč ob zgornjem toku Soče, na Banjski planoti in okoli Krna. Italijanske armade so se po obupnih bojih le vdale in tako je prišlo do proboja fronte pri Kobaridu. Bilo je tisoče in tisoče mrtvih, da ga je groza sprehajala in čudil se je, da je ostal živ.

Posebno rad mi je Jernej pripovedoval, kako so avstrijske armade vdrle v Furlanijo in beneško ravnino. Njegov regiment so pomaknili na sever, da je prodiral po dolini reke Piave in zavzel mesti Belluno in Feltre. Tam so bile kleti polne izvrstnega vina: če niso mogli zlahka izbiti čepov, so s strelom iz puške prevrtali sod na spodnjem delu, da je iz njega veselo curljalo vinčee, ki so ga lovili v svoje vojaške skodele ali pa kar v usta in kar zapovrstjo. Civilno prebivalstvo se je skoro popolnoma umaknilo v ozadje za italijansko črto, zato ni bilo nobene težave priti v kleti in do vina. Jerneju je posebno ugajalo belo vino iz Valdobbiadene, kamor se je zarezal za par dni njegov regiment v sovražnikovo črto. Ni mogel pozabiti tistega belega vina v hladnih kletih. Ko pa so se italijanske armade zopet ustavile in zbrale na planoti Asiago in okrog Monte Grappa, je bilo konec hitrega pohoda in pričeli so se znova krvavi boji. Avstrijsko poveljstvo je spoznalo, da je italijanska vojska obupno držala Monte Grappa kljub velikanskim žrtvam, zato se je odločilo, da obkroži tisto goro od juga in tako odreže branilce od zaledja. Jernejeva divizija je dobila nalogo, da zasede Asolo in Bassano, ki sta mesteci na južni strani Monte Grappa. Ko pa so skušali prekoračiti reko Piave severno od Montella, ga je zadel granatni izstrelak v desno nogo in mu zdrobil piščal. Za Jerneja, ki je vedno rekel »moj regiment« in »moja divizija«, kakor je to navada pri vojaki, se je vojna končala in pričelo se je romanje iz bolnišnice v bolnišnico in tako je končno prišel v Postojno, da bi si tu razgibal nogo in sprostil pregibe v kolenu in členku.

Bil sem še otrok, a Jernejeva vojna zgodba me je zanimala, ker je bila zgodba tisoč in tisoč mladih fantov in mož. Z mladim vojakom Jernejem sem obiskoval druge ranjence, videl razdejana življenja, pohabljenec brez rok ali noge, invalide, ki niso več mnogo upali od življenja in so preklinjali v vseh jezikih — tako se mi je zdelo —, tarnali, jokali in govorili, da bi bilo bolje, da bi jih smrt vzela že na bojiščih, da ne

bi bilo vsaj toliko tistega trpljenja, ki se jim je zarezalo v obraze, na katere ni stopila niti daljna senca nasmeha, niti ko je kdo povedal kak močan dovtip, kar je bilo zame vesela šala. A bolnikom so se usta skremžila samo na enem robu, da je tam ostala trpka zarez, ki je še počevala tiste žalostne in obupne poglede, ki so prihajali izpod trudnih trepalnic, in se je zdelo, da jim bodo zdaj pa zdaj privrele grenke solze iz oči. Privadil sem se sčasoma vsemu tistemu trpljenju in večkrat sem stopil do kakega mladega slovenskega fanta in ga pobožal po vročem čelu, po potnih laseh. Zdelo se mi je, da sem jaz otrok kot sestra Felicita in včasih sem videl kratek in skoro hvaležen nasmev na ustnicah kakega mladega ranjenca in bil sem zadovoljen, da sem na svoj način vsaj za trenutek potolažil kak obupan obraz.

Ko je sestra Felicita videla, da sem hodil okrog z Jernejem, mu je rekla, da ni dobro, da me jemlje s seboj, ko obiskuje ranjence. Prosil sem jo, naj mi dovoli z Jernejem, ker sem se že privadil vsemu hudemu in da bi tudi jaz rad napravil vse, kar dela vsaka bolničarka, da bi rad tolažil in pomagal ranjencem. Sestra Felicita se je zasmejala, me pogladila po kodrih in rekla: »Vidim, da si pogumen in dober. Ko boš odrasel, pojdi za duhovnika ali pa za zdravnika, da boš lahko pomagal tistim, ki te bodo klicali na pomoč v dušnih in telesnih potrebah. V vsakem primeru pa moraš ostati dobrosrčen do svojega bližnjega, ker dobrota gradi mostove med ljudmi in jih tako druži.« Sla je k drugim bolnikom s svojim lahkim korakom in beli perutnici njegova pokrivala sta zavihrali kot bi ju razmajala majska sapica.

* * *

Deset dni po drugi intervenciji je zdravnik dovolil sestri Feliciti, da me je spremljala na vrt, ki je bil za bolnišnico. Bil je zagrajen z železno mrežo, tako da ni bilo mogoče, da bi zbežal z vrta. Tam so bila res piščeta in kokoši, ki sem jih dvakrat na dan krmil in poskrbel tudi za vodo, kar mi je bilo za kratek čas.

Na vrt sem povabil tudi Jerneja, ki je že prav dobro hodil in mi je rad pripovedoval o svoji družini, o svojih vojaških in vojnih izkušnjah, o Martinu Krpanu, o kralju Matjažu in drugih junakih naših narodnih pripovedk. Uverjen sem bil, da je v svojih mlajših letih mnogo bral, čeprav je bil kmečki fant in je napravil le petrazredno ljudsko šolo. Rekel mi je tudi, da mu je zdravnik zagotovil, da se mu bodo posle-

dice na nalomljeni piščali tako izboljšale, da bo hodil naravno in brezhibno, kot da se mu ne bi bilo ničesar pripetilo.

Res, že samo upanje je pol zdravja, kakor je pravila sestra Felicita. To resnico sem po otroško spoznal iz oči in iz besed vojakov, ki so se rešili iz smrtnih nevarnosti in so šli z lažjim srcem naproti prihodnosti, čeprav negotovi.

* * *

Čez približno štiri tedne me je vojaški zdravnik dobro pregledal in odločil, naj me pošljejo domov, a z obveznostjo, da me pripeljejo vsak teden na pregled, dokler bi bilo to potrebno. Sporočili so to očetu. Drugi dan sta se oče in mati pripeljala s kolesljem, da me odvedeta domov. Zdravnik je očetu pojasnil v nemškem jeziku, kako in kaj, mati pa je bila zadovoljna z mojim povratkom v domačo hišo in med svoje ljudi. Za odhod sem se poslovil od prijatelja Jerneja in mu želel skorajšnjo vrnitev domov. Stisnil mi je roko in me potrepal po ramenu: »Saj se bova še videla, ko te bodo pripeljali na pregled.« Obhodil sem vse sobe, kjer sem poznal ranjence in jim po otroško voščil, da bi kaj kmalu ozdraveli in šli domov. Vsi so sprejeli moja voščila z rahlim nasmehom na ustnah, ker otrok je odkritosrčen in vrača dobroto za dobroto brez posebnih pridržkov. »Da bi vsaj tako bilo kaj kmalu,« so mi odgovarjali z očmi, ki so bile polne upanja.

Iskal sem sestro Felicito, da bi jo pozdravil, predno bi odšel. Navezal sem se nanjo z otro-

škimi srcem, kot sem bil navezan na lastno mater. Po dolgem iskanju po sobah sem jo vendar našel pri mladem vojaku, ki ga je tolažila m božala po vročičnem čelu in mokrih laseh. Ponovno sem slišal tiste besede polne dobrote, požrtvovalnosti, sočutja in ljubezni do bližnjega, besede, ki sem jih tolikokrat slišal iz njenih ust v tolažbo ubogih ranjencev. Ko se je obrnila proti vratom in me zagledala, se je nasmehnila, ker je bila zadovoljna, da sem šel domov, proč od tistega trpljenja. Stekel sem k njej in ona me je vzdignila v naročje, me z vso močjo pritisknila k sebi in me poljubila na čelo z isto gorečnostjo, kot to stori mlada mati. Z otroškim zanosom sem jo poljubil na obe lici. Dve drobnim solzi sta zdrknili iz mojih oči, iz njenih pa je sijal tisti dobrodušni nasmeh, ki se je prelival tudi na ustnice.

»Sestra Felicita, odpustite mi, da vas nisem ubogal in da sem zbežal iz bolnišnice,« sem jo še poprosil in ji gledal v oči. Pobožala me je po kodrih in rekla: »Ne pozabi sestre Felicite, tvoje bolničarke in v poznejšem življenju se spomni name in na moje besede.«

»Sestra Felicita, vas ne bom nikoli pozabil,« sem ji zagotovil s popolnim otroškim prepričanjem, da je res ne bom nikoli pozabil, kot človek ne pozabi lastne matere in se je spomni, ko mu je težko pri srcu. V njenem spominu najde tolažilne besede, ki jih je izrekla bogve kdaj, pa so vedno žive v duši, polne tolažbe in dobrih nauk za življenje.

TONČKA CURK

Slučilo

Zadnjikrat je pozvonilo z enim samim zvonom. Martin pa tega ni slišal; v ušesih mu je brnelo tisto zvonjenje, ki je trikrat na dan pozvanjalo njegovi Marici, ko je v beli poročni obleki ležala na mrtvaškem odru. Ta zadnji pozdrav farnega zvona pa je brnel mimo njegovih ušes. Nič ni ne videl ne slišal, kaj se godi okrog njega... Strmel je v belo krsto na dnu jame in se predramil šele, ko mu je mežnar potisnil v roko lopato, da prvi za župnikom

spusti na krsto nekoliko vlažne, ilovnate zemlje. Zajel je in jo počasi spustil kot bi se bal, da bi nagel padec prsti Marico zbolel...

Med molitev in votlo bobnenje padajočih kep prsti, ki so jo vaščani metali na krsto, se je mešalo tiho ihtenje deklet in žena. Martin pa je stal ob grobu s suhimi očmi, le srce je vpilo: »Marica, zakaj si odšla?«

»Ga vidiš? Niti solze ne potочи. Tak ženin! Da ga sram ni!« se je k sosedi

obrnila Graberjega Dana, ki se je na vso moč trudila, da so ji solze tekle po licih.

»Ne obsojaj, Dana!« jo je posvarila sosedka, »pravijo, da je velika bolečina nema.«

»Nema?« je z nekakim užitkom dejala prejšnja. »Zdaj se je šele pokazalo, da mu ni bilo zanj, pač pa za njeno imetje.«

»Če bi to bilo res, bi imel dovolj vzroka, da bi jokal, saj je osem dni pred poroko izgubil vse upanje na imetje,« je zagovarjala sosedka. »Smrt mu je vzela nevesto skoro izpred oltarja in mu obenem iztrgala premoženje iz rok.«

»Kaj še! Vse je njegovo. Še preden je zbolela, so vse uredili,« je zatrjevala Dana.

»Ja, če je tako, potem pa res...«

»Kaj vaju ni sram, da na tem posvečenem kraju obirata ubogega Martina? Rajši bi molili, kot se za kristjana spodobi,« je k njima zabrundal sosed Simon.

Umolknili sta in Polhova Krista se je osramočena pomešala med druge ženske. Medtem je župnik končal obredne molitve, stopil k Martinu in mu molče stisnil roko. Ta ga je hvaležno pogledal, potem pa spet obrnil pogled v jamo, ki se je polnila z zemljo.

»Pridi, Martin, greva domov,« je povabil brat.

»Pridem pozneje, Francè, zdaj bi bil rad sam.«

Brat ga je razumel. Stopil je h grobarju, mu nekaj zašepetal, potem pa molče sledil vaščanom, ki so v gručah zapuščali božjo njivo. Na pokopališču sta ostala le grobar in Martin, ki je še vedno nepremično strmel v grob.

Cene je zvrhal gomilo in jo lepo poravnal. Martin se mu je smilil; rad bi mu izrazil sožalje, a si ga ni upal motiti. Dal si je opravka z urejevanjem vencev, ki jih je naslonil na svežo gomilo, vmes pa razvrstil šopke rož. Popravljal in lepo je zravnal trakove ter dejal:

»Počivaj v miru, Marica!... Ali greva, Martin?«

»Kaj si rekel, Cene?« se je Martin predramil in pogledal grobarja.

»Marico sem pozdravil, tebe pa povabil, da greva domov.«

»Pusti me tukaj, Cene,« je zaprosil Martin.

»Prav, Martin, pa grem. Vem tudi sam, da bolečina ne ljubi družčine.«

Odšel je in za seboj priprl vrata, ki so bolešno zaškripala. Domov pa ni šel. Francè mu je namreč naročil, naj ostane blizu Martina, zato se je umaknil za pokopališki zid in čakal.

Ko je Martin ostal sam, se je naslonil na zraven stoječi nagrobni kamen in zajokal na glas: »Marica! Zakaj si odšla? Zakaj si me pustila samega? Kaj naj počnem brez tebe? Zakaj si odšla sama, zakaj nisem umrl s teboj?«

Glazen jok se je razlegal preko grobov in Cene si je za zidom brisal oči. V dno duše je bil ganjen ob poslušanju teh pretresljivih klicev. Vrnil se je pred grob, stopil k Martinu in mu položil roko na ramo: »Ne joči, Martin, rajši moli.«

»Ne morem moliti, ne morem, Cene. Ti ne veš, kako mi je hudo. Čez teden dni sva imela stopiti pred oltar, zdaj pa... Prišlo je tako naglo, tako nepričakovano... Zakaj je morala umreti, zakaj, Cene?«

»Kaj moremo mi proti božjim sklepom, Martin? Nič drugega, ko da vdanu ponavljamo: Zgodi se tvoja volja...«

Kot bi se predramil iz težkih sanj, se je zazrl v njegov obraz in počasi odgovoril:

»Sam Bog te je poslal, Cene. Skoraj bi obupal, tako me je prizadelo... Res je, kar praviš. Gospodova volja se je zgodila in jaz nimam pravice vprašati, zakaj.«

»Vsi smo se rodili zato, da bomo enkrat umrli, Martin. Tu smo samoopotniki, ki potujemo — proti grobu sicer, a obenem proti lepši, večni domovini.«

»Hvala, Cene. Zdaj bom spet lahko molil. Nasvidenje, Marica!«

* * *

Molče sta zapustila pokopališče in

odšla v vas. Ženske so se ozirale za njima in spet začele presojudati tuje zadeve.

»Glejte! Šele zdaj se vrača. Pa jo je res rad imel,« je dejala mežnarjeva Franca.

»Beži, beži! Ljudem meče pesek v oči,« je zatrjevala Dana.

»Kako moreš trditi kaj takega?«

»Ker poznam moške. Ne bo dolgo in si bo našel drugo.«

»Ne verjamem.«

»Ne verjameš? Kaj ga nisi videla na pokopališču? Ene same solze ni potočil za njo,« je vztrajala Dana.

»Kaj vemo me, kako mu je bilo pri srcu. Notranje trpljenje je hujše.«

»Solze so izraz notranje bolečine.«

»Ne rečem, da niso. So pa tudi izjeme, posebno pri moških.«

»Saj je še Kristus jokal ob Lazarjevem grobu, ker ga je rad imel, pa bi Martin ne jokal, če jo je ljubil? Zaradi hiše in imetja je lazil za njo,« je Dana gnala svojo.

»To pa že ni res!« se je vmešala Gričeva. »Moj mož, ki je imel biti za pričo pri poroki, mi je povedal, da niso še nič uredili.«

»Bodo pa zdaj, če še niso.«

»Zdaj? Kaj si ob pamet?«

»Saj ni imela nikogar; komu naj bi zapustila, če ne njemu?«

»Poznam Martina in vem, da ne bi sprejel. Pa tudi če bi bilo že prepisano, bi zdaj zavrnil.«

»Vrnil — komu?« se je spet vmešala Dana.

»Daljnim sorodnikom. Te ima vsak izmed nas.«

»Kaj bo zdaj ostal pri bratu?« je vprašala Franca.

»Da, pri njem bo ostal,« je povedala Gričeva.

»In si poiskal drugo, Marico pa pozabil,« je piknila Dana.

»Vrnila se ne bo,« je dejala Gričeva, »kdo bi mu zameril, če se bo zdaj ozrl po drugih dekletih?«

Še bi obirale, a zagledale so njegovega brata, ki se je bližal, zato so se vse tri umaknile v svoje hiše.

* * *

Martin je res ostal pri bratu in lepo so se razumeli. Ljubil je domačo zemljo in delal kot bi bilo vse njegova last. Ko se je v mraku vračal — z motiko ali kakim drugim orodjem na rami — s polja, ga je marsikatero dekle ogovorilo in se potem ozrlo za njim. Vzdiha: »Kako rada bi mu nadomestila umrlo Marico!« pa ni slišal, ker ga je tiho zašepetalo hrepeneče dekliško srce. On pa takih srčnih utripov ni več zaznal in ni umel več brati v dekliških očeh... Morda pa je zaznal, toda tisto, kar je bral, ni našlo odmeva v njegovem srcu.

* * *

Minulo je veliko let. Druga svetovna vojna je bila že davno mimo. Bratovi otroci so odrasli; dekleti sta se omožili, fant je odslužil vojaški rok, se vrnil domov in kmalu izrazil željo, da bi se rad poročil.

»Vidiš, Martin,« je nekega dne dejal Francè svojemu bratu, »zdaj je prišlo tisto, na kar mislim že vsa povojna leta.«

»In kaj bi bilo?« je vprašal Martin.

»Hišo bo treba povečati ali pa zgraditi novo.«

»Res, Francè, saj smo že zdaj v stiski. Če se pa Jože poroči, ne vem, kje bi našli prostor za novo družino. Zidati novo stavbo pa se mi ne zdi pametno, ker je hiša trdna, le premajhna je. Če bi tale skedenj, ki je naslonjen na hišni nosilni zid združili, bi se dalo oboje skupaj lepo preurediti v stanovanjsko hišo. Skedenj lahko pogrešamo, odkar smo poleg hleva zgradili novo lopo.«

»Ja, na to pa res nisem pomislil. Seveda, tako bomo naredili: sedanjo hišo in skedenj bomo združili v eno. Samo... denar, Martin; ta predelava bo precej stala, skoraj toliko kot novo splotje...«

»Toliko pa že ne! In trdnejše bo, ker so zidovi močni; danes pa zidajo skoro vse samo z opeko.«

»No ja, saj imam precej prihranjenega, a se bojim, da ne bo dovolj. Navadno se vsakdo ušteje, ko dela pro račun.«

»Na mojo pomoč lahko računaš, France. Moj delež, ki si mi ga izplačal takrat, ko sem mislil na ženitev,« se je grenko nasmehnil, »je še vedno v hranilnici. V teh dolgih letih so ga obresti še povečale pa tudi sam sem nekaj dodal, ker si hotel, da je izkupiček od vina, ki ga pridelamo v Brajdi, moja last.«

»Kaj boš delal zastonj? Če delavca plačam, pa bi bratu ne dal?« je skoraj užaljeno dejal Francè.

»Res je lepo pri nas, ko se tako razumemo med seboj. Torej, kakor sem rekel: z mojim lahko razpolagaš.«

»Kako si dober, Martin! Zdaj mi ne bo treba misliti na posojilo,« se je odahnil Francè.

»Saj sva brata! Po moji smrti bo tako in tako vse ostalo tvoji družini. Dokler živim, pa mi zadostuje oskrba in sobica; drugega ne potrebujem.«

»Da, sobica! Zdaj imaš revno in temno; v prenovljeni hiši pa si boš izbral, katero boš hotel.«

* * *

Podirali so in zidali; večali odprtine za okna in vrata; rušili in premikali stene in preurejevali zunanost in notranjost. V teku enega leta so bila skoro vsa dela končana. Martin se je na tihem odločil za sobico z oknom, obrnjenim na vzhod.

»Ko ne bom mogel več zgodaj vstajati, bom kar s postelje gledal sončni vzhod, ki ga že izza otroških let rad gledam,« je modroval in pomagal pri delu, kjer je mogel.

Komaj je bilo poslopje za silo urejeno, je Jože pripeljal svojo izvoljenko in njeno mater, da si ogledata stavbo. Vodil ju je od veže in shrambe, kuhinje in sobe za goste v gornje prostore, da si ogledata sobe. Zadovoljno sta kimali in določali, kaj bo v tej in kaj v oni sobi. Z velikim zadovoljstvom sta odšli domov, še prej pa je mati namignila Francetu, da bi pohiteli s svatbo.

Ko so pričeli s predelovanjem hiše, se je Martin umaknil na senik in je še vedno spal tam. Brat mu je sicer prigovarjal, da bi se vselil in se začasno zadovoljil s starim pohištvo; a Mar-

tin, ki ni hotel biti nikomur v napotje, ga je pomiril:

»Pusti, Francè, naj ženske prej temeljito počistijo, ker laže delajo, če ni pohištva v sobi.«

»Ja, saj imaš prav. Zelo še diši po svežem pleskanju in še zlasti po oljnati barvi. Z ženo se kar oddahneva zjutraj, ko vstaneva in zadihava sveži zrak.«

»Zato bom pa rajši še počakal in se vselil po svatbi. Do jeseni še lahko spim na seniku.«

»Kakor veš, da je prav, Martin,« je odgovoril brat.

Pred trgatvijo so imeli svatbo. Še prej pa je Francè vse prepisal na sina, da bi ne imel pozneje nobenih sitnosti več.

Nevesta je prišla, in prišla je na svoje. Nove navade, nova načela in novo — njim tuje mišljenje — je prinesla s seboj.

Ko se je dan skrčil in se je v sončno jesen kar čez noč prikradel mraz, je Francè v Martinovi navzočnosti dejal sinu:

»Jože, čas je, da opremiš Martinovo sobico, da se vanjo vseli pred zimo.«

»Ja, zakaj pa niste prej spregovorili, oče?« je v zadregi dejal sin. »Zdaj je že vse določeno.«

»Kako določeno. Brez sobe vendar ne bo. Dve sta še prazni in tista poleg kuhinje.«

»Tista poleg kuhinje,« je brž dejal Jože, »tista ni namenjena za spalnico. Bo nekaka sprejemnica, če se pri nas oglasi kak človek.«

»Saj ne vprašam dosti, Jože,« je mirno dejal Martin. »Tisto majhno sobico, ki ima okno obrnjeno na vzhod mi boš dal.«

»Tiste pa ne, stric!«

»Zakaj ne? Majhna je in v kraju; nobenemu ne bi delal nadleže.«

»V tisti sobici bo imela Ančka pozimi cvetlice, poletim bomo pa tam sušili semena, grah in fižol.«

»Pa mu daj tole, poleg vajine spalnice,« je rezko dejal Francè.

»Ja, oče, kaj pa mislite? Ta sončna soba je namenjena najinim otrokom.«

»Otroke, ki bodo prišli, že čaka spal-

nica! Zanj, ki je vse življenje delal pri hiši in za hišo dal vse, kar je imel, zanj pa nimaš sobe!« je zarjul Francè.

»Ne jezi se, Francè. Bomo že kako uredili...« je žalostno pripomnil Martin.

»Nič ne bomo uredili, ker je že urejeno. Ančki sem sicer dejal, da bi mu pripravili na koncu hodnika, pa pravi...«

»Kaj pravi?« je spet zrasel oče.

»Pravi... pravi, da je stelnik v hlevu prevelik... Pregradili bi in mu tam pripravili sobico,« je Jože s težavo povedal ženine misli.

»Nikoli!« je zavpil oče. »Brat je spal v hiši, dokler nismo začeli podirati in bo spal dokler...«

»Dokler?« se je za njegovim hrbtom oglasila snaha. »Dokler ste bili gospodar, ste lahko ukazovali in tudi kričali, če se vam je zdelo potrebno. Zdaj je gospodar Jože in jaz, ki sem njegova žena.«

»Ančka! Kaj tako bomo...«, je zadržujoč jezo spregovoril Francè, toda ona ga je prekinila:

»Tako bo, kakor bom jaz hotela. Mar nimam v hiši dovolj vas in tašče?« Obrnila se je in odšla. Francè pa je s hripavim glasom zavpil: »In ti molčiš? Nimaš besede ne za očeta ne za mater in niti za strica, ki ga peha v hlev? Jože, ali sva te z materjo tako učila?«

Jože je molčal. Spreminjal je barve na obrazu, a zinil ni.

* * *

Spet je šlo mimo nekaj let. Drugo dete že joka v zibki, mala triletna Minika pa veselo kramlja z dedkom, z babico in s stricem. Njega ima še skoro najrajši. Nič ne mara, če ji nekatere črke nočejo z jezika; kar po svoje okrajša besedo in zadeva je urejena. Tako je tudi stric dobil ime: »Tic Matin«.

Bilo je nekega večera v pozni jeseni. Vino v sodih je le še rahlo brbotalo, saj se je bližal sveti Martin. Dnevi so se močno skrčili in noči so bile dolge, predolge za tiste, ki ne potrebujejo več osem ur spanja... Onkraj stelnika je prežvekovala živina čez dan požrto seno. Prav nič drugega ni bilo slišati v Martinovo sobico poleg stelnika, kakor

prežvekovanje. Martin je sedel na robu postelje in se pogovarjal sam s seboj:

»Pet let že spim tukajle in živina onkraj mi je za družčino. Kako sem se veselil sobice v prenovljeni hiši!...

Mladost! Jaz je nisem imel. Osemnajstleten sem moral v vojsko. Potem tri leta ujetništva v Galiciji... Vrnil sem se zdrav, hvala Bogu, veselja pa v tistih povojnih letih ni bilo veliko. Edino moje veselje je bila Marica... Z njo je odšla v grob tudi moja vesela mladost...«

»Zdaj sem star. Nečak ima lepo prostorno hišo, toda zame ni prostora v njej... Ubogi brat Francè. Odkar je predal sinu, ne ukaže nič več. Jože pa ni Francè, čeprav je njegov sin... Se jaz trpim, ko vidim, kako sta z ženo potisnjena v kot...« Stisnil je ustnice, da bi zadušil grenkobo, ki je silila iz srca, a je ni mogel premagati.

»Ančka... Vse vodi Ančka. Vse se mora sukati tako, kakor hoče Ančka... Mene ne mara; na živce ji grem, ker sem star... Ko povečerjamo, moram takoj iz kuhinje... Pa bi tako rad ostal v družbi med njimi, na toplem... Brat molči in trpi, ker mi ne more pomagati...«

Prenehal je nekoliko, ko da išče moči za to, kar bo zdaj povedal. Zares je zrastel z glasom, ko je dejal:

»Nečak pa je cunj! Cunja za prah, s katero briše Ančka, kjer in kakor se ji zljubi!«

»Pet let... Ali kdaj pomisli na četrto božjo zapoved? Nikar mi ne pravite,« se je razvnel, »da velja samo za starše. Pa tudi če bi veljala samo zanje, je na drugem mestu v Mojzesovi knjigi zapisano: Pred sivo glavo vstani in spoštuj osebo starega človeka in boj se svojega Boga. Ančka pa je mene pahnila iz hiše in me poslala v hlev... Ančka! Koliko tihega trpljenja si prinesla v našo, prej tako srečno in zadovoljno družino... Bog ti odpusti in ne daj, da bi se ti vračalo po tvojih delih!«

Slekel se je in legel v posteljo. Ker spanca ni bilo, je še in še glasno razmišljal: »Ančka, zakaj me sovražiš? Nič hudega ti nisem storil... Vsi so na toplem... Poslušajo radio ali pa gledajo

televizijo. Kako rad bi bil z njimi, ko je noč tako dolga, pa ne smem, ne smem. Sam Bog ve zakaj?»

Vzel je v roke križ, se zazrl v Križanega in solze so mu drsele po starem razoranem obrazu...

»Gospod, ali jim nisem dal vsega, kar sem imel? Ali nisem delal za domačijo vse svoje življenje? Le kaj naj bi jim še dal?»

Kristus mu ni odgovoril. A ko je strmel v njegovo na križ pribito podobo je razumel, da mu hoče reči: »Glej, Martin, ti imaš vsaj sobico poleg hleva in v njej poseljo, na katero se uležeš, ko si truden in zaspan. Imaš obleko in obuvalo... Meni pa so vzeli vse, prav vse. Le kos platna mi je nekdo usmiljeno ovil okoli ledij...«

Martin je poljubil Kristusovo podobo. V primeri z njim se mu je zdelo, da je bogat. Potolažen je zaprl oči in kmalu zaspal.

Zbudila ga je prijetna in topla svetloba, ki je prihajala v sobo in nekdo ga je z mehkim glasom poklical:

»Martin!«

»Ja,« se je oglasil.

»Vstani, Martin. Na pot pojdeva.«

»Kam?« je vprašal in se pričel opravljati. Tisto povabilo je bilo tako sladko, da se mu ni mogel ustavljati, zato je vprašal: Kam?

V svetlobi, ki se je razlila po sobici, se je izoblikovala moška postava.

»Kdo si?« je presenečen vprašal.

»Kaj me ne poznaš?« se je nasmehnil prišlec.

»Ne spominjam se...«, je razmišljal. »Pač, znan se mi zdiš, samo ne vem, res ne vem, kako bi moglo biti to mogoče.«

»Je mogoče, Martin. Mnogo let sva že prijatelja. Od krsta dalje, in zdaj jih imaš petinsedemdeset... Me še ne poznaš?« ga je vprašal ves nasmejan. »Poglej, samo polovico plašča imam...«

»Sveti Martin! Sveti Martin, moj patron!« je vzkliknil ves presenečen. »Kam pojdeva, sveti Martin?«

»V sobico, ki ima okno obrnjeno na vzhod...«

»So se torej dogovorili?« se je raz-

veselil. »Se je Ančka dala pogovoriti?« je vprašal in obraz mu je žarel od sreče.

»Se je,« je odgovoril svetnik. »Veš, Martin, otrok, ki te je vsak večer vlekel nazaj v kuhinjo je to izprosil.«

»Otrok,« se je raznežil Martin. »Ja, Minka ima zlato srce, ona me ima rada... Ja, Minka me je vlekla nazaj, ko sem zvečer odhajal... "Ne poč, tic Martin, ne poč!" je prosila. Jokal sem, ko sem za vrati prisluhnil in slišal, kako otrok joče in prosi mamo, da bi "tic Martin" spal v njeni veliki sobi. Ja, ni me sram povedati, jokal sem, ko sem šel preko dvorišča v hlev... Kako srečen, presrečen bi bil, če bi me bili povabili nazaj v kuhinjo. Pa me niso, veš. Brat se je usekoval, njegova žena je ihtela, otrok je glasno jokal in prosil, Jože je nemirno hodil sem in tja, Ančka pa je molčala.«

»Vem, Martin, vse to vem. Pridi, zdaj greva po plačilo.«

»Po plačilo?« se je začudil Martin.

»Seveda. Poglej mene: samo polovico plašča sem dal, pa sem prejel plačilo. Ti pa si jim dal vse, prav vse!«

»Res je. Dal sem jim vse, kar sem imel.«

»Pojdiva! Zarja že žari na vzhodu. Kmalu boš zagledal Sonce, ki bo tvoje plačilo.«

»Sonce..., ki bo moje plačilo...«, je zašepetal Martin in blažen nasmeh se mu je razlil čez ustne.

* * *

Ko je drugo jutro nečak stopil v hlev pokladat živini, se stric Martin ni oglasil z običajnim: »Si ti, Jože?«, zato je po opravljenem delu Jože odprl vrata sobice in na pragu zaklical:

»Stric Martin, stric Martin! Veselo novico vam prinašam: nocoj ste zadnjikrat spali v hlevu. Ančka...«

Stopil je bliže k postelji. Stric Martin je mirno spal in okrog usten je bil razlit smehljaj... V rokah, ki so bile mrzle in trde je držal križ, ves luknjičast in razjeden od lesnega molja...

»Stric Martin! O, stric Martin!« je na glas zajokal Jože in se zgrudil ob postelji na kolena.

KNJIŽNA ZBIRKA ZA LETO 1982

1. KOLEDAR 1982
2. SLOVENE V SLUŽBI F.B.I. - Andrej Kobal
3. DOKLER MARELICE ZORIJO - Bruna Pertot
4. PRIMORSKI SLOVENSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON - 7. snopič

Naslov:

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

Riva Piazzutta, 18

34170 Gorica - Gorizia

Italia - Italy (Europe)

Kazalo

Kalendarij	3
------------	---

Iz življenja Cerkve

Apostolsko pismo Janeza Pavla II. »Egregiae virtutis«	23
Pomembnost socialnega nauka Cerkve (Jože Markuža)	31
Mednarodni evharistični kongres v Lurdu (S. Č.)	34
Mariborski škof dr. Franc Kramberger (S. J.)	37
1600 let oglejskega koncila 381-1981 (Maks Šah)	38
Intervju o Slovenskem pastoralnem središču v Trstu (J. M. - Marij Gerdol)	41

Spominske obletnice

Dr. Frančišek Borgia Sedej - goriški knezonadškof (Stanko Medvešček)	45
Krščansko sožitje med narodi († Jakob Ukmar)	49
Frančiškova »Sončna pesem« (prevod Vital Vodušek)	55

Naši pomembni možje in žene

Imenitni možje (Martin Jevnikar)	56
Umrli v zadnjem letu (Martin Jevnikar)	62
Msgr. Ignacij Kunstelj (Kazimir Humar)	67
Dr. Božo Milanović (Maks Šah)	69
Dr. Ferdinand Kolednik (Martin Jevnikar)	73
V spomin Maksimu Gaspariju (Verena Koršič)	74
Dramatik Jože Vombergar (Martin Jevnikar)	76
Anton Klodič Sabladski (Klara Gorjan)	78
Avguštin Zlobec - ob stoletnici rojstva (Alojz Tul)	82
Nada Konjedić se je poslovila (Kazimir Humar)	84
Nemirni slikar Tone Mihelič (Zorko Harej)	86
Stoletnica rojstva glasbenika Riharda Orla (Zorko Harej)	87

Iz naše zgodovine

Ob Rusem mostu (Jožko Šavli)	91
O starejših omembah mirenske župnije (M. V.)	96
Starinska Vipava (Jožko Šavli)	97
Kobariški odmevi (Jožko Šavli)	103
Iz kronike prvačinske župnije (Mirko Zorn)	109
Pred šestdesetimi leti (A. T.)	118
Slovenski duhovniki v Ekvadorju (Mi-Ric)	121
Prenovljene orgle v Bazovici (Marjan Živic)	132

Dežela Furlanija-Julijska krajina

Stara in Nova Gorica (Emidij Susič)	133
Alkoholizem - hud socialno-medicinski problem (Bernard Spacapan)	135
Zivinoreja in sirarstvo v deželi (Danijel Čotar)	136

Iz dogajanja naših ljudi

Dejavnost Slovenske skupnosti (Drago Stoka)	138
Skavtizem med Slovenci (Ivo Jevnikar)	143
Gostovanje clevelandskih Slovencev (Kazimir Humar)	153
Sicilija - dežela razgibane preteklosti (Jože Jurak)	156
Tržaško romanje v Altötting na Bavarskem (Stanko Zorko)	163
V Parizu so blagoslovili Slovenski dom (Iz priloge »Naša luč«)	165

Jezikovne razprave

Sorodnost med slovenščino in pranordijskim jezikom (Franc Jeza)	171
---	-----

Astronomija

Saturn - od blizu (Pavel Zlobec)	175
----------------------------------	-----

Prosvetno-kulturna dejavnost

Prosvetna dejavnost na Tržaškem v sezoni 1980-1981 (Marij Maver)	177
Prosvetna dejavnost na Goriškem v letu 80/81 (Marilka Koršič)	182
30 let prosvetnega dela PD Mačkolje (L. P.)	186
Koncertna dejavnost na Tržaškem 1980-1981 (Tomaž Simčič)	191
Ob dvajsetletnici zborovskih tekmovanj v Gorici (A. Bratuž)	192

Zamejska telesna kultura

Nekaj razmišljanj o naši zamejski telesni kulturi (Ivan Peterlin)	195
---	-----

Pripovedni spisi

Strah pri belem dnevu (Tončka Curk)	198
Gemini devet (Tončka Curk)	199
Bolničarka sestra Felicita (Leopold Slavec)	201
Plačilo (Tončka Curk)	207

Pesmi

Veroval je v moč duha (Ljubka Šorli)	47
Prijateljski glas (Albert Miklavec)	52
Zvezde gorijo (Albert Miklavec)	54
Molitev k Vnebovzeti na Repentabru (Jože Aleksij Markuža)	57
Tvoj prihod (Jože Aleksij Markuža)	63
Poslednje reči (Mirko Mazora)	63
Jaz vem, o Mati (Mirko Mazora)	65
Pomlad 1981 (Mirko Mazora)	67
Prerojenje (Albert Miklavec)	68
V živi meji je vedno pomlad (Ljubka Šorli)	70
Vsako jesen (Ljubka Šorli)	79
Znamenje na nebu (Jože Aleksij Markuža)	85
Moj rodni kraj (Mirko Mazora)	90
Morje (Albert Miklavec)	95
Kladje (Mirko Mazora)	111
Domov (Mirko Mazora)	126
Velika noč (Albert Miklavec)	142
Kraška vas (Albert Miklavec)	152
Tudi to je življenje (Albert Miklavec)	170
Po smrti (Mirko Mazora)	174
Novo leto (Albert Miklavec)	191
Prikazen (Albert Miklavec)	194
Cenik knjig v zalogi GMD	216

Ackerman F. H., GOBAVI VITEZ (GMD 1971), povest	1.600
Albrand Martha, DOLGA NOČ ČAKANJA (GMD 1973), povest	1.600
Beličič Vinko, MED MEJNIKI (GMD 1971), zbrane črtice	1.300
Beličič Vinko, PRELISTAVANJE POLDAVNINE, spomini (GMD 1980)	3.000
De Wohl Louis, ZEMLJA JE OSTALA ZA NAMI (GMD 1967)	2.000
Dobraczynski Jan, REDNIK, roman, I. in II. del (GMD 1981)	8.500
Finžgar F. S., PREROKOVANA (1931), zgodovinska povest	1.600
Finžgar F. S., STRICI (GMD 1932), kratka povest	1.200
Goriška Mohorjeva družba, ZBORNIK GMD (1974)	2.000
Grivški F., VOZNIKI (GMD 1940), povest	1.600
Hünemann Wilhelm, BOG GA JE KLICAL (GMD 1964), povest	1.200
Hladnik Janez, OD TRIGLAVA DO ANDOV (GMD 1978), avtobiografija	3.700
Jaklič F. - Šolar J., BARAGA (Moh. družba, Celje 1968), življenjepis	1.200
Janežič Stanko, TRŽAŠKI OBRAZI (GMD 1968), zgodbe	1.200
Janežič Stanko, RADOST ŽIVLJENJA (GMD 1966), premišljevanja	1.500
Janežič Stanko, ZEMLJAKI (GMD 1981), prekmurske povesti	4.000
Jenko Janez, DRUŽINSKA SREČA (Ljubljana 1974)	1.000
Jezernik M., RIM, ATENE, NAIROBI (GMD 1963), potopisi	1.500
Jurčič J., DESETI BRAT (Moh. družba, Celje 1967), povest	2.000
Jeza Franc, NEVIDNA MEJA (GMD 1980), fantastične zgodbe	4.000
Kanduš Marjana, NA OBALAH MORJA (GMD 1975), povest	2.000
Klinec Rudolf, ZGODOVINA GORIŠKE NADŠKOFIJE (GMD 1951)	2.600
Klinec Rudolf, ZGODOVINA GMD (GMD 1967)	2.000
Klinec Rudolf, MARIJA V ZGODOVINI GORIŠKE (GMD 1955)	1.200
Klinec Rudolf, SLOVENSKA DUHOVŠČINA POD FAŠIZMOM (GMD 1979)	3.500
Koledarji GMD za leto 1975 - 1981	
Komac J., SREČANJA (GMD 1965)	1.000
Kobal Andrej, SVETOVNI POPOTNIK PRIPOVEDUJE I - II (GMD 1975 - 1976)	9.000
Kozar Lojze, PAJKOVA MREŽA (Moh. družba, Celje 1968), povest	1.600
Kravos Josip, KUŠTRAVA GLAVA (GMD 1972), zgodbe	1.600
Kragelj Jožko, MOJA TOLMINSKA (GMD 1974), črtice	2.800
Kunčič Mirko, PISANI VRTILJAK (GMD 1969), pesmi in zgodbe	1.300
Lovrenčič Jože, TRI BOŽJE POTI (GMD 1944)	600
Lovrenčič J. - Pregelj I., VALENTIN STANIČ (GMD 1973)	2.200
Mikuletič F., INTERNATITIS (GMD 1974), kronika vojne	2.000
Močnik Hubert, SPOMINI IN IZKUSTVA (GMD 1971)	1.800
Novak Alojzij, BESEDA ŽIVLJENJA (GMD 1964), duhovno branje	1.200
Piščanc Zora, ANDREJKA (GMD 1961), roman	2.700
Pregelj Ivan, GLORIOSA (GMD 1961), povest	1.300
Primorski slovenski biografski leksikon, 1. - 6. spopič, vsak	3.600
Rossano Peter, UPANJE, KI JE V NAS (KTD 1968)	1.200
Rotman G. Th., NESREČE GOSPODA KOZAMURNIKA (GMD 1956), slikanice	1.200
Saksida Zora, MAMI, 1. in 2. del (GMD 1965-66), povest	2.600
Saksida Zora, ZLATE SLIVE (GMD 1978), zgodbe za otroke	2.200
Sorli Ljubka, IZBRANE PESMI (GMD 1973)	2.200
Theuerschuh Ivan, VEČ SONCA V NAŠE DRUŽINE (GMD 1972)	1.500
Trench Sally, POKOPLJITE ME V ŠKORNJIH (GMD 1977)	2.500
Trstenjak Anton, ČLOVEK V STISKI (Moh. družba, Celje 1960)	1.500
Truhlar Vladimir, POKONCILSKI KATOLIŠKI ETOS (Moh. družba, Celje 1967)	1.800
Ukmar Jakob, MARIJOLOGIJA (GMD 1969), nauk o Mariji	2.200
Wynovska Maria, MOČ LJUBEZNI (Ognjišče, Koper 1967)	1.200
Zübek L'Udo, SKRITI VIR (GMD 1969), novela	2.000

